

*50 lat
slawistyki
w PAN*

**50 LAT SŁAWISTYKI
W POLSKIEJ AKADEMII NAUK
(1954–2004)**

Komitet Redakcyjny

pod kierunkiem *Kwiryny Handke*

*Elżbieta Aftowicz, Piotr Głogowski, Longin Graczyk, Olga Gronowska,
Zenobia Mieczkowska, Anna Pabis, Joanna Pomorska*

przy współpracy
Katarzyny Sosnowskiej i Iwony Tomaszewskiej

Konsultacja

*Hanna Taborska,
Ewa Rzetelska-Feleszko, Zbigniew Greń*

**50 LAT SŁAWISTYKI
W POLSKIEJ AKADEMII NAUK
(1954–2004)**

**Księga jubileuszowa
Instytutu Sławistyki PAN**

SLAWISTYCZNY
OŚRODEK
WYDAWNICZY

WARSZAWA 2004
<http://rcin.org.pl>

Łamanie
Jerzy Pieńkowski

© Copyright by Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy
Printed in Poland

ISBN 83-89191-24-5

Instytut Slawistyki PAN
ul. Bartoszewicza 1^B m. 17
00-337 Warszawa
tel. (0-22) 826-76-88 wew. 23
e-mail: sow-ispan@wp.pl
<http://rcinf.org.pl>

Spis treści

Przedmowa	9
<i>Kwiryna Handke</i> , Zarys dziejów Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk	11
Kierunki i tematy prac badawczych	31
<i>Hanna Popowska-Taborska</i> , U samych początków (1954–1956)	33
<i>Hanna Popowska-Taborska</i> , Prace kaszuboznawcze	43
<i>Jadwiga Zieniukowa</i> , <i>Elżbieta Wrocławska</i> , Badania języków łużyckich w Instytucie Sławistyki PAN	59
<i>Janusz Siatkowski</i> , Badania bohemistyczne w Instytucie Sławistyki	77
<i>Zbigniew Greń</i> , Badania pogranicza polsko-czesko-słowackiego w Instytucie Sławistyki PAN	85
<i>Ewa Rzetelska-Feleszko</i> , Prace z zakresu onomastyki	91
<i>Kwiryna Handke</i> , Językoznawcze prace polonistyczne i interdyscyplinarne	109
<i>Iryda Grek-Pabisowa</i> , Badania polszczyzny na terenach dawnych Kresów Wschodnich	115
<i>Irena Maryniakowa</i> , Prace językoznawcze i folklorystyczne z zakresu wschodniej Słowiańszczyzny	125
<i>Maria Wojtyła-Świerzowska</i> , Wczesne językowe dzieje Słowian w świetle etymologii i badań historycznojęzykowych	137
<i>Violetta Koseska-Toszeva</i> , Z dziejów badań nad synchronią języka	151

<i>Elżbieta Kędełska</i> , Dzieje poznańskiej Pracowni Języków Zachodniosłowiańskich	161
<i>Janusz Siatkowski</i> , Prace nad <i>Karpackim atlasem dialektologicznym</i> w Instytucie Sławistyki PAN	171
Joanna Rapacka , Czy istnieje literaturoznawstwo słowiańskie?	175
<i>Aleksandra Hnatiuk</i> , Literatura ukraińska w pracach Instytutu Sławistyki PAN	181
<i>Lilla Moroz-Grzelak</i> , Literaturoznawstwo sławistyczne w Pracowni Badań Literackich i Kulturoznawczych. Słowiańszczyzna Zachodnia i Południowa	185
<i>Jolanta Sujecka</i> , Zespół Badania Tożsamości Kulturowej na Bałkanach	191
<i>Grażyna Bobilewicz</i> , Badania nad pograniczem i korespondencją sztuk	193
<i>Andrzej Wędzki</i> , Słownik starożytności słowiańskich z perspektywy pół wieku	199
<i>Alina Brzóstkowska</i> , Na marginesie wydania <i>Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian</i> . Refleksje o współpracy ...	217
<i>Zofia Rudnik-Karwatowa</i> , Osiągnięcia bibliograficzne Instytutu Sławistyki PAN	227
Struktura Instytutu i Pracownicy	239
Dyrekcja Instytutu Sławistyki PAN (od 1990 roku)	241
Rada Naukowa Instytutu Sławistyki PAN (składy Prezydium od 1990 roku)	243
Pracownicy Instytutu Sławistyki PAN (1954 – 2004)	245
Informacje o profesorach, docentach i doktorach obecnie zatrudnionych w Instytucie Sławistyki PAN	257
Statutowe tematy badawcze prowadzone w Instytucie Sławistyki PAN	307

Wykaz projektów badawczych („grantów”) realizowanych w Instytucie Sławistyki PAN od 1993 roku	311
Współpraca naukowa Instytutu Sławistyki z ośrodkami zagranicznymi (1996 – 2004).....	317
Konferencje naukowe zorganizowane przez Instytut Sławistyki PAN (1986 – 2004).....	321
Działalność dydaktyczna pracowników Instytutu Sławistyki PAN (1989 – 2004).....	325
Wykaz publikacji książkowych pracowników Instytutu Sławistyki PAN (1954 – 2004)	327
<i>Katarzyna Osińska</i> , Biblioteka Instytutu Sławistyki PAN	371
Centrum Sławistycznej Informacji Naukowej	375
<i>Lilla Moroz-Grzelak</i> , Studium doktoranckie	377
Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW) Instytutu Sławistyki PAN	379

Przedmowa

Niełatwo opracować księgę zawierającą podsumowanie pięćdziesięciu lat działalności placówki naukowej, tym bardziej jeżeli na początku swego istnienia tworzyła się przez stopniowe skupianie kilku mniejszych jednostek organizacyjnych, włączonych wcześniej do innych organizmów życia naukowego.

Ze względów ściśle formalnych zdecydowano, że datą jubileuszu będzie pięćdziesiąt lat istnienia slawistyki w Polskiej Akademii Nauk, a nie data formalnego powołania do życia Instytutu Słowianoznawstwa (od roku 1992 Sławistyki) PAN, ponieważ nastąpiło to dopiero w 1977 roku, choć de facto jako Zakład Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk – później przekształcony w Instytut – został formalnie powołany do życia w 1954 roku. Właśnie ta data upoważnia do obchodzenia w 2004 roku pięćdziesięciolecia slawistyki w Polskiej Akademii Nauk, również – do wydania z tej okazji księgi jubileuszowej Instytutu Sławistyki.

Księga powstała dzięki wysiłkowi niemal wszystkich pracowników obecnie zatrudnionych w Instytucie z pomocą grona doktorantów oraz dzięki udziałowi niektórych dawnych pracowników Instytutu.

Wyrazisty ślad rezultatów badań naukowych pracowników Instytutu, tych dawnych, i tych obecnych, pozostaje w ich publikacjach. O wielu innych dokonaniach, które z różnych względów nie zostały zakończone publikacjami, piszą w tej księdze koledzy.

Nie wszystko z półwiecznej historii placówki dało się dokładnie odtworzyć, dlatego znaczna część informacji o życiu Instytutu pochodzi tylko z ostatnich kilkunastu lat, które są w pełni udokumentowane.

Kwiryna Handke

Kwirynd Handke

Zarys dziejów Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk

Poniższy tekst zawiera informacje o genezie, strukturze, składzie pracowników oraz najważniejsze fakty z historii Instytutu. Nie pretenduje natomiast do rangi wyczerpującego przedstawienia całokształtu kilkudziesięcioletnich dziejów ważnej placówki sławistycznej w Polsce. Łącznie z wcześniejszymi opracowaniami¹ może w przyszłości stanowić podstawę do takiego kompendium.

Dzisiejszy Instytut Sławistyki (do 1992 r. Instytut Słowianoznawstwa) nie od razu powstał jako jednostka tej rangi w Polskiej Akademii Nauk. Tworzony był z różnych mniejszych zespołów badawczych i stopniowo przekształcał się w instytut o właściwej strukturze.

Uchwałą Sekretarza Naukowego Prezydium PAN z 24 lipca 1954 roku (nr 122/54) został powołany Zakład Słowianoznawstwa PAN, który rozpo-

---

¹ W tym tekście wykorzystano dane i informacje zawarte we wcześniejszych opracowaniach, przede wszystkim: Janusza Siatkowskiego, *Instytut Słowianoznawstwa PAN i jego geneza*, „Biuletyn Sławistyczny” III (1978), Warszawa – Łódź 1978, s. 4–16; Ewy Rzetelskiej-Feleszko, *Badania naukowe Instytutu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk*, „Nauka Polska” nr 2, Warszawa 1991, s. 117–130; Ewy Rzetelskiej-Feleszko, *50 lat sławistyki w PAN. Przeszłość – perspektywy*, „Nauka Polska” (w druku) oraz dane Dyrekcji Instytutu Sławistyki z lat 1990 – 2004. W części dotyczącej tego ostatniego okresu ograniczono się do informacji ogólnych na temat dorobku naukowego poszczególnych osób i zespołów, ponieważ szczegółowe dane na te tematy przynoszą kolejne autorskie opracowania oraz zamieszczone dalej liczne wykazy dotyczące naukowej działalności Instytutu.

czął oficjalną działalność 1 lipca 1955 roku. Założycielem i pierwszym jego kierownikiem był prof. dr Tadeusz Lehr-Spławiński.

Od początku swego istnienia Zakład – tworzony przez dwóch wybitnych slawistów, Tadeusza Lehra-Spławińskiego i Zdzisława Stiebera – kontynuował szereg ważnych w slawistyce kierunków badań naukowych, zainicjowanych na początku XX stulecia, a zwłaszcza tych rozpoczętych w dwudziestoleciu międzywojennym.

W pierwszym roku istnienia Zakład Słowianoznawstwa składał się z trzech zespołów naukowych:

1. Krakowskiej Pracowni Sławistycznej, którą tworzyli: prof. dr Tadeusz Lehr-Spławiński (kierownik), prof. dr hab. Franciszek Sławski, mgr Zbigniew Gołąb². Tu prowadzono prace nad dawnym słownictwem słowiańskim, zmierzające do rekonstrukcji prasłowiańskiego zasobu leksykalnego, a ostatecznie – do przedstawienia wyników badań w postaci słownika.
2. Warszawskiej Pracowni Sławistycznej, którą tworzyli: prof. dr hab. Zdzisław Stieber (kierownik, na razie z przydziałem etatowym do Zakładu Językoznawstwa PAN), doc. dr Józef Magnuszewski. Tu prowadzono prace językoznawcze, między innymi bohemistyczne i dialektologiczne (zob. dalej), oraz literaturoznawcze nad kontaktami literackimi w Słowiańszczyźnie zachodniej.
3. Redakcji „Słownika Starożytności Słowiańskich” (w Poznaniu), którą tworzyli: z-ca prof. Władysław Kowalenko, mgr Andrzej Wędzki. Zadaniem tego zespołu było opracowywanie wielkiej encyklopedii-słownika najstarszych dziejów Słowiańszczyzny.

Od 1954 r. istniał i pracował pod kierunkiem prof. dr hab. Zdzisława Stiebera niewielki zespół (mgr Hanna Popowska, mgr Zuzanna Topolińska) prowadzący przygotowania do badań terenowych nad „Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich”. Mimo iż organizacyjnie należał wówczas do II Pracowni Dialektologicznej Zakładu Językoznawstwa PAN, kierowanego przez prof. Witolda Doroszewskiego (zob. dalej), w rzeczywistości był załączkiem i bardzo istotną częścią Zakładu Słowianoznawstwa. Kierujący nim prof. dr hab. Zdzisław Stieber, badacz języków słowiańskich, doskonale znał stan i wcześniejszy dorobek polskiego językoznawstwa sla-

---

² Wszędzie podawane są takie stopnie i tytuły naukowe, jakie posiadały konkretne osoby w czasie, o którym mowa. W niektórych wypadkach mogą dziwić różne stopnie naukowe (tylko doktora lub doktora habilitowanego) przy tytułach profesorów; wynika to z określonych zasad obowiązujących w różnych okresach naszej historii

wistycznego oraz niedostatki, które należało wypełnić konkretnymi badaniami. Pierwsze zespoły zorganizowane przez tego uczonego miały się zająć badaniem wpływów języka czeskiego na język polski oraz kaszubskim obszarem językowym.

Zakład Słowianoznawstwa przejął w 1955 r. Zespół „Słownika Starożytności Słowiańskich”, działający od 1950 r. przy Instytucie Zachodnim w Poznaniu, a w 1957 r. – filologiczne pracownie wschodniosłowiańskie, które działały od 1953 r. w Instytucie Polsko-Radzieckim.

W latach 1956 – 1957 Zakład Słowianoznawstwa znacznie się powiększył. Zostali zatrudnieni nowi pracownicy: w Krakowie: mgr Kazimierz Polański, z-ca prof. Vilim Frančić; w Warszawie: mgr Romualda Piotrowska, mgr Janusz Siatkowski, mgr Cezary Piernikarski, mgr Jadwiga Russocka, mgr Barbara Jaroszewicz-Kleindienst, mgr Mieczysław Basaj, doc. dr Jerzy Śliziński; w Poznaniu: mgr Wincenty Swoboda.

W 1957 r. po włączeniu do Zakładu Słowianoznawstwa PAN czterech pracowni filologicznych Instytutu Polsko-Radzieckiego rozszerzył się merytoryczny zakres badań naukowych, ponieważ nowo przyjęte zespoły zachowały swoje od 1953 roku realizowane zadania badawcze, to jest: składnię języka staroruskiego XVI – XVII wieku, słownictwo Biblii Ostrogskiej, gwary wschodniosłowiańskie na Białostocczyźnie, folklor białoruski, wielki słownik polsko-rosyjski, hydronimię wschodniej Polski (później, już w ramach prac prowadzonych w Zakładzie Słowianoznawstwa, a następnie w Instytucie, tymi ostatnimi objęto obszar większej części Polski), stosunki literackie polsko-wschodniosłowiańskie, wybrane zagadnienia literatury rosyjskiej i ukraińskiej.

Od początku 1958 roku stan zatrudnienia w Zakładzie Słowianoznawstwa i struktura Zakładu przedstawiały się następująco.

Pod kierownictwem prof. dra Tadeusza Lehra-Spławińskiego i jego zastępcy prof. dra hab. Zdzisława Stiebera działało siedem pracowni:

1. Pracownia Słownika Prasłowiańskiego (w Krakowie) w składzie: prof. dr hab. Tadeusz Lehr-Spławiński (kierownik), prof. dr hab. Franciszek Sławski, z-ca prof. Vilim Frančić, mgr Zbigniew Gołąb, mgr Kazimierz Polański.
2. Pracownia Bohemistyczna (w Poznaniu), reprezentowana przez: doc. dr Marię Wojciechowską.
3. Pracownia Filologii Zachodniosłowiańskiej (w Warszawie) w składzie: prof. dr hab. Zdzisław Stieber (kierownik); sekcja językoznawcza: mgr Janusz Siatkowski, mgr Mieczysław Basaj; sekcja literaturoznawcza:

doc. dr Józef Magnuszewski, doc. dr Jerzy Śliziński, mgr Romualda Piotrowska, mgr Jadwiga Russocka, mgr Barbara Jaroszewicz-Kleindienst.

4. Pracownia Języka Rosyjskiego (w Warszawie) w składzie: prof. dr Anatol Mirowicz (kierownik), mgr Iryda Grek-Pabisowa, mgr Irena Dulewiczowa, mgr Irena Maryniakowa.
5. Pracownia Filologii Ukraińskiej (w Warszawie, z ośrodkiem w Krakowie) w składzie: prof. dr Przemysław Zwoliński (kierownik), mgr Marian Jurkowski, mgr Adam Wandas, mgr Teresa Stankówna.
6. Pracownia Filologii Białoruskiej (w Warszawie) w składzie: prof. dr hab. Antonina Obrębska-Jabłońska (kierownik), mgr Stanisław Glinka, mgr Elżbieta Smułkowa (na niepełnym etacie), prac. nauk.-tech. Halina Petruczyk.
7. Pracownia Literatur Wschodniosłowiańskich (w Warszawie) w składzie: doc. Samuel Fiszman (kierownik), prof. dr hab. Marian Jakóbiec, prof. dr Wiktor Jakubowski, kand. nauk Zbigniew Barański, mgr Andrzej Walicki, mgr Ryszard Przybylski, mgr Bohdan Galster, mgr Antoni Semczuk, mgr Jerzy Lenarczyk, mgr Elżbieta Anczewska (później: Wiśniewska) oraz Zespół Redakcji „Słownika Starożytności Słowiańskich” (w Poznaniu) w składzie: prof. dr Władysław Kowalenko (kierownik), mgr Andrzej Wędzki, mgr Wincenty Swoboda, prac. nauk.-techn. Jadwiga Morawska-Rybakowa.

Sekretariat prowadziła Joanna Murawska.

Następne poważne zmiany w Zakładzie Słowianoznawstwa nastąpiły w 1960 roku. Na podstawie uchwały Sekretariatu Naukowego PAN (z 9 lutego 1960 r.) II Pracownia Dialektologiczna, wchodząca dotychczas w skład Zakładu Językoznawstwa PAN, została przeniesiona do Zakładu Słowianoznawstwa, a jej ówczesny skład przedstawiał się następująco: prof. dr hab. Zdzisław Stieber (kierownik), mgr Hanna Popowska (później: Popowska-Taborska), mgr Zuzanna Topolińska oraz mgr Ewa Kamińska (obecnie: Rzetelska-Feleszko), mgr Jadwiga Pałkowska (później: Zieniukowa), mgr Jadwiga Gawlik (później: Majowa).

W wyniku włączenia do Zakładu Słowianoznawstwa II Pracowni Dialektologicznej struktura i skład warszawskiej Pracowni Filologii Zachodniosłowiańskiej, kierowanej przez prof. dr hab. Zdzisława Stieberta przedstawiały się następująco: sekcja językoznawcza (kierownik prof. dr hab. Zdzisław Stieber; skład jak wyżej); I sekcja historycznoliteracka (kierownik prof. dr Józef Magnuszewski, mgr Romualda Piotrowska, mgr Jadwiga

Russocka); II sekcja historycznoliteracka (kierownik doc. dr Jerzy Śliziński, mgr Barbara Jaroszewicz-Kleindienst, mgr Edward Madany).

W 1960 r. po przejściu na emeryturę prof. dra Tadeusza Lehra-Spławińskiego, od 1961 roku kierownikiem Zakładu Słowianoznawstwa został prof. dr hab. Zdzisław Stieber.

Od 1961 roku następowały kilkakrotne zmiany składu osobowego Zakładu w związku z likwidacją dwuetatowości; do 1969 odeszli, głównie z tej racji: Z. Barański, A. Semczuk, V. Frančić, E. Smułkowa, W. Jakubowski, J. Magnuszewski, A. Mirowicz, M. Jakóbiec, A. Obrębska-Jabłońska, F. Sławski, P. Zwoliński (niektórzy przez następne lata byli związani z Zakładem, a później z Instytutem jako konsultanci naukowci).

W związku z powyższymi przepisami w zatrudnianiu pracowników w placówkach naukowych nastąpiła znaczna zmiana pokoleniowa. Wówczas przyjęto, również do Zakładu Słowianoznawstwa, stosunkowo liczną grupę magistrów i wyjątkowo też profesora: prof. dr Halinę Turską³.

W ciągu kilkunastu kolejnych lat następowały również liczne zmiany w wewnętrznej strukturze placówki⁴, które z reguły prowadziły do rozwoju badań naukowych i lepszej ich organizacji. Poszczególne pracownie powiększały się o młodych pracowników naukowych, a ich kierownictwo obejmowali wykształceni w Zakładzie Słowianoznawstwa (później w Instytucie) doktorzy, doktorzy habilitowani i profesorowie.

Część pracowni się przekształcała, niektóre się dzieliły na mniejsze zespoły tematyczne, inne zmieniały swoje pierwotne nazwy.

I tak: szczególnie duże zmiany nastąpiły w Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich po odejściu w 1969 r. prof. Samuela Fiszmana (przymusowa emigracja z Polski) i w 1971 r. – doc. dra hab. Bohdana Galstera. Skład pracowni organizowano niemal od nowa, również z nową koncepcją jej naukowych zadań – teraz pod kierownictwem doc. dra hab. Bazylego Białokozowicza. Z dawnego składu Pracowni pozostała tylko dr Elżbieta Wiśniewska i dr Stefan Kozak (zatrudniony 1 marca 1968 r.); pozostali byli stopniowo zatrudniani w latach 1969 – 1977: mgr Ludwika Jazukiewicz-Osełkowska, mgr Antoni Kmita, mgr Halina Stochel, mgr Elżbieta Bazela, mgr Władysław Zaworski, mgr Monika Zielińska, mgr Włodzimierz Stochel.

³ Szczegóły w opracowaniu J. Siatkowskiego.

⁴ Ibidem.

Pod koniec 1968 r. dotychczasowa Pracownia Języków Zachodniosłowiańskich kierowana przez prof. dra hab. Zdzisława Stiebera została podzielona na: Pracownię Języków Lechickich w składzie: doc. dr hab. Hanna Taborska (kierownik), dr Kwiryna Handke (zatrudniona od początku 1961 r.), dr Jadwiga Zieniukowa, mgr Jadwiga Majowa, mgr Ewa Rzetelska-Feleszko, mgr Elżbieta Wrocławska (zatrudniona od 1965 r.), mgr Małgorzata Korytkowska (w 1969 r. przeniesiona z Biblioteki Zakładu) oraz Językową Pracownię Bohemistyczną w składzie: doc. dr hab. Janusz Siatkowski (kierownik), dr Mieczysław Basaj, dr Irena Kwilecka (od 1964 r.), mgr Kazimierz Feleszko (od 1962 r.).

Pod koniec 1972 r. zaszły następne zmiany organizacyjne w podziale na pracownie i w obsadzie kierowniczej:

Pracownia Języków Lechickich zmieniła nazwę na Pracownię Języków Lechickich i Łużyckich.

Kierownictwo Pracowni Języka Rosyjskiego objęła dr Iryda Grek-Pabisowa, a kierownictwo Pracowni Filologii Białoruskiej (później: Pracowni Języka Białoruskiego) – dr Stanisław Glinka.

Dotychczasowa Językowa Pracownia Bohemistyczna kierowana przez prof. dra hab. Janusza Siatkowskiego została podzielona na Pracownię Języków Południowosłowiańskich (zajmującą się składnią języków południowosłowiańskich) w składzie: dr Violetta Koseska (zatrudniona od 1970 r.), dr Irena Sawicka (przeniesiona z Pracowni Filologii Białoruskiej), mgr Barbara Kryżan (obecnie: Kryżan-Stanojević) (zatrudniona od 1974 r.), pod kierownictwem dra Kazimierza Feleszki, oraz Pracownię Języka Czeskiego i Słowackiego (z oddziałem poznańskim pod nazwą Pracownia Bohemistyczna) w składzie: prof. dr hab. Janusz Siatkowski (kierownik), dr Mieczysław Basaj, dr Irena Kwilecka, mgr Grażyna Kopińska, mgr Elżbieta Kędelska (do 1974 r.), mgr Danuta Rytel-Kuc (od 1974 na niepełnym etacie). Kierownictwo Pracowni Języka Ukraińskiego objął dr Janusz Rieger. W latach 1970 – 1972 odeszli z zespołu mgr Teresa Stanek i dr Marian Jurkowski, a została zatrudniona mgr Ewa Wolnicz (obecnie: Wolnicz-Pawłowska), później mgr Wanda Łukasik (obecnie: Szulowska), mgr Elżbieta Rudolf (obecnie: Rudolf-Ziółkowska), mgr Zofia Ładzińska-Tabaka.

W 1974 r. z Pracowni został wydzielony Zespół Onomastyki Słowiańskiej w składzie: dr Ewa Rzetelska-Feleszko (kierownik), mgr Jerzy Duma (zatrudniony od 1974 r.), a później krótko mgr Hanna Pustoła-Ryżko.

W 1974 r. krakowską Pracownię Słownika Prasłowiańskiego przemianowano na Pracownię Języka Prasłowiańskiego, a jej kierownictwo objął dr Wiesław Boryś.

W tym samym roku Zespół Redakcji Słownika Starożytności Słowiańskich przemianowano na Pracownię Wczesnej Historii Słowiańszczyzny, a kierowanie nią powierzono doc. drowi Antoniemu Gąsiorowskiemu.

Również w 1974 roku utworzono Pracownię Współczesnych Literatur Zachodniosłowiańskich i Południowosłowiańskich (w Warszawie, z oddziałem w Krakowie) w składzie: doc. dr Halina Janaszek-Ivaničková (kierownik), dr Edward Madany, mgr Katarina Šalamun-Biedrzycka (zatrudniona od 1975 r.).

W 1975 r. powstała Pracownia Języka Cerkiewnosłowiańskiego (w Gdańsku), w składzie: prof. dr hab. Leszek Moszyński (pełniący funkcję konsultanta naukowego) i mgr Walentyna Łuczyńska.

Od 1 stycznia 1974 roku Zakład Słowianoznawstwa stał się samodzielną jednostką na rozrachunku gospodarczym, otrzymując własną administrację i księgowość, i działał na zasadach określonych Uchwałą Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1973 r. (Uchwała nr 289/73). Równocześnie, po przejściu na emeryturę prof. dra hab. Zdzisława Stiebera kierownictwo Zakładu Słowianoznawstwa objął prof. dr hab. Janusz Siatkowski.

Po 1970 roku, gdy zostało wprowadzone finansowanie w nauce tzw. problemów i koordynacja ich realizacji w różnych placówkach naukowych, Zakład Słowianoznawstwa PAN brał udział w realizacji problemu nr 36: „Polska kultura narodowa” (koordynowanego przez Instytut Sztuki PAN), opracowując własny temat „Międzysłowiańskie stosunki językowe i literackie”, oraz – problemu nr 37: „Etnogeneza Słowian” (koordynowanego przez ówczesny Instytut Historii Kultury Materialnej PAN), opracowując własne tematy: „Słownik prasłowiański”, „Słownik Starożytności Słowiańskich” oraz kartotekę faktów językowych użytych jako argumenty na temat etnogenezy Słowian.

Od początku 1976 r. Zakład Słowianoznawstwa PAN był koordynatorem problemu międzyresortowego III 13: „Języki i literatury słowiańskie w ich rozwoju i wzajemnych związkach”.

Poważny wieloletni dorobek naukowy Zakładu Słowianoznawstwa, zwłaszcza w dziedzinie językoznawstwa i historii, stały wzrost liczby samodzielnych pracowników naukowych oraz znaczący wkład w życie środowiska naukowego w pełni uzasadniały wniosek o przekształcenie Zakładu w Instytut. Wniosek taki, po rozpatrzeniu i zaakceptowaniu przez Radę

Naukową Zakładu Słowianoznawstwa oraz Komitet Słowianoznawstwa PAN i Komitet Językoznawstwa PAN, został złożony w 1976 r.

Uchwałę Prezydium PAN z dnia 24 lutego 1977 roku powołującą Instytut Słowianoznawstwa PAN zatwierdził Prezes Rady Ministrów 16 czerwca 1977 roku, a w dniu 15 września 1977 roku na Dyrektora Instytutu został powołany prof. dr hab. Janusz Siatkowski.

Od początku 1978 r. struktura Instytutu Słowianoznawstwa przedstawiała się następująco:

Zakład Języków Słowiańskich (kierownik: prof. dr hab. Janusz Siatkowski), który stanowiły następujące pracownie i zespoły:

Pracownia Języków Lechickich i Łużyckich (kierownik: prof. dr hab. Hanna Taborska), w tym dwa zespoły: a) Morfologii Języków Północno-Zachodniosłowiańskich (kierownik: doc. dr hab. Kwiryna Handke); zespół gromadził w kartotekach materiał morfologiczny i opracowywał wybrane zagadnienia z porównawczej morfologii języków i dialektów północnej i zachodniej Słowiańszczyzny; b) Etnogenezy Słowian (kierownik: prof. dr hab. Hanna Taborska); zespół zajmował się problemami etnogenezy Słowian, w tym metodologią badań językoznawczych nad etnogenезą, oraz tworzył kartotekę faktów językowych użytych jako argumenty na temat etnogenezy Słowian.

Pracownia Języka Czeskiego i Słowackiego (kierownik: doc. dr hab. Mieczysław Basaj); tu opracowywano wpływy języka czeskiego na język polski, zajmowano się badaniami konfrontacyjnymi współczesnych języków czeskiego i słowackiego w porównaniu z polskim, a w zespole poznańskim opracowywano i wydawano zabytki staropolskie wykazujące znaczne wpływy czeskie.

Pracownia Języka Rosyjskiego (kierownik: dr Iryda Grek-Pabisowa). W Pracowni zajmowano się badaniem gwary starowierców mieszkających na terenie Polski (opracowywano monografie i słownik tej gwary) oraz diachronicznymi i synchronicznymi problemami morfologii i składni języka rosyjskiego (w ujęciu konfrontacyjnym); również leksykografią rosyjską.

Pracownia Języka Ukraińskiego (kierownik: dr hab. Janusz Rieger). Tu zajmowano się językowymi kontaktami języków ukraińskiego i polskiego, a przede wszystkim badaniami dawnych i współczesnych gwar ukraińskich, m. in. zaczęto wydawać „Atlas językowy Bojkowszczyzny”.

Pracownia Języka Białoruskiego (kierownik: dr Stanisław Glinka). Do zadań Pracowni należały: językowe kontakty polsko-białoruskie oraz

słowiańsko-litewskie, antroponimia i toponimia Białostoczczyzny, folklor białoruski, a przede wszystkim badanie gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, m. in. rozpoczęto wydawanie „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny”.

Pracownia Języków Południowosłowiańskich (kierownik: dr Kazimierz Feleszko). Tu badano systemy gramatyczne poszczególnych języków południowosłowiańskich w ujęciu konfrontacyjnym, zajmowano się również problemami morfologii i składni języków południowosłowiańskich.

Pracownia Języka Prasłowiańskiego (kierownik: doc. dr hab. Wiesław Boryś, konsultant naukowy: prof. dr hab. Franciszek Sławski). Zespół zajmuje się rekonstrukcją słownictwa prasłowiańskiego, słowotwórstwem i grupami semantycznymi słownictwa prasłowiańskiego, podziałami dialektalnymi prasłowiańszczyzny; opracowuje i wydaje „Słownik prasłowiański”.

Pracownia Języka Cerkiewnosłowiańskiego (opiekun i konsultant naukowy: prof. dr hab. Leszek Moszyński). Rozpoczęte w 1975 roku prace mają na celu przygotowywanie materiałów słownikowych z zabytków cerkiewnych znajdujących się w Polsce do opracowywanego w ramach współpracy międzynarodowej „Słownika cerkiewnosłowiańskiego”.

Zespół Onomastyki Słowiańskiej (kierownik: dr Ewa Rzetelska-Feleszko) prowadził szeroko zakrojone badania nazewnictwa Pomorza i wybranych struktur toponimicznych zachodniej Słowiańszczyzny oraz studia porównawcze nad hydronimią polską i słowiańską.

Zakład Literatur Słowiańskich (kierownik: doc. dr Halina Janaszek-Ivaničková), w którego skład wchodziły następujące pracownie:

Pracownia Literatur Wschodniosłowiańskich (kierownik: dr Włodzimierz Stochel). Przedmiotem badań były: polsko-wschodniosłowiańskie stosunki literackie XIX i XX w., polsko-radzieckie stosunki literackie, podstawowe problemy literatury rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XVIII – XX w. ze szczególnym uwzględnieniem tendencji rozwojowych współczesnej literatury radzieckiej.

Pracownia Literatur Zachodniosłowiańskich (kierownik: doc. dr Halina Janaszek-Ivaničková) prowadziła literaturoznawcze badania komparatystyczne nad literaturami słowiańskimi, przede wszystkim czeską i słowacką na tle słowiańskim i ogólnoeuropejskim.

Pracownia Literatur Południowosłowiańskich (kierownik: dr Edward Madany). Pracownia ta zajmowała się literaturami południowosłowiań-

skimi po drugiej wojnie światowej oraz polsko-południowosłowiańskimi kontaktami literackimi i naukowymi.

Zakład Wczesnej Historii Słowiańszczyzny (kierownik: doc. dr hab. Antoni Gąsiorowski, konsultant naukowy: prof. dr hab. Gerard Labuda). Zespół zajmował się redagowaniem i wydawaniem „Słownika Starożytności Słowiańskich”, badaniami historycznymi nad etnogenezą Słowian, opracowywaniem zagadnień z zakresu wczesnych dziejów Słowian (m. in. rejestracją źródeł do wczesnych dziejów Słowiańszczyzny). We współpracy międzynarodowej rozpoczęto opracowywanie encyklopedii wczesnej historii ludów Europy.

W 1990 roku Instytut Słowianoznawstwa liczył 120 pracowników, w tym 94 – na etatach naukowych, a w tej liczbie 25 osób miało status samodzielnych pracowników naukowych (doktorzy habilitowani, docenci, profesorowie), przeważnie zdobytych podczas pracy w tym Instytucie. W tym okresie struktura Instytutu przedstawiała się następująco:

Zakład Języków Słowiańskich (kierownik: prof. dr hab. Hanna Taborska) składał się z siedmiu pracowni: Pracownia Języków Lechickich i Łużyckich, Pracownia Języka Czeskiego i Słowackiego, Pracownia Języka Rosyjskiego, Pracownia Języka Ukraińskiego, Pracownia Języka Białoruskiego, Pracownia Języka Prasłowiańskiego, Pracownia Języka Cerkiewnosłowiańskiego.

Zakład Literatur Słowiańskich i Komparatystki Literackiej (nowa nazwa odzwierciedlała rozszerzony zakres badań) (kierownik: prof. dr hab. Halina Janaszek-Ivaničková) składał się z pięciu pracowni: Pracownia Literatur Wschodniosłowiańskich, Pracownia Literatur Zachodniosłowiańskich, Pracownia Literatur Południowosłowiańskich, Pracownia Poetyki Słowiańskiej (rozwiązana na początku 1990 r.), Pracownia Przewodnika Narodów ZSRR, zmieniona wkrótce na Pracownię Leksykonów Literackich.

Przez ponad dwadzieścia lat podstawowa struktura Instytutu nie uległa zmianie. W 1997 roku nadal istniały trzy zakłady: Zakład Języków Słowiańskich (kierownik: prof. dr hab. Hanna Taborska), Zakład Literatur Słowiańskich, który jako całość nie ma od tego roku jednolitego kierownictwa (po śmierci w 1997 r. doc. dra Andrzeja Drawicza, który kierował wydziałem Zakładem Literatur Wschodniosłowiańskich, przez pewien

okres przejął po nim obowiązki prof. dr hab. Jerzy Faryno, ale w ostatnich latach, po dalszych wewnętrznych reorganizacjach, pracownie i zespoły pionu literaturoznawczego nie mają wspólnego kierownictwa) oraz Zakład Wczesnej Historii Słowiańszczyzny (kierownik prof. dr hab. Andrzej Wędzki). Natomiast w ciągu ostatnich kilkunastu lat stopniowo zmieniał się układ pracowni i skład jej pracowników. Złożyły się na to różne przyczyny. Z jednej strony wewnętrzne – tu głównie rozszerzanie się zakresu podejmowanych tematów badawczych, a w konsekwencji podziały pracowni na mniejsze zespoły, a z drugiej strony zewnętrzne, wynikające ze zmienionej sytuacji kraju, a w konsekwencji odpływ części młodszej i średniej kadry naukowej w poszukiwaniu lepszych warunków pracy. W tle tych zmian istotną rolę odegrała zła sytuacja finansowa placówek naukowych.

I tak w 1997 r. Zakład Języków Słowiańskich miał już 12 pracowni. Oprócz istniejących wcześniej, to jest: Pracowni Języków Lechickich i Łużyckich (kierownik: prof. dr hab. Jadwiga Zieniukowa), Pracowni Języka Czeskiego i Słowackiego (kierownik: doc. dr hab. Zbigniew Greń), Pracowni Języka Rosyjskiego (kierownik: doc. dr hab. Iryda Grek-Pabisowa), Pracowni Języka Ukraińskiego (kierownik: Ewa Wolnicz-Pawłowska), Pracowni Języka Białoruskiego (kierownik: doc. dr hab. Irena Maryniakowa), Pracowni Onomastyki Słowiańskiej (przekształconej w mniej liczebny Zespół Onomastyki Słowiańskiej) (kierownik: prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko), Pracowni Języka Prasłowiańskiego (kierownik: prof. dr hab. Wiesław Boryś), Pracowni Języka Cerkiewnosłowiańskiego (opiekun i konsultant na etacie Uniwersytetu Gdańskiego: prof. dr hab. Leszek Moszyński) (w 1997 roku Pracownia istniała dzięki finansowaniu projektu badawczego KBN, kierowanego przez prof. dra hab. Leszka Moszyńskiego, a w 2000 r. po zakończeniu prac nad projektem przestała istnieć jako jednostka organizacyjna Instytutu Sławistyki). Powstały: Pracownia Leksyki Słowiańskiej (kierownik: prof. dr hab. Hanna Taborska), zaś Pracownia Języków Południowosłowiańskich podzieliła się na dwie: Pracownię Semantyki (kierownik: prof. dr hab. Violetta Koseska-Toszewa) i Pracownię Typologii Języków Słowiańskich (kierownik: dr Hanna Dalewska-Greń). Z kolei Zakład Literatur Słowiańskich wzbogacił się o Pracownię Badań Literackich i Kulturoznawczych (kierownik: prof. dr hab. Joanna Rapacka) oraz Pracownię Kultury (kierownik: prof. dr hab. Jerzy Faryno). W ostatnim okresie powstają nowe inicjatywy naukowo-organizacyjne, które mają szansę realizacji w najbliższym czasie.

Rozwój trzech dyscyplin naukowych istniejących w Instytucie (wcześniej w Zakładzie Słowianoznawstwa) nigdy nie był równomierny. Decydowały o tym różne przyczyny.

W pierwszym, kilkunastoletnim okresie w Zakładzie Słowianoznawstwa pracowało wielu przedwojennych profesorów, którzy nadawali badaniom właściwy kierunek i charakter, dbając o ich wysoki poziom naukowy. W ten tryb pracy wpisana była również edukacja przyjmowanych młodych magistrów. Liczyła się dobra praca naukowa i jej wartościowe rezultaty we wszystkich wówczas istniejących zespołach.

Od początku istnienia tej slawistycznej placówki Polskiej Akademii Nauk pion historyczny miał specjalny charakter. Tu przez lata zakres badań, z założenia bardzo szeroki w obrębie wczesnej historii Słowian, w praktyce ograniczony był do opracowywania i redagowania „Słownika Starożytności Słowiańskich”. Obok tego pracownicy Zakładu pisali własne prace i na ich podstawie uzyskiwali stopnie i tytuły naukowe. Dopiero po zakończeniu pełnej, wraz z suplementem, edycji „Słownika Starożytności Słowiańskich” rozszerzono zakres statutowych tematów Zakładu o historyczne prace monograficzne i opracowania źródłowe (testimonia najdawniejszych dziejów Słowian; serie: grecka i łacińska). Po 1990 r. powstał projekt przygotowania i opublikowania (po angielsku i ewentualnie również po polsku) skróconej wersji „Słownika Starożytności Słowiańskich” (prace trwają).

Najbardziej prężna była i jest nadal działalność naukowa językoznawców, skoncentrowana na wielu tematach i przynosząca ważne dokonania i publikacje, takie jak na przykład: nowatorski „Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich” czy inne atlasy językowe, „Słownik prasłowiański” i inne leksykony etymologiczne i dwujęzyczne, gramatyka porównawcza języków słowiańskich czy inne gramatyki, w tym gramatyki konfrontatywne, wiele ważnych monografii i syntetycznych opracowań, jak: język staroobrzędowców, „Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka”, seria „Polszczyzna regionalna Pomorza”, „Słownik etymologiczny kaszubszczyzny”, cenne opracowania onomastyczne, w tym zwłaszcza dotyczące Pomorza oraz prace dotyczące nazewnictwa miejskiego – nowego, rozwiniętego tu kierunku toponomastyki.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat językoznawcy Instytutu zainicjowali i zrealizowali we współpracy z pracownikami innych krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych kilka ważnych prac o charakterze syntetycznych kompendiów, które zostały opublikowane jako: „Polskie nazwy własne. Encyklopedia” oraz „Słowiańskie nazwy własne. Encyklopedia”

oraz „Studia kognitywne” i „Gramatyka polsko-bułgarska” (w ujęciu konfrontatywnym). Ponadto włączyli się jako autorzy do wielu naukowych przedsięwzięć organizowanych w zespołach krajowych i międzynarodowych, których rezultatem są następujące publikacje: tom 2. „Encyklopedii kultury polskiej XX wieku: Współczesny język polski”, monografie w serii „Hydronimia Europaea”, wydawanej w Stuttgarcie, „Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik” (Berlin – New York), „Najnowsze dzieje języków słowiańskich” (seria monografii) (zob. dalej: „Wykaz publikacji książkowych pracowników Instytutu Sławistyki PAN”, pełne wykazy, również artykułów, rozpraw, szkiców, recenzji i innych, znajdują się w odrębnych opracowaniach bibliograficznych).

Po 1990 roku w Zakładzie Języków Słowiańskich Instytutu obok kontynuowania wcześniej prowadzonych tematów badawczych zaczęto podejmować i realizować prace dotyczące obszarów pogranicznych polsko-innojęzycznych. Głównym kierunkiem zainteresowania stały się przy tym pogranicza polsko-ukraińskie i polsko-białoruskie oraz szeroko pojęta problematyka dawnych Kresów wschodnich, tym samym szersze zainteresowanie się Polakami za obecnymi wschodnimi granicami Rzeczypospolitej. W związku z tym powołane zostało w Instytucie z inicjatywy i pod kierunkiem prof. dra hab. Janusza Riegera Studium kształcące stypendystów z krajów wschodnich (w 1997 r. przeniesione na Uniwersytet Warszawski).

W tym samym czasie została utworzona w Instytucie (przy finansowym współdziałaniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego) jeszcze jedna jednostka organizacyjna: Centrum Sławistycznej Informacji Naukowej pod kierunkiem dr Zofii Rudnik-Karwatowej, którego podstawowym zadaniem jest opracowywanie i publikowanie „Bibliografii językoznawstwa sławistycznego” (wcześniej w skromniejszej tradycyjnej formie publikowanej w „Roczniku Sławistycznym”).

W zespołach językoznawców i historyków w ciągu dziejów nie nastąpiły żadne istotne zmiany, jeśli chodzi o ich stosunek do wykonywanych zadań. Zawsze najważniejsze były merytoryczne cele naukowe.

Inaczej potoczyły się losy zespołów literaturoznawców. Po 1969 roku nastąpiły tu pierwsze zmiany będące konsekwencją wypadków 1968 roku. Po przymusowej emigracji prof. Samuela Fiszmana, a następnie odejściu kilku innych osób (zob. wyżej) zaczął się wyraźnie zmieniać kierunek działań, całkowicie i w miarę lat coraz bardziej poddanych dominacji ideologii marksistowskiej. Od 1973 r., gdy kierownictwo Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich objął dr hab. Bazyli Białokozowicz, pierwszopla-

nowe stały się ideologiczne przedstawienia i interpretacje literatury, takie jak na przykład zbiorowy przekład podręcznika wydanego w Związku Radzieckim pt. „Historia rosyjskiej literatury radzieckiej”. Dowodem określonej działalności Zakładu Literatur Słowiańskich w połowie lat osiemdziesiątych było jego uczestnictwo w IX Międzynarodowej Komisji Problemowej Wielostronnej Współpracy Akademii Nauk Krajów Socjalistycznych, przy czym literaturoznawcy z Instytutu Słowianoznawstwa patronowali tematowi „Marksistowsko-leninowskie literaturoznawstwo. Wkład do nauki o literaturze i kulturze duchowej świata współczesnego”.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych duża grupa partyjnych pracowników, głównie rusycystów literaturoznawców, wywierała również szerszy wpływ na sytuację w Instytucie, wspierana dodatkowo dzięki funkcjom niektórych osób z tego grona: prof. Bazyli Białokozowicz w latach 1984 – 1987 pełnił funkcję zastępcy sekretarza naukowego I Wydziału Nauk Społecznych PAN, a po wprowadzeniu stanu wojennego cała dyrekcja Instytutu przeszła w ręce członków PZPR; dyrektorem na miejsce prof. dra hab. Janusza Siatkowskiego został doc. dr hab. Mieczysław Basaj, a jego zastępcami zostali: prof. dr hab. Halina Janaszek-Ivaničková i dr Włodzimierz Stochel, a do spraw administracyjnych Kazimierz Omachel.

W tym czasie przyjęto do pracy w Instytucie na etatach naukowych bardzo wiele osób, które nie pozostawiły po sobie żadnego śladu w postaci publikacji lub jakichkolwiek naukowych dokonań. Równocześnie trudna do zaakceptowania polityka personalna doprowadziła do odejścia z Instytutu części badaczy literatur słowiańskich innych niż rosyjska i radziecka.

W badaniach literaturoznawczych, zwłaszcza rusycystycznych, przez cały ten czas dominowała ideologia marksistowska, taki też charakter miała większość publikacji autorstwa tej grupy pracowników Instytutu. Zainicjowana wówczas praca nad przewodnikami encyklopedycznymi literatur zachodnio- i południowosłowiańskich nigdy nie weszła w fazę realizacji.

Na marginesie toczyły się również i inne, głównie indywidualne, naukowe prace literaturoznawcze, dotyczące południowej i zachodniej Słowiańszczyzny, prowadzone przede wszystkim przez takie osoby, jak: doc. dr Jerzy Śliziński, dr hab. Edward Madany, dr Romualda Piotrowska, mgr Jadwiga Russocka, dr Barbara Jaroszewicz-Kleindienst, dr Barbara Sypniewska. Niestety, część opracowywanych przez tę grupę wartościowych zbiorów materiałowych (jak np. dane dotyczące korespondencji slawistów polskich i czeskich) pozostała w formie kartotek, które nie mają na

razie szans ani na uzupełnienie, ani na opracowanie, głównie na skutek odejścia z Instytutu ich pierwotnych pomysłodawców i wykonawców (emerytury, zgony) i braku następców.

Zmiany polityczne i ustrojowe w Polsce po 1989 roku przyniosły zasadnicze zmiany w Instytucie Słowianoznawstwa. Dzięki uporczywym staraniom jego bezpartyjnych pracowników w 1990 roku przeprowadzono pierwsze demokratyczne wybory Rady Naukowej (przewodniczącym został prof. dr hab. Janusz Rieger) oraz Dyrekcji. W ich wyniku na trzyletnią kadencję dyrektorem Instytutu została prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko, a wicedyrektorem prof. dr hab. Kwiryna Handke.

Rok 1990 był przełomowy w dziejach Instytutu Słowianoznawstwa.

W tym samym czasie władze Polskiej Akademii Nauk zarządziły program restrukturyzacji instytutów, mający na celu weryfikację kadry naukowej i zmniejszenie stanu zatrudnienia o 30%. W Instytucie Słowianoznawstwa zwolnienia grupowe objęły wówczas około 30 osób.

Przed Dyrekcją i Radą Naukową Instytutu stało również zadanie korekty dotychczasowego programu badawczego, głównie w dziedzinie literaturoznawstwa, co łączyło się z zasadniczą reorganizacją całego tego pionu w strukturze Instytutu. W wyniku zwolnień grupowych odeszła większa część osób związanych z poprzednim układem politycznym. W 1991 r. przyjęto do Instytutu doc. dr hab. Andrzeja Drawicza, który stworzył nowy program literaturoznawczych badań rusycystycznych i objął kierownictwo Zakładu Literatur Wschodniosłowiańskich (poprzedni Zakład Literatur Słowiańskich i Komparatystyki przestał istnieć). W ciągu następnych lat program ten zaowocował kilkoma publikacjami, a przede wszystkim zbiorowym obszernym opracowaniem pt. „Historia literatury rosyjskiej XX wieku”, przedstawiającym ten temat w nowym ujęciu, zasadniczo korygującym ideologiczne opracowania z czasów PRL-u (książka ukazała się w 1997 roku, w dniu śmierci jej inicjatora i głównego współautora). W 1997 r. zaczął pracować w Instytucie prof. dr hab. Jerzy Faryno, który objął kierownictwo Zakładu Literatur Wschodniosłowiańskich, a do programu badań wprowadził nowe tematy z pogranicza literatury i kultury.

W 1992 roku wraz z przyjściem do Instytutu doc. dr hab. (później prof.) Joanny Rapackiej, a w 1997 r. – prof. dr hab. Teresy Dąbek-Wirgowej nastąpił żywy rozwój literaturoznawstwa południowosłowiańskiego. Z inicjatywy i pod kierunkiem tej pierwszej zaczęła powstawać seria leksykonów tradycji narodów bałkańskich, zapoczątkowana wydaniem w 1997 r. pod redakcją

Joanny Rapackiej „Leksykonem tradycji chorwackiej”. Po śmierci obu tych uczonych zainicjowane przez nie prace są kontynuowane przez młodsze pokolenie literaturoznawców Instytutu.

W 1992 roku Instytut Słowianoznawstwa zmienił nazwę na Instytut Sławistyki – idąc za przedwojenną tradycją, a także za terminologią europejską.

Rozwój merytorycznych zadań Instytutu nie szedł w parze z odpowiadającym potrzebom wzrostem liczby pracowników naukowych. To istniejąca kadra podejmowała nowe tematy badań, w niewielkim tylko stopniu wspomagana nowo przyjętymi, na ogół bardzo młodymi osobami tuż po studiach, wymagającymi dodatkowego kształcenia w zakresie niezbędnym do wykonywania pracy naukowej.

Ciągły niedostatek pracowników w polskich placówkach naukowych, również w Instytucie Sławistyki, był konsekwencją głównie dwóch czynników: dawnych długotrwałych „odgórnym” ograniczeń w zatrudnianiu w placówkach naukowych oraz permanentnym brakiem funduszy na naukę, w tym zwłaszcza na nauki humanistyczne. Ten drugi czynnik nadal istnieje i jest zasadniczą przeszkodą w rozwoju polskiej nauki.

Konsekwencją tej sytuacji jest wyraźnie zaznaczający się w wielu ośrodkach akademickich i w instytutach badawczych, również w Instytucie Sławistyki, brak średniej kadry pracowników naukowych (doktorów habilitowanych), która powinna naturalną kolejną rzeczą przejmować obowiązki i funkcje po poprzednikach.

Niedostatki finansowe oraz konieczność weryfikacji dorobku naukowego placówek, jaką między innymi zarządziły władze Polskiej Akademii Nauk po 1989 roku, spowodowały konieczność reorganizacji ówczesnego Instytutu Słowianoznawstwa. W ramach zwolnienia grupowego, a także w niektórych wypadkach na drodze porozumienia stron, w 1991 roku odeszli z Instytutu następujący pracownicy zatrudnieni w pionie naukowym: Martina Aykova-Górecka, Dorota Bartyzel, Maria Chajęcka, Eugeniusz Czaplejewicz, Aureliusz Leżeński, Olga Michniewicz, Jerzy Rusek, Włodzimierz Stochel, Lubomira Swieczeniuk-Vogel, Irena Tatarzyńska, Dorota Wojtaś, Władysław Zaworski, Monika Zielińska, a w 1992 roku: Bazyl Białokozowicz, Dorota Gil, Wojciech Gołębiowski, Halina Janaszek-Ivaničková, Ludwika Jazukiewicz-Osełkowska, Aleksandra Kantorowicz, Michał Kondratiuk, Danuta Kułakowska, Florian Nieuważny, Mieczysław Pluciński, Irena Sawicka, Maria Sobańska, Maciej Szymański, Tadeusz Szymański, Jerzy Traczuk, Adam Wandas, Ewa Wasilewska,

Zygmunt Zbyrowski. W latach 1991 – 1992 r. odeszły również następujące osoby zatrudnione od kilku, a nawet kilkunastu lat w pionie administracyjnym: Wiesława Czaja, Maria Krzoska, Elżbieta Niemczyk, Kazimierz Omachel.

W 1993 r. odszedł z Instytutu jego poprzedni dyrektor, prof. Mieczysław Basaj.

Również w 1991 i w 1992 r. kilka osób skorzystało z powstałych wówczas możliwości przejścia na tzw. wcześniejszą emeryturę: Barbara Jankowska, Jadwiga Majowa, Helena Owsiany, Danuta Pędzińska, Romualda Piotrowska, Jadwiga Russocka, Elżbieta Wiśniewska.

W tym samym czasie kilku innych pracowników naukowych Instytutu przeszło bezpośrednio na sławistykę uniwersytecką: Ewa Gazdecka, Axel Hollvoet, Jolanta Mindak, Irena Sawicka.

W poszukiwaniu nowych miejsc pracy (nie tylko w innych placówkach naukowych w kraju i za granicą, ale także w instytucjach z nauką nie związanych, jak np. dyplomacja) oraz lepszych warunków finansowych w latach dziewięćdziesiątych odeszli z Instytutu: Hanna Dalewska-Greń, Andrzej Gordziejewski, Leszek Hensel, Ewa Masłowska, Danuta Rytel-Kuc, Maciej Szymański, Tadeusz Szymański, Tomasz Tyczyński, Andrzej Zelwak.

W 1997 r. prof. dr hab. Janusz Rieger razem z całą swoją pracownią, w składzie: Iwona Cechosz, Ewa Dziegiel, Wanda Szulowska, Elżbieta Rudolf-Ziółkowska, przeszedł do Instytutu Języka Polskiego PAN.

W wyniku tych wszystkich zmian zmalała liczba pracowników naukowych Instytutu. Mimo starań Dyrekcji i wielu chętnych do pracy, zwłaszcza młodych absolwentów kierunków filologicznych (sławistów i polonistów), udało się zatrudnić w tym okresie tylko niektórych.

Przyczyna leżała w bardzo ograniczonych środkach finansowych, szczególnie że Instytut poczynając od 1990 roku miał wielkie problemy lokalowe.

Nie mając własnego budynku, skazany był na wynajmowanie kilku lokali w czterech miastach: Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Gdańsku. W nowej rzeczywistości czynsze za wynajem wzrosły niewspółmiernie do możliwości finansowych polskich placówek naukowych, zwłaszcza w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie, gdzie Instytut Sławistyki zajmował nie tylko pokoje dla pracowni naukowych, ale przede wszystkim stosunkowo rozległą powierzchnię biblioteczną (czytelnia i magazyny). W ciągu dziesięciu lat Instytut musiał zdobyć dotacje umożliwiające zakup kilku niewielkich lokali na swój użytek, wynajmując kilka tańszych oraz dokonać

łącznie kilkanastu przewodzących. Mimo tych wysiłków nadal sytuacja lokalowa nie jest zadowalająca z powodu ciągle niewystarczającego metrażu zajmowanych powierzchni (wielu pracowników naukowych musi pracować w swoich prywatnych mieszkaniach, w których oprócz potrzebnych księgozbiorów gromadzi się również obszerne kartoteki materiałowe), ale przede wszystkim z powodu terytorialnego rozczłonkowania Instytutu, co bardzo utrudnia organizację pracy.

Mimo rozlicznych i różnorodnych problemów Instytut systematycznie prowadzi badania naukowe cieszące się uznaniem środowiska, a ich rezultaty wpisują się znacząco do dorobku dyscyplin naukowych reprezentowanych w Instytucie. W ciągu półwiecza powstało tu wiele ważnych i nowatorskich opracowań, zwłaszcza językoznawczych i historycznych, cennych w kraju i za granicą.

Publikacje autorstwa pracowników Instytutu Sławistyki znajdują się w zbiorach wszystkich dużych bibliotek humanistycznych na świecie i są cytowane przez innych badaczy krajowych i zagranicznych.

Prowadzone i realizowane w Instytucie statutowe tematy badawcze odznaczają się różnorodnością i szerokim ujęciem problemowym, a tym samym dobrze się wpisują w niezapełnione wcześniej miejsca w dorobku danej dyscypliny naukowej. W konsekwencji istotnie powiększają cenny zasób polskiego piśmiennictwa naukowego.

W ostatnich latach powiększyła się w Instytucie liczba tematów badawczych wykraczających poza ścisłe ramy językoznawstwa i literaturoznawstwa. Zgodnie z ogólną tendencją światową podejmowane są tematy interdyscyplinarne oraz tematy z pogranicza różnych nauk: literatury i sztuki, literatury i kultury, języka i kultury, języka i etnologii, języka i socjologii itp. Widać to zarówno w planach naukowych Instytutu, jak również w nazwach i zakresie badań niektórych pracowni czy zespołów badawczych (Pracownia Badań Literackich i Kulturoznawczych, Pracownia Kultury).

Oprócz realizowania tematów statutowych pracownicy Instytutu opracowują wiele własnych tematów naukowych, których wyniki przedstawiają w licznych publikacjach.

W Instytucie Sławistyki jest afiliowanych wiele projektów badawczych (tzw. grantów), dofinansowywanych przez Komitet Badań Naukowych, kierowanych i wykonywanych przez pracowników Instytutu, również i takich, w których uczestniczą naukowcy z innych polskich ośrodków naukowych.

Ponadto niektóre pojedyncze osoby uczestniczą w „grantach” zagranicznych.

Niemal od początku swego istnienia Instytut (a wcześniej Zakład Słowianoznawstwa) prowadził bardzo ożywioną współpracę z wieloma ośrodkami sławistycznymi za granicą. Początkowo koncentrowano się na wymianie naukowców w celach edukacyjnych i badawczych (np. korzystanie z kartotek materiałowych czy zbiorów archiwalnych), z czasem wiązano się bezpośrednimi umowami mającymi na celu wspólne opracowywanie konkretnych tematów badawczych oraz wspólne organizowanie międzynarodowych konferencji naukowych. Odrębną formą współpracy z naukowcami z zagranicy jest gromadzenie danych bibliograficznych do wydawanej w Instytucie Sławistyki „Bibliografii językoznawstwa sławistycznego”.

Uczestnictwo pracowników Instytutu z referatami w bardzo licznych kongresach i konferencjach – międzynarodowych i krajowych – stanowi ważny wkład w życie naukowe środowisk: językoznawców, literaturoznawców, historyków, a ostatnio również – etnologów, socjologów i innych. Instytut sam zorganizował wiele międzynarodowych i krajowych konferencji na różnorodne tematy oraz wydatnie uczestniczył w organizacji dwóch Międzynarodowych Kongresów Sławistów (w Warszawie i w Krakowie).

Pracownicy Instytutu od dawna prowadzą działalność dydaktyczną w polskich i zagranicznych ośrodkach akademickich, a od 2001 roku również w otwartym w Instytucie Studium Doktoranckim.

Pracownicy Instytutu systematycznie podnoszą swoje naukowe kwalifikacje i zdobywają kolejne stopnie naukowe i tytuł profesora. Najpierw przewody odbywały się w różnych ośrodkach uniwersyteckich. W 1967 roku ówczesny Zakład Słowianoznawstwa PAN uzyskał prawo nadawania stopni doktora nauk humanistycznych, a w 1989 r. – prawo nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych i występowania z wnioskami o tytuł naukowy profesora. W 1992 roku, na skutek przeprowadzonej reorganizacji i redukcji w ramach zwolnień grupowych części samodzielnych pracowników naukowych pionu literaturoznawczego Instytut stracił te prawa w odniesieniu do nauk o literaturze, dlatego pracownicy Instytutu muszą korzystać z możliwości otwierania przewodów w innych uprawnionych placówkach. Stopniowe powiększanie się liczby samodzielnych pracowników naukowych tego pionu wkrótce umożliwi Instytutowi odzyskanie pełni praw do nadawania stopni naukowych i występowania z wnioskami profesorskimi nie tylko w dziedzinie językoznawstwa.

Wysoki poziom dorobku naukowego i znaczny udział w pracach i życiu polskiego środowiska naukowego wielu pracowników Instytutu stały się podstawą ich wyboru do różnych gremiów naukowych w kraju i za granicą, a także do ich przyjęcia w poczet członków prestiżowych towarzystw i stowarzyszeń.

Do 1990 roku w Instytucie były wydawane następujące periodyki naukowe: „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, „Acta Baltico-Slavica”, „Slavia Orientalis”, „Pamiętnik Słowiański”, „Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria” oraz „Biuletyn Sławistyczny”, po 1990 roku pozostały w Instytucie: „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, „Acta Baltico-Slavica”, powstały też nowe tytuły: „Studia Litteraria Polono-Slavica” i „Slavia Meridionalis”; czasowo zawieszono wydawanie „Biuletynu Sławistycznego”.

Ważną częścią struktury Instytutu jest wielka biblioteka, zawierająca obszerny i bogaty księgozbiór sławistyczny (ponad 120 000 woluminów), udostępniany również czytelnikom spoza Instytutu. Korzystają z niego studenci, nauczyciele, pisarze, dziennikarze, tłumacze i naukowcy z kraju i z zagranicy. Do powstania i powiększania tego cennego zbioru szczególnie przyczynili się: w pierwszym okresie – prof. Samuel Fiszman, a później w największym stopniu – prof. Zdzisław Stieber, wreszcie wszyscy kolejni kierownicy biblioteki.

Bardzo ważną jednostką Instytutu jest utworzony w 1990 roku Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), działający prężnie i z ogromnym powodzeniem pod kierunkiem Elżbiety Aftowicz. Stworzenie własnego ośrodka wydawniczego umożliwiło publikowanie prac taniej i szybciej niż w renomowanych wydawnictwach. W ciągu kilkunastu lat Ośrodek opublikował 170 pozycji książkowych, głównie autorstwa pracowników Instytutu. Książki SOW-u są kupowane przez odbiorców krajowych i zagranicznych.

W roku 2001 Instytut otworzył studia doktoranckie na dwu kierunkach: „Studium języków, literatur i kultur słowiańskich” (pod kierunkiem prof. dr hab. Violetty Koseskiej-Toszewej) oraz „Studium mniejszości narodowych i małych ojczyzn” (pod kierunkiem prof. dr hab. Kwiryny Handke). Sekretarzem naukowym obu została dr Lilla Moroz-Grzelak. W ciągu trzech lat akademickich studia skupiły ponad 40 osób.

Wszystkie dokonania Instytutu Sławistyki i jego pracowników stały się podstawą do uzyskiwania przez Instytut najwyższej kategorii „A” we wszystkich kolejnych rankingach Komitetu Badań Naukowych, a w 2004 roku również w nowym rankingu Polskiej Akademii Nauk.

KIERUNKI I TEMATY PRAC BADAWCZYCH

Hanna Popowska-Taborska

U samych początków (1954–1956)¹

Do pracy w Polskiej Akademii Nauk przyjęta zostałam 1 kwietnia 1954 roku. Profesorowi Stieberowi udało się wówczas zdobyć dla mnie i dla Zuzanny Topolińskiej po połówce etatu wykrojonego z jakichś administracyjnych zasobów Akademii. Dwa lata wcześniej ZMP na Uniwersytecie Łódzkim udaremniło nam jako „niezorganizowanym” uzyskanie bezpośrednio po studiach asystentury proponowanej przez Profesora i najtrudniejsze czasy stalinizmu spędziłyśmy w Państwowym Instytucie Wydawniczym, dokąd już własnymi staraniami uzyskałyśmy konieczny wówczas „przydział pracy”. Pierwsze podejście do tych połówek eta-

---

¹ Przedstawione tu wspomnienia dotyczące pierwszych dwóch lat mojej pracy w Polskiej Akademii Nauk tylko w pewnym stopniu utożsamiane być mogą z początkiem dziejów samego Instytutu, gdyż Pracownia, o której początkach będzie tu mowa, formalnie przeniesiona została do Zakładu Słowianoznawstwa PAN dopiero w 1960 roku. Stało się tak dlatego, gdyż: „Zespół tzw. II Pracowni Dialektologicznej został zorganizowany jeszcze przed oficjalnym rozpoczęciem działalności Zakładów Słowianoznawstwa i Językoznawstwa PAN. Początkowo jako zespół PAN działał przy Katedrze Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pod kierunkiem prof. dra hab. Zdzisława Stieberta pracowały mgr Zuzanna Topolińska od 1 III 1954 r. i mgr Hanna Popowska (dziś: Taborska) od 1 IV 1954 r., prowadząc przygotowania do badań terenowych nad atlasem gwarowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich. Po przeniesieniu tego zespołu do Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie (kierownik Zakładu: prof. dr Witold Doroszewski, z-ca kierownika Zakładu i kierownik II Pracowni Dialektologicznej: prof. dr hab. Zdzisław Stieber) zostały zatrudnione w nim mgr Ewa Kamińska (dziś: Rzetelska-Feleszko) od 15 III 1955 i mgr Jadwiga Pałkowska (dziś: Zieniukowa) od 15 VII 1955 (prace zlecone wykonywała już wcześniej), a następnie mgr Jadwiga Gawlik (dziś: Majowa) od 1 VII 1956” (J. Siatkowski, *Instytut Słowianoznawstwa PAN i jego geneza*, [w:] *Biuletyn Sławistyczny*, III, Warszawa–Łódź 1978, s. 6). Pracownia nasza towarzyszyła jednak dziejom przyszłego Instytutu od samego początku, zaś opisywane tu lata są tak odległe, że choćby już z tej tylko przyczyny wydają się godne upamiętnienia.

tu w PAN-ie też zresztą się nam nie udało, a że miałyśmy w tych czasach zwyczaj kwitowania wszystkiego wierszykami, napisałyśmy o sobie taki oto niewielki tekścik:

*Miały wiele projektów, wiele marzeń i planów,
Ale się nie udało, bo wnet zasnęły w PAN-u.*

(Drugi, tyczący tej samej sprawy wierszyk głosił:

*Tutaj leżą Puchatki²,
Miały dobre zadatki,
Miały dobrą mieć pracę,
Requiescant in pace!).*

Dobry los (który przypisać już chyba należy pierwszym oznakom zaczynającej się po śmierci Stalina „odwilży”) sprawił jednak, że właśnie na prima aprilis roku 1954 powstał w PAN-ie ów dwuosobowy półletatowy zespół językoznawczy Profesora Zdzisława Stiebera. Profesor przygotowywał wówczas referat na mającą się odbyć jesienią w Gdańsku Konferencję Pomorską. Referat nosił tytuł *Stosunek kaszubszczyzny do dialektów Polski lądowej* i legł u podstaw koncepcji *Atlasu*, nazwanego początkowo *Atlasem Pomorza Nadwiślańskiego*, później *Pomorza Lewobrzeżnego*, ostatecznie zaś *Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (określanym najczęściej skrótem AJK).

Konferencja Pomorska odbyła się w Gdańsku 26 i 27 października 1954 roku. Pamiętam jakąś wielką salę z bardzo wieloma łózkami, na których nocowali wszyscy młodzi uczestnicy obrad, oraz pełną napięcia wędrówkę po gruzach, gdy zagubiliśmy się wśród ruin. Dziś zaś, przeglądając materiały z tej konferencji, odnajduję w nich zapowiedź „Atlasu Pomorza Nadwiślańskiego, który obejmie Kaszuby, Kociewie, Bory i Krajnę”, oraz stwierdzenie Profesora, że „prace nad tym atlasem są już w toku”³.

Przez te bowiem parę miesięcy, które minęły od rozpoczęcia naszej pracy na półletatach, powstawał projekt kwestionariusza AJK wzorowany na wielkim kwestionariuszu W. Doroszewskiego i wzbogacony o wszelkie

² „Puchatkami” nazwano nas jeszcze na Uniwersytecie Łódzkim, gdyż często posługiwaliśmy się cytatami z książki A.A. Milne’a o Kubusiu Puchatku. Nazwa przeszła za nami z Łodzi do Warszawy.

³ Z. Stieber, *Stosunek kaszubszczyzny do dialektów Polski lądowej*, [w:] *Konferencja Pomorska (1954). Prace językoznawcze*, Warszawa 1956, s. 47.

inne istniejące podówczas pomoce do przeprowadzania terenowych ankiet. Przede wszystkim jednak rozszerzałyśmy zakres pytań o to wszystko, co na podstawie istniejącej literatury uznać należało za interesujące dla problematyki kaszubskiej. Wertowałyśmy w tym celu wszystkie kaszubskie słowniki (a przecież nie został jeszcze wydany pomorski słownik Friedricha Lorentza⁴, zaś pierwszy tom siedmiotomowego słownika Bernarda Sychty⁵ dopiero za piętnaście lat miał ujrzeć światło dzienne). Dostęp do istniejących źródeł też nie był łatwy i rozpoczynał się zazwyczaj od bibliotecznych kwerend w całej Polsce, kończył zaś na sporządzeniu kopii najcenniejszych zabytków, gdyż o kserografii nikomu się jeszcze w owych czasach nie śniło. Tak więc na przykład do dziś w zbiorach dawnej II Pracowni Dialektologicznej obejrzeć można sporządzony na błyszczącym, łamiącym się papierze fotograficznym negatyw jedynego istniejącego w Polsce egzemplarza pracy Aleksandra Hilferdinga⁶; można też prześledzić ślady poszukiwań najdawniejszych językowych zabytków kaszubskich uwieńczone między innymi odkryciem w bibliotece wrocławskiego Ossolineum odpisu zaginionych słowińskich przysięg z Wierzchocina⁷.

Najtrudniejszą jednak sprawą dla nas, mieszczuchów, rozpoczynających prace terenowe, było zapoznanie się z całkowicie nieznaną kulturą materialną wsi. Wielkiej pomocy udzielił nam wówczas Janusz Siatkowski, który tę kulturę znał znakomicie i miał już za sobą bogate doświadczenie w pracach terenowych prowadzonych na Warmii i Mazurach przez zespół profesora Doroszewskiego. Bo Janusz przyszedł do nas z tak zwanej szkoły warszawskiej, a stało się to w wyniku osobliwego manewru ówczesnych partyjnych decydentów, którym znane były odwieczne językoznawcze waśnie toczące się między Warszawą i Krakowem (profesor Stieber jako uczeń profesora Nitscha reprezentował oczywiście w Warszawie tak zwaną szkołę krakowską) i którzy po prostu wymienili dwóm warszawskim dialekto-

⁴ F. Lorentz, *Pomoranisches Wörterbuch*, Bd. 1 (A–P), Berlin 1958, Bd. 2–5 fortgeführt von F. Hinze, Berlin 1968–1983.

⁵ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7, Wrocław 1967–1976.

⁶ A. Hilferding, *Ostatki slawjan na juźnom beregu Baltijskago morja*, Sanktpeterburg 1862.

⁷ O których dokładniej zob. H. Popowska-Taborska, *Przysięgi słowińskie z Wierzchocina*, [w:] *Słowińcy, ich język i folklor*, Zeszyty Problemowe Nauki Polskiej, XXII, 1961, s. 87–108; przedruk [w:] tejsze, *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje, zabytki, słownictwo*, Gdańsk–Wejherowo 1987, s. 65–84.

logom ich uczniów. W ten sposób Mietek Szymczak, nasz łódzki kolega, uczeń profesora Stiebera, jako aspirant przydzielony został do profesora Doroszewskiego, zaś uczeń tego ostatniego, Janusz Siatkowski, oddany został profesorowi Stieberowi. („Aspirant”, „aspirantura” – któż z nas dziś jeszcze te słowa pamięta i któż dziś zrozumie, że dwaj wielcy językoznawcy w owym procesie „przydzielania” sami niewiele mieli do powiedzenia?).

Pierwszą siedzibą powstającego zespołu była użyczana nam klitka w tak zwanym gmachu porektorskim Uniwersytetu Warszawskiego. (W cytowanej wyżej relacji profesora Siatkowskiego mowa jest o lokalu sławistyki, w moich wspomnieniach pozostał raczej pokój zawiadywany przez germanistów). W budynku tym starym zwyczajem paliło się w piecach i nawet raz na schodach spotkał nas dźwigające węgiel profesor Kuryłowicz: „Powiecie po latach o swoim mistrzu – zakomunikował nam w obecności profesora Stiebera – »dialektologii to on nas nie nauczył, ale ciężką szkołę życia to nam dał...«”.

A tak naprawdę każda rozmowa z Profesorem przynosiła bardzo wiele rzetelnej wiedzy sławistycznej. Pozwalał nam zresztą uczyć się na własnych błędach, nie narzucał żadnych pomysłów, „uprawiając naukę” w rozmowach na najróżnorodniejsze tematy. Podrzucał nam też przeróżne, wcale nie językoznawcze lektury (dzięki Niemu poznałyśmy na przykład Jego ulubioną *Inwazję jaszczurów* Čapka) i ukazywał inteligentki, humanistyczny „ogład świata”, którego tak bardzo brakowało w Polsce wczesnych lat pięćdziesiątych.

Uzyskanie dla nas dwóch pełnych etatów (tym razem już z oficjalnym przydziałem do II Pracowni Dialektologicznej), rodząca się koncepcja przyszłej gęstej siatki punktów atlasowych, a także rysująca się konieczność precyzyjnego wykreślenia starego osadnictwa kaszubskiego uprzytomniły wielość piętrzących się zadań i konieczność powiększenia naszego małego zespołu. A tak się właśnie złożyło, że wędrując latem 1954 roku po Tatrach z moim przyszłym (i obecnym) mężem, spotkałam na Orlej Perci dwie nasze młodsze łódzkie koleżanki, które kończyły właśnie w Krakowie tak zwany drugi stopień studiów uniwersyteckich. Burza przetrzymała nas wszystkich w kolibie na Orlej Perci i spowodowała, że wkrótce potem jechaliśmy z Zuzanną do Krakowa upoważnione przez Profesora, aby nowym dwóm koleżankom, Ewie Kamińskiej (później Rzetelskiej-Feleszko) i Jadwidze Pałkowskiej (przyszłej Zieniukowej) zaproponować pracę w II Pracowni Dialektologicznej. Rozmowy toczyły się w domu akademickim (gdzie konspiracyjnie nocowałyśmy „na waleta”) i nasza propozycja Wielkiej

Dialektologicznej Przygody z miejsca została przyjęta. Istniały oczywiście problemy mieszkaniowe (w tym ten najbardziej w owych czasach istotny: uzyskanie zgody na zameldowanie w stolicy), istniała też obawa, jak wszechobecne władze polityczne będą się zapatrywać na dokooptowanie następnych dwóch bezpartyjnych uczennic Profesora Stiebera, ale była to druga połowa roku 1955, a plany prac nad Atlasem oficjalnie już zostały zatwierdzone.

Wkrótce potem wydarzył się jeszcze jeden cud: Pracownia przeprowadzona została do Pałacu Kultury i Nauki i zgodnie z ówczesnym zwyczajem otrzymała bardzo rozległy pokój na XXI piętrze najwyższego wówczas budynku Warszawy. Tkwił on pośród ruin i nie zabudowanych przestrzeni na placu Defilad (dumnie określanym jako „największy plac w Europie”), a warszawiacy z miejsca nadali mu nazwę „pekinu” i dodatkowo nazwali „koszmarnym snem cukiernika”. W tym to Pałacu przyjdzie pracownikom Zakładu (później Instytutu) Słowianoznawstwa (a jeszcze później Sławistyki) PAN spędzić bardzo długie lata, w coraz to większym zacieśnieniu i z wysokości dwudziestu paru pięter obserwować kolejne burzliwe losy PRL-u aż do momentu, gdy powiew historii nie zrzuci nas na korytarz usytuowany w niskich partiach Pałacu, by wreszcie wywiać nas stąd w roku 2001 na zawsze.

Na razie jednak Pałac zaprezentował się nam w całej swej socrealistycznej wspaniałości oraz nowej, dotąd nam nieznannej obyczajowości. Wszyscy pracownicy otrzymali stałe przepustki, które okazywać musieli przy wejściu; na górnym podejściu – nieco w prawo od postumentu młodzieńczej pary z rozwianym sztandarem – mieściło się zaś specjalne biuro przepustek dla pałacowych gości, gdzie skrzętnie zaznaczano czas przebywania w owym Gmachu Tajemnicy Państwowej. Przed nami zaś stała konieczność zdobycia dokładnych map, niezbędnych przy wyznaczaniu naszych terenowych badań. Rychło okazało się też, że – podobnie jak pałacowi goście – również przedwojenne mapy sztabowe, tak zwane setki, stanowią poważne zagrożenie dla naszego państwa. Gdyśmy je wreszcie z niezmiernym trudem otrzymali, zobowiązani byliśmy początkowo do trzymania ich w kasie pancernej, aby zaś posługiwać się nimi w terenie, musieliśmy uzyskiwać specjalne zaświadczenia.

W pierwszym etapie swego istnienia Pałac żył swoim wyjątkowym życiem, oszałamiał rozległą marmurową (i prawie wcale niezagospodarowaną) przestrzenią, szokował nuworyszostwem. Wyrzeźbiony nad głównym wejściem wielkimi, głębokimi cięciami napis, iż jest to Pałac imienia Józefa

Stalina, dodatkowo lokował nas we właściwej epoce historycznej. Część biurowa, w której umieszczono Polską Akademię Nauk, od pierwszej chwili nie nadawała się na naukowe pracownie. Wielkie narożne pokoje (do których z reguły wejść można było tylko przez pokój przeznaczony dla sekretarki) miały być w zamierzeniu gabinetami dyrektorów. (Należało do tych dyrektorów iść długo po dywanach przez cały ten wielki pokój). Oczywiście szybko zaczęto te pokoje zapełniać pracującymi ludźmi. Rosła też pod ręczną, sensownie pomyślana biblioteczka II Pracowni Dialektologicznej, a pośrodku pokoju stanął wielki podświetlany stół, na którym powstawały zaczątki pierwszych podkładów map. Prace nad Atlasem zaczęły nabierać przyspieszenia.

Aby utrzymać się w określonych w tytule ramach czasowych tych wspomnień (1954–1956), przejrzałam opis punktów Atlasu⁸ wraz z datami wypraw terenowych i ze zdumieniem stwierdziłam, że już w 1954 roku zdążyliśmy przeprowadzić wstępne badania w 13 wsiach kaszubskich. Brały udział w tych badaniach Ewa Kamińska i Jadwiga Pałkowska, uczestniczyli też koledzy z Pracowni profesora Doroszewskiego i warszawscy studenci profesora Stiebera (a wśród nich przyszła współautorka Atlasu, Jadwiga Majowa). Rok 1955 zapisał się następnymi 28 zbadanymi wsiami, rok 1956 – kolejnymi 43. Profesor Stieber towarzyszył wielu takim wyprawom, „po harcersku” znosząc wraz z nami trudy długich przemarszów z plecakiem. (W tym plecaku nosiło się z reguły zszyte w specjalny sposób prześcieradło, które umożliwiało bardziej komfortowe spanie na sianie, a także chleb i suszoną kiełbasę, gdyż były to produkty nie do zdobycia w miejscowych spółdzielniach). Tak wyposażeni, wędrowaliśmy wśród pięknych lasów i przepięknych jezior, a w odległych od traktów komunikacyjnych wsiach witali nas przyjaźni i mili ludzie, dla których zainteresowanie przybyszów z miasta tym, „jak to się mówi po kaszubsku?”, było faktem całkowicie zrozumiałym i oczywistym. Małe dzieci mówiły piękną kaszubszczyzną na równi z dziadkami, niejednokrotnie podpowiadając im zapomniane wyrazy. Dziadkowie zaś prowadzili nas do kołowrotek, sieci i narzędzi rolniczych, które były jeszcze w codziennym użytku i nie trzeba było wyszukiwać ich w skansenach. Do Warszawy wracały z każdej zbadanej wsi paczki z dziesięcioma zapisanymi grubymi brulionami, nad którymi pracowałyśmy w okresie jeziennym i zimowym.

---

⁸ *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, opracowany przez Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN pod kierunkiem Zdzisława Stiebera, tom wstępny, Wrocław 1964, s. 139–220.

W terenie naszym starym zwyczajem, praktykowanym jeszcze w czasach studiów, uwieczniałyśmy obie z Zuzanną w wierszykach drobne scenki i wydarzenia, jak na przykład te (śpiewane na nutę *Idzie żołnierz drogą i piosenkę śpiewa*):

*Słońce świeci, szumią drzewa,
Nagle turkot wozu tę sielankę przerwał:
Wóz ciągnęły woły, w jarzmie każdy był,
Więc Zuza pędzi dołem i woła z całych sił:
„Jakże by to nazwać richtig po kašëbsku?”
Tu dotknęła jarzma, ale widać kiepsko,
Bo Kaszuba stanął, nogi w ziemię wrył,
Potem krzyknął: „Krowa!” i uciekł z wszystkich sił.*

Albo (śpiewane na tę samą nutę):

*Siedzi babcia w chëći i sukã na pësku⁹,
A Janek od rzeczy pyta po niemiecku:
„Kùeždi, kùeždã, kùežde - tak? czy tak? czy tak?”
Obok siedzi babcia, a w babcie trafia szlag!*

Tym pytającym babcie dialektologiem był Jan Petr z Pragi, podówczas student Uniwersytetu Jagiellońskiego, który pod kierunkiem profesora Witolda Taszyckiego pisał pracę magisterską o zaimku *každy*.

Jan Petr był pierwszym cudzoziemcem wędrującym z nami po Kaszubach. Potem było ich znacznie więcej: Anton Habovštiak i Jano Oravec z Bratysławy, Frido Michałk i Helmut Faska z Łużyc, i wielu innych – przede wszystkim zaś Friedhelm Hinze z Berlina.

W początkowej bowiem fazie prac nad Atlasem zaczęli w ramach międzynarodowej współpracy przyjeżdżać do nas pierwsi zagraniczni goście. Wszyscy umieszczani byli w drogich hotelach, dostawali wysokie diety, a towarzysząca im „osoba pilotująca” miała obowiązek jadać wraz z nimi wykwintne obiady. Zaczynało się więc z wielką paradą. Pierwszymi naszymi zagranicznymi, tak uroczyście przyjmowanymi gośćmi, byli nasi rówieśnicy z NRD – jakiś Becker (który uciekł wkrótce do RFN-u i zniknął z areny sławistycznej) i bliski nam do dziś Friedhelm Hinze, z którym z niejednego kaszubskiego pieca chleb się jadło. Friedhelm jako luteranin miał opory co do chodzenia na niedzielne msze, a był to warunek nieodzowny, aby żyć

⁹ ‘skręca nici na kołowrotku’.

w przyjaźni z informatorami. Gdy zaś – namówiony przeze mnie – trafił na grzmiące na „lutrów” kazanie miejscowego księdza, nie wiedziałam, jak mu to wszystko wytłumaczyć i jak go przeproszać... Pamiętam zabawny incydent, który można by bez wątpienia umieścić we współczesnej komedii, kiedy to, potrącony niebacznie przez Friedhelma, portret Gomułki wiszący w klasie, w której nocowaliśmy, rozpadł się na naszych oczach i kolejno zaczęli spływać spod ramy po ścianie Bierut, Osóbka-Morawski, Hitler, Mościcki... Portret Gomułki..., a więc było to już po Październiku, czyli przy samym końcu opisywanego tu okresu. Trzeba się zatem w tych wspomnieniach cofnąć jeszcze trochę.

W tych czasach w „pekinie” w każdym pokoju był grający i wiecznie włączony „kołchoźnik”. Pamiętam rano, gdy przyszedłam wcześniej do pracy, a ze wszystkich kołchoźników na piętrze płynął *Marsz żałobny* Chopina. Było ciszej i milej niż przy krzykliwych i dziarskich ludowych piosenkach codziennych. Zabawne, ale skonstatowałam tylko z ulgą, że jest spokojniej i bardziej „kojąco”. I dopiero po pewnym czasie pojęłam, że owo „ukojenie” zawdzięczamy śmierci Bolesława Bieruta. Był marzec roku 1956, bardzo już blisko do Października. Po Październiku nasz mały zespół spostrzegł, że nie tylko możemy razem przeprowadzać ankietę na Kaszubach i planować mapy przyszłego Atlasu. Zaczęliśmy wszystkie pełnić dyżury na dworcach, przyjmując ludzi wracających po latach ze Związku Radzieckiego. Byli bardzo nieufni, małomówni i wyglądali bardzo nędznie. Wszyscy, jeżeli nie mieli w Polsce krewnych, odsyłani byli na Ziemię Zachodnie. A my na pewien czas spowolniłyśmy nasze prace atlasowe.

Wypada może jeszcze napisać o przygotowywanych przez nas pracach doktorskich. Śpiewałyśmy o sobie w tym czasie na nutę *Wędrowali szewcy przez zielony las*:

*A więc, proszę państwa, są Puchatki dwa,
Jeden woła: „akcent!”, drugi szepcze: „szwa”¹⁰,
Jeden czyta książek fury,
Drugi w butach robi dziury,
Blisko już dwa lata
Ten proceder trwa...*

Dalej zaś (o mnie):

¹⁰ Por. Z. Topolińska, *Z historii akcentu polskiego od wieku XVI do dziś*, Wrocław 1961; H. Popowska, *Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego. Kaszubska zmiana ę > i oraz ĩ, ĵ, ũ > ě*, Wrocław 1961.

*Nie miała wciąż tematu,
Temat jednak dobra rzecz,
Są zbieracze muszek, kwiatów,
Ja od dzisiaj zbieram szwę!
W świat ruszyła, w śniegi, lody,
Odmroziła sobie nos,
Jeden, drugi, trzeci pobyt
I zebrała kartek stos...*

Rzecz w tym właśnie, że wędrowałam po Kaszubach, zbierając materiały do pracy doktorskiej dodatkowo i poza pracą nad Atlasem. Profesor Stieber życzył bowiem sobie, by rozprawy doktorskie powstawały poza obowiązkami spełnianymi w Pracowni, a żadnych urlopów w tamtym czasie na pisanie dysertacji doktorskich się nie przewidywało. Dobrze to czy źle? Z perspektywy czasu myślę, że może nie najgorzej...

Hanna Popowska-Taborska

Prace kaszuboznawcze

Inicjatywa wszczęcia w Polskiej Akademii Nauk dużych prac zespołowych nad kaszubszczyzną wyszła od profesora Zdzisława Stiebera. Już w roku 1951, jeszcze jako profesor Uniwersytetu Łódzkiego, podjął on wraz z Karolem Dejną i Witoldem Śmiechem wyprawę na Półwysep Helski¹, w trzy lata zaś później wygłosił w Gdańsku na I Konferencji Pomorskiej referat *Stosunek kaszubszczyzny do dialektów Polski łódzkiej*, który legł u początków prac nad *Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*². Kaszuby już wiele lat wcześniej przyciągały uwagę badaczy i wiedza o tej szczególnej peryferii Słowiańszczyzny była w tym czasie dość rozległa³. Tym razem chodziło jednak o zakrojoną na niespotykaną dotąd skalę pracę zespołową, mającą trwać wiele lat i przynieść możliwie najpełniejszy opis istniejących układów językowych. Kolejne tytuły zaprojektowanego

---

¹ W opublikowanym w tym samym roku artykule (*Zagadnienie iloczasu kaszubskiego*, Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności, LI [za 1950], 8, s. 503-508) Z. Stieber stwierdza całkowity brak we współczesnej kaszubszczyźnie fonologicznych różnic iloczynowych i obala mit istnienia w niej intonacji. Wynikiem tej wyprawy jest również artykuł Profesora, *Zmiany w fonetyce Jastarni w ostatnim stuleciu*, *Język Polski*, XXXIV, 1954, s. 249-252. Por. też w związku z tym H. Popowska-Taborska, *Zdzisław Stieber jako pomoroznawca*, [w:] *Konferencja Pomorska 1978*, red. K. Handke, *Prace Slawistyczne* 12, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1979, s. 183-189.

² Z. Stieber, *Stosunek kaszubszczyzny do dialektów Polski łódzkiej*, [w:] *Konferencja Pomorska 1954. Prace językoznawcze*, red. Z. Stieber, PWN, Warszawa 1956, s. 37-48.

³ Zob. w związku z tym K. Nitsch, *Historia badań nad dialektami północnej Polski*, [w:] *Konferencja Pomorska 1954*, s. 11-20; E. Kamińska, J. Pałkowska, *Z historii badań nad gwarami kaszubskimi*, *Rocznik Gdański*, XV/XVI, 1956/1958, s. 342-392. Prace te nie zawierają jednak jeszcze wielu istotnych danych dotyczących badań nad kaszubszczyzną w XVIII i XIX wieku. Piszącej te słowa udało się w latach późniejszych dorzucić wiele faktów do historii tych badań (o czym niżej).

zadania (*Atlas Pomorza Nadwiślańskiego, Atlas Pomorza Lewobrzeżnego*, ostatecznie: *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*), z reguły włączające do badań sąsiadujące z Kaszubami dialekty północnopolskie, mówiły o zamiarze zbadania kaszubszczyzny w możliwie najszerszym kontekście językowym. (W miarę postępujących szczegółowych dociekań kontekst ten będzie się powiększać coraz bardziej, obejmując niejednokrotnie jako tło porównawcze wszystkie języki słowiańskie).

Rozpoczęte w 1954 roku prace⁴ nad *Atlasem językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*⁵ poprzedziła penetracja terenowa, mająca na celu wytypowanie do badań wsi z dawna osiadłych, a także wykreślenie zasięgu dawnego osadnictwa kaszubskiego⁶. Ankieta objęto 104 wsie kaszubskie oraz 82 wsie reprezentujące dialekty północnopolskie (przede wszystkim dialekty Krajny, Borów Tucholskich i Kociewia, ponadto parę wsi północnowielkopolskich, kujawskich, chełmińskich i malborskich). Ponieważ naczelnym zadaniem było dotarcie do najstarszych warstw językowych, dających obraz układów możliwie najdawniejszych, badania przeprowadzano głównie u informatorów najstarszych i wyłącznie we wsiach z ludnością z dawna osiadłą. Nie znaczy to, by na obszarach doskonale

⁴ O początkach prac nad *Atlasem* w nowo powstałej Polskiej Akademii Nauk piszę szerzej w załączonych tu wspomnieniach, zob. wyżej.

⁵ *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, opracowany przez Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, t. wstępny oraz t. 1–6 pod kier. Z. Stiebera, t. 7–15 pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1964–1978 (dalej skrót: AJK). Udział autorski: K. Handke (wszystkie tomy), E. Kamińska-Rzetelska (t. wstępny oraz t. 1–9), M. Korytkowska (od t. 8), J. Majowa (wszystkie tomy), E. Masłowska (t. 15), H. Popowska-Taborska (wszystkie tomy), J. Siatkowski (tom wstępny), Z. Topolińska (t. wstępny oraz t. 1–2), E. Wrocławska (od t. 5), J. Zawadzka (od t. 12), J. Zieniukowa (wszystkie tomy). Tom wstępny zawiera dane na temat metod zbierania materiału, kwestionariusz AJK, opis stosowanej pisowni fonetycznej, wykaz i charakterystykę punktów AJK, a także artykuły dotyczące granic obszaru objętego ankietą i wewnętrznych podziałów dialektalnych (wraz z mapą). Każdy z tomów podstawowych (1–14) składa się z 50 map wraz z komentarzami, ponadto poszczególne zagadnienia uzupełniają często mapy syntetyczne (łącznie w tomach tych zaprezentowano 700 map jednostkowych i zbiorczych oraz 95 map syntetycznych).

⁶ Por. podsumowanie przeprowadzanych przez eksploratorów AJK penetracji terenowych [w:] Z. Topolińska, *Aktualny zasięg zwartego obszaru dialektów kaszubskich*, Rocznik Gdański, XV/XVI, 1958, s. 3-9; też, *Zwarty zasięg dialektów kaszubskich w świetle najnowszych badań dialektologicznych*, Rocznik Gdański, XVII/XVIII, 1958/1959, s. 319-324; por. też *Granice obszaru objętego ankietą AJK*, [w:] AJK, tom wstępny, Wrocław 1964, s. 221-240.

zachowujących gwarę (a do takich zaliczyć wypada przede wszystkim Kaszuby i północno-zachodnią Krajnę) nie korzystano też z odpowiedzi pokolenia średniego lub młodszego. Dawały one możliwość wykrycia wielu interesujących różnic, świadczących o stałym wewnętrznym rozwoju badanych dialektów. Przeprowadzona w ten sposób penetracja doprowadziła do wytyczenia współczesnych granic dawnego zasiedlenia kaszubskiego i krajniackiego, które zwyczajnie oparło się napierającej z zachodu i północy germanizacji.

Zebrane materiały potwierdziły zauważony już uprzednio fakt wielkiego zróżnicowania kaszubskiego obszaru dialektalnego. Ogólnie biorąc, tereny położone najdalej na północ i północny zachód zachowały największą liczbę interesujących archaizmów językowych, nawiązujących do wymarłych już w czasach najnowszych gwar Słowińców znad jezior Gardzieńskiego i Łebskiego. Obszary sytuowane bardziej na południowy wschód uległy licznym wpływom dialektów przyległego Kociewia i Borów Tucholskich, a także polskiego języka literackiego. Liczne mapy Atlasu wykazują drogi innowacji wypierających starsze kaszubskie cechy językowe na północne i zachodnie krańce badanego obszaru.

Zgodnie z naczelnym celem badawczym komentarze do map ukazują omawiane zagadnienie na szerszym tle słowiańskim. W wypadku map leksykalnych (t. 1–6) podają informacje o zasięgu badanego wyrazu w dialektach polskich i (w miarę możliwości) również na pozostałym słowiańskim obszarze językowym. Przekazują też dane na temat poświadczeń tych słów w staropolszczyźnie i we wcześniejszych kaszubskich zbiorach leksyko-graficznych, ponadto zawierają interpretację etymologiczną mapowanych wyrazów oraz ich szczegółowy zapis fonetyczny. Syntezą tych opisów stały się liczne artykuły autorek Atlasu omawiające leksykę kaszubską w bardzo różnorodnym kontekście⁷; zaś w serii *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* powstał cykl *Na marginesie prac nad AJK* (7–18, 1967–1979), w którym

⁷ Por. m.in.: *Leksykalna problematyka obszaru objętego ankietą AJK*, [w:] *AJK*, suplement do tomów 1–6, Wrocław 1969, s. 7–36; K. Handke, *O niektórych leksykalnych paralelach kaszubsko-łużyckich*, *Slavia Occidentalis*, XXXI, 1974, s. 35–45; H. Popowska-Taborska, *Charakter i formy ekspansji nowego słownictwa na tereny Kaszub i dialektów sąsiednich*, *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, XV, 1970, s. 111–118; teże, *Z problematyki badawczej nawiązań leksykalnych (na materiale kaszubsko-południowosłowiańskim)*, *Rocznik Slawistyczny*, XXXVI, 1975, s. 3–16; teże, *O niektórych paralelach kaszubsko-wschodniosłowiańskich*, *Slavia Orientalis*, XXXI, 1974, s. 85–91.

przedstawiona została specyfika kaszubskich zasięgów leksykalnych, wybrane problemy słowotwórcze, fleksyjne i fonetyczne oraz dzieje i etymologie poszczególnych wyrazów kaszubskich; tu również Z. Topolińska publikowała gwarowe teksty kaszubskie wraz z komentarzem fonologicznym.

Słowotwórcze i fleksyjne mapy Atlasu (t. 7–12) potwierdziły archaiczność północno-zachodniej peryferii kaszubskiej i wykazały związki rozwojowe ze staropolszczyzną. W tomach tych zaczęły powstawać różnego typu mapy syntetyzujące, w pełniejszym stopniu ukazujące stopień natężenia opisywanego zjawiska na poszczególnych obszarach. Coraz bardziej widoczne zaczęły się stawać możliwości wykrywania metodą geografii lingwistycznej określonych tendencji morfologicznych, jak również zaznaczały się uzależnienia poszczególnych formacji od określonych procesów fonetycznych. Komentarze do tych map przybierały charakter monograficznych ujęć poszczególnych zagadnień, gdyż podawały z reguły historię analizowanych zjawisk, ustosunkowywały się do wcześniejszych opracowań tematu oraz zawierały opis materiału w ujęciu syntetycznym⁸.

Przedstawienie na mapach systemowych faktów fonetycznych (t. 13 i 14) wymagało analizy całego materiału zawartego w kartotece Atlasu. Zgrupowane tu zostały zarówno cechy archaiczne, charakterystyczne głównie dla obszarów północno-zachodnich, jak zjawiska typowo kaszubskie oraz fakty obrazujące nowsze tendencje fonetyczne. Tomy te zawierają największą liczbę map syntetyzujących.

Stanowisko kaszubszczyzny w świetle problematyki fonetycznej dodatkowo i szczegółowo opracowane ponadto zostało przez Jadwigę Majową w obszernym artykule opatrzonym sześcioma mapami syntetycznymi, ukazującymi omawiane zjawiska na szerszym tle północno-zachodniosłowiańskim⁹.

---

⁸ Por. też inne prace autorki AJK dotyczące szeroko pojętej morfologii kaszubskiej, jak np.: J. Majowa, *Odzaimkowe formacje słowotwórcze w kaszubszczyźnie*, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXVII, 1991, s. 25-32; H. Popowska-Taborska, *Slovinsko-kašubskoe okončanie roditel'nogo padeža edinstvennogo čisla mužskogo i srednego roda neličnych mestoimenij i prilagatel'nych*, [w:] *Russkoe i slavjanskoe jazykoznanie*, red. F.P. Filin, Moskva 1972, s. 227-234. J. Zieniukowa, *Liczebniki w grupach nominalnych z rzeczownikami rodzaju męskiego osobowego i męskiego nieosobowego w dialekcie kaszubskim*, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXI, 1983, s. 143-157.

⁹ J. Majowa, *Kaszuby i obszary dialektów sąsiednich jako tereny oddziaływań językowych biegunach zachodnio- i wschodniolechickiego*, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XVII, 1978, s. 145-182.

Końcowy t. 15 zawiera artykuły podsumowujące (między innymi stan akcentu w gwarach kaszubskich oraz słowotwórczą, fleksyjną i semantyczną problematykę obszaru objętego ankietą AJK), zobrazowane 38 dodatkowymi mapami. Tom ten przynosi również bogaty zestaw wykazów i indeksów, ułatwiających poruszanie się po tej wielotomowej edycji.

Jednym z istotnych wyników prac nad AJK jest wiele ustaleń metodologicznych i nowych rozwiązań w dziedzinie geografii lingwistycznej¹⁰. Najbardziej jednak godny podkreślenia jest fakt, że na mapach Atlasu ukazany został stan z lat 1954–1962, czyli – z dzisiejszej perspektywy – materiał całkowicie już historyczny¹¹. Uwidocznione na mapach AJK układy są dziś szczególnie cennym dokumentem dla rekonstrukcji językowej przeszłości badanych obszarów.

W ścisłym związku z pracami nad AJK pozostaje opublikowany w roku 1961 zbiór artykułów *Słowińcy, ich język i folklor*¹², będący rezultatem wyprawy odbytej w sierpniu 1959 roku przez pracowników Zakładu Słowianoznawstwa PAN do słowińskich Kluk. Opis resztek zachowanego tu dialektu zawierają między innymi artykuły Z. Topolińskiej

---

¹⁰ Por. w związku z tym na przykład artykuł zespołowy auterek AJK *Zastosowanie geografii lingwistycznej do badań słowotwórczych (na podstawie północno-zachodniopolskich faktów dialekalnych)*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 4: *Językoznawstwo*, Warszawa 1972, s. 89-100; K. Handke, H. Popowska-Taborska, *Geografia lingwistyczna jako metoda badawcza*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 5: *Językoznawstwo*, Warszawa 1978, s. 41-47.

¹¹ Obecnie terenowe zapisy eksploratorów AJK znajdują się w Instytucie Sławiastyki PAN w Warszawie (w formie kartoteki ułożonej według kolejności pytań kwestionariusza) oraz w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie (w postaci zeszytów stanowiących zapisy z poszczególnych wsi). Taki podział tych archiwalnych materiałów był możliwy dzięki temu, że w czasie ankiety terenowej posługiwano się specjalnymi perforowanymi zeszytami, umożliwiającymi sporządzanie od razu za pomocą kalki dwóch egzemplarzy zapisów. Znajdujące się w kartotece AJK materiały wyekscerpował również w całości F. Hinze. Zostały one przez niego wkomponowane w przygotowany przezeń ciąg dalszy słownika F. Lorentza, por. F. Lorentz, *Pomoransches Wörterbuch*, Bd. 2–4, fortgeführt von Friedhelm Hinze mit Unterstützung des Zakład Słowianoznawstwa der Polnischen Akademie der Wissenschaften, Akademie Verlag, Berlin 1968–1975.

¹² *Słowińcy, ich język i folklor*, Zeszyty Problemowe Nauki Polskiej, XXII, Materiały z Konferencji Słowińskiej Komitetu Językoznawczego i Komitetu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1961, ss. 109.

(*Słowiński system fonologiczny w świetle najnowszych zapisów ze wsi Kluki Smółdzińskie*), E. Kamińskiej-Rzetelskiej (*Problematyka onomastyczna słowińskiej wsi Kluki na podstawie materiałów zebranych latem 1959 r.*), K. Handke (*O nazwie słowińskiej wsi Kluki*).

Z wartości i niepowtarzalności zanikającego na naszych oczach archaicznego kaszubskiego materiału językowego zdawał sobie sprawę Zdzisław Stieber również wówczas, gdy apelował o jak najszybsze opublikowanie **Bernarda Sychty Słownika gwar kaszubskich na tle kultury ludowej**¹³, dzieła znanego dziś i cenionego w całym świecie sławistycznym. Jako redaktor słownika profesor Stieber powierzył bliższy wgląd w prace wydawnicze Hannie Popowskiej-Taborskiej. Wieloletni kontakt z tym niezwykłym kaszubskim leksykografem dał bardzo wiele zarówno piszącej te słowa¹⁴, jak też całemu zespołowi opracowującemu AJK¹⁵.

W roku 1978, z okazji zakończenia prac nad AJK, zorganizowana została w Warszawie przez Instytut Słowianoznawstwa PAN **druga Konferencja Pomorska**, mająca na celu podsumowanie badań dokonanych w latach 1954–1978¹⁶. Referaty dotyczyły przede wszystkim prac językoznawczych odnoszących się do Pomorza, dokonano też przeglądu projektowanych i będących w toku badań pomoroznawczych.

W trakcie prac nad Atlase, choć niezależnie od nich, powstały też **inne opracowania dotyczące kaszubszczyzny**, w tym pozycje książkowe:

---

¹³ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1967–1976.

¹⁴ Por. w związku z tym *Z dziejów prac leksykograficznych ks. dr. Bernarda Sychty. Fragmenty listów autora Słownika kaszubskiego i kociewskiego do Hanny Popowskiej-Taborskiej*, Pomerania, 1983, nr 3, s. 1-12; *Listy ks. doktora Bernarda Sychty (w związku z 10. rocznicą śmierci)* [publikacja listów B. Sychty do H. Popowskiej-Taborskiej pisanych w latach 1962–1982], Pomerania, grudzień 1992, s. 29-31. Oryginały tych listów znajdują się obecnie w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

¹⁵ W październiku 1999 roku zorganizowana została w Instytucie Sławistyki PAN konferencja „Słowińskie słowniki gwarowe” ze szczególnym uwzględnieniem dorobku leksykograficznego ks. Bernarda Sychty; zob. *Słowińskie słowniki gwarowe*, red. H. Popowska-Taborska, seria: Prace Sławistyczne 110, SOW, Warszawa 2000, ss. 298.

¹⁶ Rezultat obrad zawarty został w zbiorze *Konferencja Pomorska 1978*, seria: Prace Sławistyczne 12, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1979, ss. 190.

H. Popowskiej-Taborskiej, *Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego. Kaszubska zmiana $\xi > i$ oraz $\check{\imath}, \check{\jmath}, \check{\ddot{u}} > a$* , Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1961, ss. 127 + 20 map;

Z. Topolińskiej, *Stosunki iloczynowe polsko-pomorskie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1964, ss. 126;

też, *A Historical Phonology of the Kashubian Dialects of Polish*, Mouton, The Hague–Paris 1974, ss. 190¹⁷;

E. Rzetelskiej-Feleszko, *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1973, ss. 310. Książkę, analizującą zapisy nazw miejscowych, terenowych i osobowych tego zgermanizowanego obszaru, zaliczyć już wypada do **prac onomastycznych**, o których zob. niżej;

H. Popowskiej-Taborskiej, *Kaszubszczyzna. Zarys dziejów*, PWN, Warszawa 1980, ss. 110 + 8 ilustracji.

Por. również :

H. Popowskiej-Taborskiej, *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje, zabytki, słownictwo*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie i Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wejherowskiej, Gdańsk 1987, ss. 271 (przedruk 36 artykułów wydanych w latach 1957–1984, poświęconych dziejom kaszubszczyzny, jej zabytkom i słownictwu) oraz też, *Szkice z kaszubszczyzny. Leksyka, zabytki, kontakty językowe*, Prace Komisji Językoznawczej Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998, ss. 277 (przedruk 47 artykułów opublikowanych w latach 1986–1997, poświęconych kaszubskiej leksyce, ze szczególnym uwzględnieniem leksykografii i problemów etymologicznych).

W październiku 1981 roku odbyła się w Warszawie zorganizowana przez Instytut Słowianoznawstwa PAN sesja naukowa poświęcona pamięci zmarłego 12 października 1980 roku profesora Zdzisława Stiebera. Sesja ta rozpoczęła stały cykl tak zwanych **Konferencji Stieberowskich** organizowanych w Instytucie w odstępach dwuletnich przez uczniów i najbliższych współpracowników Profesora. Tematyka tych konferencji z reguły wiązała się z zainteresowaniami badawczymi wielkiego polskiego slawisty i w jakimś stopniu kontynuowała Jego myśl naukową. Z dziesięciu odbytych Konferencji Stieberowskich tematyce Pomorza w szczególny sposób poświęcone zostały sesja siódma (*Obraz*

¹⁷ Pierwszy opis rozwoju fonologicznego kaszubszczyzny opracował Z. Stieber w pracy *Rozwój fonologiczny języka polskiego*, PWN, Warszawa 1952, s. 91-94.

językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe, red. J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 1997, ss. 394) oraz dziesiąta (*Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 2003, ss. 555; por. również wspomnianą wyżej konferencję dotyczącą *Słowiańskich słowników gwarowych*). Znamienne jest jednak, że również w większości pozostałych tomów stanowiących pokłosie tych konferencji znajdujemy artykuły poświęcone językowym problemom kaszubszczyzny¹⁸.

Specjalny nurt badań dotyczył tak zwanych **językowych zabytków kaszubskich**, czyli druków i rękopisów noszących wyraźne ślady ogólnopolskich wzorców językowych, z widocznymi jednakże kaszubizmami fonetycznymi, morfologicznymi i leksykalnymi¹⁹. Językową problematyką związaną z tym piśmiennictwem zajmowały się J. Zieniukowa²⁰, J. Zawadzka²¹ i H. Popowska-Taborska²². Ta ostatnia odnalazła odpis zaginionych

¹⁸ Por. m.in.: K. Handke, *Oboczność b : v w gwarach kaszubskich i sąsiednich*, [w:] *Studia Linguistica memoriae Zdislaj Stieber dedicata*, red. J. Zieniukowa, seria: Prace Slawistyczne 31, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1983, s. 67-77; J. Majowa, *Kaszubsko-słowiański przyimek pře- – znaczenie i funkcje*, [w:] *Paralele w rozwoju słownictwa języków słowiańskich*, red. H. Popowska-Taborska, seria: Prace Slawistyczne 71, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1989, s. 203-208; E. Wrocławska, *Problem wpływu niemieckiego na kategorię nomina actionis w tekstach słowiańskich i kaszubskich*, [w:] *Słowiańskie pogranicza językowe*, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1992, s. 215-218; H. Popowska-Taborska, *Zmiany semantyczne w starszej warstwie słownictwa kaszubskiego*, [w:] *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*, red. J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 1992, s. 137-144.

¹⁹ Szczegółowo o pracach na ten temat zob.: H. Popowska-Taborska, *Zabytki piśmiennictwa kaszubskiego*, [w:] *Kaszubszczyzna – Kaszëbizna*, red. E. Breza, Uniwersytet Opolski, Opole 2001, s. 70-80; teże, *Zabytki kaszubskie językowe*, [w:] *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego–Oficyna Czac, Gdańsk 2002, s. 244-246; teże, *Zabytki piśmiennictwa kaszubskiego. Dokonane w wieku XX znaleziska i opracowania*, [w:] *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Instytut Kaszubski, Gdańsk 2001, s. 301-305.

²⁰ J. Zieniukowa, *Die Sprache des „Altkaschubisches Gesangbuches“ und der „Schmolsiner Perikopen“*, *Zeitschrift für Slawistik*, XIV, 1969, 1, s. 77-85; teże, *Polszczyzna tekstów religijnych z obszaru dialektu słowiańskiego spisanych między XVI a XVIII wiekiem*, [w:] *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*, red. H. Wiśniewska, Cz. Kosyl, Wrocław 1984, s. 113-121.

²¹ J. Zawadzka, *Uwagi o języku rękopiśmiennego dodatku do smółdzińskiego egzemplarza Krofeya*, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XVI, 1977, s. 137-147.

²² Za najstarszy kaszubski tekst rękopiśmienny uznała ona w swoim czasie zapi-ski w tak zwanych *Dutkach brzeskich*, dokonane w roku 1402 w Brześciu Kujawskim

Przysięg słowińskich z Wierzchocina pochodzących z lat 1706–1722 oraz opublikowała drugą część zabytku, szczególnie interesującą pod względem językowym²³. Z wielu pozostałych prac H. Popowskiej-Taborskiej dotyczących piśmiennictwa kaszubskiego wymienić przede wszystkim należy: *Uwagi o języku Perykop smółdzińskich* (Język Polski, XLVIII, 1968, s. 33-40), *Zakres i charakter oddziaływania literackiej polszczyzny na teksty powstałe na Pomorzu w wieku XVI–XVIII (Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*, Wrocław 1984, s. 101-111), *Polszczyzna rot przysięg Pomorza Zachodniego początków XVII wieku (Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. 4, Warszawa 1991, s. 19-23), *Pomorska polszczyzna utrwalona w dziele Szymona Krofeja (Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. 7, Warszawa 1996, s. 7-22), *O pomorskich przysięgach lennych z początku XVII wieku raz jeszcze (Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. 8, Warszawa 1998, s. 7-12c), „*Ćwiczenia Katechismowe*” z 1758 roku na tle wcześniejszych druków kaszubskich (Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXXVI, 2000, s. 83-95), *Szymon Krofey i Michał Pontanus – niełatwa kwestia autorstwa kaszubskich zabytków* (Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXXVII, 2001, s. 89-97), *Aliae Cantiones sacrae współoprawne z Małym Katechizmem Michała Pontanusa* (Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXXVIII, 2002, s. 51-56).

O innych pracach tyjących śladów regionalnej polszczyzny Pomorza w pomorskich zabytkach językowych zob. tekst K. Handke w niniejszym tomie.

Jako całkiem oddzielną dziedzinę badań wymienić należy **historię kaszubskiej leksykografii**²⁴. Do samych jej początków udało się dotrzeć

(H. Popowska-Taborska, *Czyżby najdawniejszy zabytek kaszubski?*, Język Polski, XXXVI, 1957, s. 346-351). Hipotezę tę, opartą na charakterystycznej manierze graficznej cechującej ten zabytek, przyjęli jako pewnik następni badacze kaszubszczyzny. Sama autorka tej hipotezy nie jest już jednak obecnie pewna, gdyż taką samą manierą graficzną odznaczają się również glosy pochodzące z rękopisu gnieźnieńskiego z lat 1428–1431.

²³ H. Popowska-Taborska, *Przysięgi słowińskie z Wierzchocina*, [w:] *Słowińcy, ich język i folklor*, Zeszyty Problemowe Nauki Polskiej, XXII, 1961, s. 87-108.

²⁴ Szczegółowo o pracach na ten temat zob.: H. Popowska-Taborska, *Leksykografia kaszubska*, [w:] *Kaszubszczyzna – Kaszëbizna*, s. 243-255; też, *Leksykografia*, [w:] *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, s. 122-129; W. Boryś, *Kaszubska leksykografia i badania słownictwa kaszubskiego w XX wieku*, [w:] *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*, s. 280-287.

H. Popowskiej-Taborskiej, która zanalizowała osiemnastowieczny drukowany kaszubski materiał leksykograficzny²⁵ oraz archiwalne rękopiśmienne osiemnastowieczne kaszubskie zestawy leksykalne²⁶. Wiele prac poświęciła również kaszubskiej leksykografii XIX wieku²⁷. Odnalazła, opracowała i wydała znajdujący się w Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu rękopiśmienny zbiór wyrazów zapisanych przez Mrongowiusza w roku 1826 w czasie jego podróży do Główczyz i Cecenowa²⁸, dotarła też do znajdującego się w tymże Archiwum rosyjsko-kaszubskiego słownika Floriana Ceynowy, przesłanego przezeń w roku 1850 Rosyjskiej Akademii Nauk²⁹.

Nowym przedsięwzięciem leksykograficznym jest przygotowywany w Instytucie Sławistyki PAN **Słownik gwarowy tzw. Słowińców kaszubskich**³⁰, mający stanowić tezaurus zaginionej mowy północno-zachodnie-

---

²⁵ H. Popowska-Taborska, *Słownictwo kaszubskie w osiemnastowiecznych porównawczych słownikach języków Europy i Azji*, Rocznik Sławistyczny, XLIX, 1994, 1, s. 41-46; tejsze, *Raz jeszcze o materiałach kaszubskich w „Słownikach porównawczych języków i narzeczy Europy i Azji”*, Rocznik Gdański, LVIII, 1998, 1, s. 163-171; tejsze, *Słownictwo kaszubskie w osiemnastowiecznej książce Karla Gottloba von Antona*, Gdańskie Studia Językoznawcze, VIII, 2003, s. 77-83.

²⁶ H. Popowska-Taborska, *Oryginalna wersja „Kaszubskiego słowniczka” Karla Gottloba von Antona*, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXXIV, 1998, s. 146-156. (Wcześniej opisał te materiały F. Hinze, [w:] *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, V, 1955, s. 146-156).

²⁷ Por. m.in.: H. Popowska-Taborska, *Przyczynki do dziejów dziewiętnastowiecznej leksykografii kaszubskiej*, Rocznik Gdański, LIII, 1993, 1, s. 125-132; tejsze, *Dzieje kolejnych wydań kaszubskiego Słowniczka P.I. Prejsa*, Slavia Occidentalis, L, 1993/1994, s. 135-142; tejsze, *Kaszubskie materiały leksykalne w słownikach Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza*, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XXXII, 1995, s. 53-68.

²⁸ H. Popowska-Taborska, *Nieznany autograf kaszubskiego Słowniczka K. C. Mrongowiusza*, [w:] *Studia kaszubsko-słowińskie. III Konferencja Słowińska*, Łeba–Gdańsk 1995, s. 47-54. Por. też tejsze, *Dwa autografy kaszubskiego Słowniczka Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza*, Rocznik Gdański, LVI, 1996, 2, s. 93-101.

²⁹ H. Popowska-Taborska wyd. i oprac. (wspólnie z N. Perczyńską) F. Ceynowa, *Eine kleine Sammlung kaschubischer Wörter, welche eine größere Ähnlichkeit mit der russischen als mit der polnischen Sprache haben*, [w:] *Słownik Floriana Ceynowy*, Biblioteka Kaszubska, Wejherowo–Rumia–Pelplin 2001, s. 131-205; tamże: H. Popowska-Taborska, *Rosyjsko-kaszubski słownik Floriana Ceynowy widziany oczyma językoznawcy*, s. 133-166.

³⁰ *Słownik gwarowy tzw. Słowińców kaszubskich*, red. Z. Sobierajski, zespół autorów: Z. Sobierajski, M. Trawińska, t. 1 (A–Č), SOW, Warszawa 1997.

go krańca kaszubszczyzny. Włączone do niego zostały słowińskie materiały leksykalne ze zbiorów A. Hilferdinga, F. Lorentza, M. Rudnickiego, poszerzone o zapisy po drugiej wojnie światowej, rejestrujące już tylko proces wymierania języka. Dzięki ujednoczeniu pisowni oraz opracowaniu polskiej wersji znaczeń prezentowanego słownictwa przyszli badacze zyskają w nim źródło pomocne w dalszych dociekaniach nad kaszubską leksyką.

Prace nad leksyką kaszubską mają w Instytucie bardzo bogatą tradycję, zapoczątkowaną komentarzami do leksykalnych map AJK oraz serią Z Kaszubskich Studiów Leksykalnych, stanowiącą część cyklu „Na marginesie prac nad AJK” (o czym wyżej)³¹. Część z tych prac dotyczy semantyki wyrazów kaszubskich i ich znaczeniowych ewolucji³², inne rozpatrują widoczne w kaszubszczyźnie starsze warstwy leksykalne³³, a także procesy innowacyjne³⁴, jeszcze inne poświęcone są budowie, dziejom i etymologii poszczególnych wyrazów kaszubskich. Autorami tych ostatnich są – prócz zespołu związanego z AJK³⁵ – również slawiści opracowujący *Słownik*

---

³¹ Szczegółowo o pracach na ten temat zob. H. Popowska-Taborska, *Leksyka kaszubska*, [w:] *Kaszubszczyzna – Kaszëbizna*, s. 257-265; tejsze, *Leksyka*, [w:] *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, s. 117-121; W. Borys, *Kaszubska leksykografia i badania słownictwa kaszubskiego w XX wieku*, [w:] *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*, s. 287-300. Por. też bibliografię prac dotyczących kaszubskiej leksyki do roku 1996, sporządzoną przez H. Popowską-Taborską, [w:] H. Popowska-Taborska, W. Borys, *Leksyka kaszubska na tle słowińskim*, SOW, Warszawa 1996, s. 341-381.

³² Por. opartą w znacznym stopniu na materiale kaszubskim książkę E. Masłowskiej, *Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych*, seria: Prace Slawistyczne 73, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1988; por. też H. Popowskiej-Taborskiej, *Procesy innowacyjne w leksyce kaszubskiej*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 8: Językoznawstwo, Warszawa 1992, s. 195-200, tejsze, *Archaiczna wobec literackiej polszczyzny warstwa kaszubskiej semantyki*, Prace Filologiczne, XXXVII, 1992, s. 193-198.

³³ K. Handke, *Odchodzące słownictwo kaszubskie*, Rocznik Gdański, LIII, 1993, 1, s. 139-144.

³⁴ Por. np. H. Popowska-Taborska, *Neologizmy i neosemantyzmy w słownikach kaszubskich Bernarda Sychty i Aleksandra Labudy*, Prace Filologiczne, XXXIII, 1986, s. 135-140.

³⁵ Por. np.: Z. Stieber, *Kaszubski retk ‘przyłądek’*, Język Polski, XXXVIII, 1958, s. 284-285; H. Popowska-Taborska, *Kasz. kutin (przyczynek do paralelizmów procesów nazwotwórczych)*, Prace Polonistyczne, XIV/XV, Poznań 1987, s. 211-214; J. Zieniukowa, *Nazwy liczb w dialekcie słowińskim*, [w:] *Studia kaszubsko-słowińskie*, red. J. Treder, Łeba 1992, s. 163-173.

*praszowieński*³⁶. Nadal też pojawiają się prace sytuujące kaszubską leksykę w szerszym kontekście językowym³⁷, a także rekonstruuje jej dawny obraz dialektalny na podstawie zachowanych zapisów z XIX wieku³⁸.

Syntezą dotychczasowych badań nad kaszubskim słownictwem jest książka H. Popowskiej-Taborskiej i W. Borysia *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*³⁹, omawiająca między innymi leksykę kaszubską w świetle słownictwa staropolskiego, jej nawiązania do polskich obszarów dialektalnych, specyficzne archaizmy leksykalne, późniejsze procesy innowacyjne oraz związki z innymi językami słowiańskimi.

W tym czasie rodzi się koncepcja opracowania *Słownika etymologicznego kaszubszczyzny*⁴⁰. Autorzy tego zakrojonego na wiele lat zamie-

³⁶ Por. np. K. Herej-Szymańska, *Kaszubskie sztuka*, Język Polski, LVI, 1976, s. 127-130; T. Szymański, *Polskie drobiazgi słownikowe, 3. kasz. śuląta*, Język Polski, LV, 1975, s. 41-45; przede wszystkim zaś liczne prace W. Borysia, m.in.: *Ze studiów etymologicznych nad leksyką kaszubską*, Prace Filologiczne, XXX, 1981, s. 307-315; *Etymologie kaszubske*, I, Gdańskie Studia Językoznawcze, V, 1991, s. 71-84 oraz *Etymologie kaszubske*, II, Gdańskie Studia Językoznawcze, VI, 1995 [1996], s. 57-65.

³⁷ Jak np.: H. Popowska-Taborska, *Z rozważań nad dawnymi językowymi związkami prusko-pomorskimi*, Rocznik Sławistyczny, XLII, 1991, 1, s. 59-67; W. Boryś, *O mylnej interpretacji etymologicznej pewnych słowiańskich zapożyczeń z języka niemieckiego*, [w:] *Wort und Name im deutsch-slavischen Sprachkontakt*, red. K. Hengst, D. Krüger, H. Walther, Köln-Weimar-Wien 1997, s. 149-155.

³⁸ Por. w związku z tym prace E. Rzetelskiej-Feleszko analizujące materiały *Atlasu G. Wenkera*, jak np.: *Materiały do „Deutscher Sprachatlas” Georga Wenkera z 1879-1880 roku i ich przydatność do badania dialektów kaszubskich i słowiańskich*, Rocznik Gdański, LV, 1995, 1, s. 99-106; teźże, *O badaniu przeszłości dialektów kaszubskich na podstawie Atlasu G. Wenkera*, [w:] *Symbolae Slavisticae dedykowane pani profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, red. E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 1996, s. 245-254; teźże, *Zmiany w kaszubskich kontynuantach *-ā pomiędzy rokiem 1880 a 1955-1965*, [w:] *Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś*, 2, red. R. Wosiak-Śliwa, Gdańsk 1997, s. 61-76.

³⁹ H. Popowska-Taborska, W. Boryś, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, SOW, Warszawa 1996, ss. 434.

⁴⁰ W. Boryś, *Projekt etymologicznego słownika kaszubszczyzny*, Wiener Slavistisches Jahrbuch, XXXVII, 1991, s. 135-140; H. Popowska-Taborska, *Pewne problemy metodologiczne związane z opracowywaniem Słownika etymologicznego kaszubszczyzny*, [w:] *Językoznawstwo synchroniczne i diachroniczne*, red. J. Sambor, J. Linde-Usiekniewicz, R. Huszcza, Warszawa 1993, s. 229-234. Pierwszą zapowiedzią tej pracy był artykuł H. Popowskiej-Taborskiej, *Die Bedeutung peripherer Sprachgebiete für die etymologische Forschung (im Zusammenhang mit dem Projekt der Erarbeitung der „Kaschubischer Etymologien”)*, Zeitschrift für Slawistik, XXIV, 1979, 1, s. 100-104.

rzenia⁴¹ pracują obecnie nad tomem piątym, ostatnim. Całość edycji zawierać będzie blisko cztery tysiące haseł. Ten dyferencjalny w stosunku do współczesnej polszczyzny ogólniej słownik ma ambicję ukazania dziejów poszczególnych słów „w czasie i przestrzeni”. Analizuje leksykę kaszubską, kładąc nacisk na jej archaiczny bądź innowacyjny charakter i rozpatruje poszczególne wyrazy na możliwie najszerszym słowiańskim tle językowym; uwzględnia również dawniejsze zapożyczenia (głównie z sąsiadujących z kaszubszczyzną dialektów dolnoniemieckich).

Sytuacja obserwowana obecnie na Kaszubach, związana z ożywioną i świadomie ukierunkowaną działalnością inteligencji kaszubskiej zmierzającej do stworzenia kaszubskiego języka literackiego, skierowały uwagę badaczy kaszubszczyzny na **zachodzące tu współcześnie zmiany, które dotyczą języka**. Przy okazji odżyła trwająca od ponad stulecia dyskusja, czy kaszubszczyznę uważać należy za język, czy dialekt⁴², zrodziła się też potrzeba bardziej szczegółowego opisu zachodzących tu współcześnie procesów językowych⁴³. Tworzenie i upowszechnianie kaszubskiej ponaddialektalnej normy językowej poddają obserwacji i opisowi H. Popowska-Taborska⁴⁴

⁴¹ W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, SOW, t. 1 (A–Ć), Warszawa 1994, ss. 272; t. 2 (D–J), Warszawa 1997, ss. 361; t. 3 (K–O), Warszawa 1999, ss. 377; t. 4 (P–S), Warszawa 2002, ss. 389.

⁴² Por. H. Popowska-Taborska, »*Język czy dialekt?*« – raz jeszcze o statusie kaszubszczyzny, *Język Polski*, LXVIII, 1988, s. 87-96; teźże, *Język a tożsamość – casus kaszubszczyzny*, [w:] *Język a tożsamość na pograniczu kultur*, red. E. Smułkowa, A. Engelkind, Białystok 2000, s. 171-176; E. Rzetelska-Feleszko, *Dlaczego dialekt słowiański nie stał się językiem?*, *Język Polski*, LXVIII, 1988, s. 97-101; J. Zieniukowa, *Ewolucja poglądów na status kaszubszczyzny*, [w:] *Kaszubszczyzna – Kaszëbizna*, s. 61-70; teźże, *Kaszubszczyzna*, [w:] *Język polski*, seria: Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich, red. S. Gajda, Opole 2001, s. 477-491.

⁴³ H. Popowska-Taborska, *The present-day linguistic situation in Kashubian*, [w:] *Language Minorities and Minority Languages in Changing Europe*, eds B. Synak, T. Wicherkiwicz, Gdańsk 1997, s. 317-321; teźże, *Integracja małych społeczeństw językowych w dobie wielkiej integracji europejskiej (na przykładzie Kaszubów)*, [w:] *Zmiany i rozwój języka oraz tożsamości narodowej – trendy w procesie integracji europejskiej*, red. E. Jeleń, Kraków 2002, s. 237-243; J. Zieniukowa, *Powstawanie i funkcjonowanie języków literackich małych grup etnicznych. Paralele i kontrasty kaszubsko-łużyckie*, [w:] *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc...*, s. 205-216.

⁴⁴ H. Popowska-Taborska rec.: E. Breza, J. Treder, *Zasady pisowni kaszubskiej*, Gdańsk 1975, [w:] *Język Polski*, LVII, 1977, s. 76-80; teźże, *Neologizmy leksykalne powstające w trakcie tworzenia kaszubskiego języka literackiego*, [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. E. Wrocławska, SOW, Warszawa 1994, s. 121-127; teźże, *Specyfika kaszubskich innowacji leksykalnych w „Słowniku polsko-kaszubskim” Jana Trepczyka*, Slavia, LXVIII, Praha 1999, s. 69-74.

i J. Zieniukowa⁴⁵. Ta ostatnia postuluje w najbliższej przyszłości: badania języka i stylu współczesnej kaszubskiej literatury pięknej, śledzenie odbioru kaszubskiego stylu wysokiego przez ich kaszubskiego i niekaszubskiego adresata, obserwację procesu upowszechniania się kaszubskiego języka literackiego⁴⁶.

W możliwie **najbardziej odległą językową przeszłość kaszubszczyzny** cofa się z kolei obecnie H. Popowska-Taborska, starając się odpowiedzieć na pytanie, co w świetle zgromadzonych przez lata materiałów językowych powiedzieć można o najwcześniejszych dziejach Kaszubów⁴⁷.

Na zakończenie tego przedstawionego z konieczności w bardzo znaczącym skrócie zarysu badawczych dokonań przypomnieć należy o wieloletnim udziale przedstawicieli IS PAN w licznych organizowanych na Kaszubach imprezach naukowych, między innymi stały udział w cyklu konferencji „Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś” oraz autorskie uczestnictwo H. Popowskiej-Taborskiej, E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Zieniukowej w wydawnictwach: *Kaszubszczyzna – Kaszëbizna* (pod red. E. Brezy, Opole 2001) i *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny* (pod red. J. Tredera, Gdańsk 2002).

⁴⁵ J. Zieniukowa, *Współczesna kaszubszczyzna w tekstach stylu wysokiego*, [w:] *Między kulturą „niską” a „wysoką”. Zjawiska językowe, literackie, kulturowe*, red. M. Korytkowska, Z. Darasz, G. Minczew, Łódź 2001, s. 315-326; teje, *O badaniach nowych, wprowadzonych pod koniec XX wieku form komunikacji w języku kaszubskim*, [w:] *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*, s. 260-271; teje, *Tworzenie tekstów religijnych jako środek budowania prestiżu języka mniejszościowego. Na przykładzie kaszubszczyzny*, [w:] *O doskonałości*, red. A. Maliszewska, cz. 1, Łódź 2002, s. 413-427.

⁴⁶ J. Zieniukowa, *O badaniach nowych...*, s. 271.

⁴⁷ H. Popowska-Taborska, *Wczesne dzieje północno-zachodniej Słowiańszczyzny w świetle faktów językowych*, [w:] *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, red. J. Rusek, W. Boryś, Warszawa 1998, s. 125-130; teje, *O archaiczności kaszubszczyzny i o jej domniemanym pochodzeniu*, [w:] *Acta Cassubiana*, IV, Gdańsk-Wejherowo 2002, s. 225-241; teje, *O domniemanym pochodzeniu Kaszubów*, *Język Polski*, LXXXIII, 2003, s. 16-22. Dwa ostatnie artykuły stanowią polemikę z prof. W. Mańczakiem. Zaliczył mnie on ostatnio do tych, „którym zależy na hamowaniu postępu w badaniach nad kaszubszczyzną” (*Język Polski*, LXXXIII, 2003, s. 25). Bronić się mogę wyłącznie przedstawionym tu dorobkiem badawczym, będącym wynikiem mojej pół wieku trwającej pracy.

Uwaga końcowa: Prowadzone w Instytucie badania kaszuboznawcze zaowocowały tak znaczną liczbą prac, że zaledwie część z nich byłam w stanie zasygnalizować w niniejszym artykule. Po dalsze odsyłam do *Bibliografii prac dotyczących Pomorza (Gdańskiego)*, sporządzonej przez J. Tredera (*Gdańskie Studia Językoznawcze*, V, 1991, s. 139-186) oraz do bibliografii poszczególnych uczestników tych badań:

K. Handke, [w:] K. Handke, *Rozważania i analizy językoznawcze. Wybór prac wydanych z okazji 65. urodzin Autorki*, Warszawa 1997, s. 13-26;

H. Popowskiej-Taborskiej, [w:] *Symbolae Slavisticae. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, Warszawa 1996, s. 19-38;

E. Rzetelskiej-Feleszko, [w:] *Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane Pani Profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko*, Warszawa 1997, s. 15-32;

J. Siatkowskiego, [w:] *Prace Filologiczne*, XLIV, 1999, s. 13-34;

Z. Topolińskiej, [w:] *Problemy opisu gramatycznego języków słowiańskich*, Warszawa 1991, s. 9-22;

J. Zieniukowej, [w:] *Śląskie studia lingwistyczne*, Katowice 2003, s. 9-22.

Jadwiga Zieniukowa, Elżbieta Wrocławska

Badania języków łużyckich w Instytucie Sławistyki PAN¹

Zainteresowania łużycczyzną w warszawskiej Pracowni Języków Lechickich i Łużyckich obecnego Instytutu Sławistyki PAN datują się od połowy lat pięćdziesiątych XX wieku. Wynikły one z inicjatywy wybitnego sławisty, profesora Zdzisława Stiebera. Choć podstawowym zadaniem Pracowni były intensywne i nowatorskie badania kaszubologiczne, przez cały czas jej działalności zajmowano się także – z mniejszym lub większym natężeniem (szczególnie intensywnie od lat dziewięćdziesiątych XX w.) – badaniami języków łużyckich. Skład osobowy Pracowni ulegał zmianie, prace sorabistyczne publikują również osoby, które przeszły z tej Pracowni do innych jednostek IS PAN (Hanna Popowska-Taborska, Ewa Rzetelska-Feleszko²) lub do innych instytucji naukowych (Zuzanna Topolińska – pracownik Instytutu w latach 1954–1969)³. Języki łużyckie badał także Tadeusz Lewaszkiewicz, zatrudniony w Instytucie (w latach 1983–2002) w Pracowni poznańskiej⁴.

---

¹ Badania sorabistyczne, prowadzone dawniej i obecnie w IS PAN, przedstawiamy w układzie według dwu (krzyżujących się po części) kryteriów: chronologicznego i problemowego.

² Początkowo używała nazwisk: Kamińska, Kamińska-Rzetelska.

³ Sprawy łużyckie przez pewien czas wchodziły też w zakres zainteresowań Kwiryny Handke oraz Jadwigi Majowej (pracownika IS PAN w latach 1956–1988?). W 1994 r. do Pracowni została przyjęta Teresa Raczko (obecnie Śliwa), która prowadzi – w zespole i indywidualnie – badania nad XIX-wieczną historią języka górnołużyckiego. Przez pewien czas uczestniczyła w nich też Agnieszka Wyszomirska (zatrudniona w IS PAN w okresie 1989–2001). Obecnie w skład Pracowni wchodzi trzy osoby: Jadwiga Zieniukowa (kierownik w latach 1991–2002), Elżbieta Wrocławska (kierownik od 2003 r.) i Teresa Śliwa.

⁴ W tym artykule zajmujemy się badaniami nad językami łużyckimi, prowadzonymi przez aktualnych – w większości wieloletnich – i byłych pracowników IS PAN (w okresie ich zatrudnienia w Instytucie).

W krakowskiej Pracowni prace w zakresie sorabistyki prowadził przez pewien czas Kazimierz Polański⁵, autor między innymi *Zarysu gramatyki języka górnołużyckiego*, zamieszczonego w opracowanym z jego inicjatywy i pod jego redakcją słowniku górnołużycko-polskim⁶, oraz monografii *Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim* (Wrocław 1967)⁷. Tu należy dodać, że K. Polański jest też cenionym badaczem historycznie bliskiego językom łużyckim i dawnym dialektom Pomorza, wymarłego w XVIII w. języka połabskiego, autorem (początkowo współautorem, z Tadeuszem Lehrem-Spławińskim) *Słownika etymologicznego języka Drzewian Połabskich* i wielu innych publikacji⁸.

Prawie od początku działalności utrzymywano kontakty naukowo-badawcze z sorabistami (niemal wyłącznie Łużyczanami) z Niemiec, głównie z Instytutem za serbski ludospyt (tj. Instytutem Ludoznawstwa Łużyckiego) w Budziszynie⁹, i z Instytutem Sorabistyki Uniwersytetu w Lipsku. Duże znaczenie dla obu stron miał udział pracowników Instytutu Sławistyki w organizowanych przez budziszynski Instytut badaniach terenowych na Łużycach w latach sześćdziesiątych XX w. Ich celem było zebranie materiałów do planowanego łużyckiego atlasu językowego. Doświadczeni już w tego typu badaniach na Kaszubach, a także w innych pracach dialektologicznych językoznawcy warszawscy mogli służyć łużyckim kolegom radami metodologicznymi. W zbieraniu materiałów w terenie oraz w dyskusjach w toku prac nad atlasem brali udział: E. Rzetelska-Feleszko, J. Siatkowski, Z. Topolińska. W późniejszych badaniach kontrolnych przeprowadzonych przez budziszynskich badaczy w kilku wsiach dolnołużyckich uczestniczyła J. Zieniukowa. Możliwość kontaktu z żywymi dialektami łużyckimi, a także stałe komentowanie zebranych materiałów gwarowych i dyskusje z łużyckimi językoznawcami były dla grona młodych

⁵ Pracownik IS PAN w latach 1956–1967.

⁶ H. Zeman, *Słownik górnołużycko-polski*, Warszawa 1967; gramatyka K. Polańskiego na s. 639–678.

⁷ Por. bibliografie prac K. Polańskiego opublikowane w tomach: *Studia lingwistyczne ofiarowane profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu na 70-lecie jego urodzin*, red. W. Banyś, L. Bednarczuk, S. Karolak, Katowice 1999, s. 9–19; *Collectanea linguistica in honorem Casimiri Polański*, red. M. Brzezina, H. Kurek, Kraków 1999, s. 11–22.

⁸ K. Polański, *Słownik etymologiczny języka Drzewian Połabskich*, z. 1 (współautor T. Lehr-Spławiński), Wrocław 1962, z. 2 1971 i nast. Zob. też K. Polański, J.A. Sehnert, *Polabian-English Dictionary*, The Hague–Paris 1967. Zob. też przypis 7.

⁹ Po zjednoczeniu Niemiec działa jako Serbski institut z.t./Sorabischer Institut e.V., Budyšin/Bautzen.

wówczas polskich dialektologów doskonałą szkołą sorabistyczną, odcisnęły się też na ich życiu naukowym w ten sposób, że w późniejszych pracach mogli oni w sposób bardzo kompetentny wykorzystywać materiały łużyckie we własnych publikacjach sorabistycznych i porównawczych. Nie bez znaczenia dla późniejszego podejmowania tematyki sorabistycznej w Instytucie były przyjaźnie i ścisła współpraca naukowa z kolegami z Łużyc, zawiązane w trakcie pierwszych wspólnych badań terenowych, a trwające niemal do dnia dzisiejszego. O początkowych badaniach terenowych do atlasu łużyckiego szerzej mówią przeprowadzone i opracowane w 2003 roku przez E. Wrocławską wywiady z dwoma ich uczestnikami – E. Rzetelską-Feleszko i J. Siatkowskim – drukowane w całości w „Zeszytach Łużyckich” (XXXVII, 2004). Badacze ci wspominają też swoje najnowsze kontakty z łużyckimi uczonymi i związaną z tym działalność naukową, na przykład J. Siatkowski swoje kilkuletnie członkostwo w Radzie Naukowej Serbskiego instytutu w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a E. Rzetelska-Feleszko badania, które przeprowadzała przy pomocy Frida Michałka na początku lat dziewięćdziesiątych. Oto fragment jej wypowiedzi:

Najciekawszy był mój dwutygodniowy wyjazd w 1991 roku, to jest po przełomie lat 1989–1990. Próbowalam wtedy znaleźć odpowiedź na pytanie, czy nowa sytuacja Łużyczan w zjednoczonych Niemczech stwarza lepsze perspektywy dla utrzymania lub rozwoju języka łużyckiego, łużyckiej kultury, czy też język ten, zwłaszcza ludności wiejskiej, i kultura łużycka są w nowym państwie niemieckim bardziej czy mniej zagrożone. Już wtedy pewne sygnały różnych procesów można było obserwować.

Poprosiłam wtedy Frida Michałka, żebyśmy zaprogramowali cykl rozmów z przedstawicielami najważniejszych dziedzin mających znaczenie dla zachodzących procesów społecznych i językowych. Rozmowy z czołowymi przedstawicielami Kościoła katolickiego o tym, jak wygląda sytuacja na terenie Kościoła i organizacji kościelnych, na przykład łużyckie nabożeństwa, z socjologiem i historykiem spraw gospodarczych: jak wyglądają kwestie demograficzne, a także jak wygląda kurczenie się obszaru łużyckiego w wyniku budowy kopalń odkrywkowych węgla; dalej – rozmowy z kimś, kto zna się bezpośrednio na bieżącej sytuacji w kopalniach, na planach ich rozbudowy, także o oporze Łużyczan i ich protestach przeciw niszczeniu wsi i przesiedlaniu ludności. Następnie, z przedstawicielem chórów łużyckich (bo chóry odgrywają w kulturze łużyckiej bardzo dużą rolę), z przedstawicielami szkolnictwa: nauczycielem ze wsi i z kimś z wyższego szczebla w Budziszynie. Także z kimś, kto znał się na rolnictwie i z przedstawicielem władz Domowiny.

Rozmowy te odbyły się niebawem; dzięki pomocy Frida Michałka moi rozmówcy chętnie i w wyczerpujący sposób przedstawiali mi całą sytuację. Można było obserwować przebieg zmian mających skutki pozytywne dla języka i kultury łużyckiej, ale też zapowiedzi zmian negatywnych. To były szalenie ciekawe rozmowy, właściwie prognoza na przyszłość.

Oczywiście uwzględniłam też sytuację łużyckich naukowców z Instytutu Serbskiego w Budziszynie i perspektywy rozwoju nauki o Łużycach i Łużyczanach w Niemczech.

Życzliwa atmosfera towarzysząca Ewie Rzetelskiej-Feleszko przy zbieraniu materiałów pomogła zgromadzić dane do licznych prac tej autorki, które są cennym świadectwem czasu „przełomu”¹⁰.

Podjęte przez Łużyczan w połowie XX w. prace dialektologiczne owocowały bardzo profesjonalnie przez nich opracowanym, wielotomowym dziełem naukowym, jakim jest *Łużycki atlas językowy* (tytuł w przekładzie na język polski)¹¹, stanowiący zarazem trudną do przecenienia dokumentację języka żywego, lecz zagrożonego (a w jego dolnołużyckiej odmianie dziś właściwie wymierającego). To dzieło, o wielkiej wartości nie tylko dla sorabistyki, lecz również dla językoznawstwa sławistycznego, a także dla lingwistyki i etnologii europejskiej, inspirowane prace (artykuły, referaty, recenzje) warszawskich badaczy łużycczyzny. Tu wymienić można: E. Rzetelskiej-Feleszko, *Prace nad atlasem gwar łużyckich*¹², Z. Topolińskiej, *W toku są prace nad atlasem dialektów łużyckich*¹³, H. Popowskiej-Taborskiej *Nad pierwszym tomem Językowego atlasu łużyckiego*¹⁴, tejsze artykuł odnoszący się do materiałów leksykalnych zawartych w całej wielotomowej publikacji *Nad leksykalnymi mapami Językowego atlasu łużyckiego*¹⁵, ponadto dwie recenzje tomu 11 *Atlasu*¹⁶ – autorstwa K. Handke i J. Zieniukowej – oraz referat E. Wrocławskiej *Znaczenie fonetycznych, fonologicznych i morfologicznych tomów atlasu łużyckiego dla badań historii języków łużyckich*, wygłoszony w 1997 roku na międzynarodowej konferencji we Lwowie¹⁷.

¹⁰ Zob. o tym w drugiej części niniejszego artykułu.

¹¹ W oryginale tytuł w języku niemieckim i górnołużyckim: *Sorbischer Sprachatlas/ Serbski rečny atlas*, t. 1–15(?), Bautzen/Budyšin 1965–1996; autorami *Atlasu* – z różnym udziałem w poszczególnych tomach – są: Helmut Fasske, Helmut Jentsch, Siegfried Michalk.

¹² *Język Polski*, XLI, 1961, s. 67-70.

¹³ *Prikazi JAZU. Odjel za filologiju*, Zagreb 1963, s. 243-248.

¹⁴ *Lingua Posnaniensis*, XIV, 1969, s. 71-77.

¹⁵ *Im Wettstreit der Werte. Sorbische Sprache, Kultur und Identität auf dem Weg ins 21. Jahrhundert*, herausgegeben von Dietrich Scholze, Bautzen/Budyšin 2003, S. 105-111.

¹⁶ *Sorbischer Sprachatlas – Serbski rečny atlas. XI. Morfologie. Die grammatischen Kategorien – Die Paradigmatik des Substantivs*, bearb. von H. Fasske, Bautzen 1975. – Recenzja K. Handke w: *Rocznik Sławistyczny*, XXXIX, 1978, s. 64-68; recenzja J. Zieniukowej w: *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XVIII, 1979, s. 275-280.

¹⁷ Referat został wygłoszony w 1997 roku na konferencji „Сьомий міжнародний сорабистичний семінар”, zorganizowanej przez Uniwersytet Lwowski.

Współpraca Instytutu Sławistyki PAN z Instytutem budziszyńskim miała i ma też inne formy, przejawiała się między innymi w naszym udziale w bezcennych, organizowanych cyklicznie w Budziszynie przez Instytut za serbski ludospyt i obecny Serbski instytut letnich kursach języka i kultury łużyckiej¹⁸. Uczestniczyły w nich (w różnych latach) następujące osoby z IS PAN: T. Lewaszkiewicz, H. Popowska-Taborska, E. Rzetelska-Feleszko, D. Rzymaska, T. Śliwa, E. Wrocławska, A. Wyszomirska, J. Zieniukowa. Ta forma kontaktu z językami łużyckimi i działalnością tamtejszego środowiska miała niewątpliwie stymulujący wpływ na nasze prace sorabistyczne. Na przełomie XX i XXI w. Instytut Sławistyki PAN, wspólnie z Instytutem Sławistyki Uniwersytetu Warszawskiego, zorganizował w Warszawie dla studentów i pracowników nauki kilka intensywnych kursów języka górnołużyckiego, w których lektorami byli pracownicy Instytutu Serbskiego w Budziszynie i Instytutu Sorabistyki Uniwersytetu w Lipsku. Na takim kursie w 2003 roku nasi pracownicy (H. Popowska-Taborska, E. Rzetelska-Feleszko, T. Śliwa, E. Wrocławska, J. Zieniukowa) wygłosili wykłady z zakresu języka i kultury łużyckiej.

Przedstawiony niżej opis prowadzonych w Instytucie Sławistyki PAN prac sorabistycznych będzie miał charakter syntetyczny. Koncentrujemy uwagę na uprawianych kierunkach badawczych, wymieniamy nazwiska wszystkich badaczy, publikacje podajemy w wyborze. Więcej danych można znaleźć w opublikowanych przez pracowników Instytutu bibliografiach rozumowanych i innych opracowaniach dotyczących historii badań języków łużyckich: E. Rzetelska-Feleszko, *Polskie językoznawstwo o językach łużyckich* (Lětopis Instituta za serbski ludospyt, Rjad A, č. 30/1, 1983, s. 46-79), teźe, *Językoznawstwo zachodniosłowiańskie w Polsce. Przewodnik* (PWN, Warszawa 1987; opis badań języków łużyckich na s. 106-121 i 189-199), teźe, *Badania językoznawcze Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk* (Rocznik Sławistyczny, L, 1997, s. 129-135), teźe, *Wkład polskiego językoznawstwa w sorabistykę* (Zeszyty Łużyckie, 2, Warszawa 1992, s. 1-13); E. Wrocławska, A. Wyszomirska, *Z badań nad historią języków łużyckich (prace z drugiej połowy XX wieku)*, [w:] *Z historii języków łużyckich*, red. H. Fasske, E. Wrocławska, SOW, Warszawa 1996). Informacje

¹⁸ Zob. H. Popowska-Taborska, *I Międzynarodowy Wakacyjny Kurs Sorabistyczny w Budziszynie*, Przegląd Humanistyczny, 1968, 3, s. 230-235; E. Wrocławska, *Mysle wo lětušim prózdniskim kursu serbskeje rěče a kultury*, Rozhlad, XI, 1994, Budyšin, s. 417-418.

o publikacjach Z. Topolińskiej, H. Popowskiej-Taborskiej, E. Rzetelskiej-Feleszko, K. Handke, J. Zieniukowej zawierają bibliografie prac tych autorów zamieszczone w księgach jubileuszowych¹⁹.

Historia języka (i kultury), dialektologia, dawne związki językowe łużycko-innosłowiańskie

Inspiracją do dociekań sorabistycznych w Instytucie były prace Z. Stiebera, autora pionierskiej, opartej na własnych badaniach terenowych²⁰ pracy *Stosunki pokrewieństwa języków łużyckich* (Kraków 1934) i kilkunastu artykułów o tematyce sorabistycznej, publikowanych od końca lat dwudziestych do lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Od początku zainteresowania pracowników IS PAN skupiały się wokół dialektalnej odmiany łużycczyzny i dziejów języka – głównie jego wczesnej historii. Zajmowano się zagadnieniami systemu języka (zwłaszcza fonologią i prozodią), leksyką, pograniczem językowym polsko-łużyckim, nawiązaniami i kontaktami łużycko-kaszubskimi i łużycko-polskimi (oraz innosłowiańskimi). Powstawały też prace o charakterze onomastycznym²¹. Są wśród

¹⁹ Publikacje Profesor Zuzanny Topolińskiej (z lat 1955–1991), [w:] *Problemy opisu gramatycznego języków słowiańskich*, red. M. Grochowski, Warszawa 1991, s. 9-22, oraz do roku 1996: *Зузана Тополинська / Zuzanna Topolińska*, [w:] *Библиографіята на научно-стручни трудови 1976–1996. 50 години филолошки факултет. Јубилеен зборник*, кн. 22, с. 425–436; *Bibliografia prac Hanny Popowskiej-Taborskiej za lata 1955–1995*, [w:] *Symbolae Slavisticae. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, red. E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 1996, s. 19-38; *Bibliografia prac Ewy Rzetelskiej-Feleszko za lata 1955–1997*, [w:] *Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane Pani Profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, SOW, Warszawa 1997, s. 15-32; *Bibliografia prac Kwiryny Handke za lata 1959–1997*, [w:] K. Handke, *Rozważania i analizy językoznawcze. Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin autorki*, SOW, Warszawa 1997, s. 13-27; *Bibliografia prac Profesor Jadwigi Zieniukowej za lata 1955–2002*, oprac. E. Jakubiak, [w:] *Śląskie studia lingwistyczne (dedykowane Profesor Jadwidze Zieniukowej)*, red. K. Kleszczowa, J. Sobczykowa, Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003, s. 9-22.

²⁰ Zob. J. Zieniukowa, *Badania językoznawcze Zdzisława Stiebera na Łużycach w początku lat trzydziestych w świetle dokumentów niemieckich z tamtego okresu*, [w:] *Studia linguistica memoriae Zdislavi Stieber dedicata*, red. J. Zieniukowa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1983, s. 17-24; teje, *Polski językoznawca na Łużycach przed pięćdziesięcioma laty*, *Poradnik Językowy*, 1983, z. 9, s. 610-614.

²¹ Zob. w tym tomie rozdział E. Rzetelskiej-Feleszko, *Prace z zakresu onomastyki*. Zob. też E. Rzetelska-Feleszko, *Onomastyka*, [w:] *Dorobek Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Języki lechickie i łużyckie*, *Biuletyn Słowistyczny*, III, 1978, s. 32-34.

nich takie, których celem jest opis różnych zjawisk nazewniczych, jak publikacje E. Rzetelskiej-Feleszko, m.in. *Patronimiczne formy nazwisk na Łużycach Dolnych*²², *Tendencje słowotwórcze w polskich i łużyckich nazwach terenowych tworzonych od wyrażen przyimkowych*²³, *Kontakty językowe łużycko-niemieckie w onomastyce*²⁴. Inny typ stanowią te prace, w których materiał toponomastyczny służy do dociekań historycznojęzykowych i do zbadania pogranicza językowego polsko-łużyckiego. Tym zagadnieniom wiele prac poświęciła H. Popowska-Taborska. Należy tu przede wszystkim wskazać jej książkę *Dawne pogranicze językowe polsko-dolnołużyckie (w świetle danych toponomastycznych)* (Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1965) oraz inne związane z tą tematyką prace, publikowane w latach sześćdziesiątych XX w., np. *Słowiańskie nazwy terenowe dawnego powiatu Krosna Nadodrzańskiego*²⁵, *Dolnołużyckie wsie okolic Mużakowa na prawym brzegu Nysy*²⁶, *Dawne podziały językowe zgermanizowanych terenów zachodniosłowiańskich*²⁷, i od lat dziewięćdziesiątych, np. *Nadodrzańskie, pomorskie i dolnołużyckie obszary językowe*²⁸, *Wczesne dzieje północno-zachodnich krańców Słowiańszczyzny*²⁹, *Z rozważań nad współdziałaniem dialektologii i antroponimii w dociekaniach nad najdawniejszym osadnictwem łużyckim*³⁰. Problem oddawania w tekstach łużyckich nazewnictwa z terenów misyjnych w południowej Afryce, w tym tworzenie rodzimych odpowiedników nazw obcych w okresie, gdy łużycczyzna była w trakcie wypracowywania normy języka literackiego, ukazała J. Zieniukowa w artykule *Nazwy własne w górnołużyckim piśmie „Missionske Powěšće” z połowy XIX wieku*³¹.

Zagadnienia systemu gramatycznego – fonetyczno-fonologiczne, prozodyczne, składniowe – w dialektach łużyckich i w języku literackim

²² *Studije k serbskej dialektologiji*, Budyšin 1963, s. 209-221.

²³ Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, seria: Prace Językoznawcze 10, 1989, s. 127-132.

²⁴ *Lětopis Instituta za serbski ludospyt*, Rjad A, čo. 38, Budyšin/Bautzen 1991, s. 1-16.

²⁵ *Onomastica*, VII, 1961, s. 135-179.

²⁶ *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, V, 1965, s. 371-376.

²⁷ *Onomastica*, XIII, 1-2, 1968, s. 142-163.

²⁸ *Z badań porównawczych języków oraz dialektów słowiańskich i niesłowiańskich na ziemiach nadodrzańskich*, red. J. Brzeziński, Zielona Góra 1992, s. 7-14.

²⁹ *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, red. J. Rusek, W. Boryś, Warszawa 1998, s. 125-130.

³⁰ W druku (Olsztyn).

³¹ Zeszyty Łużyckie, XXXI: *Studia łużyckie i polsko-łużyckie*, red. E. Wrocławska, Warszawa 2000, s. 92-102.

przedstawiła w kilku pracach Z. Topolińska, np.: *Przyczynek do rozwoju *o w kilku wsiach dolnołużyckich*³², *Stosunki akcentowe w górnołużyckim dialekcie Wochoz i okolicy*³³, *Über den Akzent am Reimende im Obersorbischen und Tschechischen*³⁴, *Stejišćo a róla Čišinskeho w stawiznach hornoserbskeje wersifikacije*³⁵, *Les débuts de la „poésie littéraire” haut-sorabe*³⁶, *Hipotaktyczne funkcje wyrazów **ga(ż)** i **ako** w dolnołużyckim dialekcie okolic Chociebuża*³⁷. Na pograniczu problematyki gramatycznej i leksykalnej lokują się artykuły E. Wrocławskiej, *Problemy słowotwórstwa górnołużyckiego w perspektywie historycznej*³⁸, i J. Zieniukowej, *Liczebniki z sufiksami „-oj-”, „-or-” w języku polskim i górnołużyckim*³⁹.

Dość duże zainteresowanie w IS PAN budziła leksyka łużycka, rozpatrywano ją pod różnymi kątami, między innymi traktując słownictwo jako argument w badaniach wczesnych dziejów języka i osadnictwa na zachodnim pograniczu Słowiańszczyzny, fakty leksykalne wyzyskiwano też w badaniach konfrontatywnych – w szczególności dotyczących nawiązań łużycko-kaszubskich i łużycko-polskich – a także w ukazywaniu zjawisk kulturowych (zwłaszcza na styku kultur). Tu wskazać trzeba prace (poza wyżej omówionymi, wchodzącymi w zakres onomastyki) następujących autorów: H. Popowskiej-Taborskiej, np. *Wczesne dzieje języków łużyckich w świetle leksyki*⁴⁰, *Raz jeszcze o leksykalnych związkach kaszubsko-łużyckich*⁴¹, *Rozważania nad leksykalną więzią Pomorza, Łużyc i Połabia*⁴²,

³² *Studije k serbskej dialektologiji*, Budyšin 1963, s. 81-85.

³³ *Studije...*, Budyšin 1963, s. 86-96.

³⁴ *Zeitschrift für Slawistik*, IV, 1959, H. 3, Berlin, S. 364-378.

³⁵ *Lětopis Instituta za serbski ludospyt*, Rjad A, č. 9/1, 1962, Budyšin/Bautzen, s. 62-71.

³⁶ *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, VI, 1963, The Hague, p. 109-119.

³⁷ *Lětopis...*, Rjad A, č. 13/2, 1967, s. 149-163.

³⁸ *Питання сорабістики/Prašenja sorabistiki*, ред. В. Моторний, Д. Шольце/red. W. Motornyj, D. Scholze, Львів–Будишин/Lwiv–Budyšin 2002, s. 309-316.

³⁹ *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 7: *Językoznawstwo*, ред. J. Basara, Warszawa 1988, s. 499-508.

⁴⁰ *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, ред. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Kraków 2002, s. 335-339.

⁴¹ *Z historii języków łużyckich*, ред. H. Fasske, E. Wrocławska, Warszawa 1996, s. 205-210; przedruk [w:] H. Popowska-Taborska, *Szkice z kaszubszczyzny*, t. 2, Warszawa 1998, s. 215-218.

⁴² *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc*, ред. J. Zieniukowa, Warszawa 1997, s. 29-33; przedruk [w:] H. Popowska-Taborska, *Szkice...*, t. 2, Warszawa 1998, s. 226-230.

Na marginesie rozważań o nawiązaniach łużyckich w kresowych gwarach zachodniej Wielkopolski⁴³; K. Handke, O niektórych leksykalnych paralelach kaszubsko-łużyckich⁴⁴, O „sztucznych” formach słowotwórczych w słownikach (m.in. o słowniku Pfuła)⁴⁵; T. Lewaszkiewicz, Dziedzictwo leksykalne epoki Pfuła i Smolera we współczesnej górnołużycczyźnie (na przykładzie formacji z zakresu apelatywnych nazw miejsc)⁴⁶, (por. też prace tego autora przed zatrudnieniem w IS PAN, m.in.: Propozycje leksykalne w Słowniku Rézaka⁴⁷, Über eine bestimmte Methode der Erklärung und Verbreitung von Lexik in der sorbischen Presse⁴⁸); Waclawa Fedorowicza, Określanie odcieni barw w języku dolnołużyckim⁴⁹; J. Zieniukowej, Łużyckie i słowińskie nazwy kościoła ewangelickiego i katolickiego – odpowiedniki polskiego „cerkiew” (<*cir/ь/ky*)⁵⁰; T. Śliwy, Łużycka terminologia językoznawcza w XIX wieku – słownictwo rodzime w konkurencji z terminami łacińskimi⁵¹. O pracach dwu ostatnich autorek traktujących o słownictwie z perspektywy jego funkcji w XIX-wiecznych komunikatach językowych (tekstach prasowych) będzie mowa dalej. W 1995 r. ukazała się wartościowa praca Doroty Rzymskiej Starsze warstwy dolnołużyckiej terminologii rolniczej na tle północno-zachodniosłowiańskim, mało niestety znana, bo opublikowana w tomie zbiorowym, w którym zamieszczono prace doktorskie różnych autorów i o różnej tematyce⁵².

Zjawiska z języków łużyckich, leksykalne i gramatyczne – tak historyczne, jak obserwowane współcześnie – były wyzyskiwane jako materiał porównawczy w różnych instytutowych pracach z zakresu językoznawstwa słowiańskiego, dla przykładu przytoczymy książki: K. Handke, Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich (Zakład Narodowy im. Ossolińskich

⁴³ Poznańskie spotkania językoznawcze, cz. 2, w druku.

⁴⁴ Slavia Occidentalis, XXXI, 1974, s. 35-45.

⁴⁵ Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, XV, 1975, s. 153-157.

⁴⁶ Lětopis Instituta za serbski ludospyt, Rjad A, čo. 33, 1986, s. 20-24.

⁴⁷ Lětopis..., Rjad A, čo. 27/1, 1980, s. 47-54.

⁴⁸ Lingua Posnaniensis, XXIII, 1980, s. 129-135.

⁴⁹ Slavia Occidentalis, XXXIV, 1977, s. 39-45.

⁵⁰ Idee chrześcijańskie w życiu Europejczyka, red. A. Ceglińska, Z. Staszewska, AWŁ, Łódź 2001, s. 443-451.

⁵¹ Питання сорабістики..., s. 295-304.

⁵² Studia Językoznawcze, XIV, 1995, Warszawa, s. 83-144. – Rozprawa doktorska D. Rzymskiej (zatrudnionej w IS PAN w latach 1977–1986), napisana pod kierunkiem H. Taborskiej i obroniona w Instytucie Sławistyki.

– Wydawnictwo, Wrocław 1967), E. Rzetelskiej-Feleszko, *Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim* (Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1978) oraz artykuł J. Zieniukowej, *Wyrazy kwantyfikujące „oba”, „oboje” i pokrewne w systemie gramatycznym i leksykalnym języków północnosłowiańskich*⁵³.

Zainteresowania badaczy z Instytutu Sławistyki przyciąga także zewnętrzna historia języka, tworzenie i doskonalenie języka literackiego (standardowego), kontakty językowe i kulturowe łużycko-polskie i łużycko-kaszubskie oraz paralele i kontrasty łużycko-kaszubskie widziane z perspektywy socjolingwistycznej (przemiany statusu tych języków w XIX i XX wieku).

Dzieje religijnego piśmiennictwa łużyckiego opisał T. Lewaszkiewicz w książce będącej ważnym kompendium wiedzy z tego zakresu – *Łużyckie przekłady Biblii. Przewodnik bibliograficzny* (SOW, Warszawa 1995). Badań języka tego typu zabytków dotyczy artykuł E. Wrocławskiej, *Ewa Siatkowska jako badacz łużyckich tekstów religijnych*⁵⁴. O mających duże znaczenie dla rozwoju języka związkach intelektualnych i kulturalnych Łużyczan i Polaków pisała J. Zieniukowa w artykule *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu a kontakty polsko-łużyckie w XIX wieku*⁵⁵, rozszerzeniem tego tematu na stosunki łużycko-kaszubskie jest artykuł J. Majowej, *Jan Arnošt Smoler a Kaszubi*⁵⁶.

Problem tworzenia standardowego języka łużyckiego w XIX w. i działania zmierzające do nadania mu prestiżu przedstawiła w ujęciu socjolingwistycznym J. Zieniukowa w publikacji *Tworzenie słowiańskich języków literackich w XIX wieku a tradycja narodowa / etniczna – casus Serbów Łużyckich*⁵⁷. Znaczenie tradycji dla utrzymania w sytuacji zagrożenia takich wartości, jak własny język i narodowość, ta sama autorka ukazała w aspekcie porównawczym (na podstawie prasy łużyckiej i polskiej XIX w.) w artykule *Tradycja językowa i etniczno-kulturowa jako autorytet*⁵⁸, jej porównawcze spojrzenie na status (w XIX w. i współcześnie) łużycczyzny i kaszubszczyzny znalazło wyraz w artykule *Powstawanie i funkcjonowanie*

⁵³ Lětopis, XL, 1993, Bautzen/Budyšin, s. 31-36.

⁵⁴ Zeszyty Łużyckie, XXXI, 2000, s. 7-10.

⁵⁵ Lětopis Instituta za serbski ludospyt, Rjad A, čo. 32/1, 1985, Bautzen/Budyšin, s. 70-74.

⁵⁶ Lětopis..., Rjad A, čo. 32/1, 1985, s. 66-69.

⁵⁷ *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, red. A. Derganc, seria: Obdobja 18, Ljubljana 2002, s. 433-446.

⁵⁸ *Autorytety i normy*, red. D. Kowalska, AWL, Łódź 2003, s. 535-544.

języków literackich małych grup etnicznych. Paralele i kontrasty kaszubsko-łużyckie⁵⁹. Zagadnienie prestiżu w życiu języków mniej używanych, też w perspektywie porównawczej, rozważa J. Zieniukowa w obszernym studium *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łużycczyzny i kaszubszczyzny*⁶⁰.

Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w Pracowni Języków Lechickich i Łużyckich, gdzie dotąd przeważały prace kaszubologiczne, nastąpiła intensyfikacja badań nad językami łużyckimi. Najpierw zajęto się zagadnieniami historycznojęzykowymi (por. między innymi wymienione wyżej prace J. Zieniukowej), wkrótce jednak włączono problemy współczesnej łużycczyzny. Nowością w tych badaniach było to, że skupiono uwagę na zagadnieniu **funkcjonowania języków łużyckich w komunikacji językowej**, z uwzględnieniem społecznego, politycznego i kulturowego kontekstu tego funkcjonowania. Z inicjatywy E. Wrocławskiej został opracowany wspomniany wyżej zbiorowy tom prac autorów z Polski i Niemiec (w większości Łużyczan) *Z historii języków łużyckich*⁶¹, w którym ukazał się artykuł Jadwigi Zieniukowej, *Językowe środki perswazyjne w tekście o Polakach opublikowanym w piśmie serbołużyckim z początku XX wieku*⁶², będący zwiastunem nowego nurtu badawczego.

Zainteresowania Pracowni wzbudziła ta forma komunikatu językowego, jaką jest tekst prasowy, bowiem w XIX w. na Łużycach nastąpił gwałtowny rozwój prasy (zwłaszcza górnołużyckiej), co miało ogromny wpływ na kształtowanie języka literackiego oraz świadomości kulturowej i narodowej Serbów łużyckich. Prace badawcze zainicjowali na początku lat dziewięćdziesiątych – niezależnie od siebie – T. Lewaszkiewicz i J. Zieniukowa. Pewne analogie, które zachodzą między dziewiętnastowieczną prasą z Pomorza, Mazur i Śląska a ówczesnym czasopiśmiennictwem łużyckim, ukazała J. Zieniukowa w artykule *Funkcja perswazyjna języka w prasie polskiej i łużyckiej XIX w. (wybrane zagadnienia)*⁶³. T. Lewaszkiewicz opublikował

⁵⁹ *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*, red. J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 1997, s. 205-216.

⁶⁰ *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 2003, s. 79-100.

⁶¹ *Z historii języków łużyckich*, red. H. Fasske, E. Wrocławska, SOW, Warszawa 1996.

⁶² *Z historii języków łużyckich*, red. H. Fasske, E. Wrocławska, SOW, Warszawa 1996, s. 229-244.

⁶³ *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 9: Językoznawstwo, red. J. Siatkowski, Warszawa 1998, s. 297-304.

ważny – z punktu widzenia badań nad tworzeniem standardowego języka łużyckiego i miejsca prasy w tym procesie – artykuł *Rola prasy górnołużyckiej z lat 1842–1853 w kształtowaniu słownictwa języka literackiego (rekonesans badawczy)*⁶⁴.

W badaniach nad językiem prasy górnołużyckiej XIX wieku do zbierania materiału wykorzystuje się czasopisma udostępniane – także w postaci kserokopii obszernych fragmentów różnych tytułów – przez Instytut Serbski w Budziszynie. Prowadzą je obecnie dwie osoby: T. Śliwa i J. Zieniukowa. Przez pewien czas (do początku 2001 r.) uczestniczyła w nich też A. Wyszomirska, która na podstawie prac zespołowych (z jej udziałem) napisała artykuł *O badaniach dziewiętnastowiecznej prasy górnołużyckiej*⁶⁵. Dociekania badawcze dotyczą wypracowywania w XIX w. standardu słowiańskiego języka mniejszościowego w Niemczech, jakim jest łużycczyna, budowania prestiżu tego języka, wzbogacania słownictwa i stylu, językowych środków stosowanych w prasie dla kształtowania świadomości narodowej Łużyczan. Prace te lokują się w sferze lingwistyki tekstu. Badana jest też kulturotwórcza rola czasopiśmiennictwa górnołużyckiego.

Nowatorstwem w prowadzonych w Instytucie Sławistyki PAN diachronicznych badaniach języków łużyckich są oparte na tekstach prasowych prace nad zagadnieniem językowego wyrażania wartości i perswazją językową, polegającą na sugerowaniu przez nadawcę komunikatu takich ocen rzeczywistości, które mają u odbiorcy wywołać pożądaną przez nadawcę postawę intelektualną i emocjonalną. Obserwowane w językoznawstwie ostatnich dziesięcioleci XX w. zainteresowanie problematyką o charakterze aksjologicznym i pragmatyczno-lingwistycznym stało się dla J. Zieniukowej inspiracją do zainicjowania tych badań. Prace z tego zakresu prowadzi ona systematycznie od kilku lat, o czym świadczą jej publikacje: *Językowa komunikacja perswazyjna w prasie górnołużyckiej z końca XIX i początku XX wieku (wybrane zagadnienia)*⁶⁶, *Z problemów wartościowania i perswazji językowej w tekstach łużyckich (na podstawie dawnej prasy górnołużyckiej)*⁶⁷, *Językowe środki*

⁶⁴ *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. E. Wrocławska, SOW, Warszawa 1994, s. 71-85.

⁶⁵ *Zeszyty Łużyckie, XXXI: Studia łużyckie i łużycko-polskie*, red. E. Wrocławska, Warszawa 2000, s. 79-91.

⁶⁶ *Lětopis, XLVI, 1999, Wosebity zešiwk, Bautzen/Budyšin*, s. 85-92.

⁶⁷ *W kręgu Krabata. Szkice o Juriju Brězanie, literaturze, kulturze i językach łużyckich*, red. J. Zarek, Uniwersytet Śląski, Katowice 2002, s. 92-100.

*budowania prestiżu „swojskości” przywołujące kategorię piękna (na podstawie łużycczyzny XIX wieku)*⁶⁸. Problematyką tą zajmuje się również T. Śliwa, która ma w dorobku kilka publikacji z tego zakresu: *Słownictwo wartościujące w tekstach wspomnieniowych (nekrologach)*⁶⁹, *Wyrażenia wartościujące w tekście pisma „Časopis Maćicy Serbskeje” z 1848 roku*⁷⁰, *Leksemy wartościujące w tekstach pisma „Časopis Maćicy Serbskeje” z XIX wieku*⁷¹, *Funkcja form czasownikowych w kształtowaniu relacji nadawca – odbiorca w piśmie „Łužiski Serb” (1885–1886)*⁷², *Środki językowej perswazji w piśmie „Łužiski Serb” (1885–1886)*⁷³, *Styl naukowy w piśmie „Časopis Maćicy Serbskeje”*⁷⁴ (zob. też wspomniany wyżej artykuł tej autorki o terminologii językoznawczej). Inne zjawiska ze sfery stylu omawia T. Śliwa w artykule *Metafory wartościujące w tekstach czasopisma łużyckiego z dziewiętnastego wieku*⁷⁵. Funkcjonowanie języka górnołużyckiego w XIX w. Teresa Śliwa ukazuje wielostronnie, na podstawie analizy tekstów prasowych, w rozprawie doktorskiej⁷⁶ pt. *Językowe środki wartościowania i perswazji w „Časopisie Maćicy Serbskiej” – łużyckim piśmie naukowym z XIX wieku*, która ma być ukończona w 2004 roku. Przeprowadzone dotychczas w Instytucie Sławistyki PAN badania nad funkcjonalnym aspektem języka czasopism górnołużyckich z XIX (i początku XX) wieku. pozwalają stwierdzić, że teksty te nie tylko odgrywają podstawową rolę informacyjną, lecz są w dużym stopniu językowymi komunikatami perswazyjnymi⁷⁷.

⁶⁸ *Piękno materialne. Piękno moralne*, red. M. Kamińska, Łódź (w druku).

⁶⁹ *Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach*, red. E. Siatkowska, Warszawa 1996, s. 45-51.

⁷⁰ *Zeszyty Łużyckie*, XXV, red. E. Wrocławska, Warszawa 1998, s. 56-67.

⁷¹ *Lětopis...*, XLVI, 1999, Wosebity zešiwk, Budyšin/Bautzen, s. 93-97.

⁷² *Питання сорабістики/Prašenja sorabistiki*, red. В. Моторний, Д. Шольце/red. W. Motornyj, D. Scholze, Львів–Будишин/Lwiv–Budyšin 2000, s. 41-51.

⁷³ *Slavia Occidentalis*, LIX, 2001, s. 101-110.

⁷⁴ *Im Wettstreit der Werte*, Hrsg. D. Scholze, Bautzen 2003, s. 113-123.

⁷⁵ *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 2003, s. 297-307.

⁷⁶ Pod kierunkiem J. Zieniukowej.

⁷⁷ Zob. też J. Zieniukowa, *Z badań nad funkcjonowaniem języków łużyckich w XIX wieku (w związku z jubileuszem pięćdziesięciolecia Instytutu Sławistyki PAN w Warszawie)*, [w:] *Питання сорабістики/Prašenja sorabistiki*, red. В. Моторний, Д. Шольце/red. W. Motornyj, D. Scholze, Львів–Будишин/Lwiv–Budyšin (w druku).

Współczesne języki łużyckie

Badania współczesnych języków łużyckich były i są prowadzone w zakresie wybranych zagadnień z dziedziny systemu językowego, leksyki i słowotwórstwa, także onomastyki, często w ujęciu porównawczym słowiańskim i socjolingwistycznym. Należą tu takie publikacje, jak wspomniana wyżej książka K. Polańskiego o zdaniu złożonym w języku górnołużyckim⁷⁸. Mimo iż powstała kilkadziesiąt lat temu, nadal pozostaje cenną publikacją naukową w sytuacji, gdy wciąż nie ma pełnego opisu łużyckiej składni. Autor w sposób opisowy wyodrębnił różne typy zdań złożonych, nie poświęcając jednak uwagi kontaktowi łużycko-niemieckiemu. Dużą wagę przykładął do sprawdzania wyekscerpowanych ze źródeł pisanych materiałów u „native speakerów”. Jego doradcami, a także informatorami byli zaprzyjaźnieni koledzy z Instytutu za serbski ludospyt w Budziszynie.

Książka J. Zieniukowej *Rodzaj męski osobowy we współczesnych językach zachodniosłowiańskich*⁷⁹ była pierwszą publikacją ujmującą porównawczo kategorię męskoosobowości, która występuje w Słowiańszczyźnie tylko w językach polskim, słowackim i górnołużyckim, przede wszystkim w językach literackich. W książce znajdujemy zwięzłą, ale możliwie pełną informację na temat omawianej kategorii w górnołużyckim języku literackim. Autorka uwzględniła też stan kategorii w gwarach i zauważyła wpływ górnołużycki na niektóre teksty w literackim języku dolnołużyckim⁸⁰. J. Zieniukowa jest również autorką publikacji na temat innych kategorii gramatycznych, na przykład liczebnika (o interpretacji gramatycznej kategorii liczebnika w językach polskim i górnołużyckim)⁸¹. Można zacytować

⁷⁸ K. Polański, *Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1967.

⁷⁹ J. Zieniukowa, *Rodzaj męski osobowy we współczesnych językach zachodniosłowiańskich*, Wrocław 1981.

⁸⁰ Na temat rodzaju męskiego osobowego Jadwiga Zieniukowa opublikowała jeszcze kilka artykułów, por. np.: *Kategoria męskoosobowości w językach słowiańskich*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 3: Językoznawstwo, Warszawa 1968, s. 109-114, też: *Problematyka metodologiczna konfrontatywnego badania kategorii rodzaju (na przykładzie języków zachodniosłowiańskich)*, *Język Polski*, LIX, 1979, s. 374-377.

⁸¹ Я. Зениукова, *К проблематике интерпретации языковых категорий. Грамматическая категория числительного в польском и верхнелужицком языках*, [b:] *Теоретические и методологические проблемы сопоставительного изучения славянских языков*, ред. Г. Нецименко, Москва 1994, с. 219-232.

także pracę z dziedziny leksyki o nazwach czasu, dotyczącą materiału dolnołużyckiego⁸².

Pełnego opracowania w postaci książki doczekała się dość liczna kategoria nazw miejsc w języku górnołużyckim. T. Lewaszkiewicz w pracy *Słowotwórstwo apelatywnych nazw miejsc w języku górnołużyckim*⁸³ dokonał synchronicznego opisu semantycznej i słowotwórczej kategorii nomina loci, a także, co jest bardzo cenne dla przyszłych badaczy leksyki i słowotwórstwa łużyckiego, zaprezentował metodę wartościowania górnołużyckich źródeł leksykalnych pod względem wiarygodności zawartego w nich materiału. W IS PAN powstała tylko jeszcze jedna praca z zakresu współczesnego słowotwórstwa górnołużyckiego, artykuł E. Wrocławskiej⁸⁴ o rzeczownikach abstrakcyjnych w języku górnołużyckim.

Od początku lat dziewięćdziesiątych w Pracowni Języków Lechickich i Łużyckich rozpoczęto realizację kilku nowych, oryginalnych cykli tematycznych związanych z nadrzędnym tematem „Społeczności multilingwalne”. Cykle te dotyczą badań interdyscyplinarnych, często łączą dziedziny, takie jak: socjolingwistyka, etnolingwistyka, onomastyka, psycholingwistyka, aksjologia. Założenie, że język może być ważnym elementem tożsamości narodowej, jest punktem wyjścia wielu prac wykorzystujących analizę tekstu, a odnoszących się do aksjologicznych pojęć „wartość”, „prestż”. Do takich publikacji należą artykuły J. Zieniukowej, oparte na kazaniach pastora dolnołużyckiego Herberta Nowaka⁸⁵. Wśród publikacji Pracowni istnieje kilka studiów porównawczych łużycko-kaszubskich⁸⁶.

---

⁸² J. Zieniukowa, *Określenia czasu we współczesnym pamiętniku napisanym w języku dolnołużyckim*, *Lětopis, Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur*, XLIX, 2002, 2, s. 108-118.

⁸³ Por. T. Lewaszkiewicz, *Słowotwórstwo apelatywnych nazw miejsc w języku górnołużyckim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1988.

⁸⁴ E. Wrocławska, *Nomina abstracta w języku górnołużyckim (wybrane zagadnienia)*, *Lětopis, Zeitschrift für Sorabistik. Časopis za sorabistiku*, I, 2, Bautzen–Budyšin 1992, s. 8-11.

⁸⁵ J. Zieniukowa, *Współczesne kazania dolnołużyckie. Refleksje językoznawcy*, [w:] *Tekst sakralny. Tekst inspirowany liturgią*, red. B. Wyderka, Opole 1997, s. 175-184, oraz tejże, *Językowe wykładniki wartości wspólnotowych w kazaniach dolnołużyckich Herberta Nowaka*, *Zeszyty Łużyckie*, XXV, 1998; *Języki łużyckie szkiełkiem i okiem widziane*, red. E. Wrocławska, Warszawa, s. 94-106.

⁸⁶ Por. np. J. Zieniukowa, *On the languages of small multilingual ethnic groups – the case of Sorbian and Kashubian*, [w:] *Language Minorities and Minority Languages in the Changing Europe. Proceedings of the 6th International Conference on Minority Languages. Gdańsk, 1-5 July 1996*, B. Synak and T. Wicherkiewicz (eds), Gdańsk 1997, p. 311-316.

Język rozpatrywany jest jako wartość w różnych aspektach: jako element polityki językowej i propagandy językowej, jako element językowego obrazu świata, funkcjonujący w warunkach dwujęzyczności lub wielojęzyczności. Jednym ze sposobów opisu małego języka, zwłaszcza języka, któremu grozi wymarcie, jest poszukiwanie przyczyn takiego stanu przez opis konfliktu bądź kontaktu, w którym dany język funkcjonuje. J. Zieniukowa podjęła próbę opisu konfliktu języka dolnołużyckiego z językiem niemieckim⁸⁷.

Odrębny krąg tematyczny badań Pracowni tworzą prace Elżbiety Wrocławskiej: cykl artykułów⁸⁸ oraz monografia *Autostereotyp językowy inteligencji łżyckiej. Studium socjolingwistyczne* (opracowana do druku). Drugi krąg obejmuje dotyczące historii i współczesności studium J. Zieniukowej, *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych w Europie – casus łżycczynny i kaszubszczyzny*⁸⁹, oraz jej wcześniejsze publikacje.

Blisko związane z tematem „Społeczności multilingwalne” są socjolingwistyczne i niektóre onomastyczne publikacje E. Rzetelskiej-Feleszko, dotyczące Łżyczan bądź Łżyczan i Kaszubów. Prace tej autorki, a także publikacje powstałe w Pracowni Języków Lechickich i Łżyckich – E. Wrocławskiej i J. Zieniukowej – wzajemnie się uzupełniają i wzbogacają, tworząc nowy obraz przedstawianych faktów, mają również duże znaczenie teoretyczne i metodologiczne⁹⁰. Społeczności multilingwalne były przedmiotem zainteresowań uczestników dwu zorganizowanych przez naszą Pracownię konferencji

---

⁸⁷ J. Zieniukowa, *Języki w kontakcie i konflikcie. Rozważania o sytuacji języka dolnołużyckiego*, [w:] *Interferencje w językach i dialektach słowiańskich*, red. E. Umińska-Tytoń, Łódź 1997, s. 110-118.

⁸⁸ Por. np.: E. Wrocławska, *Serbska řeč w kruhu inteligency*, *Rozhled*, XLIII, 10, 1993, Budyšin–Bautzen, s. 352-354; teje, *Serbščina – to jeden czy dwa języki łżyckie*, [w:] *Symbolae Slavisticae*, red. E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 1996, s. 335-342; teje, *Nazwy Łżyczan i ich mowy w wybranych językach słowiańskich i innych europejskich*, [w:] *Onomastyka i dialektologia*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, Warszawa 1997, s. 303-306; teje, *Rěčna kompetenca serbskeje inteligency a znajomosć słowjanskich rěčow*, *Rozhled*, XLVII, 6, 1997, Budyšin/Bautzen, s. 208-213; teje, *Socjolingwistyczne aspekty języka inteligencji małych i dużych grup etnicznych (na przykładzie Łżyczan i Chorwatów)*, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, LIII, 1997, s. 71-79.

⁸⁹ Zob. przypis 60.

⁹⁰ Por. np.: E. Rzetelska-Feleszko, *Katolicyzm a lojalność językowa i narodowość Łżyczan*, *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie*, seria: *Prace Językoznawcze* 7, Kraków 1992, s. 81-92; teje, *Perspektywy utrzymania się języka i narodowości łżyckiej w zjednoczonych Niemczech*, *Kultura i Społeczeństwo*, XXXVI, 1992, 1, s. 83-96; teje, *Zjednoczenie Niemiec a sprawa łżycka*,

międzynarodowych, dedykowanych prof. Stieberowi, na których była bogato reprezentowana tematyka łużycka, tak jak i w dwu powstałych w IS PAN tomach studiów: *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*, pod redakcją J. Zieniukowej (SOW, Warszawa 1997), oraz *Języki mniejszości i języki regionalne*, pod redakcją E. Wrocławskiej i J. Zieniukowej (SOW, Warszawa 2003). W tej ostatniej książce, obok interesujących studiów innych autorów, znalazły się teksty E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Zieniukowej ujmujące w płaszczyźnie porównawczej socjolingwistyczne problemy języków łużyckich i języka kaszubskiego⁹¹.

Wyrazem uznania Łużyczan z Serbskiego instytutu dla autorów prac sorabistycznych, E. Rzetelskiej-Feleszko i T. Lewaszkiewicza, było zaproszenie ich do współpracy nad tomem łużyckim w serii Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich, wydawanej przez Uniwersytet Opolski pod redakcją Stanisława Gajdy (E. Rzetelska-Feleszko opracowała rozdział onomastyczny, a T. Lewaszkiewicz – rozdział o propagandzie językowej)⁹².

*

Prowadzone od niemal 50 lat w Instytucie Sławistyki PAN badania sorabistyczne obejmują zarówno dawne dzieje języka Serbów łużyckich – górnołużyckiego i dolnołużyckiego, jak i bardzo ważną z punktu widzenia kultury historię w XIX w. oraz status współczesny tego mniejszościowego

---

[w:] *Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, red. S. Gajda, Opole 1993, s. 75-81; teźże, *Łużycanie w Niemczech*, Sprawy Narodowościowe, II, 1993, z. 1 (2), s. 135-151; teźże, *Sorbians and Sorbian. Present situation*, [w:] *Language Minorities and Minority Languages in the Changing Europe. Proceedings of the 6th International Conference on Minority Languages. Gdańsk, 1-5 July 1996*, B. Synak and T. Wicherkiewicz (eds.), Gdańsk 1997, p. 281-286; teźże, *Imiona łużyckich katolików w latach 1945-1995*, Onomastika, XLI, 1996 (wyd. 1997), s. 247-275; teźże, *Zagrożone języki słowiańskie: łużycki i białoruski*, Lëtöpis. Časopis za řeč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow, XLIV, 1997, z. 1, s. 194-197.

⁹¹ E. Rzetelska-Feleszko, *Rola nazw własnych dla samoidentyfikacji mniejszości narodowych i etnicznych (na przykładzie Kaszub i Łużyc)*, [w:] *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławskiej, J. Zieniukowej, SOW, Warszawa 2003, s. 49-59; J. Zieniukowa, *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łużycczyzny i kaszubszczyzny*, [w:] *Języki mniejszości...*, s. 79-100.

⁹² Por. E. Rzetelska-Feleszko, *Serbske mjenja a pomjenowanja* (s. 118-124), T. Lewaszkiewicz, *Rěčna propaganda* (s. 161-166), [w:] *Serbsčina*, red. H. Faska, Opole 1998; seria: Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich, red. S. Gajda, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, Opole.

języka, klasyfikowanego pod względem charakterystyki kwantytatywnej jako język zagrożony. Dotyczą jego odmiany gwarowej i literackiej (standardowej). Zainteresowanie badaczy przyciągały zjawiska z różnych płaszczyzn struktury języka, a także życie języka, jego funkcjonowanie w zmiennych warunkach zewnętrznych, zagadnienia socjolingwistyczne i etnolingwistyczne – w perspektywie diachronicznej i synchronicznej – jak związek języka z poczuciem tożsamości etnicznej/narodowej i kulturowej oraz kwestie polityki językowej.

Na przełomie XX i XXI w. w naszych badaniach rozwija się nurt, który obejmuje problemy języków mniejszości w ich relacji do języka większościowego na danym obszarze. Należą tu prace o charakterze porównawczym, ukazujące podobieństwa i kontrasty między statusem mniejszościowego języka łużyckiego (górnego i dolnołużyckiego) i regionalnego języka kaszubskiego, a także opisujące stosunek łużycczyzny do innych języków słowiańskich, w tym polskiego (zwłaszcza w jego zachodniopolskich odmianach). Zróżnicowaniu tematów badań towarzyszy stosowanie różnych metod badawczych.

W działalności sorabistycznej Instytutu ważne są nie tylko publikacje naukowe, ale również współpraca z łużyckim środowiskiem naukowym, wzajemne uczestnictwo w organizowanych w Budziszynie lub w Warszawie konferencjach naukowych, a także udział zespołu Pracowni Języków Lechickich i Łużyckich w organizowanych cyklicznie w ostatnim dziesięcioleciu przez Katedrę Sławistyki Uniwersytetu Lwowskiego, wspólnie z Serbskim instytutem, tzw. seminariach (*de facto*: konferencjach) sorabistycznych we Lwowie. Choć badaniami nad językami łużyckimi zajmuje się w Instytucie Sławistyki PAN zaledwie kilka osób, dorobek w postaci publikacji wydaje się znaczny. Instytut, a ściślej – Pracownia Języków Lechickich i Łużyckich, jest dziś w Polsce jedyną placówką naukową prowadzącą w sposób ciągły systematyczne badania w dziedzinie językoznawstwa sorabistycznego.

Janusz Siatkowski

Badania bohemistyczne w Instytucie Sławistyki

Badania bohemistyczne w Instytucie Sławistyki PAN były prowadzone w ramach prac zespołowych oraz indywidualnych. Przedstawię tu prace zespołowe nad wpływami czeskimi na język polski oraz indywidualne, dotyczące historii języka czeskiego i dialektów czeskich.

Badania nad wpływami czeskimi zainicjował Zdzisław Stieber, który wcześniej już kilkakrotnie wypowiadał się w sprawie wpływów języka czeskiego na polski¹, występując między innymi z ciekawą tezą o roli języka czeskiego jako arbitra (1950), polegającej na upowszechnianiu się w polskim języku literackim bądź to cech wielkopolskich (brak mazurzenia, końcówce *-ch*, nagłosowe *chw-*), bądź małopolskich (nagłosowe *ra-*, sufiks *-'ow*, ściągnięte formy czasownikowe *bał się, stał*), ale zawsze zgodnych z językiem czeskim.

Pod kierunkiem prof. Stieberta w warszawskiej filii Zakładu Słowianoznawstwa PAN pod koniec 1956 roku podjęli prace nad tym zagadnieniem wówczas młodszy pracownicy: Janusz Siatkowski i Cezary Piernikarski, którego w związku z jego wyjazdem do Czechosłowacji wkrótce zastąpił Mieczysław Basaj. Po kilku latach prof. Stieber kierowanie tymi badaniami przekazał Januszowi Siatkowskiemu, ale nadal, nawet później, po przejściu na emeryturę, żywo interesował się postępem tych prac.

Naszym zadaniem było zgromadzenie możliwie pełnego słownictwa polskiego, któremu przypisywano we wcześniejszej literaturze naukowej pochodzenie czeskie, a także gromadzenie dokumentacji materiałowej dla bohe-

---

¹ Z. Stieber, *Uwagi o pochodzeniu polskiego języka literackiego*, 1950; tegoż, *Wpływ czeszczyzny na kształtowanie się polskiego języka literackiego*, 1955; tegoż, *O czechizmach w „Kronice” Galla*, 1956; tegoż, *Les éléments tcheques dans le polonais littéraire*, 1961 – przedruk [w:] Z. Stieber, *Świat językowy Słowian*, Warszawa 1974, s. 244-248, 306-316, 304-306, 294-303.

mizmów w języku polskim. Poza tym prowadziliśmy poszukiwania dalszych pożyczek czeskich, ekscerpując różne zabytki polskie, dawniej nie badane szczegółowo pod tym względem, głównie XVI-wieczne rękopisy i druki.

Zostały stworzone dwie bogate kartoteki: kartoteka wypisów z wcześniejszej literatury poświęconej wpływom czeskim – w układzie alfabetycznym oraz kartoteka bohemizmów z ekscerpowanej literatury staropolskiej. Do kartoteki bohemizmów zgromadzonych z wcześniejszej literatury naukowej zostały wprowadzone materiały z wszelkiego rodzaju opracowań zebranej leksyki: dotyczące etymologii, poświadczeń gwarowych i źródłowych języków czeskiego i polskiego. Poza pracami publikowanymi były sukcesywnie wykorzystywane również najróżniejsze zbiory kartotekowe. Dzięki uprzejmości odpowiednich redakcji zgromadziliśmy wypisy ze *Słownika staropolskiego*, *Słownika polszczyzny XVI wieku*, nowego akademickiego *Słownika gwar polskich* oraz *Słownika staroczeskiego* w Pradze.

Tak bogate materiały pozwoliły na możliwie pełne przedstawienie zakresu wpływu języka czeskiego na polszczyznę, pojawienia się czechizmów, ich szerzenia się, a także późniejszego zanikania w języku polskim, także na zarejestrowanie pożyczek sporadycznych, występujących tylko u pewnych autorów lub tylko w pewnych zabytkach. Mimo wielkiego bogactwa zgromadzonych materiałów należało się oczywiście liczyć z możliwością późniejszego znalezienia nowych czechizmów w publikowanych słownikach, sprawdzaliśmy bowiem wyrazy już wcześniej podejrzewane o wpływ czeski. Nie prowadziliśmy natomiast systematycznej ekscerpcji całych kartotek słownikowych. Zdawaliśmy też sobie sprawę z luk materiałowych dla XVI wieku, zwłaszcza dla języka czeskiego, ze względu na brak zbiorów słownikowych odpowiadających *Słownikowi polszczyzny XVI wieku*.

Zgromadzone materiały stały się podstawą wielu publikacji opracowanych przez nasz zespół, które objęły kilka kręgów tematycznych.

Informację o podjętych w Instytucie (wówczas Zakładzie Słowiaoznawstwa PAN) pracach podałem w 1959 roku. Początkowo miały się one koncentrować na polszczyźnie XVI wieku².

Kilka prac przyniosło omówienie bohemizmów w utworach i u autorów XVI-wiecznych. Był to artykuł C. Piernikarskiego o czechizmach u Grzegorza Pawła z Brzezin³, artykuły M. Basaja o czechizmach

² J. Siatkowski, *Z prac nad wpływami czeskimi na polszczyznę XVI w.*, 1959 – przedruk [w:] J. Siatkowski, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa 1996, s. 9-16.

³ C. Piernikarski, *Czechizmy Grzegorza Pawła z Brzezin*, *Poradnik Językowy*, 1960, z. 7, s. 292-302; 1960, z. 8, s. 353-367.

w polskich przekładach dzieł B. Georgevichiusa⁴ i w *Zielniku Falimirza*⁵, jego monografia o czechizmach w pismach Marcina Krowickiego⁶ oraz moje artykuły o czechizmach u Jana z Koszyczek (1959), w *Modlitewniku siostry Konstancji* (1964), w *Katechizmie Reja* (1967), w słowniku Bartłomieja z Bydgoszczy (1979) oraz w *Historiach rzymskich z 1543 roku* (1985)⁷. M. Basaj w swojej monografii przedstawił też kryteria przyjmowania wpływu języka czeskiego na polski (s. 13-28), a szczegółowo omówione wyrazy w twórczości Krowickiego podzielił na bohemizmy niewątpliwe, prawdopodobne, wątpliwe i rzekome. Klasyfikacja ta, przejęta od A. Sieczkowskiego⁸, nasuwa wątpliwości ze względu na nieostrość podziału.

Przy rozpatrywaniu wpływów czeskich na język polski szczególne znaczenie miało ustalenie kryteriów rozstrzygających o tym wpływie. Sprawę tę już wcześniej poruszano wielokrotnie, była ona też omawiana w kilku wspomnianych wyżej naszych publikacjach. Wśród kryteriów fonetycznych przytaczano następujące cechy czeskie: 1. grupy *trat*, *tlat* zamiast *trot*, *tlot*, 2. *h* na miejscu etymologicznego *g*, 3. spółgłoski twarde przed *i* z dawnego *i* oraz przed *e* z dawnego *e*, *ɸ*, *T* (w grupie *er*), 4. samogłoski ustne zamiast nosowych, 5. brak przegłosu *ě* i *e*. Okazuje się jednak, że żadna z tych cech fonetycznych z osobna nie decyduje jeszcze o tym, że mamy do czynienia z wpływem czeskim, gdyż wszystkie mogą być także rezultatem oddziaływania języków ruskich w ogóle, a zwłaszcza języka ukraińskiego (przy czym formy z *trat*, *tlat* mogą być w językach ruskich cerkiewizmami). Trzy pierwsze cechy w zasadzie zawsze świadczą o obcości wyrazu w języku polskim, dwie ostatnie zdarzają się też w języku polskim jako rodzime. W drugim wypadku często wpływ języka czeskiego sprowadza się do roli arbitra.

---

⁴ M. Basaj, *Bohemizmy w polskich przekładach dzieł B. Georgevichiusa*, Poradnik Językowy, 1960, z. 4, s. 166-187.

⁵ M. Basaj, *O bohemizmach w tzw. „Zielniku” Falimirza*, Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, VIII, 1962, s. 91-105.

⁶ M. Basaj, *Bohemizmy w języku pism Marcina Krowickiego*, Wrocław 1966.

⁷ J. Siatkowski, *Czechizmy w języku Jana z Koszyczek*, 1959; tegoż, *Wpływy czeskie w „Modlitewniku siostry Konstancji”*, 1964; tegoż, *O kilku bohemizmach w „Katechizmie” Reja*, 1967; tegoż, *Bohemizmy w Słowniku Bartłomieja z Bydgoszczy z 1543 roku*, 1979; tegoż, *Bohemizmy w „Historiach rzymskich” z 1543 roku*, 1985 – przedruk [w:] J. Siatkowski, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa 1996, s. 17-120.

⁸ A. Sieczkowski, *Próba klasyfikacji bohemizmów spotykanych w języku polskim*, *Slavia Occidentalis*, XX, 2, 1960, s. 139-147.

Bohemizmy charakteryzujące się powyższymi cechami przedstawiłem w osobnej monografii⁹, zwracając uwagę na to, w jakim stopniu są one wyznacznikami obcości wyrazu, rozróżniając bohemizację wyrazów rodzimych od pożyczek leksykalnych z obcymi cechami fonetycznymi oraz podając chronologię przejmowanych pożyczek i ich szerzenie się w języku polskim.

Później wskazałem na kilka dalszych czeskich cech fonetycznych, występujących w kilku pożyczkach czeskich przejętych do języka polskiego, jak przejście “ po spółgłoskach tylnojęzykowych w *-łu-/-lu-* (zam. *-eł-*) – *chluba, chlubić się, chlupaty* ‘kosmaty’, *gluczeć/głuczeć* ‘huczeć, szumieć’, *kluzawy* ‘pełzający, czołgający się’, staropolskie zapisy z *R* i “ (są to bohemizmy tylko pisowniowe – papierowe), w pewnym stopniu w przyimku *pro* i przedrostku *pro-*, może też inne¹⁰.

Rzeczywistych wpływów fleksyjnych, wbrew wcześniejszym stwierdzeniom, było w języku polskim niewiele. Pojawiają się one zupełnie sporadycznie w XV–XVI wieku. Poza tym w wypadku ściągniętych form zaimków *mój, twój, swój* typu *meگو, swego* itd. oraz bezokoliczników na *-ci* (typu *wstaci, krolowaci*), mających oparcie w języku czeskim, można mówić o wpływie języka czeskiego jako arbitra. Omówiłem je w kilku artykułach¹¹.

W zakresie pożyczek słowotwórczych, rozumianych zarówno jako pożyczki słownikowe z czeskimi elementami słowotwórczymi, jak i przejmowanie obcych środków słowotwórczych, nasze badania nie przyniosły nic istotnego. Pozwoliły jedynie na uściślenie ich chronologii i zakresu użycia.

Kilka artykułów poświęciliśmy poszczególnym czeskim pożyczkom wyrazowym, jak *rucznicą, rusznica* ‘ręczna broń palna’ (1968), *Wacław* (1970 – wbrew wcześniejszym twierdzeniom postać ta pojawiła się zapewne dopiero na początku XIV wieku), *żaden* ‘nikt, ani jeden’ (1978),

⁹ J. Siatkowski, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim* (cz. 1: 1. grupy *trat, tlat*; 2. *h* zamiast *g*; 3. spółgłoski twarde przed *i, e*), Wrocław 1965; (cz. 2: 4. formy beznosówkowe, 5. formy nieprzegłoszone), Wrocław 1970.

¹⁰ J. Siatkowski, *Znowu o bohemizmach fonetycznych w języku polskim*, 1988 – przedruk [w:] J. Siatkowski, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa 1996, s. 121-128.

¹¹ J. Siatkowski, *Wpływ języka czeskiego jako arbitra na polską fleksję*, 1983; tegoż, *Czeskie wpływy fleksyjne w języku staropolskim*, 1984; tegoż, *Słowiańskie interferencje w zakresie morfologii*, 1983 – przedruk [w:] J. Siatkowski, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa 1996, s. 151-184.

wspaniały (1979), (s)polegliwy (1989)¹², kilku pożyczkom charakterystycznym dla Marcina Kromera¹³.

Równoległe z badaniami nad nasileniem się wpływów czeskich w różnych okresach rozwoju języka polskiego i u poszczególnych pisarzy prowadziliśmy prace nad uzasadnianiem wpływu czeskiego w wypadku każdego wyrazu uważanego w dotychczasowej literaturze naukowej za bohemizm. Wielokrotnie kwestionowaliśmy wcześniej przyjmowany wpływ czeski, jak na przykład w ściągniętych formach zaimków *mój, twój, swój*, które uparczywie po wypowiedzi Nitscha (1933) uważa się w polskiej literaturze naukowej za przejęte z czeskiego jako całość systemu. Należy tu też wspomnieć artykuł M. Basaja o kilku domniemanych bohemizmach w języku polskim¹⁴, a zwłaszcza wspólne (M. Basaj, J. Siatkowski) obszerne opracowanie *Przegląd wyrazów uważanych w literaturze naukowej za bohemizmy*, opublikowane w dwóch czasopismach w siedemnastu odcinkach¹⁵. Liczy ono łącznie przeszło 510 stron druku i zawiera omówienie ok. 1720 haseł, uwzględniających często po kilka wyrazów pochodnych (por. *prze-* jako przedrostek przymiotnikowy, *władać, własny, zwolnić* i inne). W pracy tej, biorąc pod uwagę możliwie pełną dotychczasową literaturę naukową dotyczącą omawianych haseł, podano argumenty przemawiające za przyjęciem wpływu czeskiego lub też kwestionujące przyjmowaną wcześniej pożyczkę czeską. Przytoczono także poświadczenia omawianych wyrazów w czeskich i polskich źródłach językowych, z powołaniem się na prace opublikowane lub na zbiory kartotekowe wspomnianych wyżej słowników. Praca ta stanowiła – dający się ówczesnie ustalić – pełny słownik historycznie udo-

¹² J. Siatkowski, *Słow. 'ručnica', 'rušnica', 'ręczna broń palna'*, 1968; tegoż, *Kiedy 'Wacław' zastąpił 'Więcesława'?*, 1970; tegoż, *Jeszcze raz o słowiańskim 'žaden' 'nikt, ani jeden'*, 1978; tegoż, *Polskie 'wspaniały', czeskie 'spanilý'*, 1979; tegoż, *Jeszcze raz o wyrazach 'spolegliwy', 'polegliwy'...*, 1989 – przedruk [w:] J. Siatkowski, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa 1996, s. 129-150.

¹³ G. Kopińska, *Próba interpretacji kilku słów charakterystycznych dla pism Marcina Kromera*, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XIII, 1974, s. 37-42.

¹⁴ M. Basaj, *Kilka domniemanych bohemizmów*, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, X, 1964, s. 48-59.

¹⁵ M. Basaj, J. Siatkowski, *Przegląd wyrazów uważanych w literaturze naukowej za bohemizmy*, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, X, 1964, s. 60-75; XI, 1965, s. 72-90; XII, 1966, s. 66-82; *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, VI, 1967, s. 7-24; VII, 1968, s. 5-31; VIII, 1969, s. 5-33; IX, 1970, s. 5-35; X, 1971, s. 5-34; XI, 1972, s. 5-46; XII, 1973, s. 5-44; XIII, 1974, s. 5-36; XIV, 1975, s. 5-41; XV, 1976, s. 5-41; XVI, 1977, s. 5-40; XVII, 1978, s. 5-50; XVIII, 1979, s. 5-50; XIX, 1980, s. 5-14.

kumentowanych bohemizmów w języku polskim. Szkoda, że po zakończeniu tej publikacji nie udało się jej wydać w postaci książki, co spowodowało jej słabą znajomość, i to zwłaszcza w Polsce; w pewnych opracowaniach zagranicznych jest ona jednak częściej cytowana. Obecne jej wydanie bez różnego rodzaju uzupełnień byłoby chyba niecelowe.

Ważne uzupełnienia wniosły do tej publikacji prowadzone w poznańskim zespole Instytutu Sławistyki PAN prace nad XVI-wiecznymi przekładami Biblii Tomasza ze Zbrudzewa oraz nad XVI-wiecznymi słownikami polskimi, wzorowanymi często na odpowiednich słownikach czeskich. Chodzi tu o prace Ireny Kwileckiej¹⁶ i Elżbiety Kędelskiej¹⁷.

W ramach prac indywidualnych pracowników Instytutu powstały prace na temat historii języka czeskiego i dialektów czeskich.

Historii języka czeskiego dotyczy przede wszystkim publikacja założycieli Instytutu, T. Lehra-Spławińskiego i Z. Stiebera, *Gramatyka historyczna języka czeskiego*¹⁸. T. Lehr-Spławiński opracował tu uwagi wstępne o językach słowiańskich i indoeuropejskich, wspólnocie bałto-słowiańskiej, wspólnocie prasłowiańskiej, o wydzieleniu się grupy zachodniosłowiańskiej i początkach języka czeskiego. Pozostałe zagadnienia odnoszące się do systemu fonetycznego dzisiejszej czeszczyzny, rozwoju czeskiego systemu fonetycznego i dzisiejszego stanu gwar czeskich przedstawił Z. Stieber. Wraz z Ewą Siatkowską (z UW) J. Siatkowski wydał podręcznik uniwersytecki *Wybór tekstów staroczeskich*¹⁹, J. Siatkowski opublikował też *Historie rzymskie z 1543 roku, łącznie z podstawami źródłowymi czeskimi i łacińskimi*²⁰. M. Basaj ogłosił monografię o liczebnikach

¹⁶ I. Kwilecka, *Brulion przekładu pierwszych trzech ksiąg Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, czyli tzw. Mamotrept gnieźnieński*, z rękopisu opracowała i wydała I. Kwilecka, [cz. 1], Wrocław 1971; *Brulion przekładu Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, cz. II: Księgi Liczb, Powtórzonego Prawa, Pieśni nad Pieśniami*, z rękopisu opracowała i wydała I. Kwilecka, Wrocław 1995; też pewne artykuły [w:] I. Kwilecka, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Poznań 2003.

¹⁷ E. Kędelska, *Łacińsko-polskie słowniki drukowane pierwszej połowy XVI wieku i ich stosunek do źródeł czeskich*, Wrocław 1986; też, *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*, Warszawa 1995.

¹⁸ T. Lehr-Spławiński, Z. Stieber, *Gramatyka historyczna języka czeskiego*, cz. 1: *Wstęp, fonetyka historyczna, dialektologia*, Warszawa 1957.

¹⁹ E. Siatkowska, J. Siatkowski, *Wybór tekstów staroczeskich*, Warszawa 1967; wyd. 2 popr. i uzupełn. Warszawa 1988.

²⁰ *Gesta Romanorum linguae polonicae (1543) cum fontibus latinis et bohemicis*, adiuvante R. Olesch nunc iterum edidit J. Siatkowski, Köln–Wien 1986.

czeskich²¹, w której przedstawił wiele nowego materiału, zwłaszcza dotyczącego liczebników wyższych i zestawionych.

Z indywidualnych prac na temat dialektów czeskich (a także słowackich) należy wymienić przede wszystkim prace Z. Stiebera: syntetyczną charakterystykę zachodniosłowiańskiego obszaru dialektalnego²², artykuły w *Słowniku starożytności słowiańskich* (*Czeski język i jego narzecza* – t. 1, *Morawskie narzecza* – t. 3, *Słowacki język i jego narzecza* – t. 5) oraz teoretyczny artykuł o słownictwie pogranicznych dialektów słowiańskich²³.

Poza tym powstały dwie monografie gwarowe. J. Siatkowski ogłosił dwutomową monografię o resztkach dialektu czeskiego na skrawku ziemi kłodzkiej koło Kudowy²⁴, dającą opis fonetyki, fleksji, słowotwórstwa i pewną charakterystykę słownictwa (zgodności i odrębności w stosunku do języka ogólnoczeskiego oraz wpływy niemieckie i polskie). Roman Laskowski opublikował dwutomową monografię poświęconą słowotwórstwu w gwarach łaskich²⁵ (jednak tom 2 tej monografii ukazał się już po odejściu jej autora z Zakładu Słowianoznawstwa PAN), w której nie tylko dostarczył solidnie zgromadzonego i poklasyfikowanego materiału z zakresu słowotwórstwa gwarowego, ale dał też poważny przyczynek do teorii słowiańskiego słowotwórstwa synchronicznego.

Przedstawione w obu tych monografiach dialekty czeskie, wówczas jeszcze dobrze zachowane, z czasem uległy rozkładowi i pełnemu zanikowi, o czym pisałem później, już po odejściu z Instytutu²⁶.

---

²¹ M. Basaj, *Morfologia i składnia liczebnika w języku czeskim do końca XVI wieku*, Wrocław 1974.

²² Z. Stieber, *Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich z wyborem tekstów gwarowych*, Warszawa 1956.

²³ Z. Stieber, *O słownictwie pogranicznych dialektów języków słowiańskich*, Acta Universitatis Carolinae, Praha 1962, s. 611-614.

²⁴ J. Siatkowski, *Dialekt czeski okolic Kudowy*, t. 1-2, Wrocław 1962.

²⁵ R. Laskowski, *Derywacja rzeczowników w dialektach łaskich*, t. 1-2, Wrocław 1966-1971.

²⁶ J. Siatkowski, *Obecna sytuacja językowa w okolicy Kudowy*, [w:] *Tgoli chole Městró. Gedenkschrift für Reinhold Olesch*, Köln-Wien 1990, s. 119-123; tegoż, *Polsko-czeskie kontakty językowe na terenie Polski*, *Prace Filologiczne*, XXXIX, 1994, s. 231-246; tegoż, *Polnisch-Tschechisch*, [w:] *Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de contact*, t. 2, Berlin-New York 1997, s. 1634-1641.

Zbigniew Greń

Badania pogranicza polsko-czesko-słowackiego w Instytucie Sławistyki PAN

W Instytucie Sławistyki (dawniej Słowianoznawstwa) są od lat prowadzone badania pogranicz słowiańsko-słowiańskich. Jednym z kierunków geograficznych objętych eksploracją jest południowa granica Polski.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych prace z tego zakresu podejmowane były w Pracowni Języka Czeskiego i Słowackiego. Z powodu sytuacji kadrowej większość prac koncentrowała się głównie wokół problematyki polsko-czeskiej.

Prace prowadzone w Pracowni dotyczyły przede wszystkim pogranicza na Śląsku Cieszyńskim, po obu stronach granicy państwowej¹. Cechą charakterystyczną tych badań było łączenie metod dialektologicznych i socjolingwistycznych. Poszczególne zagadnienia etniczno-językowe starano się naświetlić z synchronicznego i diachronicznego punktu widzenia.

Jednym z podstawowych zadań, jakie postawiono w Pracowni (w ramach tematu „Polsko-czesko(-słowackie) pogranicze językowe i kulturowe”), była próba poszukiwania odpowiedzi na pytanie o stosunek między językiem czeskim oraz czeskim obszarem językowym a językiem polskim i polskim obszarem językowym na historycznym obszarze Śląska Cieszyńskiego. Odpowiedź starano się znaleźć zarówno w historii tego obszaru, jak i w sytuacji współczesnej. Najobszerniejszej udzielono w pracy *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*². Poszczególne zagadnienia szczegółowe rozpatrywano w wielu pomniejszych pracach, publikowanych na łamach czasopism i w tomach zbiorowych w kraju i za granicą (Czechy, Słowacja).

---

¹ Synchroniczne badania porównawcze – drugi kierunek reprezentowany w Pracowni – przedstawiono w niniejszym tomie w opracowaniu Violetty Koseskiej-Toszewej.

² Z. Greń, *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*, SOW, Warszawa 2000.

W pracach tych starano się określić stosunek między współwystępującymi na pograniczu kodami językowymi – obecnie i w przeszłości: ustalono podstawowe zakresy funkcjonowania kodów, a w opisie językowym wewnętrznym – mechanizmy wzajemnego oddziaływania systemów gramatycznych i leksykalnych.

W pracach historycznych nacisk położono na wypracowanie metod interpretacji materiałów archiwalnych o mieszanym charakterze językowym. Efektem szeroko zakrojonej kwerendy materiałowej w Archiwum Cieszyńskim było między innymi odkrycie dwu nieznanych zabytków językowych polszczyzny śląskiej (w tym drugiego pod względem starszeństwa ze znanych dziś zabytków polskich tego obszaru). Znalezione również dokumentację potwierdzającą dwujęzyczną, polsko-czeską komunikację na pograniczu Śląska i Małopolski – chodzi o wymianę korespondencji między księżną cieszyńską Elżbietą Lukrecją a panem Florentynem Celestowskim z Kęt. Znacznie poszerzono też katalog poświadczeń cech polskich w archiwaliach cieszyńskich, począwszy od XV wieku³.

Rezultatem poszerzenia korpusu faktów historycznych i objęcia badaniami wybranych źródeł historycznych w całej ich różnorodności stylistycznej i funkcjonalnej było syntetyczne przedstawienie historii językowej tego pogranicza, z rozróżnieniem historii języków oficjalnych i języka nieoficjalnego – gwary cieszyńskiej. Zebrany materiał pozwolił na określenie głównych faz rozwojowych: z jednej strony – stosunków między używanymi na pograniczu kodami, z drugiej – rozwoju polszczyzny cieszyńskiej tak w wersji nieoficjalnej, jak i oficjalnej⁴. Ponadto w artykułach poruszano inne, bardziej szczegółowe zagadnienia historii językowej tego pogranicza, jak na przykład miejsce archiwaliów w korpusie historycznym pogranicza⁵, miejsce języka czeskiego w historii Śląska Cieszyńskiego⁶, językowy obraz świata w odniesieniu do zjawisk politycznych, budowany na podstawie analizy różnojęzycznych źródeł⁷.

³ Zob. np. Z. Greń, *Problemy czesko-polskiego pogranicza językowego na Śląsku Cieszyńskim w świetle dokumentacji archiwalnej*, [w:] *Studia lingwistyczne ofiarowane profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu na 70-lecie Jego urodzin*, red. W. Banyś, L. Bednarczuk, S. Karolak, Katowice 1999, s. 376-383; Z. Greń, *Śląsk Cieszyński, op.cit.*

⁴ Z. Greń, *Śląsk Cieszyński, op.cit.*; Z. Greń, *Próba poszerzenia i weryfikacji badań językowych na Śląsku Cieszyńskim*, Slavia, LXX, Praha 2001, s. 11-24.

⁵ Z. Greń, *Problemy, op.cit.*; Z. Greń, *Śląsk Cieszyński, op.cit.*

⁶ Z. Greń, *Miejsce języka czeskiego w historii Śląska Cieszyńskiego*, [w:] *Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane profesor Teresie Zofii Orłoś*, Kraków 2000, s. 95-103.

⁷ Z. Greń, *Dzieje polityczne Śląska Cieszyńskiego w świetle leksyki regionalnej*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Kraków 2002, s. 249-258.

W pracach wcześniejszych – w latach osiemdziesiątych – w badaniach z zakresu dialektologii historycznej sięgano również do obszaru morawskiego. Wnioski zawarte w pracy *Nowy Testament cieszyński i Prorocy cieszyńscy. Analiza językowa staroczeskiego przekładu biblijnego*⁸ wyprowadzono na podstawie wnikliwej analizy zabytku średniowiecznego o proveniencji morawskiej. Sprawy szczegółowe poruszono również w kilku artykułach z tej dziedziny⁹.

Badania prowadzone w Pracowni – w ramach opisu synchronicznego sytuacji językowej na południowym pograniczu Polski – dotyczyły przede wszystkim zagadnień pogranicza polsko-czeskiego, ale w polu zainteresowań pracowników naukowych Pracowni znalazły się też problemy językowe pogranicza polsko-słowackiego i szerzej – polsko-czesko-słowackiego.

Chodzi głównie o wzajemne oddziaływanie sąsiadujących ze sobą kodów. Z jednej strony badano wzajemne wpływy na systemy gramatyczne i leksykalne, z drugiej ich współistnienie na terenach przygranicznych, w tym narodowościowo mieszanych¹⁰. W pracach uwzględniano różne czynniki pozajęzykowe wpływające na sytuację komunikacyjną pogranicza. Analizie poddano głównie wpływ czynników społecznych i politycznych na zakres funkcjonowania kodów i ich funkcję, ponadto udział czynników psychologicznych w procesach podtrzymywania lub zaniku kodu/kodów rodzimego/rodzimych czy też, z drugiej strony, procesów akwizycji kodu/kodów obcego/obcych¹¹.

Materiału służącego analizie wpływu czynników społecznych i psychologicznych na zachowania językowe społeczności pogranicza dostarczyły obszerne badania ankietowe, przeprowadzone na całym obszarze pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim. Po raz pierwszy w badaniach świadomości regionalnej i etnicznej (stymulanta stosunku do współwystępujących kodów) zastosowano metodę otwartych, w pełni

---

⁸ Z. Greń, *Nowy Testament cieszyński i Prorocy cieszyńscy. Analiza językowa staroczeskiego przekładu biblijnego*, Wrocław 1987.

⁹ Por. np. Z. Greń, *Morawizmy w zabytkach staroczeskich*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, VII, Warszawa 1988, s. 129-137.

¹⁰ Por. np. Z. Greń, *Komunikacja językowa w kontaktach interetnicznych na masową skalę*, [w:] *Kultura, język, komunikacja. Problemy globalizacji i kultur narodowych*, red. G. Szwat-Gylybowa, A. Z. Makowiecki, Warszawa 2001, s. 167-174; Z. Greń, B. Kubok, *Komunikacja językowa w handlu przygranicznym na Śląsku Cieszyńskim*, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XXXV, 1999, s. 31-40.

¹¹ Zob. przede wszystkim: Z. Greń, *Śląsk Cieszyński, op.cit.*

swobodnych deklaracji, nie tylko co do rodzaju możliwych identyfikacji (np. Polak, Czech, ale i Ślązak, Morawianin, góral), lecz także co do ich liczby (współwystępowanie różnych identyfikacji u tych samych jednostek), jest to szczególnie istotne w przypadku dzieci z rodzin mieszanych narodowościowo (i regionalnie). Dzięki tej metodzie uzyskano zestaw różnie zhierarchizowanych kombinacji poczucia narodowego i etnicznego, co w znacznej mierze pozwoliło zinterpretować niezwykle złożoną sytuację komunikacyjną tego pogranicza i zachowania językowe różnych grup komunikacyjnych – od jednokodowych do wielokodowych, w tym i dyglosyjnych¹².

Analiza sytuacji językowej z uwzględnieniem różnego rodzaju czynników socjologicznych¹³, psychologicznych¹⁴, też i komunikacyjnych – w różnych typach komunikacji oficjalnej i nieoficjalnej, w miejscach, gdzie opiera się na wnikliwych i ostrożnie zinterpretowanych danych statystycznych – ma walor ekspertyzy socjolingwistycznej. Obszerność ankiety (właściwie mikrowywiadu) i wzajemna weryfikowalność wyników uzyskanych w różnych jej częściach pozwala na uplastycznienie ekspertyzy opartej na danych statystycznych.

W ostatnim czasie podjęto również badania na terenie Czadeczczyzny, na pograniczu słowacko-małopolsko-śląskim (w granicach Republiki Słowackiej)¹⁵. Chodziło w nich o określenie charakteru językowego autochto-

---

¹² Zob.: Z. Greń, *Śląsk Cieszyński*, op.cit.; Z. Greń, *Świadomość etniczna i językowa młodego pokolenia Cieszyniaków*, [w:] *Polszczyzna śląska. Historia i współczesność*, red. B. Wyderka, Opole 1997, s. 63-82; B. Kubok, *Zmiany świadomości narodowej i językowej na Śląsku Cieszyńskim w XX wieku*, [w:] *Naše a cizí v interetnické a interpersonální jazykové komunikaci*, red. I. Bogocz, Ostrava 2001, s. 291-302.

¹³ Por. np. Z. Greń, *Społeczne uwarunkowania sytuacji językowej na Śląsku Cieszyńskim*, [w:] *Społeczne zróżnicowanie współczesnej polszczyzny*, red. S. Kania, Szczecin 1997, s. 27-40.

¹⁴ W tym uwzględnienie bardzo ważnej dla zachowań językowych opozycji 'swój' : 'obcy', por.: Z. Greń, 'Swój' i 'obcy' na Śląsku Cieszyńskim – wyznaczenie zakresu na podstawie wyboru kodu w warunkach diglosji, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XXXIV, 1998, s. 27-41; Z. Greń, *Zakresy swojskości i obcości na Śląsku Cieszyńskim*, [w:] *Naše a cizí v interetnické a interpersonální jazykové komunikaci*, red. I. Bogocz, Ostrava 2001, s. 243-260.

¹⁵ P. Szczotka, *Próba wyznaczenia współczesnej granicy pomiędzy dialektem śląskim i małopolskim w Czadeczkim (Kisuce)*. (Z pogranicza językowego polsko-słowackiego), *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XXXVI, 2000, s. 135-155; P. Szczotka, *Z językowego pogranicza polsko-słowackiego (słowacka Nowa Bystrzyca i jej osady – gwara kisucka, góralska czy pasmo przejściowe kisucko-małopolskie?)*, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XXXVII, 2001, s. 129-142.

nów – górali czadeckich w okolicach Oszczadnicy i Bystrzycy w powiecie czadeckim – głównie pod kątem stopnia zachowania polskiego, małopolsko-śląskiego charakteru tradycyjnego kodu miejscowego. Badania te nawiązują nie tylko do wcześniejszych (rzadkich niestety) eksploracji lingwistycznych tego obszaru, ale i do nie tak dawnych prac językoznawców słowackich, zajmujących się problematyką dialektów góralskich pogranicza polsko-słowackiego.

Z regionem czadeckim tematycznie wiążą się badania górali polskich na Bukowinie (w granicach Ukrainy i Rumunii), podjęte w Pracowni dzięki zatrudnieniu w IS PAN wybitnego znawcy tej problematyki, Kazimierza Feleszki. W Instytucie opublikowano (pośmiertnie) jego dwutomowe dzieło, będące owocem wieloletnich badań naukowych (głównie z okresu przed zatrudnieniem w IS PAN)¹⁶.

Badania tego regionu kontynuuje uczennica K. Feleszki, doktorantka w IS PAN – Helena Krasowska, która już zdążyła z tego zakresu opublikować jedną pozycję zwartą¹⁷ i kilkanaście artykułów naukowych i popularnonaukowych.

---

¹⁶ K. Feleszko, *Bukowina moja miłość*, t. 1 *Język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 r.*, red. A. Żor, SOW, Warszawa 2002; t. 2 *Słownik*, red. E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 2003.

¹⁷ H. Krasowska, *Bukowina. Mała ojczyzna – Pietrowce Dolne*, Warszawa 2002.

Ewa Rzetelska-Feleszko

Prace z zakresu onomastyki

Badania dotyczące słowiańskiego i polskiego nazewnictwa towarzyszyły PAN-owskiej slawistyce od czasu jej powstania. Nie miały one jednak – a właściwie nie mają także do dziś – charakteru badań w całości włączonych w podstawową działalność Instytutu (wcześniej Zakładu). Niewielki zespół (dwu- lub trzyosobowy) pracowników związanych etatami z onomastyką miał ograniczone zadania w porównaniu z liczniejszymi i skoncentrowanymi na dużych projektach pracownikami (jak np. zespół AJK, pracownice bohemistyczna i ukrainistyczna).

U początku językoznawczych badań nazw własnych związanych z PAN-owską slawistyką leżało zainteresowanie Tadeusza Lehra-Spławińskiego, od 1954 r. kierownika Zakładu Słowianoznawstwa PAN¹, nazwami etnicznymi i rzeczonymi, które rozpatrywał w swoich pracach jako argumenty dotyczące kolebki języka prasłowiańskiego. Tadeusz Lehr-Spławiński i Tadeusz Milewski zainicjowali też w latach trzydziestych XX wieku zbadanie dawnego (sprzed germanizacji) słowiańskiego nazewnictwa Pomorza, podejmując między innymi próbę wykreślenia na tym obszarze granicy polsko-zachodniopomorskiej. Prace te stały się bodźcem do pełnego, szczegółowego zbadania onomastyki Pomorza Zachodniego przez zespół Instytutu, owocując po latach licznymi osiągnięciami (por. niżej).

W dorobku naukowym Zdzisława Stiebera, wieloletniego dyrektora Instytutu i inicjatora podejmowanych w nim prac, znalazły się także liczne publikacje z zakresu onomastyki. Sprawilo to, że traktował on życzliwie nowe projekty badawcze dotyczące nazewnictwa.

---

¹ Por. *Instytut Słowianoznawstwa PAN i jego geneza*, Biuletyn Sławistyczny, III, 1978, Warszawa–Łódź, s. 4-90.

Onomastyka kaszubska

W czasie, gdy rozpoczęte zostały pierwsze przygotowawcze prace do *Atlasu językowego kaszubszczyzny* (AJK), przy tworzeniu kwestionariusza dołączony został do niego zestaw pytań, między innymi o gwarowe formy nazw wsi, nazw terenowych, jezior, rzek, o kaszubskie imiona i nazwiska, w tym zwłaszcza o ludowe nazwy żon, synów i córek, także o nazwy mieszkańców wsi. Dodatek przygotowała Ewa Kamińska (później Rzetelska-Feleszko). Zebrany w toku badań ankietowych bogaty i – co ważne – porównywalny materiał z całego obszaru objętego przez AJK posłużył za podstawę map w tomie 9 *Atlasu* (m. 401-406 – nazwy rodzinne, m. 407-409 – nazwy mieszkańców)², a także cyklu artykułów onomastycznych, między innymi E. Rzetelskiej-Feleszko o nazwach jezior na południowych Kaszubach³, H. Popowskiej-Taborskiej o nazwach miejscowych typu *Tępcz*, oraz innych artykułów K. Handke, J. Majowej⁴.

Hydronimia

Inny, zakrojony na szeroką skalę nurt badań onomastycznych zainicjował w 1958 r. Przemysław Zwoliński (ówczesny pracownik Zakładu): „Nazwami dorzecza Wisły zajmuje się od stycznia 1958 roku pod moim kierownictwem z początku dwu-, a obecnie czteroosobowy zespół w warszawskim oddziale Zakładu Słowianoznawstwa PAN” – pisze w 1961 roku⁵. Zespół ten podjął się fundamentalnego i zamierzonego na wiele lat opracowania: 1) wykazu nazw rzecznych (i jeziornych) dorzecza Wisły w układzie hydrograficznym i słownikowym, opartego w zasadzie na źródłach XIX- i XX-wiecznych⁶, 2) w następnej kolejności podobnego wykazu

---

² *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 9, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1972, mapy 401-406 i 407-409 oraz komentarze, s. 38-79.

³ E. Kamińska-Rzetelska, *Nazwy jezior południowej kaszubszczyzny*, *Onomastica*, VII, 1961, s. 241-269.

⁴ Por. publikacje autorów AJK związane z problematyką kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, oprac. E. Masłowska, [w:] *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich. Podsumowania, aneksy, mapy*, t. 15, Wrocław 1978, s. 343-353.

⁵ P. Zwoliński, *Stan i perspektywy hydronimii polskiej*, [w:] *I Międzynarodowa Sławistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów*, Wrocław 1961, s. 69-86.

⁶ *Hydronimia Wisły, cz. 1 Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. P. Zwoliński, seria: *Prace Onomastyczne* 7, Wrocław 1965

dla dorzecza Odry, a także innych dorzeczy leżących w granicach Polski, 3) rejestru formantów tworzących nazwy wodne, 4) etymologii i przebiegu procesów zmienności nazw rzecznych.

Realizacja tego programu była w owym czasie, nie tylko w Polsce, ale i w całym świecie słowiańskim, zamierzeniem nowatorskim. Wcześniej studia nad nazwami wód słowiańskich prowadził głównie Jan Rozwadowski; etymologią i budową nazw większych rzek zajmowali się uczeni w związku z poszukiwaniem praojczyzny Słowian, znanych było kilka monografii hydronimicznych: ze Słowacji i z południa Słowiańszczyzny. W programie P. Zwolińskiego chodziło o sporządzenie kompletnych wykazów polskich nazw rzecznych i jeziornych, a także o zbadanie specyfiki tych nazw na tle innych toponimów. Podobne prace były już prowadzone w Niemczech (*Hydronimia Germaniae*). Program badań hydronimicznych przedstawiał P. Zwoliński na konferencjach i w artykułach z lat 1960, 1961, 1966, referował też pierwsze rezultaty, na przykład szczególnie żywą w Polsce tendencję do tworzenia nowszych nazw rzecznych od nazw miast i wsi za pomocą sufiksu *-ka* (*Radom – Radomka*) i inne kwestie stosunku nazw rzecznych do nazw miejscowych.

W związku z tym programem powstały dwie rozprawy doktorskie: Janusza Riegera *Nazwy wodne dorzecza Sanu* (1969) oraz Mariana Jurkowskiego *Ukraińska terminologia hydrograficzna* (1971)⁷. W drugiej z prac chodzi wprawdzie o terminy apelatywne; ich poznanie i – w perspektywie – możliwość odróżnienia od właściwych nazw własnych to jeden z ważniejszych problemów w badaniach onomastycznych.

Duże znaczenie dla początkowego okresu badań nad hydronimią Polski miała publikacja J. Riegera. Po pierwsze – zawiera nie tylko materiał nazewniczy z ostatnich stuleci (jak *Hydronimia Wisły*), ale też i materiał ze starszych źródeł, od XIV–XV wieku począwszy. Pozwoliło to autorowi na pokazanie procesów zmian zachodzących w tej kategorii nazw (także na szerszym tle). Po drugie – stworzył on nowy podział (rodzaj klasyfikacji) nazw rzecznych, oparty na kryteriach etymologicznych, według tak zwanych baz (I. nazwy miejscowości, II. n. terenowe, III. apelatywa oznaczające rośliny, IV. apelatywa oznaczające zwierzęta, V. n. osobowe,

---

⁷ J. Rieger, *Nazwy wodne dorzecza Sanu*, seria: Prace Onomastyczne 12, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1969; M. Jurkowski, *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, seria: Monografie Sławistyczne 22, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1971.

VI. apłatywa oznaczające cechy wody – koryta). Podział J. Riegera, inny od dotychczasowych klasyfikacji nazw miejscowych, okazał się przydatny i jest stosowany (z ewentualnymi modyfikacjami) do dziś. Wcześniej opublikował też J. Rieger pracę na temat nazw stawów i jezior w dorzeczu Sanu (1963). Jego zainteresowaniom hydronimicznym towarzyszyły również inne artykuły, na przykład o nazwach rzecznych zdrobniałych, o elementach ukraińskich; włączył się także w dyskusję o nazwach rzecznych pochodzenia germańskiego tego dorzecza, zabierał głos na temat celów i metod badań hydronimicznych (1983)⁸.

Kolejne monografie planowanego cyklu dotyczyły: dorzecza Warty – J. Riegera i E. Wolnicz-Pawłowskiej (1975) oraz Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą – E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Dumy⁹. Monografia dorzecza Warty powtarzała metodę zastosowaną w monografii dorzecza Sanu. W opracowaniu nazw rzecznych Pomorza (w większości zlewiska Bałtyku) wiele uwagi autorzy poświęcili odtworzeniu i lokalizacji pierwotnych słowiańskich nazw z terenów, które w ciągu wieków zostały zgermanizowane, identyfikacji nazw średniowiecznych z obowiązującymi obecnie, struktury i semantyce nazw rzecznych, procesom ich przekształceń, formom archaicznym.

Z niewątpliwą szkodą dla programu prac hydronimicznych w Zakładzie (Instytucie) Słowianoznawstwa PAN wiązało się odejście P. Zwolińskiego z zespołu PAN-owskiego. Pozostali pracownicy skierowali swe zainteresowania na inne tory (por. niżej).

Idea kompleksowego opracowania polskiej hydronimii w formie słowników lub monografii, z uwzględnieniem materiałów historycznych i analizą etymologiczną, także z perspektywą prac syntetyzujących, między innymi w postaci atlasu i ujęć stratygraficznych, odżyła w dwojaki sposób: Instytut

---

⁸ J. Rieger, *O celach i metodach badań hydronimicznych*, [w:] *Warsztat współczesnego onomasty. Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej*, red. D. Koper-towska, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach, Kielce 1983, s. 119-129. Por. też *Bibliografia prac naukowych profesora Janusza Riegera*, [w:] *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim. Prace ofiarowane profesorowi Januszowi Riegerowi*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, Sempet, Warszawa 2000.

⁹ J. Rieger, E. Wolnicz-Pawłowska, *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*, seria: *Prace Onomastyczne* 24, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1975; E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, seria: *Prace Onomastyczne* 25, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1977.

Języka Polskiego i Komisja Onomastyki Słowiańskiej Międzynarodowego Komitetu Słowistów zorganizowały dwie konferencje specjalnie poświęcone problematyce hydronimicznej (1989 i 1996)¹⁰, z niemałym udziałem J. Riegera, E. Rzetelskiej-Feleszko, H. Popowskiej-Taborskiej, J. Dumy i E. Wolnicz-Pawłowskiej, czyli pracowników Instytutu Słowianoznawstwa PAN. E. Rzetelska-Feleszko przedstawiła także wcześniej, w 1983 roku, koncepcję atlasu hydronimicznego Polski¹¹. Sformułowała również koncepcję polskiego systemu hydronimicznego (1990) na światowym kongresie International Committee of Onomastic Sciences¹² (druk także w Polsce). Kartograficzne ujęcie słowotwórstwa nazw rzecznych północnej i zachodniej Polski opracowali w 1980 r. E. Rzetelska-Feleszko i J. Duma. W związku z zainteresowaniami hydronimią wymienieni tu autorzy publikowali także inne prace.

Drugi nurt prac nad hydronimią Polski ożywił Henryk Borek, pełniący funkcję przewodniczącego Polskiej Komisji Onomastycznej. Zainicjował on zbiorową publikację *Hydronimii Odry* (1983) z udziałem J. Dumy, J. Riegera, E. Rzetelskiej-Feleszko i E. Wolnicz-Pawłowskiej¹³. Ponadto, dzięki wspólnej inicjatywie polsko-niemieckiej (Henryk Borek, następnie Kazimierz Rymut jako organizatorzy ze strony polskiej oraz W. P. Schmid z Getyngi ze strony niemieckiej), wszedł w życie projekt objęcia monografiami/słownikami całego terytorium Polski w podziale na ponad dwadzieścia dorzeczy. Prace były wykonywane przez autorów z Polski i publikowane w tłumaczeniu na język niemiecki w Stuttgarcie. Alfabetyczne słowniki nazw rzecznych i jeziornych zawierają materiał historyczny i objaśnienia etymologiczne. Począwszy od 1985 r., opublikowano w ten sposób siedemnaście tomów serii *Hydronymia Europaea*. Znalazły się tu m.in.: tom autorstwa E. Rzetelskiej-Feleszko, dwa tomy J. Dumy oraz dwa tomy

---

¹⁰ *Hydronimia słowiańska*, red. K. Rymut, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1989; *Hydronimia słowiańska II*, red. K. Rymut, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Kraków 1996.

¹¹ E. Rzetelska-Feleszko, *Metodologiczne założenia polskiego atlasu hydronimicznego*, [w:] *Geografia nazewnicza*, red. K. Rymut, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1983, s. 109-121.

¹² E. Rzetelska-Feleszko, *The Polish Hydronymic System*, [w:] *XVII-th International Congress of Onomastic Sciences*, Helsinki 1990, Abstracts 122; też: *Polski system hydronimiczny*, Przegląd Geofizyczny, 1991, 1, s. 61-66.

¹³ *Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. H. Borek, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1983.

J. Riegera¹⁴. J. Duma ogłosił też osobno w Polsce szczegółowe opracowanie nazw wodnych dorzecza lewych dopływów Wisły od Pilicy do Brdy (1999)¹⁵. Znaczenie naukowe serii *Hydronymia Europaea* (ze znaczącym udziałem pracowników IS PAN) trudno przecenić, niewiele krajów europejskich może się bowiem pochwalić zgromadzeniem i publikacją pełnego, poddanego analizie językoznawczej materiału nazw wodnych. W perspektywie posłużą on do ujęć syntetycznych.

Nazewnictwo Pomorza Zachodniego

Prowadzone w Instytucie prace kaszuboznawcze ogarniały zasięgiem geograficznym także północno-zachodni skrawek Kaszub, czyli gwarę Słowińców znad jezior Łeba i Gardno, która utrzymała się tu do połowy XX wieku. Dwie wyprawy badawcze do wsi słowińskich i poszukiwania archiwalne w Słupsku zaowocowały między innymi pracami E. Kamińskiej (Rzetelskiej-Feleszko) o problematyce onomastycznej wsi Kluki, o słowińskich nazwach wsi, zagród, nazwach terenowych, nazwiskach, zwłaszcza charakterystycznych dla Słowińców formach nazwisk patronimicznych na *-óc*, *-éc*, *-ic*¹⁶. Z. Stieber, a następnie E. Rzetelska-Feleszko pisali też o specyfice nazwisk zachodniopomorskich zebranych z tamtejszych nagrobków cmentarnych. Nowej interpretacji wymagała również – zdaniem E. Rzetelskiej-Feleszko – sama nazwa *Słowińcy*, jej forma, pochodzenie i „kariera” naukowa¹⁷.

---

¹⁴ E. Rzetelska-Feleszko, *Die Zuflüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante*, seria: *Hydronymia Europaea* 2, Stuttgart 1987; J. Duma, *Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante*, seria: *Hydronymia Europaea* 4, Stuttgart 1988; tegoż, *Gewässernamen im linken Zuflussgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda*, seria: *Hydronymia Europaea* 14, Stuttgart 1999; J. Rieger, *Gewässernamen im Flussgebiet des Wisłok*, seria: *Hydronymia Europaea* 3, Stuttgart 1988; tegoż, *Gewässernamen im Flussgebiet des San (Teil I, Die fließenden Gewässer, A–O)*, seria: *Hydronymia Europaea* 17, Stuttgart 2003.

¹⁵ J. Duma, *Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy)*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa 1999.

¹⁶ Por. m.in. E. Kamińska-Rzetelska, *Z onomastyki kaszubskiej. Nazwiska na -óc, -éc, -ic (-yc)*, *Onomastica*, V, 1959, s. 177-193 oraz *Bibliografia prac Ewy Rzetelskiej-Feleszko za lata 1955–1997*, [w:] *Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane pani profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, SOW, Warszawa 1997, s. 15-32.

¹⁷ E. Rzetelska-Feleszko, *Nazwa Słowińców w świetle regionalnych zabytków i słowników*, [w:] *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 2, red. K. Handke, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1991, s. 85-95.

Program badań językoznawczych IS PAN przewidywał – jako główne kierunki prowadzonych prac – zadania związane z (możliwie wszystkimi) językami słowiańskimi. Szczegółowych badań wymagał między innymi obszar sąsiadujący od zachodu z Kaszubami, czyli leżące w granicach Polski Pomorze Zachodnie. Wcześniej tereny te zamieszkiwali Słowianie należący do grupy pomorskiej. Poddawani przez wieki germanizacji, nie pozostawili po sobie zabytków ciągłych (tj. tekstów). Zarysowująca się problematyka badawcza tego regionu dotyczyła z jednej strony (zgodnie z porównawczym aspektem „szkoły Stieberowskiej”) przedstawienia stosunku dawnych pomorskich dialektów do kaszubszczyzny i – dalej – do gwar północnej Polski, z drugiej zaś, od zachodu, do wymarłego języka połabskiego i pogranicznych, połabsko-pomorskich obszarów na zachód od Odry.

Ze względu na brak tekstów w miejscowych dialektach rekonstrukcję cech językowych należało oprzeć na materiale nazw własnych wydobytych ze średniowiecznych dokumentów pisanych po łacinie i po niemiecku, z późniejszych map i innych źródeł. Pierwszym owocem tych prac stała się książka E. Rzetelskiej-Feleszko *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne* (1973)¹⁸. Autorka ustaliła, że dialekty tego regionu przechodziły stopniowo z jednych w drugie „jak ogniwa łańcucha”, a więc bez wyraźnych granic językowych, od krańca wschodniego, czyli Kaszub, po kraniec zachodni – tereny Meklemburgii i Rugii. Tym samym zakwestionowane zostały wcześniejsze tezy T. Lehra-Spławińskiego i T. Milewskiego, którzy wyznaczali na Pomorzu Zachodnim granicę dzielącą część wschodnią od zachodniej. W związku z głównym zadaniem badawczym powstało też wiele drobniejszych artykułów mówiących o onomastyce pomorskiej.

Istniejący od 1973 r. Zespół (później Pracownia) Onomastyki Słowiańskiej, zwykle dwu-, przejściowo trzyosobowy, zajął się początkowo hydronimią Pomorza (por. wyżej, także przypis 9). Dalsze prace poświęcono systematycznemu zbadaniu dawnych słowiańskich nazw miejscowych (głównie wsi) na obszarze Pomorza Środkowego, następnie zaś Pomorza Szczecińskiego¹⁹.

---

¹⁸ E. Rzetelska-Feleszko, *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne*, seria: Monografie Sławistyczne 24, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1973.

¹⁹ E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, seria: Prace Sławistyczne 38, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1985; tychże, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, SOW, Warszawa 1991.

Badania związane z tymi dwoma monografiami napotykały wiele trudności, gdyż językoznawcy, w tym także onomaści, omijali Pomorze Zachodnie jako teren bardzo trudny materiałowo. Obszar ten do dziś nie doczekał się również słownika historyczno-geograficznego przygotowanego przez kompetentnych historyków. Autorzy borykali się więc z interpretacją źródeł, z lokalizacją nazw, z prawidłowym ich odczytaniem (ze względu na zniekształcenia spowodowane germanizacją), z problemami substytucji. Dwie opublikowane monografie mają charakter ujęć, w których na pierwszym miejscu znalazła się struktura nazw i interpretacja stratygraficzna połączona z ukazaniem geograficznych układów poszczególnych typów (słowotwórczych) nazw. We wnioskach autorzy nawiązują do problematyki najstarszego zasiedlenia Pomorza przez Słowian. Mapy, stanowiące integralne części monografii, sporządzone zostały w perspektywie przygotowań do *Atlasu onomastycznego Słowiańszczyzny zachodniej*, prowadzonych zwłaszcza przez onomastów czeskich, niemieckich i polskich. Problematyka frekwencji i układów geograficznych konkretnych struktur nazewniczych w nazwach wsi Pomorza Zachodniego i innych regionów sąsiednich znalazła też wyraz w referatach i artykułach E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Dumy²⁰. W związku z głównym nurtem badań powstała ponadto praca E. Rzetelskiej-Feleszko *Pomorze Zachodnie. Nasz język dawniej i dziś* (1986)²¹.

W 1996 r. wymieniona wyżej dwójka autorów opublikowała tom pt. *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*²². Jest to synteza oparta na wszystkich wcześniejszych pracach. Połączone w niej zostały wyniki badań odnoszących się do problematyki fonetycznej historycznych dialektów pomorskich i usytuowania tych dialektów w grupie języków lechickich, wcześniejsze wyniki analizy słowotwórczej nazw miejscowych (z ujęciem geograficznym) i rekonstrukcja leksyki (także nazw

---

²⁰ Por. E. Rzetelska-Feleszko, *Związki i różnice językowe na obszarze pomorsko-wielkopolskim w świetle nazw miejscowych*, *Onomastica*, XXXIII, 1989, s. 5-30; J. Duma, B. Czopek-Kopciuch, *Zum Verhältnis von Orts- und Gewässernamen im Gebiet um Stettin*, *Onomastica Slavogermanica*, XXIII, 1997, s. 239-252. Por. też przypis 16.

²¹ E. Rzetelska-Feleszko, *Pomorze Zachodnie. Nasz język dawniej i dziś*, PWN, Warszawa 1986.

²² E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*, seria: *Język na Pograniczach* 16, SOW, Warszawa 1996. Językoznawcze prace E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Dumy, poświęcone onomastyce i problematyce historyczno-językowej Pomorza Zachodniego, zyskały pozytywną opinię wśród historyków, por. m.in. J. M. Piskorski, *Pomorze plemienne. Historia. Archeologia. Językoznawstwo*, tu głównie rozdział 4 *Wczesnośredniowieczne Pomorze w świetle językoznawstwa, zwłaszcza onomastyki*, Sorus-Muzeum Narodowe, Poznań-Szczecin 2002.

osobowych), która stała się podstawą nazw miejscowych, tj. słownik podstaw. Dokumentacja źródłowa ograniczona została do minimum, natomiast rozbudowano kartograficzne ujęcia opisywanych zjawisk (37 map), rozpatrując fakty językowe (onomastyczne) w związku z mapami gleb, zalesienia i germanizacji Pomorza Zachodniego.

Po pracach o pomorskich nazwach rzek i nazwach miejscowych przyszła kolej na badania dotyczące nazw terenowych o słowiańskich podstawach. Zebrany materiał nazewniczy jest w tym wypadku późniejszy, pochodzi głównie z XIX–XX wieku. Pierwsze rezultaty tych prac ukazują się już w formie artykułów²³, projektowany jest słownik nazw terenowych. Oczywiście, chodzi tu wyłącznie o dawne nazwy pomorskie, powstałe przed germanizacją Pomorza i przed przybyciem na te tereny nowych osadników po 1945 roku.

Polska onomastyka w IS PAN

Badania onomastyczne w IS PAN nie miały oparcia w większym jednorodnym zespole (Pracownia Onomastyczna liczyła zwykle dwie osoby), podejmowane były natomiast przez pracowników IS PAN w różnych zespołach i pracowniach (np. kaszubskiej, ukraińskiej) jako prace indywidualne: doktorskie, habilitacyjne czy inne. Podsumowując te osiągnięcia, stwierdzić można, że ogarniały one szeroki wachlarz tematyczny i stopniowo przyczyniały się do powstania szkoły onomastycznej, charakterystycznej dla Instytutu. Cechowały się przede wszystkim ujęciami diachronicznymi i porównawczymi, nowatorstwem metodologicznym. Wypełniały także „białe plamy” onomastyki polskiej, której przedstawiciele skupiali się głównie w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie. Należy tu wymienić, zainicjowane przez Kwirynę Handke, opracowanie nazewnictwa miejskiego w Warszawie, oparte na bogatych materiałach archiwalnych, uwieńczone publikacją trzech pozycji książkowych²⁴. Autorka stała się

---

²³ Np. J. Duma, *Rozmieszczenie na Pomorzu Zachodnim nazw terenowych zawierających rdzeń *běl ‘biały, biel’*, *Prace Filologiczne*, XLIV, 1999, s. 129-138; E. Rzetelska-Feleszko, *Staropomorskie *gard w nazwach terenowych i miejscowych Pomorza Zachodniego*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci profesora Franciszka Ślawskiego*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, seria: *Prace IFS UJ 20*, Wydział Polonistyki UJ, Kraków 2002, s. 345-350.

²⁴ K. Handke, *Typy semantyczne i strukturalne nazw ulic Warszawy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1970; tejsze, *Polskie nazewnictwo miejskie*, SOW–Omnitech Press, Warszawa 1992; tejsze, *Słownik nazewnictwa Warszawy*, SOW, Warszawa 1998.

propagatorem badań nad nazewnictwem miejskim w całej Polsce, ustaliła specyficzną dla tej kategorii nazw, nową klasyfikację, opartą na opozycji nazw z motywacją semantyczną (np. *Podwale, Długa*) i bez motywacji semantycznej (nazwy urzędnicze), przyczyniła się do popularyzacji wiedzy o nazwach ulic i placów Warszawy. Od wielu lat jest konsultantem gremiów decydujących w stolicy o nadawaniu lub zmianach nazw miejskich.

Polskie historyczne – głównie z XV i XVI w. – nazwy terenowe, a więc nazwy pól i ich części, łąk, uroczysk itp., z obszaru Mazowsza zostały zebrane i opublikowane w postaci słownika i opracowania językoznawczego przez Adama Wolffa, który nazwy te wydobył z dokumentów archiwalnych, oraz przez Ewę Rzetelską-Feleszko – autorkę opracowania²⁵. Była to pierwsza w świecie słowiańskim monografia odnosząca się do historycznych nazw terenowych, pokazała więc procesy, które zachodzą w tej kategorii nazw w ciągu wieków. Zastosowana tu klasyfikacja, oparta na pojęciu „motywacji nazwotwórczej”, przyjęta została przez innych autorów tego typu prac, okazała się przydatna także w odniesieniu do innych grup nazw (np. sklepów, firm).

Studia nad mazowiecką antroponimią historyczną (od XV–XVI wieku począwszy) prowadzone są obecnie przez Wandę Szulowską (od 1998 r. pracującą poza IS PAN). Nowatorskie w tych badaniach jest wydobycie różnic społecznych: chłopi – szlachta, które znajdują wyraz w imiennictwie. Problematyki polskiej dotyczą też publikacje Zofii Kalety, od 1996 r. pracownika Instytutu: *Nazwisko w kulturze polskiej* (1998) oraz *The surname as a cultural value and an ethnic heritage* (1997)²⁶. Autorka wprowadza do badań onomastycznych problematykę wartości i zasadę ścisłego powiązania faktów nazwenniczych z procesami historycznymi i społecznymi, z cechami polskiej kultury szlacheckiej (tu zwłaszcza nazwiska szlachty).

Wymienione ważniejsze prace o tematyce polonistycznej pracowników IS PAN cechuje wyraźna tendencja do wprowadzania nowych metodologii, interpretacji i klasyfikacji, to znaczy – innowacji teoretycznych.

²⁵ A. Wolff, E. Rzetelska-Feleszko, *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, PWN, Warszawa 1982.

²⁶ Z. Kaleta, *The surname as a cultural value and an ethnic heritage. Tracing your polish roots*, SOW, Warszawa 1997; tejeż, *Nazwisko w kulturze polskiej*, seria: Prace Slawistyczne 107, SOW, Warszawa 1998; Z. Kaleta, przy współudziale E. Supranowicz i J. Szymowej, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 3 *Odmiejscowe nazwy osobowe*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1997 (praca na podstawie udziału Z. Kalety w opracowaniu *Słownika staropolskich nazw osobowych* w czasie jej obowiązków etatowych w IJP PAN).

Zyskały one trwałe miejsce w dorobku krajowej onomastyki. Trudno przy tej okazji nie wspomnieć o zainicjowanych przez E. Rzetelską-Feleszko pracach nad najnowszymi, powstającymi dziś nazwami sklepów i firm. Pierwsze badania rozpoczęła autorka w Warszawie i w Łodzi już w 1992 r., a więc wkrótce po zmianie ustroju, dokumentując na gorąco „motywacje nazwotwórcze” rodzącej się polskiej klasy średniej²⁷.

Warszawska szkoła onomastyki słowiańskiej

Do ukształtowania się wymienionej tu szkoły przyczyniły się przede wszystkim badania polsko-innosłowiańskich pograniczy, opierające się w znacznej mierze na materiałach onomastycznych, oraz badania porównawcze różnych typów i struktur nazewniczych, nastawione na uchwycenie podobieństw i różnic pomiędzy odpowiednimi kategoriami nazw polskich i łużyckich, słowackich, ukraińskich, macedońskich, serbskich. Badania pograniczy dotyczyły głównie polskiego pogranicza zachodniego i wschodniego.

Dane toponomastyczne (nazwy miejscowe i terenowe) posłużyły Hannie Popowskiej-Taborskiej do zbadania i wykreślenia dawnej granicy językowej polsko-dolnołużyckiej. Nazewnictwo było tu więc nie celem samym w sobie, lecz środkiem do poznania faktów fonetycznych po obu stronach granicy²⁸. Próbę opisu pogranicza polsko-ukraińskiego podjął J. Rieger. Wybrał do tego celu materiał antroponomiczny, czyli imiennictwo ludności wiejskiej ziem sanockiej i przemyskiej²⁹, zaczerpnięte ze źródeł od XV wieku począwszy. Badania te miały charakter prekursorski dla onomastyki ukraińskiej. Autor uwzględnił tu także problemy czysto onomastyczne, tj. leksykę i słowotwórstwo nazw osobowych. Nowością były ujęcia kartograficzne. W późniejszych latach J. Rieger zajął się również toponimią i antroponią łemkowską (1977, 1996)³⁰.

---

²⁷ Por. m.in. E. Rzetelska-Feleszko, *Najnowsze nazwy sklepów*, [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. E. Wrocławska, Warszawa 1994, s. 133-142; także np. tejsze, *Obecne nazwy firmowe w Polsce i w Europie*, *Onomastica*, XLIII, 1998, s. 267-281.

²⁸ H. Popowska-Taborska, *Dawne pogranicze językowe polsko-dolnołużyckie (w świetle danych toponomastycznych)*, Prace Językoznawcze PAN 44, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1965.

²⁹ J. Rieger, *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, Prace Onomastyczne, 26, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1977.

³⁰ J. Rieger, *Toponomastyka Beskidu Niskiego i Bieszczadów Zachodnich*, [w:] *Łemkowie: kultura – sztuka – język*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa–Kraków 1987, s. 114-170; inne prace zob. *Bibliografia prac naukowych profesora Janusza Riegera* (przypis 8).

Prace J. Riegera cechuje połączenie aspektów dialektologicznych z onomastycznymi. Po roku 1990 możliwe okazało się objęcie badaniami rozległych obszarów polsko-ukraińsko-słowackich po wszystkich stronach granic państwowych, a więc poszerzenie płaszczyzny porównawczej. Autor ten kontynuuje też swoje zainteresowania hydronimiczne. Szkoda, że w 1996 roku opuścił IS PAN na rzecz Uniwersytetu Warszawskiego i Instytutu Języka Polskiego PAN³¹.

Z inicjatywy J. Riegera i w prowadzonej przez niego Pracowni powstał z czasem cykl prac, które są dobrą ilustracją „szkoły onomastyki słowiańskiej”. Należą tu książki i artykuły E. Wolnicz-Pawłowskiej, W. Szulowskiej i (luźniej związanej z zespołem) T. Pluskoty. Badania te dotyczą w dalszym ciągu pogranicza polsko-ukraińsko-słowackiego, a opierają się na historycznych materiałach antroponimicznych. Pod względem metodologicznym i materiałowym są to prace nowatorskie. Obszerny zestaw nazw pozwala autorkom na śledzenie sięgających daleko wzajemnych wpływów, w tym zwłaszcza licznych wpływów polskich w imiennictwie ruskim, także łemkowskim³². Ostatnie opracowania E. Wolnicz-Pawłowskiej oraz tejże autorki i W. Szulowskiej³³ obejmują obszar badawczy całych dawnych Kresów południowo-wschodnich, od okolic Przemyśla na zachodzie po Żytomierz i Kamieniec na wschodzie i południowym wschodzie. Autorki koncentrują się tu na uchwyceniu typologii nazwisk polskich z jednej strony, ukraińskich z drugiej i słowackich z trzeciej strony. Tego typu badania są na gruncie slawistycznym całkowitą nowością, zwłaszcza że obejmują procesy rozwoju nazwisk od początku ich powstawania, czyli od XV wieku. Głównym, książkowym osiągnięciem towarzyszą artykuły tych samych autorek. Związana z zespołem Teresa Pluskota opracowała nazwy miejscowe dawnych ziem ruskich Rzeczypospolitej, sięgając do materiałów z XVI–XVIII wieku³⁴ i ukazując te

---

³¹ Prace J. Riegera publikowane w latach 1997–2000 (por. *Bibliografia...*, przypis 8) są jednak często nadal związane z jego wcześniejszymi zainteresowaniami i zebranymi materiałami.

³² E. Wolnicz-Pawłowska, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1978; W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, SOW–Omnitech Press, Warszawa 1992.

³³ E. Wolnicz-Pawłowska, *Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX wiek)*, SOW, Warszawa 1993; E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich*, SOW, Warszawa 1998.

³⁴ T. Pluskota, *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII wiek)*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1998.

same procesy, które kształtowały antroponimię tych obszarów. Wszystkie omawiane tu prace łączą metody analizy strukturalnej nazw z ich interpretacją historyczno-społeczną i kulturową. Kierunek ten, odchodzący od szkoły strukturalistycznej na rzecz onomastyki kulturowej, rozwija się w Polsce już od jakiegoś czasu. W pracach dotyczących antroponimii ukraińskiej reprezentowany jest przede wszystkim przez wymieniony zespół autorski.

Podstawowe zadania Pracowni Onomastyki Słowiańskiej, czyli prace pomoroznawcze, ewoluowały z czasem w kierunku poszerzenia obszaru zainteresowań na inne kraje słowiańskie. Wymienić tu trzeba przede wszystkim monografię E. Rzetelskiej-Feleszko o toponimicznych strukturach z suf. *-ica* na całym obszarze zachodniosłowiańskim (wliczając materiały łużyckie, słowackie i czeskie)³⁵. Monografia reprezentuje ten kierunek onomastyki strukturalistycznej, który zdobywał w Polsce pozycję w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, posługiwał się zaś przede wszystkim metodami stratygrafii onomastycznej. Badaniami obejmowane są w tego typu pracach „małe” struktury (zwykle toponimiczne) na możliwie szerokich obszarach. Pozwala to na wychwycenie ogólnych prawidłowości rządzących daną strukturą. W podobny sposób – w kolejnych artykułach – zajęła się autorka toponimami tworzonymi od wyrażen przyimkowych³⁶.

Udział E. Rzetelskiej-Feleszko w badaniach dialektologicznych na Łużycach (w 1960 r.), a w ostatnim czasie w badaniach socjolingwistycznych (1991 i wcześniej) – por. rozdział o pracach łużycoznawczych – zaowocował między innymi cyklem prac tej autorki z zakresu onomastyki łużyckiej: nazw rzecznych³⁷, nazwisk dolnołużyckich, nazw od wyrażen przyimkowych, nazw mieszkańców wsi oraz syntetycznym artykułem o stosunkach łużycko-niemieckich ujawniających się w nazewnictwie wszystkich kategorii nazw. Artykuł ten znalazł się też w zbiorowym kompendium wiedzy o współczesnym języku łużyckim pt. *Serbščina* (1998)³⁸.

---

³⁵ E. Rzetelska-Feleszko, *Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim*, seria: Prace Sławistyczne 4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1978.

³⁶ Np. E. Rzetelska-Feleszko, *Tendencje słowotwórcze w polskich i łużyckich nazwach terenowych tworzonych od wyrażen przyimkowych*, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Prace Językoznawcze 10, Gdańsk 1986, s. 127-132.

³⁷ E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dolnołużyckie nazwy rzeczne*, Lëtopis Instituta za serbski ludospyt, 1974, A, nr 21/2, s. 190-205.

³⁸ E. Rzetelska-Feleszko, *Serbske mjenja a pomjenowanja*, [w:] *Serbščina*, red. H. Faska, seria: Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich, Uniwersytet Opolski, Opole 1998.

Onomastyka pogranicza polsko-białoruskiego stała się między innymi przedmiotem badań autorów związanych z rozpoczętymi na początku lat sześćdziesiątych pracami nad *Atlasem gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* (por. też rozdział o pracach białorutenistycznych). Nazwami miejscowymi południowo-wschodniej Białostoczczyzny zajął się Michał Kondratiuk, publikując w 1974 r. monografię³⁹ opartą i na źródłach historycznych, i na zebranych formach gwarowych nazw, głównie białoruskich. Monografia zawiera słownik nazw z dokumentacją i objaśnieniami oraz rozdziały interpretacyjne, uwzględnia charakterystyczne, przenikające się elementy polskie, białoruskie i litewskie, pokazuje procesy zmienności nazw. W późniejszym czasie autor ten skoncentrował uwagę na badaniu elementów bałtyckich w toponimii Białostoczczyzny (1985)⁴⁰. Innowacją metodologiczną tej pracy stanowią mapy, na których zestawiane są bałtyzmy w apelatywach i toponimach.

Z wcześniejszymi badaniami gwarowymi prowadzonymi na obszarze byłego województwa białostockiego połączone było zebranie pełnej toponimii (zwłaszcza nazw terenowych). Prace te, pod kierunkiem Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej w ówczesnym Zakładzie Słowianoznawstwa (m.in. z udziałem Elżbiety Smułkowej)⁴¹, w latach 1961–1970 objęły jedenaście ówczesnych powiatów. Zgromadzono wówczas niezwykle bogaty zbiór nazw, dziś już unikalny wobec dokonujących się zmian etniczno-demograficznych. Cenne są zwłaszcza zapisy w lokalnej gwarze, dokładna dokumentacja, splot nazw wielojęzycznych: polskich, białoruskich, także ukraińskich, rosyjskich i – przede wszystkim – litewskich. Staranne opracowanie tego nazewnictwa w postaci dwutomowego słownika oraz tomu zawierającego indeks nazw gwarowych opublikowane zostało dopiero w latach 1992–1995 przez zespół autorski pod kierunkiem E. Smułkowej⁴²

---

³⁹ M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, seria: Monografie Slawistyczne 29, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1974.

⁴⁰ M. Kondratiuk, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, seria: Prace Slawistyczne 41, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1985.

⁴¹ Por. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, seria: Prace Slawistyczne 14, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1980. W skład zespołu zbierającego materiały gwarowe wchodził: T. Buch, J. Gołubowski, M. Kondratiuk, M. Wróblewski, T. Zdancewicz.

⁴² N. Barszczewska, J. Głuszkowska, T. Jasińska, E. Smułkowa, *Słownik nazw tere-*

(żadna z autorek nie jest obecnie pracownikiem IS PAN, reprezentują Uniwersytet Warszawski). Słownik ten jest potencjalnym źródłem prac nad przenikaniem się w tym regionie różnojęzycznych elementów, wzajemnymi wpływami i interferencjami.

Studia porównawcze polsko-innosłowiańskie dotyczące nazewnictwa różnych regionów Słowiańszczyzny prowadzone są w dalszym ciągu przez E. Rzetelską-Feleszko i odnoszą się do różnych kategorii nazw. Była już mowa o badaniach onomastyki łużyckiej, także w aspekcie porównawczym (por. przypisy 37, 38). Autorka pokazała też systemowe różnice pomiędzy serbskimi i polskimi nazwami rzeczonymi⁴³, macedońskimi i polskimi nazwami miejscowymi⁴⁴, rolę symbolicznej funkcji nazw własnych dla grup mniejszościowych (Łużyczan, Kaszubów)⁴⁵, a także inne aspekty porównawcze nazewnictwa. Reprezentowane przez E. Rzetelską-Feleszko studia porównawcze dotyczą także nazewnictwa Polski na tle innych krajów europejskich⁴⁶, opisu angielskich nazw miejscowych i ich zmiennej historii. Nowsze prace z tego zakresu odchodzą od ujęć strukturalistycznych na rzecz ukazywania nazw w ich kulturowym kontekście.

Z tego rodzaju nowym spojrzeniem – reprezentowanym także przez zespół badający pogranicze polsko-ukraińskie i publikacje książkowe Z. Kalety (por. wyżej) – wiążą się dwa ostatnie cykle prac E. Rzetelskiej-Feleszko. Są to: 1) artykuły poświęcone współczesnym nazwom sklepów i firm, powstającym zwłaszcza po obaleniu „realnego socjalizmu”, przy czym są to badania, w których autorka wychodzi od nazw polskich, porównując je stopniowo z czeskimi, słowackimi, macedońskimi, niemieckimi

---

nowych północno-wschodniej Polski, t. 1–2, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992 oraz *Indeks nazw gwarowych do Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1995.

⁴³ E. Rzetelska-Feleszko, *Hydronimia lewego dorzecza Driny z polskiej perspektywy*, Makedonski jazik, XL–XLI, 1995, s. 495–502.

⁴⁴ E. Rzetelska-Feleszko, *Studium porównawcze struktur toponimicznych macedońskich i polskich*, Makedonski jazik, XLVIII–L, 2000, s. 9–32.

⁴⁵ E. Rzetelska-Feleszko, *Rola nazw własnych dla samoidentyfikacji mniejszości narodowych i etnicznych (na przykładzie Kaszub i Łużyc)*, [w:] *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 2003.

⁴⁶ E. Rzetelska-Feleszko, *Nazwy geograficzne typu Święta Katarzyna w Polsce i w Europie*, [w:] *Idee chrześcijańskie w życiu Europejczyka*, cz. 1, red. A. Ceglińska, Z. Staszewska, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 2001. Zob. też przypis 27.

i angielskimi⁴⁷, a interpretacja zebranego materiału ma charakter socjolingwistyczny i wartościujący; 2) opracowania dotyczące kulturowych i społecznych aspektów używania nazwy *Żyd* (pl. *Żydzi*) i różnic, które wynikają z odrębności konfesyjnej Słowiańszczyzny (katolicyzm – prawosławie)⁴⁸. Cykl pierwszy dał początek „modzie” na dostrzeganie różnych aspektów współczesnego nazewnictwa, także przez innych autorów.

*

Artykuł ten pomyślany jest jako podsumowanie osiągnięć – w zakresie onomastyki – pracowników Instytutu (wcześniej Zakładu) Słowianoznawstwa (Sławistyki) PAN. Należy więc podkreślić, że zarówno J. Rieger, jak i E. Rzetelska-Feleszko znaleźli się w gronie czołowych przedstawicieli (seniorów) tej dyscypliny w Polsce i w krajach słowiańskich. Znaczący jest ich wkład w organizowane co dwa lata Ogólnopolskie Konferencje Onomastyczne (od 1979 r.), a także autorski udział w tomach prac publikowanych z tej okazji. Do 2002 r. odbyło się trzynaście konferencji. Onomaści z IS PAN licznie uczestniczyli też w konferencjach onomastycznych w Czechach, na Słowacji, w Niemczech i w byłej Jugosławii, współpracują z wieloma uniwersyteckimi ośrodkami w Polsce jako uczestnicy sesji, recenzenci prac doktorskich, habilitacyjnych i innych. E. Rzetelska-Feleszko jest stałym recenzentem wielotomowej publikacji *Nazwy miejscowe Polski* pod redakcją Kazimierza Rymuta⁴⁹, została zaproszona do udziału autorskiego w edycji *Współczesny język polski*⁵⁰, w tomie

⁴⁷ Por. m.in. E. Rzetelska-Feleszko, *Skopje na fali nazewniczej globalizacji*, Makedonski jazik, XLV–XLVII, 1998, s. 115–132; teźże, *Praskie nazwy firmowe*, [w:] Onomastické Práce 4. Sborník rozprav k sedmdesatým narozeninám univ. Prof. PhDr. Ivana Lutterera, Praha 2000, s. 424–430.

⁴⁸ E. Rzetelska-Feleszko, *Nazwa Żydzi w Polsce*, [w:] *Złota księga: ścieżkami współczesnego literaturoznawstwa i językoznawstwa*, red. S. Gajda, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2001, s. 333–348; teźże, *Names of Jews in Slavonic languages and their changing contents*, [w:] *Actas do XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas. Santiago de Compostela 1999*, ed. A. I. Boullón Agrelo, Santiago de Compostela 2000, s. 1033–1037.

⁴⁹ *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, red. K. Rymut, t. 1, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1996. Do 2001 r. wydano cztery tomy.

⁵⁰ E. Rzetelska-Feleszko, *Nazwy własne. Nazwy geograficzne*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, wyd. 1, Lublin 1993, wyd. 2 2001.

*Polszczyzna XX wieku*⁵¹ oraz w kompendium wiedzy o współczesnym języku polskim⁵², ponadto w analogicznym kompendium wiedzy o języku łużyckim pt. *Serbščina* (por. przypis 38). Są to tomy międzynarodowego programu „Najnowsze dzieje języków słowiańskich”. Jako członek międzynarodowego stowarzyszenia International Committee of Onomastic Sciences (obecnie International Council...) przedstawiała swe badania z zakresu onomastyki na dziesięciu światowych kongresach.

Jednym z ważniejszych osiągnięć polskiej onomastyki ostatnich lat jest przygotowanie i publikacja zbiorowego kompendium pt. *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (1998)⁵³, w którym zawarto obecny stan wiedzy o wszystkich aspektach polskich nazw własnych. Redaktorem całości jest E. Rzetelska-Feleszko, wśród autorów znajdują się m.in. pracownicy IS PAN: K. Handke, J. Duma, E. Rzetelska-Feleszko, Z. Kaleta, E. Wolnicz-Pawłowska. Kompendium to służy polonistom i sławistom jako podręcznik uniwersytecki.

Pełniąc funkcje przewodniczącej i wiceprzewodniczącej Komisji Onomastyki Słowiańskiej Międzynarodowego Komitetu Sławistów, E. Rzetelska-Feleszko i A. Cieślíkowa (IJP PAN) zorganizowały i doprowadziły do publikacji (dzięki grantowi kierowanemu przez E. Rzetelską-Feleszko) kolejnego syntetycznego opracowania encyklopedycznej wiedzy o nazewnictwie we wszystkich krajach słowiańskich. Schemat dwu wydanych tomów jest podobny do schematu polskiej *Encyklopedii*; udział autorski mają w nich najwybitniejsi sławiści onomaści z dwunastu krajów. Zebrane teksty upoważniają do wniosków i ujęć porównawczych o różnym charakterze: merytorycznym i metodologicznym, przede wszystkim jednak pokazują ściśle związki nazewnictwa z historią i kulturą (w tym też z religią) narodów słowiańskich. Zarówno autorzy, jak i polska redakcja *Słowiańskiej onomastyki*⁵⁴ są przekonani, że dzieło to na długie lata stanie się ważną podstawą wiedzy, nie tylko onomastycznej, o przedstawionym w nim regionie Europy.

⁵¹ E. Rzetelska-Feleszko, *Ewolucja polskich nazw własnych*, [w:] *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*, red. S. Dubisz, S. Gajda, Elipsa, Warszawa 2001.

⁵² E. Rzetelska-Feleszko, *Nazwy własne*, [w:] *Język polski*, red. S. Gajda, seria: Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich, Uniwersytet Opolski, Opole 2001.

⁵³ *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Towarzystwo Naukowe Warszawskie–Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa–Kraków 1998.

⁵⁴ *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślíkowa, przy współdziale J. Dumy, t. 1, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa–Kraków 2002, t. 2, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa 2003.

Nie można też pominąć faktu, iż pracownicy IS PAN powołani zostali do kilku ważnych krajowych komisji zajmujących się nazewnictwem: Janusz Rieger (do 2000 r.) oraz E. Rzetelska-Feleszko od lat są członkami Komisji Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych (KUNMiOF; obecnie przy Ministerstwie Administracji, poprzednio przy Radzie Ministrów) dbającej o poprawność polskich nazw i kontrolującej zachodzące zmiany. Jerzy Duma i Ewa Wolnicz-Pawłowska są konsultantami tejże Komisji. Przemysław Zwoliński był członkiem, a E. Wolnicz-Pawłowska uczestniczy obecnie w pracach sekcji Światowej Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych. Komisje te wydają oficjalne wykazy i słowniki obowiązujących nazw, także tak zwane gazety do użytku międzynarodowego. Pracownicy IS PAN, dzięki swym onomastycznym kwalifikacjom, mają możliwość oddziaływania na nazewnictwo i jego normalizację, także na politykę nazewniczą w Polsce, wykraczając poza ścisłe ramy pracowni badawczych Instytutu.

Kwiryna Handke

Językoznawcze prace polonistyczne i interdyscyplinarne

Kształtująca się placówka Polskiej Akademii Nauk pod nazwą Zakład Słowianoznawstwa przede wszystkim miała kontynuować wcześniejsze oraz inicjować nowe kierunki badań sławistycznych.

W polskim środowisku naukowym istniały wówczas dwa poglądy na temat obszaru zainteresowań sławistów. Jedni uważali, że do zakresu sławistyki należą języki (też literatura, kultura, historia itd.) wszystkich krajów słowiańskich z wyłączeniem języka kraju, w którym są prowadzone badania, a zatem w Polsce – języka polskiego, który w tym ujęciu mógł być jedynie składnikiem rozważań porównawczych lub ogólnojęzykoznawczych. Natomiast zasadnicze prace polonistyczne przypisywali placówkom specjalistycznym, a w Polskiej Akademii Nauk – Zakładowi (później Instytutowi) Języka Polskiego. Inni z zakresu pojęcia „sławistyka” nie wykluczali polszczyzny jako samodzielnego przedmiotu badań. Mimo iż w Zakładzie Słowianoznawstwa, a później w Instytucie nigdy nie było obowiązujące stanowisko „wykluczające” język polski jako odrębny przedmiot zainteresowań, to naturalnie – ze względu na charakter i zadania placówki – pierwsze miejsce zajmowały w nim szeroko pojmowane prace sławistyczne, dotyczące różnych języków słowiańskich, często z polszczyzną jako istotnym składnikiem komparatystycznych analiz i interpretacji.

Odrębny, wyłącznie polonistyczny nurt badań istniał niejako na marginesie podstawowego programu Zakładu i Instytutu, co jednak nigdy nie oznaczało drugorzędności dokonań naukowych w tej dziedzinie.

Zainteresowania badawcze pracowników skupiały się na różnorodnych tematach, takich jak: system języka, historyczna i współczesna polszczyzna,

język pisarzy, odmiany języka narodowego, dialektologia, problematyka obszarów pogranicznych, onomastyka i inne.

Najwcześniejsze prace dotyczyły systemu języka polskiego, a były to gramatyki i monografie¹. Do najważniejszych w tej dziedzinie należą prace Z. Stiebera: „Rozwój fonologiczny języka polskiego” (1958) oraz „Historyczna i współczesna fonologia języka polskiego” (1966; w 1973 r. została wydana w Heidelbergu po angielsku). Praca Z. Topolińskiej, przedstawicielki ówczesnego młodego pokolenia pracowników Zakładu Słowianoznawstwa, pt. „Z historii akcentu polskiego od wieku XVI do dziś” (1961) stanowi monograficzne ujęcie istotnego składnika systemu języka.

Ta dziedzina badań polonistycznych Instytutu przez lata nie przynosiła, poza artykułami, większych opracowań. Dopiero ostatnio wzbogacił ją S. Karolak swoją książką „Podstawowe struktury składniowe języka polskiego” (2002).

Odrębne miejsce należy w tym kontekście przypisać „Atlasowi kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich”, który wniósł bardzo ważne uzupełnienia do dotychczasowej wiedzy, również w dziedzinie zjawisk systemowych języka polskiego. Jednak z racji uwzględnionego w nim różnorodnego materiału słowiańskiego tylko po części stanowi on dorobek językoznawstwa polonistycznego (zob. wyżej tekst H. Popowskiej-Taborskiej).

Zainteresowanie różnymi aspektami badania polszczyzny historycznej przyniosło szereg ważnych opracowań. Wiele z nich dotyczy XVI stulecia, w tym zwłaszcza poświęcone leksykografii, jak: I. Kwileckiej, H. Popowskiej-Taborskiej „Bartłomiej z Bydgoszczy – leksykograf polski pierwszej połowy XVI wieku” (1977), E. Kędelskiej „Łacińsko-polskie słowniki drukowane pierwszej połowy XVI wieku i ich stosunek do źródeł czeskich” (1986), E. Kędelskiej „Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku” (1995) oraz rozpoczęta edycja „Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy” (t. I. A – G 1999; t. II. H – M 2003). Inne opracowania mają charakter monograficzny, np. E. Masłowskiej „Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych” (1988).

W niektórych pracach polonistycznych odzwierciedla się obecna w Instytucie tendencja do rozszerzania materiału porównawczego, jak na

---

¹ W tym tekście przywołuję jedynie publikacje książkowe, podając po tytule tylko rok wydania (na ogół pierwszego). Pełne noty bibliograficzne zawiera „Wykaz publikacji książkowych pracowników Instytutu Sławistyki PAN (1954 – 2004)”; tam również podane są zbiory bibliograficzne, gdzie można znaleźć inne, nie książkowe publikacje pracowników Instytutu.

przykład w monograficznym opracowaniu K. Handke „Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich (z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich)” (1976).

Badania języka pisarzy zapoczątkowała w latach sześćdziesiątych XX w. J. Zieniukowa. Należy przy tym podkreślić, że zarówno opracowanie tej autorki „Z dziejów polszczyzny literackiej XVIII wieku. Język pism Jana Jabłonowskiego wobec ówczesnych przepisów normatywnych” (1968), jak też późniejsze prace K. Handke poświęcone J. I. Kraszewskiemu i E. Orzeszkowej nie ograniczają się do opisu językowych właściwości pisarzy, ale przedstawiają je na szerszym tle polszczyzny odpowiednich epok.

W tym nurcie badań sytuuje się również „Słownictwo pism Stefana Żeromskiego” – nowatorski rodzaj słownika pisarza, to znaczy słownik tematyczny. Wprawdzie jest on opracowywany przez zespół autorów nie będących pracownikami Instytutu², ale inicjatorką jego koncepcji i kierowniczką zespołu jest K. Handke, a ponadto projekt badawczy, którego przedmiotem jest ten słownik (dofinansowywany przez Komitet Badań Naukowych), jest afiliowany w Instytucie Sławistyki. Dotychczas ukazało się siedem tomów słownika (w tym autorstwa K. Handke t. 1. Wstępny oraz tom 5. „Świat barw”), w opracowaniu jest dziewięć kolejnych tomów.

Nieliczne grono polonistów zatrudnionych w Instytucie oraz oczywiście w planach badawczych placówki preferencje dla tematów sławistycznych sprawiły, że również inne koncepcje opracowań polonistycznych wymagały współpracy z osobami spoza Instytutu. Właśnie w taki sposób zostało zrealizowane duże zamierzenie badawcze pod nazwą „Polszczyzna regionalna Pomorza”. K. Handke skupiła badaczy z Instytutu i kilku ośrodków uniwersyteckich (Gdańska, Torunia, Łodzi, Poznania, Szczecina, Katowic, Lublina)³.

Celem przedsięwzięcia było uzupełnienie dotychczasowego opisu polszczyzny minionych epok, w którym pominięto obszar Pomorza, a zarazem sprawdzenie na podstawie analizy drukowanych i rękopiśmiennych tekstów powstałych na terenie Pomorza w XVI – XIX w., przede wszystkim Pomorza Gdańskiego, czy można mówić o odrębnej odmianie polskiego języka literackiego tego regionu.

---

² Od 2003 r. w Instytucie Sławistyki jest zatrudniony R. Handke, jeden z autorów słownika.

³ Przy organizacji cyklu ośmiu konferencji i przy wydaniu pierwszego tomu serii książek „Polszczyzna regionalna Pomorza” dużą pomoc okazało Muzeum Kaszubsko-Pomorskie w Wejherowie.

Rezultatem tych badań jest ośmiotomowa seria pt. „Polszczyzna regionalna Pomorza” (1986 – 1998)⁴, w której przedstawiono znaczną część polskiego piśmiennictwa tej części Polski. Pokazano udział Pomorza, jego ośrodków kulturalnych i ruchu wydawniczego w pomnażaniu ogólnopolskiego dorobku.

Istotne znaczenie tych badań polega na wydobywaniu nie znanych wcześniej polskich tekstów różnego rodzaju, nie tylko drukowanych tekstów tzw. literatury wysokiej⁵, takich jak: lustracje, inwentarze, testamenty, księgi miejskie i cechowe, teksty kościelne i naukowe, np. podręczniki, rozmówki i inne, oraz włączenie ich do podstawowego kanonu, na którym oparto badanie. Dzięki temu uzyskano bogaty obraz języka polskiego istniejącego i funkcjonującego na tym obszarze przez kilka stuleci.

Osiągnięto również drugi z wstępnie założonych celów badań, to znaczy odpowiedź na pytanie, czy i w jakim stopniu specyficzne właściwości literackiej polszczyzny tekstów pisanych, drukowanych i używanych na Pomorzu upoważniają do twierdzenia, że mamy do czynienia z odrębną regionalną odmianą języka narodowego. Przeprowadzone analizy licznych i różnorodnych tekstów ujawniły szereg faktów, a nawet zjawisk językowych nie spotykanych w tekstach z innych terenów Polski, ale ani ich liczba, ani ich charakter nie pozwalają uznać polszczyzny tego regionu za odrębną regionalną odmianę języka, taką jaka się wytworzyła na terenie Śląskiego Okręgu Przemysłowego czy znacznie wcześniej – na obszarze dawnych Kresów wschodnich.

Niezależnie od powyższych istotnym rezultatem tej wieloletniej pracy jest włączenie Pomorza do ogólnopolskich badań nad regionalnością języka narodowego. Poza podstawowym nurtem badań, tj. analizami tekstów pomorskich, powstawały opracowania teoretyczno-metodologiczne dotyczące regionalnej odmiany języka (por. t. I „Polszczyzny regionalnej Pomorza”, w którym m. in. tekst K. Handke „Polszczyzna regionalna – problematyka i stan badań”; warto również wspomnieć o nowym terminie „regionalizm frekwencyjny”, sformułowanym przez K. Handke w związku z jej pracami dotyczącymi języka E. Orzeszkowej (poznzańskie „Studia Polonistyczne”, 1987), który jest już używany przez wielu innych badaczy zajmujących się problemami regionalnymi). Na marginesie badań nad polszczyzną Pomorza powstał również zbiorowy tom studiów pt. „Regionalizmy w języku familijnym” (1991).

⁴ W opracowaniu jest ostatni, dziewiąty tom, stanowiący podsumowanie całości.

⁵ Właśnie one stanowiły kanon wcześniejszych opisów polszczyzny historycznej, a takich na Pomorzu było tak mało, że nie mogły stanowić przedmiotu analiz.

Z problematyką regionalną, a zarazem z problematyką obszarów pogranicznych wiąże się rozległy nurt badań polszczyzny kresowej. Najliczniejsze opracowania dotyczą zwłaszcza Kresów północno-wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, zarówno ich językowej przeszłości (np. prace zbiorowe: „Historia i współczesność języka na Kresach wschodnich”, 1997; „Język polski dawnych Kresów Wschodnich”, 1996), jak też przede wszystkim współczesnego stanu i zasięgu polszczyzny, w tym jej gwarowej odmiany (por. np. A. Zielińska „Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne”, 2002; I. Grek-Pabisowa „Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka”, 2002; I. Grek-Pabisowa, K. Handke. M. Ostrówka, A. Zielińska „Bohатыrowicze sto lat później”, 1998) (o rezultatach badania tego obszaru szerzej pisze I. Grek-Pabisowa, zob. niżej). Również problematyka innych obszarów pogranicznych była przedmiotem zainteresowania pracowników Instytutu. We wszystkich tych opracowaniach materiał językowy jest rozpatrywany w związku i na tle innych współistniejących zagadnień: historycznych, etnicznych, kulturowych, religijnych, obyczajowych. Nowoczesne przedstawienie takiego współistnienia przynosi książka Z. Grenia „Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe” (2000).

Nurt badań dotyczących współczesnej polszczyzny to: – z jednej strony opisy niektórych odmian języka narodowego, tu zwłaszcza liczne publikacje K. Handke o języku kobiet i mężczyzn oraz o języku familijnym („Polski język familijny. Opis zjawiska”, 1992), – a z drugiej strony zainteresowanie zmianami zachodzącymi w najnowszej warstwie języka (K. Handke, H. Popowska-Taborska, I. Galsterowa „Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie”, 1996; praca zbiorowa „Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku”, 1994).

Dziedziną badań od dawna obecną w Zakładzie Słowianoznawstwa i w Instytucie jest onomastyka. Wiele powstających tutaj opracowań z zakresu toponomastyki, toponimii, hydronimii i antropologii, autorstwa: E. Rzetelskiej-Feleszko, J. Dumy, M. Jurkowskiego, J. Riegera, E. Wolnicz-Pawłowskiej, W. Szulowskiej, Z. Kalety jest opartych na polskim materiale nazewniczym, a tym samym wzbogaciły one dorobek polonistyczny. Ponadto właśnie w Instytucie został rozwinięty nowy kierunek polskiej toponimii – nazewnictwo miejskie, za sprawą licznych opracowań i publikacji K. Handke, w tym książek: „Typy semantyczne i strukturalne nazw ulic Warszawy” (1970), „Polskie nazewnictwo miejskie” (1992), „Słownik nazewnictwa Warszawy” (1998).

Językoznawcy Instytutu są też autorami rozdziałów w takich syntetycznych kompendiach polonistycznych, jak: drugi tom „Encyklopedii kultury polskiej XX wieku” pt. „Współczesny język polski” (1993; wyd. drugie 2001) (tu autorstwo rozdziałów: K. Handke, J. Rieger, E. Rzetelska-Feleszko, J. Siatkowski) oraz „Polskie nazwy własne. Encyklopedia” (1998) (tu autorstwo rozdziałów: J. Duma, K. Handke, Z. Kaleta, E. Rzetelska-Feleszko, E. Wolnicz-Pawłowska).

Szczególną pozycję stanowi „Przewodnik po językoznawstwie polskim (1900 – 1970)” autorstwa K. Handke i E. Rzetelskiej-Feleszko, który ukazał się w serii „Vademecum Polonisty” (1977).

Zainteresowanie regionalną odmianą języka narodowego zaowocowało pomysłem zorganizowania konferencji interdyscyplinarnej na temat pojmowania regionu i regionalizmu w różnych dyscyplinach naukowych. Z inicjatywy K. Handke w 1992 r. odbyła się taka konferencja pod nazwą „Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość” z udziałem historyków, socjologów, geografów, językoznawców, literaturoznawców z Warszawy, Poznania, Torunia, Gdańska i Łodzi. Sama konferencja, a zwłaszcza publikacja pod tym samym tytułem (1993) przyniosły interesujące wyniki naukowe i wzbudziły w środowisku na tyle duże zainteresowanie, że w następnych latach zorganizowano w Instytucie kolejne konferencje z tego cyklu, również z udziałem naukowców różnych specjalności z różnych ośrodków krajowych: „Kresy – pojęcie i rzeczywistość” na temat obszarów kresowych w różnych krajach i na różnych kontynentach; mimo tak szeroko zakrojonego tematu, najwięcej opracowań dotyczy dawnych Kresów wschodnich Rzeczypospolitej i ich kulturowego fenomenu (druk: 1997); „Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcia i rzeczywistość dawniej i dziś”, na której próbowano znaleźć odpowiedź na pytanie, czym była wspólnota Słowian u zarania dziejów oraz czy dziś jeszcze istnieje pojęcie słowiańskiej wspólnoty i co się pod nim rozumie (druk: 2002).

Kolejne dwie konferencje interdyscyplinarne na temat „Semantyka milczenia” skupiły przedstawicieli teoretycznych nauk humanistycznych (językoznawców, literaturoznawców, socjologów, historyków sztuki, logika, psychologa) oraz przedstawicieli dyscyplin artystycznych: muzykologów, plastyków, teatrologów, radiowca, a także architekta. Publikowane tomy (1999 i 2002) zawierają bardzo interesujące studia o stosunku ciszy i milczenia, ale przede wszystkim o milczeniu znaczącym i jego udziale we wszystkich niemal sferach naszej społecznej przestrzeni.

Iryda Grek-Pabisowa

Badania polszczyzny na terenach dawnych Kresów Wschodnich

Badania współczesnej polszczyzny na dawnych Kresach Wschodnich w Instytucie Sławistyki PAN rozpoczęły się w 1987 roku i wiązały ze zgoła inaczej brzmiącym tematem – mianowicie „Rosyjsko-litewsko-polskie interferencje językowe na terenie Litwy i pogranicza litewsko-białoruskiego”. Temat ten powstał w wyniku porozumienia o współpracy między Polską Akademią Nauk a Akademią Nauk Białorusi i Litwy. Prawdopodobnie dzięki pierwszemu wyrazowi tematu ówczesny dyrektor Instytutu Słowianoznawstwa, Mieczysław Basaj, zlecił jego wykonanie Pracowni Języka Rosyjskiego, której byłem kierownikiem (zmiany nazwy Pracowni na: Pracownia Badań Polszczyzny Kresowej dokonano dopiero w styczniu 1998 roku). Powstała wówczas niespodziewanie możliwość podjęcia badań nad współczesnym językiem polskim na terenach dawnych Kresów Wschodnich. Zespół miał już doświadczenie dialektologiczne, gdyż przez lata pracował nad gwarą staroobrzędowców w Polsce i wydał kilka pozycji książkowych oraz dziesiątki artykułów o tematyce dialektologicznej i socjolingwistycznej. Zadanie zostało przez nas podjęte niezwłocznie. Trudno było wprost uwierzyć, że zostaniemy wpuszczone do polskich wsi. Mieliśmy informację o zachowaniu przez pozostałych za wschodnią granicą naszego kraju Polaków mowy ojczystej. Pisali o tym naukowcy radzieccy w wydanej w 1973 roku dwutomowej publikacji *Polskie govory v SSSR* (Mińsk 1973). Zawarto w niej wyniki przeprowadzonych kilka lat wcześniej (1967–1971) badań terenowych. W pomieszczonych w tym źródle artykułach znaleźć można opis sytuacji socjolingwistycznej niektórych terenów dawnej Wileńszczyzny, opis wybranych cech językowych północnokresowej i południowokresowej gwary polskiej, krótkie studium z zakresu językowej interferencji w mowie mieszkańców wsi narodowościowo mieszanej itp.

Od 1982 zaczęła się ukazywać seria *Studia nad Polszczyzną Kresową*, początkowo pod redakcją W. W. Werenicza (pracownika Białoruskiej Akademii Nauk) i J. Riegera, później, od tomu 7, pod redakcją J. Riegera – wówczas pracownika IS PAN. Była to seria Komitetu Słowianoznawstwa PAN. Aczkolwiek prace drukowane w tej serii były bardzo cenne, dotyczyły jednak bardzo różnych, rozproszonych zagadnień. Stale brak było systematycznych i całościowych badań współczesnych, przeprowadzonych przez Polaków, gdyż bardzo ważnym czynnikiem było tu nie tylko spojrzenie na sprawy języka polskiego na wschodzie oczami rodaków, ale też wyczulenie na najmniejsze różnice mowy kresowian w stosunku do języka ogólnopolskiego. Tej możliwości, z przyczyn naturalnych, nie mają osoby, dla których językiem rodzimym jest język wschodniosłowiański. Ponadto niejednokrotnie obserwowałam sytuacje, że gdy jednym z eksploratorów był Rosjanin czy Białorusin dobrze mówiący po polsku, informator po usłyszeniu jego wymowy z miejsca przechodził na „mowę prostą” (czyli gwara białoruską) lub rosyjski.

Temat miał być realizowany we współpracy z Litewską i Białoruską Akademią Nauk, a konkretnie: z Instytutem Języka i Literatury Litewskiej w Wilnie oraz Instytutem Językoznawstwa w Mińsku. Ich dyrektorami byli profesorowie Kostas Korsakas i Michał Sudnik. Współpracownicy tych Instytutów, którzy mieli z nami pracować, okazali się ludźmi dobrej woli. Byli to: Wiaczesław Werenicz, Iwan Jaszkin, Fiodor Klimczuk, Jelena Czebiaruk, Tatiana Bykowa i Swietłana Łobacz ze strony białoruskiej oraz ze strony litewskiej niezapomniana Elena Grinaweckiene, Aleksandras Vidugiris, Kazis Morkunas. Ze strony polskiej – początkowo pisząca te słowa oraz Irena Maryniakowa. Przez pierwsze lata, począwszy od 1987 roku, odbywał się zaledwie jeden dwutygodniowy wyjazd rocznie całego międzynarodowego zespołu. Niemniej jednak mogliśmy, dzięki życzliwości zagranicznych kolegów, wykorzystać ten czas maksymalnie. Byli to dialektolodzy, którzy mieli za sobą eksploracje terenowe – zbierali przez lata materiały do gwar białoruskich, Litwini zaś do gwar litewskich. Doskonale orientowali się w usytuowaniu wsi z ludnością mówiącą po polsku. Głównym organizatorem był polonista białoruski, dr Wiaczesław Werenicz, który położył wielkie zasługi w badaniach polszczyzny kresowej. W Związku Radzieckim był to już okres tak zwanej głośności i pieriestrojki, ale mimo to na nasz pobyt na wsi trzeba było mieć zgodę władz powiatowych (rejonowych). Z odpowiednim dokumentem należało zgłosić się do rady wiejskiej (*sielso-wietu*), która kierowała nas na kwatery i uznawała nasz pobyt za „legalny”.

Wszystkie te sprawy załatwiali koledzy białoruscy i litewscy. W czasie pobytu w terenie każda grupa narodowościowa prowadziła badania na własne potrzeby. Wymieniony wyżej wspólny temat współpracy tworzył nazwę nadrzędną różnych zagadnień, nad którymi pracowały poszczególne zespoły. Ani strona białoruska, ani litewska nie narzucały nam tematów.

Dla zespołu polskiego podstawowym zadaniem było badanie polszczyzny kresowej, stanu jej zachowania i sfer funkcjonowania, a także ustalenie obszarów, gdzie zdołała przetrwać. W tym celu trzeba było dotrzeć do możliwie dużej liczby miejscowości i poczynić jak najwięcej nagrań. Już początkowe doświadczenia eksploracyjne wykazały, że na terenie byłych Kresów Północno-Wschodnich niecelowe jest korzystanie w badaniach mowy ludności polskiej z kwestionariuszy gwarowych. Ludność posługująca się na co dzień dwoma lub trzema językami, bez trudności przełączająca się z jednego kodu językowego na drugi, przy wymienianiu nazw lub form, o które była pytana, zbyt często podawała odpowiedzi budzące wątpliwości. Poza tym żaden z istniejących polskich kwestionariuszy nie jest przystosowany ani do realiów kresowych, ani do mentalności kresowian. Z powodu multilingwalności Polaków na dawnych Kresach zrezygnowaliśmy też z badań typu atlasowego. Jedyną metodą, która dała dobre wyniki, były rozmowy ukierunkowywane na zaplanowane tematy lub wręcz spontaniczne. Przyjętej metodzie zarzucić można jednak to, iż uwadze eksploratorów uchodzić mogły nazwy jakichś drobnych elementów z zakresu na przykład techniki rolniczej czy innych kręgów tematycznych. Autorki zdawały sobie z tego sprawę. Jednakże dzięki zastosowanemu podejściu swobodnego wywiadu i nagrywania wypowiedzi ciągłych można było spojrzeć na polszczyznę kresową jak na system językowy osadzony w specyficznym zawężeniu kulturowym, a nie tylko jak na odmianę języka wyróżnianą dzięki nasyceniu osobliwościami leksykalnymi. Zgromadzone w ten sposób wypowiedzi stały się doskonałym materiałem do opracowywania współczesnej polszczyzny kresowej w wielu aspektach: od opisów systemu językowego, przez ujęcia socjolingwistyczne, do spraw tożsamości narodowościowej i innych. Można też było w oparciu o takie materiały odnaleźć wpływy bałtyckie i wschodniosłowiańskie, nie tylko leksykalne. Dopiero w szerszych kontekstach wychodziły na jaw złożone interferencje językowe.

W roku 1992 profesor Irena Maryniakowa przeszła do Pracowni Języka Białoruskiego jako jej kierownik, ale w dalszym ciągu jeszcze przez kilka lat uczestniczyła w pracach zespołowych Pracowni. W roku 1992 do zespołu dołączyła Anna Zielińska, a w 1993 Małgorzata Ostrówka. Gdy z kolei po

roku 1991 można już było na terenie Białorusi i Litwy poruszać się samodzielnie, materiałów przybyło tak wiele, że możliwe stało się opublikowanie dwutomowego opracowania. Pierwszy z nich (Irena Maryniakowa, Iryda Grek-Pabisowa, Anna Zielińska, *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych kresów północno-wschodnich*, SOW, Warszawa 1996, ss. 210) stanowi zbiór tekstów wiernie odtworzonych z taśm magnetofonowych, nagranych w 25 wsiach i miasteczkach dziesięciu powiatów. Zaopatrzone je w krótkie charakterystyki mowy każdego z informatorów.

Drugi, opracowany przez Irydę Grek-Pabisową i Irenę Maryniakową przy współpracy Małgorzaty Ostrówki i Anny Zielińskiej, zatytułowany *Współczesne gwary polskie na dawnych kresach północno-wschodnich* (SOW, Warszawa 1999, ss. 259), poza wyborem tekstów zawiera rozdział *Charakterystyka językowa północnokresowych gwar polskich*. Omówione zostały cechy fonetyczne i gramatyczne, także przedstawione graficznie ich usytuowanie w poszczególnych miejscowościach. Łącznie w obu tomach podano teksty z 49 miejscowości, charakteryzujące mowę 115 informatorów – kobiet i mężczyzn deklarujących narodowość polską.

W roku 1998 Pracownia zorganizowała międzynarodową konferencję naukową „Polszczyzna wpisana w dawną i dzisiejszą rzeczywistość Kresów Północno-Wschodnich”. Rozszerzona wersja referatów została opublikowana w roczniku *Acta Baltico-Slavica* (t. XXIV, Warszawa 1999).

Po kilku latach badań i dokładnej analizie zebranych materiałów badaczki nabrały przekonania, że sądy językoznawców polskich, zwłaszcza w okresie międzywojennym, o późnym, sięgającym drugiej połowy XIX w. rozpowszechnieniu się polszczyzny wśród niższych warstw społeczeństwa były zbyt pochopne. Brak jej zakorzenienia opierano między innymi na braku w mówionej odmianie archaizmów i na obecności licznych elementów obcych – litewskich i białoruskich. Tymczasem bogatszy materiał ukazał zupełnie inne oblicze polskich gwar północnokresowych. Okazało się, że do dziś przechowały one cechy archaiczne na wszystkich poziomach języka, zaś wpływy białoruskie to częściowo ogólne wpływy wschodniosłowiańskie. Wiele z nich należy wiązać z językiem rosyjskim okresu zaborów. W tej sytuacji została podjęta próba sprostowania dawnych poglądów. Iryda Grek-Pabisowa w artykule *Język polski na kresach północno-wschodnich. Legendy a rzeczywistość*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych* (seria 8, Warszawa 1992, s. 56-62) wiąże początki zakorzenienia się polszczyzny wśród ludu już z XVI wiekiem. Ogniskami, skąd wchodziła do szerszej komunikacji, były liczne dwory

polskie i osady (zaścianki) szlacheckie w Wielkim Księstwie Litewskim. Według tejsze badaczki bardzo skąpa liczba lituanizmów – z wyjątkiem polszczyzny na Kowieńszczyźnie – każe sądzić, że pośrednikiem w przemowianiu języka polskiego przez Litwinów na obszarach Wileńszczyzny była mowa prosta. Coraz liczniejsze prace historyków na temat ekspansji Polaków na wschód i osadnictwa w Wielkim Księstwie Litewskim wydają się potwierdzać tę hipotezę. Inna badaczka, Irena Maryniakowa (w pracy *Północno-wschodnie obszary polszczyzny wobec języków wschodniosłowiańskich i bałtyckich*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria 8, Warszawa 1992, s. 153-158), początki procesów polonizacji na obszarach Wielkiego Księstwa Litewskiego uważa za jeszcze wcześniejsze. W pracy *Związki polszczyzny północnokresowej z Podlasiem i Mazowszem* (*Acta Baltico-Slavica*, t. XXIV, Warszawa 1999, s. 163-178) pokazuje mnóstwo cech gramatycznych i składniowych łączących te dwa obszary. Taka bliskość językowa sugeruje dość wczesną kolonizację mazowiecko-podlaską na obszarach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Irena Maryniakowa pierwsza zwróciła uwagę na ścisłe związki polszczyzny kresowej z gwarami Podlasia i Mazowsza w pracy *O formach osobowych czasowników w północno-wschodnich gwarach polskich i językach wschodniosłowiańskich*, [w:] *Słowiańskie pogranicza językowe* (Warszawa 1992, s. 85-93). W ostatnich latach badacze spoza Instytutu Sławistyki wskazują także na związki leksykalne polszczyzny północnokresowej z wymienionymi już gwarami na polskich terenach etnicznych – Mazowszu, Podlasiu, w Małopolsce Wschodniej.

Na podstawie badań prowadzonych w latach 1987–1991 przez zespół pracowników Instytutu Sławistyki oraz danych z artykułów naukowców radzieckich o miejscowościach, gdzie notowali oni żywą mowę polską, Iryda Grek-Pabisowa opracowała współczesne zasięgi polszczyzny północnokresowej (stan wówczas zafiksowany odnosił się do sytuacji między rokiem 1967 a 1991). Okazało się, że zasięgi te prawie całkowicie pokrywają się z zasięgami opisanymi w okresie międzywojennym przez K. Nitscha i H. Turską, z tą jednak różnicą, że obecnie nie są to już zwarte obszary polskojęzyczne, lecz obszary, gdzie w wielu wsiach część mieszkańców (niekiedy większość) posługuje się w kontaktach domowych językiem polskim. Mapka tych obszarów została po raz pierwszy opublikowana w pracy: Iryda Grek-Pabisowa, Irena Maryniakowa, *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi*, [w:] *Mniejszości polskie i polonia w ZSRR* (red. Hieronim Kubiak i in., Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 149-153).

Kolejną weryfikacją wiedzy o mowie polskiej ludności wiejskiej na Kresach Północno-Wschodnich było ustalenie jej zróżnicowania terytorialnego. Ze zgromadzonej dokumentacji językowej wynika, że na całym areale polszczyzny kresowej na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego występują trzy kategorie cech. Są to: 1) zjawiska charakteryzujące mowę wszystkich kresowian, niezależnie od tego, czy mieszkają w skupiskach polskich, czy w rozproszeniu, 2) zjawiska o zróżnicowanej frekwencji w zależności od okręgu i 3) zjawiska spotykane tylko w danym okręgu. Zjawiska kategorii pierwszej Iryda Grek-Pabisowa i Irena Maryniakowa określiły jako cechy regionalne, a zjawiska kategorii drugiej i trzeciej jako cechy gwarowe. Na podstawie tego zróżnicowania badaczki wprowadziły podział na okręgi gwarowe. Na etnicznych terenach białoruskich wyodrębniły okręgi: brasławski, postawski, ostrowiecki, wronowski, grodzieński i baranowicki, a na etnicznych terenach litewskich: święciański, niemeczyński, wileński, solecznicki, kowieński. Zróżnicowanie tych obszarów na podstawie szczegółowej analizy cech potwierdziła Iryda Grek-Pabisowa w książce *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka* (Warszawa 2002, ss. 163). Praca jest pierwszym całościowym opracowaniem zagadnień fonetycznych we współczesnej polszczyźnie północnokresowej. Przedstawiając poszczególne zjawiska, ich interpretację i domniemaną genezę, autorka sugeruje przewagę wpływów wschodniosłowiańskich (szczególnie białoruskich) nad litewskimi w kształtowaniu się systemu fonetycznego polszczyzny północnokresowej. Wyjątek stanowi polszczyzna na Kowieńszczyźnie, gdzie system samogłoskowy znajduje się pod bardzo silnym oddziaływaniem języka litewskiego. W wymienionej wyżej pracy przeprowadzono (również po raz pierwszy) porównawcze zróżnicowanie cech polszczyzny północnokresowej i południowokresowej.

Jeszcze przed opublikowaniem drugiego tomu tekstów gwarowych w Instytucie Sławistyki został wydany tom zbiorowy pod redakcją Irydy Grek-Pabisowej, *Historia i współczesność języka polskiego na kresach wschodnich* (SOW, Warszawa 1997, ss. 354). Opublikowano w nim sześć rozpraw. Trzy dotyczą historii państwa i społeczeństwa litewskiego, historii szkolnictwa na ziemiach litewsko-ruskich, historii i stanu współczesnego języka polskiego na Kresach Południowo-Wschodnich. Pozostałe – autorstwa pracowników IS PAN: Kwiryny Handke, Irydy Grek-Pabisowej, Ireny Maryniakowej – traktują o zagadnieniach językowych związanych z Kresami Północno-Wschodnimi. W kolejnym tomie pod redakcją Kwiryny Handke, zatytułowanym *Kresy – pojęcie i rzeczywistość* (SOW,

Warszawa 1997, ss. 326), wydanym jako pokłosie konferencji o tym samym tytule, można znaleźć omówienie kilku ważnych zagadnień będących przedmiotem badań w IS PAN: Kwiryna Handke, *Pojęcie „kresy” na tle relacji centrum-peryferie*, Iryda Grek-Pabisowa, *Językowa rzeczywistość na dawnych kresach północno-wschodnich*, Irena Maryniakowa, *Polskie gwarowe obszary północno-wschodnie wobec pojęcia „kresy”*, i Janusz Rieger, *Polska rzeczywistość językowa na Ukrainie*.

W Pracowni Języka Ukraińskiego, obok prac ukrajinistycznych, od roku 1993 rozpoczęto (pod kierunkiem J. Riegera) badania polszczyzny południowokresowej. Obejmowały one zarówno tereny wchodzące przed drugą wojną światową w skład państwa polskiego, jak i obwody wschodnie Ukrainy prawobrzeżnej, głównie w rejonie miasta Chmielnicki (dawnej Płoskirów). Przeszłości języka polskiego w tej Pracowni poświęcono badania onomastyczne, które zaowocowały ważną i obszerną pracą Ewy Wolnicz-Pawłowskiej i Wandy Szulowskiej, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich. XV-XIX wiek* (SOW, Warszawa 1998, ss. 366). Jest to pierwsza próba przedstawienia problematyki antroponimicznej na Kresach Południowo-Wschodnich z odniesieniem do Kresów Północno-Wschodnich. W centrum uwagi znalazło się formowanie i funkcjonowanie polskiej antroponimii na badanym obszarze jako pewnego odrębnego systemu nazewniczego w społeczeństwie wielokulturowym.

Od chwili gdy stało się możliwe badanie współczesnej polszczyzny mówionej na Ukrainie, uwaga zespołu skupiła się przede wszystkim na tym temacie. Zbierano materiały gwarowe, publikowano artykuły. Od 1997 roku zespół pod kierunkiem J. Riegera organizacyjnie wchodzi w skład Instytutu Języka Polskiego PAN i tam kontynuuje prace nad polszczyzną południowokresową.

Pod opieką Instytutu Sławistyki, jako stażysta MEN, materiały gwary polskiej na Żytomierszczyźnie zebrał Sergiusz Rudnicki. Na ich podstawie opracował książkę *Gwara polska wsi Korczunek koło Żytomierza na tle gwary południowokresowych* (SOW, Warszawa 2000, ss. 207). Opisując język polski współczesnych mieszkańców Korczunka, autor próbuje też ustalić, jakimi gwarami mówili początkowo polscy osadnicy, gdy przybyli tu w drugiej połowie XIX wieku. Na podstawie wykrytych cech językowych autor sugeruje, że byli przybyszami z Mazowsza i Małopolski. Od jesieni 1999 roku w Pracowni Badań Polszczyzny Kresowej pogłębia wiedzę o polszczyźnie północnokresowej stażysta, sławista japoński z uniwersytetu w Kioto, Koji Morita. Wyniki badań publikuje w periodykach polskich. Pod kierunkiem

Anny Zielińskiej przygotowuje pracę doktorską na temat porównania polszczyzny na Litwie i Białorusi.

Polacy na Kresach należeli w przeszłości do różnych grup społecznych. Byli tu chłopci, wśród nich najwięcej spolonizowanych Białorusinów i Litwinów, drobna szlachta, która stanowiła poważny procent żywołu polskiego, oraz bardzo zamożne mieszczaństwo i zamożniejsza szlachta, zróżnicowana wewnątrznie pod względem majątkowym. Przedstawiciele tej warstwy dziś już nie ma. Dominują potomkowie chłopów i drobnej szlachty. Chociaż ta przynależność społeczna wydaje się obecnie wartością diachroniczną i nieważną, to jeszcze teraz obserwuje się pewne różnice w obyczajowości wśród różnych zespołów ludzkich, co przekłada się także na zachowanie nawyków językowych i świadome ich kontynuowanie. Dobitym dowodem tego jest książka Irydy Grek-Pabisowej, Kwiryny Handke, Małgorzaty Ostrówki i Anny Zielińskiej, *Bohatyrowicze sto lat później* (SOW, Warszawa 1998, ss. 338). W okolicy zaścianku Bohatyrowicze do dziś przetrwało kilkunastu potomków szlachty opisanej przez Elżbę Orzeszkową. Obserwacje mowy tych ludzi i zauważone różnice w stosunku do mowy i obyczajowości Polaków ze wsi chłopskich skłoniły badaczki do podjęcia tematu. Jest to praca nieco odmienna od tradycyjnych opisów językoznawczych. Autorki opracowania chciały pokazać „przerwaną ciągłość” – ale jednak ciągłość – historii, udokumentować, że ta zubożała dziś warstwa, zapędzona do kołchozów, nadal jeszcze zachowuje tradycje kulturowe czerpane z przeszłości. Ułożone tematycznie relacje mieszkańców Bohatyrowicz połączono z wybranymi fragmentami tekstów Elżby Orzeszkowej – listów i powieści *Bene nati*. Praca zawiera też rozdziały poświęcone charakterystyce językowej mowy Polaków na obszarze współczesnej Grodzieńszczyzny, sytuacji językowej na tym terenie, sytuacji Kresów Północno-Wschodnich w okresie zaborów i walki o zachowanie polskości. Temat badania mowy potomków szlachty na Wileńszczyźnie i Białorusi w celu poznania zróżnicowania socjalnego języka polskiego jest w dalszym ciągu kontynuowany.

Główne obszary, gdzie funkcjonuje lub funkcjonowała polszczyzna północnokresowa, to obecna Litwa, Białoruś (z podziałem na terytoria wchodzące przed drugą wojną światową w skład państwa polskiego i terytoria międzywojennej Białoruskiej Republiki Radzieckiej) oraz Łotwa. Zespół nasz badaniami obejmuje wszystkie te obszary – prowadzi eksploatację i badania archiwalne, opisując polszczyznę współczesną i polszczyznę okresu międzywojennego.

Badania nad mówioną polszczyzną kowieńską podjęła w 1994 r. Anna Zielińska. Były to badania pionierskie, ponieważ przed nią, pomijając przedwojenne artykuły H. Szwejkowskiej poświęcone kilku wybranym cechom językowym, nikt nie zajmował się tą odmianą polszczyzny północnokresowej na Kowieńszczyźnie. Zainteresowania badawcze koncentrowały się dotychczas tylko na pisanej odmianie języka polskiego w guberni kowieńskiej w XIX wieku oraz w międzywojennej Republice Litewskiej. Wyniki współczesnych badań terenowych na obszarze między Kownem a Poniewieżem, uwarunkowania społeczne i historyczne funkcjonowania polszczyzny kowieńskiej i jej najważniejsze cechy językowe opisała w monografii *Mniejszość polska na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne* (SOW, Warszawa 2002, ss. 192). Ustaliła, że polszczyzna kowieńska nie była jednolita. Składały się na nią trzy warianty socjolektalne: wariant wysoki – język warstw wyższych, średni – drobnoszlachecki i wariant chłopski.

Współczesną polszczyznę na Łotwie badała i opisała Małgorzata Ostrówka w monografii złożonej do druku *Współczesna polszczyzna mówiona na Łotwie*.

Zespół Pracowni zajmuje się także różnymi odmianami polszczyzny funkcjonującej w okresie międzywojennym na Białorusi radzieckiej. W tym czasie, do chwili likwidacji autonomicznego obwodu polskiego, zwanego Dzierżyńszczyzną, i wzmożonych represji w latach 1937–1938, mieszkało na tym terenie około 90 tysięcy Polaków. Mieli własne szkolnictwo, zespoły teatralne, prasę. Posługiwali się polszczyzną i mową prostą. Zachowały się pewne materiały, które pozwalają na odtworzenie mowy żyjących tam Polaków. Prace są w toku.

Obecnie najważniejszym zadaniem Pracowni jest opracowanie obszernego *Słownika mówionej współczesnej polszczyzny północnokresowej*. Koncepcja *Słownika* została opublikowana w pracy *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki*, pod redakcją Sławomira Gali (Łódź 2002). Zyskała ona wysoką ocenę wybitnych dialektologów. Podstawę materiałową *Słownika* stanowią przede wszystkim materiały własne Pracowni, poza tym opublikowane teksty autorów spoza IS PAN. Prace nad tą pozycją są już znacznie zaawansowane.

Irena Maryniakowa

Prace językoznawcze i folklorystyczne z zakresu wschodniej Słowiańszczyzny

W Instytucie Sławistyki PAN od czasu jego powołania do chwili obecnej prowadzone są wielorakie badania z zakresu wschodniej Słowiańszczyzny. O wielu z nich można powiedzieć, że stanowiły kontynuację wcześniejszych zamierzeń, które w Instytucie pojawiły się wraz z osobami zajmującymi się nimi lub wraz z zespołami badawczymi. Będzie to ukazane przy omawianiu konkretnych tematów.

I. Dialektologia

Wśród tematów dialektologicznych prowadzonych w Instytucie Sławistyki ważne miejsce zajmowały badania z zakresu geografii lingwistycznej. W ciągu ubiegłego półwiecza opracowano i wydano drukiem szereg wielotomowych atlasów gwarowych. Mówiąc o tej dziedzinie badań w odniesieniu do Słowiańszczyzny wschodniej, należy powtórzyć wzmiankowaną wyżej informację, że były one kontynuacją wcześniej rozpoczętych prac – atlasów gwar łemkowskich i gwar bojkowskich opierały się na zapisach gwarowych Zdzisława Stiebera i Stefana Hrabca, dokonanych podczas ekspedycji badawczych w latach trzydziestych ubiegłego wieku (były wtedy finansowane przez Komisję do Badania Ziemi Wschodnich przy Prezydium Rady Ministrów). Także atlasowe badania gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny miały początek w Instytucie Polsko-Radzieckim, gdzie w roku 1953 powstały komórki naukowe do badań języków i literatur wschodniosłowiańskich, włączone w 1957 roku do Zakładu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk. Tam, w Pracowni Języka Białoruskiego pod kierownictwem Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej

i z jej inicjatywy, rozpoczęto prace, które stanowią podstawę wydawanego w Instytucie Sławistyki atlasu językowego.

Poniżej zostaną pokrótce przedstawione atlasy gwar wschodniosłowiańskich opracowane w Instytucie Sławistyki i wydane już w całości lub będące na ukończeniu.

Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny (zeszyty 1–8, Łódź 1956–1964)

Autorem *Atlasu językowego dawnej Łemkowszczyzny* jest Zdzisław Stieber, który w pracy tej wykorzystał unikalny materiał pochodzący z lat 1934 i 1935, zapisywany osobiście w trakcie licznych ekspedycji badawczych wśród Łemków w miejscu ich dawnego zamieszkania (w dziewięciu punktach jest on uzupełniony materiałem zapisanym przez towarzyszącego mu w ekspedycjach terenowych Przemysława Zwolińskiego, wówczas studenta, oraz dla dwu punktów zaczerpnięty z *Atlasu językowego polskiego Podkarpacia* autorstwa M. Małeckiego i K. Nitscha, Kraków 1934). Na 416 mapach rozmieszczonych w ośmiu zeszytach, wydanych przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe w latach 1956–1964, ukazany jest stan gwar łemkowskich sprzed okresu powojennych przymusowych przesiedleń, jakie stały się udziałem tej ludności. *Atlas* stanowi cenny zabytek przeszłości językowej dawnej Łemkowszczyzny. Indeks wyrazów do *Atlasu językowego dawnej Łemkowszczyzny* sporządził Janusz Rieger.

Atlas gwar bojkowskich (tomy 1–7, Wrocław 1980–1991)

Atlas gwar bojkowskich powstał w Pracowni Języka Ukraińskiego Instytutu Sławistyki, opracowany przez Zespół pod kierownictwem Janusza Riegera. Autorami tomu 1 byli: Wanda Łukasik-Szulowska, Janusz Rieger, Ewa Wolnicz-Pawłowska, tomu 2 i następnych: Janusz Rieger, Elżbieta Rudolf-Ziółkowska i Ewa Wolnicz-Pawłowska. Systematyczne badania nad dialektem bojkowskim zapoczątkował Z. Stieber, który wspólnie ze Stefanem Hrabcem, wtedy asystentem, w latach 1937–1939 prowadził eksploatację gwar bojkowskich. Gromadzeniem materiału do przyszłego *Atlasu* zajmował się S. Hrabec. Zapisy wówczas dokonane na terenie zachodniej i środkowej Bojkowszczyzny stanowią trzon materiału, który posłużył do ukazania gwary bojkowskiej z całym bogactwem leksyki, najważniejszymi zjawiskami fonetycznymi, morfologicznymi i akcentowymi. W trakcie pracy nad *Atlasem* rozszerzono jego zasięg terytorialny – z początkowych 69 punktów do 163. Został on wzbogacony o materiały z gwar nadszańskich

S. Hrabca, własne zapisy członków Zespołu i materiały inne, głównie *Atlasu językowego Ukrainy*, udostępnione przez Instytut Nauk Społecznych AN ZSRR. Obejmuje także tereny pograniczne gwar: łemkowskiej, nadsańskiej i naddniestrzańskiej. Dzięki punktom uzupełniającym, w których prowadzono badania w latach siedemdziesiątych, *Atlas* odzwierciedla nie tylko dawną gwarę bojkowską, ale także jej stan nowszy. Zawiera 602 mapy obejmujące takie grupy leksykalne, jak: dom i zagroda, narzędzia gospodarcze, rolnictwo, hodowla i gospodarka pasterska, rośliny, zwierzęta, pożywienie, rodzina i stopnie pokrewieństwa, zawody, topografia terenu, czas, zjawiska atmosferyczne, zagadnienia fonetyczne i gramatyczne.

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny (tomy 1–3, Wrocław 1980–1993, tomy 5–8 Leksyka, Warszawa 1995–2002, w opracowaniu tomy 9–10, Leksyka)

Prace białorutenistyczne w Warszawie zostały zapoczątkowane z inicjatywy i pod kierunkiem Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej na początku lat pięćdziesiątych. Od roku 1955 w Pracowni Języka Białoruskiego w ramach organizacyjnych ówczesnego Instytutu Polsko-Radzieckiego prowadzono badania gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny typu atlasowego. Rozpoczętą pracę wraz z częścią Zespołu w 1957 roku przeniesiono do Pracowni Języka Białoruskiego Zakładu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk. Ważne przedsięwzięcie, jakim były badania gwar wschodniosłowiańskich na terytorium Polski, rozpoczęto od ustalenia zasięgu tych gwar na północy i zachodzie kraju. W wyniku prac sondażowych eksploatacją objęto teren ówczesnego województwa białostockiego (z wyjątkiem pasa zachodniego) i południowo-wschodnią część województwa suwalskiego, czyli od Puszczy Augustowskiej na północy do Bugu (Drohiczyn, Mielnik) na południu. Wyznaczono 114 punktów gromadzenia materiału (do *Atlasu* weszło 111 punktów). Pracę w terenie prowadzono w oparciu o kwestionariusz przygotowany przez Stanisława Glinkę przy współudziale Elżbiety Smułkowej. Składa się on z 1730 pytań ujętych w 23 rozdziałach tematycznych. Starano się uchwycić dawny stan języka. Eksploatacja terenowa trwała do 1962 roku. Prowadziły ją 32 osoby. Następne lata zajęło sporządzenie kartoteki, sprawdzanie materiału w terenie i przygotowanie projektu *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, który w założeniu winien przedstawić, metodą geografii lingwistycznej, najważniejsze dane z zakresu fonetyki, morfologii i leksyki dialektów wschodniosłowiańskich, pokazać związki językowe białorusko-ukraińskie na odcinku

południowym wyznaczonego terytorium, wyjaśnić kontakty badanych dialektów z sąsiednimi gwarami polskimi i polskim językiem literackim, ukazać wpływ języka litewskiego na dialekty słowiańskie Białostoczczyzny. Od początku do chwili obecnej *Atlas* jest pracą autorską zespołową, o zmiennym składzie Zespołu. Kierownikami Pracowni Języka Białoruskiego w okresie opracowywania *Atlasu* byli kolejno: Antonina Obrębska-Jabłońska do 1968 roku, Janusz Siatkowski do roku 1972, Stanisław Glinka do roku 1984, Michał Kondratiuk do 1992 roku. Od kwietnia 1992 roku do chwili obecnej funkcję tę pełni Irena Maryniakowa, która zapoczątkowała opracowywanie nowego działu – leksyki (są to tomy począwszy od tomu 5).

Prace badawcze zainicjowane przez Antoninę Obrębską-Jabłońską dotyczą pogranicza, będącego wielojęzycznym stykiem ludności słowiańskiej z bałtycką, także wzajemnego przenikania się dawnego osadnictwa zachodnio- i wschodniosłowiańskiego. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że dzięki przemyślanej koncepcji zbierania materiału oraz talentom organizacyjnym Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej i jej współpracowników z pierwszego okresu pracy powstała unikalna kartoteka o dużej wartości naukowej. Jest ona cennym i niepowtarzalnym źródłem wiedzy o mowie ludności wschodniosłowiańskiej na terenie północno-wschodniej Polski. Obecnie materiały te są wykorzystywane do opracowywanego w tejże Pracowni wielojęzycznego słownika gwarowego Podlasia, północno-wschodniego Mazowsza i Suwalszczyzny.

Pierwszy tom *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* pod redakcją Stanisława Glinki, Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej i Janusza Siatkowskiego ukazał się drukiem w 1980 roku. Oprócz wstępu, omawiającego przebieg pracy nad *Atlasem*, zawiera obszerny artykuł Jerzego Wiśniewskiego o historii osadnictwa na Białostoczczyźnie, spis eksploratorów, wykazy i opisy badanych wsi, kwestionariusz, na podstawie którego zbierano materiał gwarowy, osiem map pomocniczych ukazujących kierunki i zasięgi osadnictwa, dawne podziały polityczne i administracyjne, zalesienie terenu, podział administracyjny z 1 VI 1975 roku i siatkę punktów oraz 42 mapy dialektologiczne poświęcone fonetyce. Pod redakcją Stanisława Glinki są również tomy: 2 – fonetyczny, opublikowany w 1989 roku, i 3 – wydany w 1993 roku, który oprócz map fonetycznych zawiera mapy z zakresu fleksji rzeczownika. Tom 4 – gramatyczny – nie jest jeszcze przygotowany do druku.

Od połowy 1992 roku rozpoczęto prace nad nową częścią *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* – leksyką. Jest ona opracowywana

w sposób systemowy według działów tematycznych zawartych we wspomnianym kwestionariuszu zamieszczonym w 1 tomie. Całość materiału została ujęta w sześciu tomach po około 100 map w każdym. Pierwszy tom leksykalny z numerem 5 *Leksyka 1* pod redakcją Ireny Maryniakowej (pod redakcją tejże są pozostałe dotychczas wydane tomy) ukazał się w 1995 roku, tom 6 *Leksyka 2* w 1996 roku, tom 7 *Leksyka 3* w 1999, tom 8 *Leksyka 4* w 2002, tom 9 *Leksyka 5* jest w opracowaniu.

Poszczególne tomy zawierają następujące działy leksyki: tom 5 *Leksyka 1*: Mapy akcentowe, Części ciała, Świat zwierzęcy, Hodowla, Rybołówstwo, Choroby i leczenie; tom 6 *Leksyka 2*: Sprzęty domowe, Przygotowanie pokarmów; tom 7 *Leksyka 3*: Stosunki pokrewieństwa, Zawody i życie społeczne, Cechy osobowe, Wierzenia i obrzędy; tom 8 *Leksyka 4*: Rolnictwo, Sad i ogród, Świat roślinny, Zjawiska atmosferyczne; tom 9 *Leksyka 5*: Obróbka lnu, Surowce i ich obróbka, Odzież, Czas; tom 10 *Leksyka 6*: Budownictwo, Transport i komunikacja, Ukształtowanie terenu.

Wszystkie mapy leksykalne są opatrzone komentarzem, który zawiera pełny materiał gwarowy zapisany w kartotece, omówienie poszczególnych leksemów ukazanych na mapie oraz odpowiedni materiał z różnych opracowań gwarowych języków białoruskiego, ukraińskiego i polskiego, głównie z regionów graniczących z terytorium objętym przez Atlas.

Brakujący tom 4 będzie przygotowany do druku po ukazaniu się wszystkich tomów leksykalnych.

II. Prace folklorystyczne z pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego

Z inicjatywy Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej w Instytucie Sławistyki (wówczas Zakładzie Słowianoznawstwa) kontynuowano prace nad wydaniem rękopiśmiennych zbiorów etnograficznych Michała Federowskiego z zachodniej Białorusi i północno-wschodniej Polski.

Trzy pierwsze tomy pt. *Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905* ukazały się za życia autora w Wydawnictwie Akademii Umiejętności w Krakowie – tom 1 w roku 1897, tom 2 w roku 1902, tom 3 w 1903 roku. Tom 4, wydany w Warszawie przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie w roku 1935 pod redakcją Stanisława Poniatowskiego, zawiera część materiałów otrzymanych przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie w spadku po Michale Federowskim.

Pod kierunkiem Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej przystąpiono w roku 1955 do wydania pieśni ludowych ze zbiorów M. Federowskiego,

które po II wojnie światowej znalazły się w Oddziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. W skład Komitetu Redakcyjnego wchodził następujący badacz: Antonina Obrębska-Jabłońska – językoznawca (przewodnicząca), Jerzy Darnosz – etnograf (główny redaktor), Stanisław Glinka – dialektolog, Jan Stęszewski – muzykolog. Prace edytorskie, będące kontynuacją dzieła *Lud białoruski*, w latach 1955–1957 były finansowane przez Instytut Polsko-Radziecki, następnie kontynuowano je w Zakładzie Słowianoznawstwa PAN. W końcowym etapie zostały przygotowane dwa tomy pieśni, tom 5 ukazał się drukiem w roku 1958, tom 6 w 1960 roku. Równocześnie rozpoczęto prace nad kolejnym, 7 tomem, poświęconym życiu i metodom pracy Federowskiego, jego sylwetce naukowej i charakterystyce spuścizny rękopiśmiennej. Prócz artykułów o wymienionej tematyce tom zawiera indeksy incypitów pieśni, spis miejscowości i informatorów do tomów 5 i 6. Do zespołu redakcyjnego tomu 7 dokooptowano folklorystę Ryszarda Wojciechowskiego, językoznawcę Halinę Turską i kustosza Oddziału Rękopisów Helenę Kozerską. Z Komitetem Redakcyjnym współpracowali Maria Czurak, Michał Kondratiuk i Halina Petruczynik. Ukazał się on w roku 1969, jako tom 7 *Ludu białoruskiego. Suplement*. Podczas prac nad tym tomem w archiwum rękopisów Federowskiego znaleziono wiele tekstów pieśni nie włączonych przez autora do korpusu czystopisów, które były wykorzystane jako podstawa tomów 5 i 6. Przygotowano więc pod redakcją naukową A. Obrębskiej-Jabłońskiej kolejny tom pieśni opracowanych na podstawie rękopisów Federowskiego – *Lud białoruski. Inedita. Pieśni z archiwum zbieracza*. Tom 8 opracowała Maria Czurak (Warszawa 1981).

Jednocześnie z pracą nad edycją ostatniego tomu *Ludu białoruskiego* Maria Czurak podjęła temat badawczy o komizmie w białoruskiej prozie ludowej, który stał się podstawą jej pracy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. A. Obrębskiej-Jabłońskiej, wydanej pt. *Komizm w białoruskiej prozie ludowej* w 1984 roku. Należy zaznaczyć, że tematyka folklorystyczna z wykorzystaniem rękopisów Federowskiego w dalszym ciągu jest obecna w Pracowni Języka Białoruskiego. Maria Czurak w ramach swoich zainteresowań folklorystyką opublikowała wiele artykułów, m.in. *Pieśni polskie w zbiorze „Lud białoruski” Michała Federowskiego* (Studia Polono-Slavica Orientalia Acta Litteraria, t. 7, Wrocław 1989, s. 59-74), *Nie opublikowane rękopisy z archiwum Michała Federowskiego* (w: *W kręgu twórczości Michała Federowskiego*, pod red. M.T. Lizisowej i A. Aleksandrowicza, Kraków 1998,

s. 9-25). W archiwum rękopisów Michała Federowskiego znajduje się jeszcze bogaty materiał historyczny, czekający na opracowanie i publikację.

III. Prace leksykograficzne, gramatyki i inne opracowania

Pracownicy naukowcy Instytutu Sławistyki, szczególnie w pierwszym okresie jego funkcjonowania, prowadzili prace leksykograficzne bądź w ramach tematów instytutowych, bądź jako prace indywidualne. Duże zapotrzebowanie społeczne na tego typu opracowania skłaniało językoznawców zajmujących się językami wschodniosłowiańskimi do ich podejmowania, mimo że były ogromnie czasochłonne i dawały nikłą satysfakcję naukową. Główny pożytek, poza szerokim odbiorem publikacji, polegał na zdobywaniu doświadczenia w pracy zespołowej, uczył szacunku dla faktów językowych, uważnej ich obserwacji i klasyfikacji. W efekcie rozwijało to umiejętności młodej kadry potrzebne do pracy badawczej w dziedzinie językoznawstwa.

W Pracowni Języka Rosyjskiego powstało, najobszerniejsze ze wszystkich dotychczasowych, opracowanie słownictwa rosyjskiego – dwujęzyczny słownik rosyjsko-polski (240 arkuszy wydawniczych), który doczekał się wielu wznowień (Anatol Mirowicz, Irena Dulewicz, Iryda Grek-Pabis, Irena Maryniak, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1–2, Warszawa–Moskwa 1970; wyd. 3 poprawione i uzupełnione, Warszawa–Moskwa 1986; wyd. 7, Warszawa 2001). Doświadczenie zdobyte przy tej pracy pozwoliło podjąć trudny temat opracowania, będącego słownikiem z przekładem na język polski, pełnego zasobu leksykalnego rosyjskiej gwary staroobrzędowców, mieszkających obecnie w kilku skupiskach na terytorium Polski (Iryda Grek-Pabisowa, Irena Maryniakowa, *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*, Wrocław 1980). Zainteresowania językiem staroruskim w tejże Pracowni skłoniły do podjęcia pracy wypełniającej pewną lukę, jaką był brak słownika dającego do ręki specjalistom zestawy jednorodnych formacji morfologicznych dla celów statystycznych i porównawczych, a także ułatwiającego śledzenie drogi rozwojowej określonych derywacji słowotwórczych. Był to słownik a tergo, który polegał na ułożeniu materiału leksykalnego języka staroruskiego w porządku alfabetycznym, ale od końca wyrazu (Irena Dulewicz, Iryda Grek-Pabisowa, Irena Maryniak, pod kierunkiem Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej, *Indeks a tergo do Materiałów do Słownika języka staroruskiego I.I. Srezniewskiego*, Warszawa 1968).

Poza wymienionymi pracami ukazały się jeszcze inne słowniki języka rosyjskiego: Iryda Grek-Pabisowa, Wanda Sudnik-Owczuk, *Ilustrowany słownik dla dzieci. Rosyjsko-polski i polsko-rosyjski* (Warszawa 1982); Janusz Rieger, Ewa Rieger, *Słownik tematyczny rosyjsko-polski* (Warszawa 1985); Iryda Grek-Pabisowa, *Słownik ortograficzny języka rosyjskiego z zasadami pisowni i interpunkcji* (Warszawa 1995); Iryda Grek-Pabisowa, Galina Kowalowa, *Nowy słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski* (Warszawa 1997, wydanie rozszerzone 1999); *Rozmówki polsko-rosyjskie*, opracowała Małgorzata Ostrówka (Warszawa 1998). Można tu jeszcze wymienić pracę Ireny Dulewiczowej – *Transkrypcja i transliteracja wyrazów rosyjskich* (Warszawa 1981).

W Pracowni Języka Białoruskiego, poza słownikiem ogólnym z wyjściowym językiem polskim (Antonina Obrębska-Jabłońska, Michał Biryła, *Słownik polsko-białoruski*, Warszawa 1962), została opracowana w postaci dwujęzycznego leksykonu frazeologia języka białoruskiego (Anatol Aksamitow, Maria Czurak, *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*, Warszawa 2000). Jest to słownik przekładowy z wyjściowym językiem białoruskim. Jednostki frazeologiczne białoruskie mają odpowiedniki polskie w formie właściwego pod względem semantycznym frazeologizmu lub, w wypadku jego braku, w formie objaśnienia. Została tu wykonana praca pionierska, tak ze względu na opracowane języki, jak też zastosowaną metodę pełnego przedstawienia znaczeń języka wyjściowego.

Dla pełnego obrazu prac leksykograficznych odnotować należy, że ukazał się też obszerny *Słownik ukraińsko-polski* (Warszawa 1957) pod redakcją Przemysława Zwolińskiego i Stefana Hrabca, przygotowany przez zespół Pracowni Języka Ukraińskiego, ale złożony do druku przed jej włączeniem do Zakładu Słowianoznawstwa.

IV. System gramatyczny języka rosyjskiego i języka polskiego

Opisem systemu gramatycznego języka rosyjskiego w okresie pracy w Instytucie Sławistyki zajmował się Anatol Mirowicz. Jego autorstwa są opracowania: *Gramatyka opisowa języka rosyjskiego, cz. 1 Wiadomości ogólne o języku rosyjskim. Fonetyka. Pisownia* (wyd. 2, Warszawa 1965) i *Przegląd i charakterystyka części mowy w języku rosyjskim* (Warszawa 1967). Językiem rosyjskim w ujęciach diachronicznym i synchronicznym oraz konfrontacją z językiem polskim zajmowała się Irena Dulewiczowa, która jest autorką prac: *Nomina actionis we współczesnym języku rosyjskim*

(Wrocław 1976) i *Czasowniki denominalne w języku polskim i rosyjskim* (Wrocław 1981).

Na szczególną uwagę, ze względu na niekonwencjonalne ujęcie materiału gramatycznego, zasługuje opis konfrontatywny dwu systemów gramatycznych – języka rosyjskiego i języka polskiego, dokonany przez międzypracowniany zespół Instytutu Sławistyki. Całość zagadnień gramatycznych została podzielona wśród trojga autorów i opracowana w formie oddzielnych tomów: Irena Dulewiczowa, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Fonetyka i fonologia. Grafia i ortografia* (Warszawa 1993); Violetta Koseska-Toszeva, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Składnia* (Warszawa 1993); Irena Maryniakowa, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słowotwórstwem* (Warszawa 1993). Opracowanie ma duże walory pragmatyczne i naukowe. Konfrontacja spokrewnionych języków pozwala dostrzegać zjawiska językowe o sformalizowanych wyznacznikach gramatycznych w jednym języku, niewidoczne ze względu na inne środki wyrazu w opisach drugiego języka. Poza walorami poznawczymi pobudza do pogłębionych badań typu monograficznego. Nowatorski opis konfrontatywny, na przykład kategorii słowotwórczych, ukazuje różnorodność stosunków formalnych i funkcjonalnych opisywanych języków.

Popularnonaukowy charakter ma praca typu pomocy dydaktycznej Małgorzaty Ostrówki, *Łopata do głowy, czyli gramatyka rosyjska po naszymu* (Warszawa 1998).

V. Badania językowe rosyjskiej gwary staroobrzędowców mieszkających w Polsce

W Polsce po II wojnie światowej zwarte skupiska Rosjan – staroobrzędowców (starowierców) znajdują się na Białostoczczyźnie i na Mazurach. Jest to grupa religijna prawosławnych potomków osiedleńców, którzy po rozłamie w Cerkwi rosyjskiej w drugiej połowie XVII wieku nie podporządkowali się hierarchii kościelnej; prześladowani, szukali schronienia najpierw w miejscach odludnych na terenie kraju, a w kolejnych etapach ucieczki – poza granicami państwa rosyjskiego. Stąd osady ludności starowierskiej w postaci wyspowych grup etnicznych znajdują się zarówno w pobliżu ziem rosyjskich, jak i w bardzo oddalonych krajach. Gdziekolwiek ci ludzie przebywali, pielęgnowali idee, język i tradycje wyniesione z Rosji.

W ostatniej ćwierci ubiegłego wieku wzrosło zainteresowanie środowisk naukowych w różnych krajach, na których terytorium znajdują się lub znajdowały enklawy staroobrzędowców bądź też zbiory ich ksiąg cerkiewnych i starodruków. W Instytucie Polsko-Radzieckim przy organizacji pracowni naukowych w latach 1953–1955 brał udział Wiktor Jakubowski, zainteresowany zagadnieniami konfesyjnymi tego wyznania i historią starowierców. Z 1948 roku pochodzi jego wystąpienie na posiedzeniu Polskiej Akademii Umiejętności (*Protopop Awwakum na tle walk ideowo-religijnych w Rosji XVII stulecia*, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności, 1948, t. XLIX, nr 1, s. 7-11). On też zainteresował Anatola Mirowicza – językoznawcę, kierownika Pracowni Języka Rosyjskiego w tymże Instytucie i kierownika Katedry Filologii Rosyjskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego – mową rosyjską ludności wsi starowierskich. Wyjazdy terenowe organizowane w Instytucie Polsko-Radzieckim rozpoczęły się w 1954 roku (w 1956 roku Kazimiera Utrata napisała pod kierunkiem A. Mirowicza pracę magisterską o języku ludności starowierskiej na Mazurach). Były one kontynuowane w Zakładzie Słowianoznawstwa PAN po przeniesieniu tam pracowni naukowych w 1957 roku. Iryda Grek-Pabisowa przedstawiła ogólny rys historyczno-etnograficzny i językowy w artykule *Niektóre wiadomości o starowiercach zamieszkałych na terenie Polski* (*Slavia Orientalis*, VII, 1958, z. 4, s. 135-150), następnie w rozprawie doktorskiej *Rosyjska gwara starowierców w województwach olsztyńskim i białostockim* na podstawie danych językowych zlokalizowała ich gwarę jako należącą do grupy zachodniej środkowowielkoruskich gwar akających, czyli „grupy pskowskiej”.

W Pracowni Języka Rosyjskiego Zakładu Słowianoznawstwa (później Instytutu Słowianoznawstwa) w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Iryda Grek-Pabisowa i Irena Maryniakowa w trakcie licznych wypraw dialektologicznych zebrały bogaty materiał językowy. Prowadzono intensywne i wszechstronne badania wśród zwartych grup ludności starowierskiej w Polsce we wszystkich miejscach ich osiedlenia. Ludność rosyjska była wielojęzyczna. Poza językiem rodzimym posługiwała się językiem polskim, a na Mazurach również niemieckim. Istniały warunki opisu rosyjskiej gwary typu wyspowego w wielu aspektach. Powstały liczne opracowania wspólne obu badaczek, w tym *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce* (I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, Wrocław 1980), i indywidualne książkowe: *Imiesłowy w rosyjskiej gwarze starowierców mieszkających*

w Polsce (I. Maryniakowa, Wrocław 1976), *Funkcje składniowe bezokolicznika w gwarze pskowskiej i w gwarze Rosjan-starowierców mieszkających w Polsce. Studium porównawcze* (I. Maryniakowa, Wrocław 1982), *Rosyjska gwara starowierców w województwach olsztyńskim i białostockim* (I. Grek-Pabisowa, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968), *Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej staroobrzędowców mieszkających w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy* (I. Grek-Pabisowa, Wrocław 1983), *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów. Wybór prac z okazji 45-lecia pracy naukowej* (I. Grek-Pabisowa, Warszawa 1999) – tam też bibliografia polskich prac na temat staroobrzędowców. Również język polski, którym posługują się starowiercy, stał się przedmiotem badań w Pracowni Języka Rosyjskiego (przemianowanej później na Pracownię Polszczyzny Kresowej). Prace o ukierunkowaniu socjolingwistycznym, rozpoczęte w Instytucie Języka Polskiego, kontynuowała Anna Zielińska. Jej autorstwa, poza wieloma artykułami, jest praca *Wielojęzyczność staroobrzędowców mieszkających w Polsce* (Warszawa 1996).

Podsumowaniem wieloletnich badań pracowników Instytutu Sławistyki nad zagadnieniami dotyczącymi społeczności starowierskiej w Polsce (ukazanie jej w świetle różnorodnych problemów odnoszących się do innych grup tej konfesji, ich migracji i fenomenu zachowania religii, języka, etniczności, niezależnie od miejsca przebywania) była zorganizowana przez Instytut Sławistyki w roku 1992 w Ciechanowcu międzynarodowa konferencja, która zgromadziła naukowców z wielu krajów świata (Anglii, Białorusi, Bułgarii, Finlandii, Japonii, Łotwy, Niemiec, Polski, Rosji, Stanów Zjednoczonych). Pokłosem konferencji jest wydany pod redakcją Irydy Grek-Pabisowej, Ireny Maryniakowej i Richarda A. Morrisa tom artykułów *Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce. Ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie* (Warszawa 1994).

Maria Wojtyła-Świerzowska

Wczesne językowe dzieje Słowian w świetle etymologii i badań historycznojęzykowych

Badania nad przedhistorycznymi i wczesnohistorycznymi językowymi dziejami Słowian w Instytucie Sławistyki mają długą i świetną tradycję. Sięga ona jeszcze czasów przedwojennych i wiąże się z uniwersyteckim krakowskim środowiskiem sławistycznym, a tu – głównie z osobą Tadeusza Lehra-Spławińskiego, którego zainteresowania badawcze kierowały się ku zagadnieniom związanym z prasłowiańszczyzną: chronologią i przebiegiem etnogenezy Słowian, ich pierwotną ojczyzną, językiem i czasem rozpadu wspólnoty prasłowiańskiej. Idea znakomitego uczonego odtworzenia zasobu leksykalnego prasłowiańszczyzny zaowocowała już po wojnie. W latach pięćdziesiątych powołano w Krakowie zespół Pracowni Słownika (później Języka) Prasłowiańskiego w ramach struktury organizacyjnej Polskiej Akademii Nauk.

Owa kilkusobowa krakowska Pracownia, kierowana początkowo przez T. Lehra-Spławińskiego (po jego śmierci w 1965 r. przez Franciszka Sławskiego, od 1974 r. przez Wiesława Borysia), stała się głównym w kraju ośrodkiem językoznawstwa paleosławistycznego, a prace tam powstające, nawet te, które dotyczą wyodrębnionych już języków słowiańskich (bułgarystyczne, serbokroatastyczne, rusycystyczne, połabistyczne, bohemistyczne czy polonistyczne), noszą piętno historycznego spojrzenia na opisywane zjawiska językowe i często odwołują się do pierwotnego stanu prasłowiańskiego. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że dzieje krakowskiego słowianoznawstwa historycznego są jednocześnie dziejami Pracowni Słownika Prasłowiańskiego.

Słownik prasłowiański w pierwotnym zamyśle T. Lehra-Spławińskiego miał być zbiorem leksyki odtworzonej dla końcowej epoki prawspólnoty słowiańskiej, obejmującym podstawowy zasób słownictwa¹.

W 1961 r. ukazał się zeszyt próbny słownika². Trzydzieści lat później, w 1974 r., rozpoczęto jego pełną edycję. Dotychczas ukazało się osiem tomów³. Trzy pierwsze zawierają we wstępie szkic słowotwórczego modelu prasłowiańskiego czasownika i większej części rzeczownika, pióra F. Sławskiego⁴. Autor daje przejrzysty przegląd przyrostków, określa ich funkcje, stopień kategoryjności i żywotności w systemie rodzimym, a także ustala genezę i ewentualne związki ze słowotwórstwem innych języków i rodzin indoeuropejskich. Szczególną uwagę zwraca na perspektywę chronologiczną, starając się oddzielić to, co jest rodzime w słowotwórstwie prasłowiańskim, od dziedzictwa bałtosłowiańskiego i praindoeuropejskiego.

Zarys, choć nieukończony, ze względu na precyzję opisu ujmującego najistotniejsze zjawiska derywacji prasłowiańskiej i słowiańskiej stanowi nieocenioną wskazówkę i pomoc w studiach nad morfologią nie tylko słowiańską, ale również indoeuropejską.

W miarę postępu prac, przybywania coraz to nowych źródeł i materiałów leksykograficznych, zwłaszcza historycznych i dialektalnych, w znacznym stopniu poszerzających podstawową bazę danych, a także wobec nowych syntez w językoznawstwie sławistycznym A. Vaillanta, G. Shevelowa, Z. Stiebera, ulega zmianie pierwotna koncepcja *Słownika*. Więcej uwagi zwraca się na derywaty, pogłębia stronę semantyczną rekonstrukcji i odtwarza związki frazeologiczne; zza słów i fraz wyłania się przybliżony świat Słowian sprzed mniej więcej półtora tysiąca lat. W *Słowniku* zachowano jednak tradycyjną

---

¹ O metodologicznej stronie zagadnienia w owym początkowym okresie pracy nad *Słownikiem* pisali: T. Lehr-Spławiński, F. Sławski, *Z Pracowni Słownika Prasłowiańskiego*, RS, XX, 1960, s. 3-15; Z. Gołąb, K. Polański, *Z badań nad słownictwem prasłowiańskim*, Slavia, XXIX, Praha 1960, s. 525-540; F. Sławski, *Stan prac nad Słownikiem prasłowiańskim*, SPAN Kr., V, 1961, s. 70-78; K. Polański, *Słowotwórstwo w Słowniku prasłowiańskim*, tamże, s. 78-83; Z. Gołąb, *Trzy warstwy chronologiczne w słownictwie prasłowiańskim*, tamże, s. 83-86; także F. Sławski, *Nad pierwszym tomem Słownika prasłowiańskiego*, RS, XXXIV, 1973, s. 3-16; *O Słowniku prasłowiańskim*, JP, LIII, 1973, s. 181-188; *Nad szóstym tomem Słownika prasłowiańskiego*, JP, LXIV, 1984, s. 83-95.

² *Słownik prasłowiański*. Zeszyt próbny, red. T. Lehr-Spławiński, F. Sławski, Kraków 1961, ss. 66; zawiera ok. 100 haseł.

³ T. 1-8, A-G, red. F. Sławski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1974-2000.

⁴ T. 1, s. 43-58 (czasownik); t. 1, s. 58-141, t. 2, s. 13-60, t. 3, s. 11-19 (rzeczownik).

rekonstrukcję postaci fonetycznej wyrazów, mającą zaplecze w realnie poświadczonych, najstarszych słowiańskich tekstach kanonu zabytków staro-cerkiewno-słowiańskich. Jest to jednak zachowanie li tylko tradycji.

Odnotowuje się formy prasłowiańskie zapożyczone we wczesnym średniowieczu (VI–VIII w.) przez ludy i języki sąsiadujące ze Słowianami (pożyczkę greckie na Bałkanach i Peloponezie, fińskie na północnym wschodzie), a także pożyczki do języka prasłowiańskiego: irańskie, wschodnio-germańskie, z łaciny bałkańskiej i greki.

Słownik dobrze pokazuje różnorodność i bogactwo prasłowiańskiego systemu słowotwórczego przy wyraźnie rysujących się wewnętrznych podziałach dialektalnych. Ze szczególną pieczę odnotowuje leksykalne archaizmy, za czym kryją się zazwyczaj prastare realia kulturowe.

Z Pracowni krakowskiej wyszły liczne i różnorodne prace, odzwierciedlające indywidualne zainteresowania badawcze i wypracowane swoiste metody pracy⁵. Problemem etnogenezy Słowian, budzącym do dziś sporo emocji i do dziś nierozstrzygniętym do końca w sposób pewny, zajmował się już pomysłodawca *Słownika* i pierwszy dyrektor Zakładu Słowianoznawstwa – T. Lehr-Spławiński⁶; również F. Sławski wypowiedział się na ten temat, choć był to poboczny wątek jego badań⁷.

W. Boryś zajmował się problemem rozpadu wspólnoty prasłowiańskiej⁸.

Warto przypomnieć w tym miejscu, że w ośrodku krakowskim ukształtowały się, głównie pod wpływem T. Lehra-Spławińskiego, zainteresowania naukowe Zbigniewa Gołęba, który wiele lat później wydał samodzielną, ważną dla slawistyki syntezę *The Origins of the Slavs. A Linguist's View*⁹, notabene poświęconą pamięci właśnie T. Lehra-Spławińskiego. Zawarte w niej przemyślenia i wnioski dotyczące stratyfikacji indoeuropejskiego obszaru językowego,

⁵ W szkicu tym ze względów porządkowych jest mi poręczniej omawiać osobno dorobek Pracowni krakowskiej i Pracowni warszawskich Instytutu.

⁶ Zob. bibliografię prac: *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński*, PWN, Warszawa 1963, s. 7-18.

⁷ Zob. np. *Praojczyzna Słowian w świetle etymologii. Etnogeneza i topogeneza Słowian*. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Komisję Slawistyczną przy O/PAN w Poznaniu w dniach 8–9 XII 1978, red. I. Kwilecka, PWN, Warszawa–Poznań 1980, s. 23-238; *Praojczyzna Słowian*, PSS 9, Językoznawstwo, Warszawa 1998, s. 277-282.

⁸ *Rozpad wspólnoty prasłowiańskiej w świetle słownictwa*, [w:] *Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcie i rzeczywistość dawniej i dziś*, red. K. Handke, SOW, Warszawa 2002, s. 25-33.

⁹ Wyd. Slavia Publishers, Inc., Columbus, Ohio 1992, ss. 454.

miejsca Słowiańszczyzny w tym obszarze, etapów uformowania się i lokalizacji etnosu słowiańskiego rzutowały bardzo wyraźnie na opinie wielu badaczy, między innymi prof. F. Sławskiego zawarte we wspomnianym wyżej artykule.

Charakter pracy nad *Słownikiem* powoduje, że dorobek naukowy osób na stałe czy przejściowo związanych z Pracownią w mniejszym lub większym stopniu nawiązuje do etymologicznych, historycznojęzykowych zagadnień.

Prace ściśle etymologiczne, zarówno obszerniejsze syntezy, monografie słowotwórcze, opracowania kręgów semantycznych, jak i drobne studia wyrazowe, choć reprezentują często odmienne spojrzenie na etymologię, różny sposób jej opracowania i swoiste podejście do materiału, to jednak przez tradycję badawczą, wypracowaną przez T. Lehra-Spławińskiego, kontynuowaną później przez F. Sławskiego, noszą piętno pewnej specyficznej szkoły, dlatego – należąc do niej – są rozpoznawalne. Łączy je przestrzegana zasada pierwszeństwa słowiańskich danych materiałowych i ich interpretacji na ściśle określonych płaszczyznach chronologicznych (prasłowiańskiej, bałtosłowiańskiej, praindoeuropejskiej) oraz uzasadnienie budowy wraz ze znaczeniem na jednej z tych płaszczyzn.

Dla porządku i pamięci nadmienić trzeba, że jeśli chodzi o prace etymologiczne, z Pracownią związany był pierwszy zeszyt (rok 1962) *Słownika etymologicznego języka Drzewian połabskich* – współautorskie dzieło T. Lehra-Spławińskiego i K. Polańskiego¹⁰, kontynuowane i dokończony wiele lat później przez Kazimierza Polańskiego.

Ukończony został i obecnie czeka na wydanie pełny (a więc drugi po słowniku A. Brücknera z 1927 r.), jednotomowy, liczący kilka tysięcy haseł słownik etymologiczny języka polskiego – niezależne wprawdzie dzieło Wiesława Borysia, ale przez jego osobę poniekąd związane z Pracownią i Instytutem.

Studia etymologiczne i leksykalne (a w istocie etymologiczno-leksykalne) stanowią trzon twórczości naukowej zespołu krakowskiego. Autorzy pracują na materiale ogólnosłowiańskim albo, w zależności od zainteresowań badawczych, koncentrują się na poszczególnych odłamach słowiańszczyzny lub pojedynczych językach. Przy okazji takich badań wyłaniają się ciekawe zagadnienia z zakresu słowotwórstwa, semantyki i geografii wyrazowej.

Jeśli chodzi o dorobek profesora F. Sławskiego w tym zakresie, odsyłam do bibliografii zestawionej przez Władysława Sędzika¹¹.

¹⁰ Z. 1, *A-d'üzđ*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1962.

¹¹ *Slawistyczne studia językoznawcze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1987, s. 13-30 i *Dzieje Słowian w świetle leksyki, pamięci Profesora Franciszka Sławskiego*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Universitas, Kraków 2002, s. 37-56.

Lata pracy Kazimierza Polańskiego w Pracowni Słownika Prasłowiańskiego (1956–1967) przyniosły serię etymologicznych studiów połabistycznych, początkowo ogłaszanych głównie w Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego¹².

Z Pracownią związany był również w latach 1963–1969 Roman Laskowski. W 1966 r. ogłosił rozprawę o psł. *bachorǫ : *bachorǫ : **bachurǫ*¹³.

Na leksykalnym materiale prasłowiańskim i współczesnym, pochodzącym głównie z dwóch przeciwległych krańców Słowiańszczyzny, mianowicie z archaicznego dialektu czakawskiego na południu i równie archaicznej kaszubszczyzny na północy, pracuje Wiesław Boryś. W swych poszukiwaniach dociera nieraz do słownictwa reprezentującego skamieliny językowe już nie tylko prasłowiańskie, ale nawet praindoeuropejskie. Zwieńczeniem jego wieloletnich badań są wydane w 1999 r. w formie osobnej książki studia leksykalne nad dziedzictwem prasłowiańskim w czakawszczyźnie, gdzie najpełniej chyba, poprzez etymologię, realizują się poszukiwania archaicznej, reliktoowo tylko zachowanej leksyki. Zazwyczaj odkrycia takie odsłaniają jednocześnie prastare realia z zakresu słowiańskiej kultury materialnej i duchowej¹⁴.

Nie sposób pominąć dorobku W. Borysia w zakresie słowiańskiej historycznej geografii lingwistycznej, to znaczy – zagadnień starych podziałów dialektalnych jeszcze w obrębie prawspólnoty słowiańskiej czy też jej końcowej już fazy i starych kontaktów wewnątrzsłowiańskich¹⁵.

Starsza warstwa języka bułgarskiego i jego dialekty stanowią główny wątek prac Krystyny Herej-Szymańskiej. Studia etymologiczno-leksykalne,

---

¹² *Polabica I*, Filologia 2. Prace Językoznawcze 1, Kraków 1956, s. 109-137; *Polabica II*, tamże, Filologia 4. Prace Językoznawcze 2, Kraków 1958, s. 185-197; *Polabica III*, tamże, Filologia 6. Prace Językoznawcze 3, Kraków 1960, s. 53-64; *Polabica IV*, tamże, Filologia 8. Prace Językoznawcze 4, Kraków 1961, s. 209-215. *Etymologie połabskie* znalazły się również w SO, XX, 1960, s. 115-123 i Zeszytach Naukowych WSP w Katowicach (Prace Językoznawcze 2, Katowice 1962, s. 85-91); w 1964 r. autor ogłosił *Materiały po polabskiej etimologii*, *Ėtimologija* 2, Moskwa, s. 100-103.

¹³ RS, XXVI, 1966, s. 51-57.

¹⁴ *Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim*, SOW, Warszawa 1999, ss. 185.

¹⁵ Np. *Problematyka prasłowiańskich dialektizmów leksykalnych. Etnogeneza i topogeneza Słowian*, PWN, Warszawa 1980, s. 75-87; *Z geografii wyrazów słowiańskich*, SO, XXXIV, 1977, s. 1-6; *Ze studiów nad czakawsko-słoweńskimi związkami leksykalnymi*, SFPS, XII, 1972, s. 131-140; *Ze związków leksykalnych polesko-południowosłowiańskich*, Sor, XXXIII, 1984 (wyd. 1986), s. 331-335; *Rozpad wspólnoty prasłowiańskiej w świetle słownictwa. Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcie i rzeczywistość dawniej i dziś*, red. K. Handke, SOW, Warszawa 2001, s. 25-33.

zgodne z ogólnym profilem pracy, i tutaj mają na celu uchwycenie prasłowianizmów czy tworów pochodzących z jeszcze odleglejszych epok¹⁶.

Sporo etymologii bułgarskich, umieszczonych na płaszczyźnie ogólnosłowiańskiej, wskazujących paralele rozwojowe wyrazów i wspólną genezę, jest dziełem Tadeusza Szymańskiego, związanego z Pracownią do 1988 roku¹⁷.

Słowiańszczyzna wschodnia interesuje Bogumiła Ostrowskiego. Zwraca on uwagę zwłaszcza na osobliwości gwar białoruskich, które ze względu na zachowawczy charakter mają istotne znaczenie dla etymologii słowiańskich¹⁸.

Duży dział etymologiczno-leksykalnych badań Pracowni krakowskiej to ogłaszane najczęściej na łamach „Języka Polskiego” polonika, zawierające studia etymologiczne, historię wyrazów polskich (staropolskich, gwarowych, rzadkich, archaicznych, zapożyczeń), zawsze na szerszym porównawczym tle słowiańskim. Owe szczegółowe prace, niekiedy tylko przyczynki, uzupełniały w istotnym stopniu materiał wykorzystywany w *Słowniku prasłowiańskim*, a czasem dawały nowe lub zmodyfikowane propozycje etymologiczne. Przybierały one zazwyczaj formę cyklów rozprawek. W. Boryś jest autorem kilkudziesięciu takich studiów. Pisał między innymi o *pałatce i łatce*¹⁹, *swędrze; pożoładach = łakociach*²⁰; o *poniewieraniu się, tłuszczu, psnąć (się)*²¹.

¹⁶ *Bułgarskie tor*, RS, XXXVII, 1976, s. 65-68; *Starobălgarsko voštaga*, Paleobulgarica IV, Sofija 1980, s. 75-78; *Bălg. dial. navod*, Bălgarski ezik, XXXI, Sofija 1981, s. 48-50; *Bălg. dial. nătra*, tamże, XXXII, 1982, s. 139-141; *Slovnoto semejstvo na dumata ečemik*, tamże, s. 427-435; *Slovnoto semejstvo na dumata ezik*, Ezik i literatura, XXXVIII, Sofija 1983, s. 113-120.

¹⁷ Znaczną ich część autor ogłaszał w naukowych czasopismach bułgarskich. Oto niektóre z nich: *Iz starata bălgarska leksika (starati sę, skrižal)*, Paleobulgarica VII, z. 2, Sofija 1983, s. 55-58; *Za praslavjanskite dialektizmi v bălgarskata leksika*. Vtori meždunaroden kongres po bălgaristika, t. I, Sofija 1987, s. 151-161; *Iz bălgarskite dialektni arhaizmi (mari se, meč, smôrc)*, Bălgarski ezik, XXXIV, Sofija 1984, s. 349-352; *Kăm etimologijata na bălg. dial. otăva*, tamże, s. 213-214. Autor w tymże czasopiśmie pisze także o bułg. dial. *zonă, duda* (XXX, 1980, s. 211-214; XXXI, 1981, s. 143-144); także w XXXIII, 1983, s. 408-410 wydrukował artykuł *Iz praslavjanskata mitologičeska terminologija v bălgarski ezik: živ ogăn*. W 2003 r. ukazał się wybór prac *Ze studiów nad słownictwem słowiańskim*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, ss. 168, gdzie czytelnik znajdzie pełny przegląd prac autora.

¹⁸ *Ėtimologičeskije nabludenija nad leksikoj belorusskich govorov Grodnenskoj oblasti (na russkom i polskom fone)*, Russkaja dialektnaja ėtimologija. Materiały IV Międzynarodowej naukowej konferencji, Jekaterinburg 2002, s. 17-19.

¹⁹ JP, XLV, 1965, s. 12-15.

²⁰ *Małopolskie pożołady 'łakocie, smakołyki'*, SFPS, XXII, 1984, s. 5-7.

²¹ Seria: Etymologie polskie: 1. *poniewierać (się)*, 2. *tłuszczu*, 3. *psnąć (się)*, 4. *dial. spółtek, kasz. społk, špol*, 5. *dial. dzierbić się*, 6. *dial. ożol(g)nąć się*, 7. *dial. wiercpa, wierćpa, wirspa*, JP, LXXI, 1991, s. 22-34, 110-115, 233-239.

Wyjaśnił deminutywa typu *brzemiączko, ramiączko*²². W sumie ogłosił ponad 22 polskie etymologie.

T. Szymański opracował gwarowe *przyd*²³, *skrzyżal*²⁴, *bączal, japa*²⁵, kaszubskie *śuląta*²⁶.

K. Herej-Szymańska jest autorką między innymi objaśnienia kaszubskiego *szutka*²⁷, a także kilku artykułów z zakresu historii polskiego słownictwa²⁸.

Maria Wojtyła-Świerzowska zajmowała się pewnymi starymi polskimi terminami z zakresu budownictwa; zwróciła uwagę na realia towarzyszące różnicowaniu nazw *okół, okol(l)nica i gród*²⁹. Z kolei analiza gniazda wyrazowego *gluchy, głupi*, ze szczególnym uwzględnieniem materiału toponomastycznego, pozwoliła autorce na zaproponowanie korekty dotychczasowej etymologii psł. **gluchъ*³⁰.

Na specjalną uwagę zasługują opracowania odnoszące się już nie do pojedynczych wyrazów, lecz całych kręgów semantycznych, dających szerszy wgląd w kulturę Słowian i pozwalających na lepsze jej rozumienie. I tak Wiesław Boryś zajął się słowiańskim słownictwem anatomicznym³¹, muzycznym (podstawowy zasób nazw instrumentów muzycznych)³², a także, na bazie etymologii słownictwa z pewnego fragmentu życia społecznego Słowian, pokazał wycinek ich kultury duchowej³³.

²² *Deminutywa typu brzemiączko, ramiączko*, JP, LIV, 1974, s. 119-124.

²³ JP, LIII, 1973, s. 48-50.

²⁴ JP, LIV, 1974, s. 49-52.

²⁵ JP, LXIII, 1983, s. 96-101.

²⁶ JP, LIV, 1974, s. 49-52.

²⁷ JP, LVI, 1976, s. 127.

²⁸ *Polano w historii i dialektach języka polskiego na tle ogólnosłowiańskim*, JP, LIII, 1973, s. 353-355; *Z historii wyrazów polskich: 1. wietrzeć*, JP, LVII, 1977, s. 114-116.

²⁹ JP, LX, 1980, s. 159-163.

³⁰ *Dlaczego gluchy nie słyszy? Rozważania o etymologii psł. *gluchъ*, Južnoslovenski filolog, XLVII, Beograd 1991, s. 209-220.

³¹ *Ze słowiańskiego słownictwa anatomicznego*, SFPS, XXVI, 1990, s. 109-118.

³² *Kultura muzyczna dawnych Słowian w świetle słownictwa*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Universitas, Kraków 2002, s. 83-94.

³³ *Ludowe słownictwo ekspresywne na warsztacie etymologa*, [w:] *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, red. H. Popowska-Taborska, SOW, Warszawa 1997, s. 23-32; *Słowiańskie słownictwo w zakresie przyjaznych stosunków międzyludzkich. Język, literatura, kultura Słowian II*, Materiały międzynarodowej konferencji naukowej (...), red. J. Świdziński, Poznań 1999, s. 17-23.

Wierzenia i obrzędy dawnych Słowian, odtworzone i zinterpretowane na bazie danych etnograficznych i słownictwa, interesują Marię Wojtyłę-Świerżowską, która poświęciła tym zagadnieniom cykl artykułów³⁴. Szczegółne jednak miejsce w jej twórczości naukowej zajmuje problematyka czasu – jego konceptualizacja, sposoby językowego wyrażania (też sposoby nazywania miar czasu) w świecie indoeuropejskim³⁵.

Władysław Sędzik jest znawcą słowiańskiego słownictwa rolniczego i autorem monografii prasłowiańskiej terminologii rolniczej. Wyodrębnia w niej trzy chronologiczne warstwy nazw: rodzimą słowiańską i dwie odziedziczone: bałtosłowiańską i najbardziej archaiczną, a zarazem najciekawszą – praindoeuropejską³⁶.

Medycyna ludowa, choroba i śmierć w językowym obrazie świata zajmują Krystynę Herej-Szymańską³⁷.

Językowe odbicie emocji stanowi główny przedmiot badań Marioli Jakubowicz. Autorka wprowadza do interpretacji danych językowych perspektywę kognitywną³⁸.

³⁴ Por. np. *Terminologija agrarnoj obrjadnosti kak istočnik izučenija drevnej slavjanskoj duhovnoj kul'tury*, Slavjanskij i balkanskij fol'klor. Rekonstrukcija drevnej slavjanskoj kul'tury: istočniki i metody, red. N. I. Tolstoj, Moskwa 1989, s. 207-214; *O nazwach przedpościa w językach słowiańskich* (ogsł. *męsopustō, pŕn. zapustō, pŕd. poklady i in.*), RS, XLVII, 1991, s. 41-58.

³⁵ *Słowiańskie nazwy czasu: *časъ, *godъ, *čelo, *doba, *pora, *vermę*, RS, XLIX, 1994, s. 15-29; *Nazwy miar czasu w polszczyźnie*, [w:] *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX w.*, red. K. Handke, H. Dalewska-Greń, SOW, Warszawa 1994, s. 145-163 (wraz z etymologią i historią nazw); *Konceptualizacja pojęcia czasu w językowym świecie indoeuropejskim*, [w:] *Czas i kalendarz*, red. Z. J. Kijas OFMConv, Papieska Akademia Teologii, Kraków 2001, s. 379-398.

³⁶ *Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne. Użytki rolne*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1977, ss. 124; z tym tematem są też związane artykuły: *Ze studiów nad prasłowiańskim słownictwem rolniczym. Prasłowiańskie nazwy zbóż*, *Acta Baltico-Slavica*, XI, Warszawa 1977, s. 251-276; *Polskie nazwy zbóż*, JP, LVIII, 1978, s. 332-339; *Polskie żniwo*, JP, LXVI, 1986, s. 213-218; *Północnosłowiańskie *pěšbŕna*, seria: *Slawistyczne Studia Językoznawcze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1987, s. 339-342.

³⁷ Np. *Z dziedzictwa indoeuropejskiego w słowiańskiej terminologii anatomicznej*, *Studia Etymologica Brunensia*, I, red. I. Janyšková, H. Karliková, Praha 2000, s. 177-181; *Zdrowie i choroba u ludu bułgarskiego (na podstawie słownika Najdena Gierowa)*, *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 6: *Choroba, lek i zdrowie*, SOW, Warszawa 2001, s. 109-119; *Czasowniki ze znaczeniem 'umierać' w gwarach bułgarskich*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Universitas, Kraków 2002, s. 389-396; *Slavjanskaja leksika, nazývajuščaja umiranje*, *Studia Slavica Hungarica*, XLVII, nr 3-4, Budapest 2000, s. 269-276.

³⁸ Por. np. *Etymologia i ewolucja nazw uczuć w językach słowiańskich*, *Slavia*, LXIII, 4, Praha 1994, s. 419-424; *Zur Bedeutungsentwicklung im Bereiche des Gefühlswortschatzes*.

Kulturą duchową Białorusi interesuje się Bogumił Ostrowski³⁹.

Na marginesie badań paleoslawistycznych powstawały w Pracowni krakowskiej także prace o leksykalnych i słowotwórczych związkach bałto-słowiańskich⁴⁰.

Korpus leksyki słowiańskiej, badany pod kątem etymologii, nasuwa wiele problemów natury metodologicznej. Ze strony członków zespołu *Słownika* wychodziły postulaty i propozycje wprowadzenia pewnych korekt i innowacji; wskazywali oni także potrzebę unowocześnienia dotychczasowych metod badawczych. Wypowiadał się w tej sprawie T. Szymański⁴¹, W. Boryś podkreślał między innymi przydatność etymologicznych badań mniejszych, zwartych obszarów językowych⁴², a W. Sędzik – rolę danych gwarowych i historycznych w ustalaniu etymologii⁴³. M. Wojtyła-

---

Die Welt der Slaven, Sammelbände, t. 4, red. K. Böttger et.al., München 1999, s. 135-41; *Indogermanische Etymologien in einem Wörterbuch der semantischen Parallelen*, *Studia Etymologica Brunensia*, I, red. I. Janyšková, H. Karlíková, Praha 2000, s. 209-216; *Motywacja semantyczna przymiotników oznaczających kondycję fizyczną (silny : słaby; gruby : chudy) w językach słowiańskich*, *Studia Etymologica Brunensia*, II, red. I. Janyšková, H. Karlíková, Praha 2003, s. 403-416.

³⁹ *Grodzieńska terminologia meteorologiczna. W kręgu pogody i niepogody, chmur, deszczu i mżawki*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Universitas, Kraków 2000, s. 521-531; *Kultura duchowa i obyczajowość ludu w świetle leksyki białoruskich gwar okolic Grodna*, [w:] *Wielojęzyczność i wielokulturowość na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, red. Z. Abramowicz, Libra, Białystok 2002, s. 163-172.

⁴⁰ Np. W. Boryś, *Leksyka prasłowiańska a leksyka bałtycka*, PSS, VI, 1983, s. 63-69; *Zu den südslavisch-baltischen lexikalischen Verknüpfungen*, *Linguistica Baltica*, I, Warszawa 1993, s. 193-199; M. Wojtyła-Świerżowska, *On Certain Slavic and Baltic Word-formation Parallels*, *Linguistica Baltica*, I, Warszawa 1993, s. 183-192; W. Sędzik, *On Baltic and Slavic Agricultural Terminology*, *Analecta Indoeuropaea Cracoviensia*, Ioannis Safarewicz memoriae dicata, Kraków 1995, s. 365-370; tegoż *Bałto-słowiańskie nazwy narzędzi*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, Kraków 2002, s. 187-190.

⁴¹ *Po vāprosite za pročuvaneto na praslavjanskata leksika*, *Bälgarski ezik*, XXXVI, Sofija 1986, s. 8-15.

⁴² W. Boryś, *Potrzeby i metody opracowywania słowników etymologicznych małych słowiańskich obszarów językowych*, PSS 10, *Językoznawstwo*, Warszawa 2002, s. 25-31 (wspólnie z H. Popowską-Taborską); por. też tegoż autora, *Problemy etymologii kaszubskiej*, SFPS, XXX, Warszawa 1993, s. 11-15; *Problems in Reconstructing Protolanguages*, *Analecta Indoeuropaea Cracoviensia*, Ioannis Safarewicz memoriae dicata, Kraków 1995, s. 103-107; B. Ostrowski, *O wykorzystaniu materiału języka polskiego przy rekonstrukcji leksyki prasłowiańskiej*, RS, L, 1997, s. 45-51.

⁴³ *Znaczenie danych historycznych i dialektalnych dla etymologii*, RS, LI, 1998, s. 103-108.

-Świerzowska postuluje w badaniach większy udział metody gniazdowej, głębszą analizę semantyczną materiału (uwzględnianie w znaczniejszym stopniu synonimów i antonimów) i większe wykorzystanie dorobku etnolingwistyki, a także baczniejsze przyglądanie się realiom kulturowym⁴⁴.

W Pracowni powstało kilka monografii leksykalnych i słowotwórczych, opartych na materiale słowiańskim i dotyczących prasłowiańszczyzny. W istocie są to jednak prace o charakterze indoeuropeistycznym, gdyż wkraczają na płaszczyznę porównań bałtyckich i indoeuropejskich. Każda z nich jest jednocześnie zbiorem studiów historycznoleksykalnych. I tak kategorię (pra)słowiańskich nazw wykonawcy czynności z uwzględnieniem chronologii poszczególnych typów słowotwórczych opracowała M. Wojtyła-Świerzowska. Autorka ta zajęła się również drugą wielką kategorią słowotwórczą – abstraktami dewerbalnymi (*nomina actionis*), ich typologiczną genezą i mechanizmami rządzącymi przejściami w obszar nazw konkretnych. Dotychczas opracowane zostały najstarsze typologicznie formacje tematyczne, a także formacje sufiksalne z podstawowym elementem *-n-*, *-t-*⁴⁵.

Archaiczna słowiańska prefiksacja imienna (prefiksy **pa-*, **so-* : **po-*, **sō-*) została opracowana przez W. Borysia⁴⁶, słowotwórstwo, semantyka i chronologia prasłowiańskiej terminologii rolniczej przez W. Sędzika (patrz: przypis 37).

Szczegóły morfologii prasłowiańskiej – pojedyncze słowotwórcze typy, przyrostki czy ciekawsze, mniej znane zjawiska, rozpatrywane na tle indoeuropejskim, były i są obiektem zainteresowania członków Pracowni krakowskiej⁴⁷.

Z Pracownią krakowską od zarania jej dziejów związany jest „Rocznik Sławistyczny”. Tutaj mieściła się i nadal się mieści jego redakcja. W skład

⁴⁴ *Kognitywizm w etymologii*, RS, LI, 1998, s. 17–31.

⁴⁵ *Prasłowiańskie nomen agentis*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, seria: Monografie Sławistyczne 30, Wrocław 1974, ss. 157; *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. I. Formacje tematyczne*, seria: Prace Sławistyczne 96, SOW, Warszawa 1992, ss. 185; *Prasłowiańskie abstractum. Sufiksalne nomina actionis (Formacje z podstawowym sufiksальnym -n-, -t-)*, seria: Prace Sławistyczne 112, SOW, Warszawa 2003, ss. 173.

⁴⁶ *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, seria: Monografie Sławistyczne 32, Wrocław 1975, ss. 180.

⁴⁷ Na przykład R. Laskowski jest autorem artykułu *Kontynuanty prasłowiańskiego przyrostka *-ynji w języku polskim*, JP, XLII, 1962, s. 171-87; W. Boryś pisał o przymiotnikach: *Prasłowiańskie przymiotniki dewerbalne z apofonią o:ɔ*, RS, XLI, 1981, s. 35-41; *Kształtowanie się klasy przymiotników w epoce prasłowiańskiej*, RS, LI, 1998, s. 9-16; B. Ostrowski opracował archaiczne tematy na *-i-*: *Prasłowiańska deklinacja -i-tematowa*

komitetu redakcyjnego wchodził najznakomitsi polscy slawiści, poloniści i indoeuropeiści, m.in.: Jan Łoś, Kazimierz Nitsch, Jan M. Rozwadowski, Mieczysław Małecki, Tadeusz Lehr-Spławiński, Zenon Klemensiewicz, Jan Safarewicz, Zdzisław Stieber, Witold Taszycki, Franciszek Sławski, Maria Jeżowa, Władysław Kuraszewicz. „Rocznik”, publikując fundamentalne dla slawistyki rozprawy, a zwłaszcza recenzje (do t. XLVI, 1981), zamieszczał również slawistyczną bibliografię komentowaną w układzie działowym. Czasopismo to preferuje slawistyczną tematykę diachroniczną i tym samym wnosi duży wkład do slawistyki porównawczej i paleoslawistyki.

Warszawski ośrodek slawistyczny pozostawał pod przemożnym wpływem osobowości naukowej i kierunku badań prof. Zdzisława Stieberta. Pełną bibliografię jego dorobku naukowego zestawiła Z. Rudnik-Karwatowa, *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały z konferencji naukowej* (Wrocław 1982). Tutaj trzeba tylko stwierdzić, że prace Z. Stieberta poświęcone zwłaszcza fonologii wczesnosłowiańskiej – niezwykle precyzyjne, lapidarne, oparte na perfekcyjnie dopracowanej chronologii względnej i wykorzystaniu wszelkich językowych śladów obecności wczesnych Słowian w centralnej Europie – są podstawą współczesnej wiedzy slawistycznej w tym zakresie; wywarły również wpływ na prace krakowskiej szkoły etymologicznej (patrz wyżej).

Etymologia i wczesne językowe dzieje Słowian nie mieszczą się w głównym profilu badawczym pracowni warszawskich związanych tematycznie z poszczególnymi grupami języków słowiańskich. Gdy jednak kierunek badań zespołowych lub indywidualnych przesuwał się ku zjawiskom historycznym, pojawiały się tam prace często odwołujące się do perspektywy porównawczej lub prasłowiańskiej. I tak niektóre językowe zagadnienia wschodniosłowiańskie badane w pracowniach rusycystycznych i rutenistycznych znajdowały wykładnię na gruncie prasłowiańskim. Na przykład prof. Antonina Obrębska-Jabłońska (związana z Instytutem w latach 1957–1969) pokazała rozwój fleksji białoruskich męskich nazw osób na *-a/-ja*⁴⁸

---

w świetle danych innych języków indoeuropejskich, *Studia Etymologia Brunensia*, I, red. I. Janyšková, H. Karlíková, Praha 2000, s. 209-216; W. Sędzik zajął się kompozytami: *Z problematyki prasłowiańskich kompozytów. Studia z językoznawstwa słowiańskiego*, red. F. Sławski, H. Mieczkowska, Instytut Filologii Słowiańskiej UJ, Kraków 1995, s. 191-194; M. Wojtyła-Świerżowska podjęła problematykę kentumowej warstwy słownictwa prasłowiańskiego, np. *Elementy kentumowe w słownictwie prasłowiańskim*, [w:] *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, red. W. Boryś, J. Rusek, Universitas, Kraków 1998, s. 47-57.

⁴⁸ *Studia Rossica*, Warszawa 1976, s. 89-97.

na tle starosłowiańskim i staroruskim; Marian Jurkowski (1957–1971) prześledził losy prasłowiańskich grup *kv'*-, *gv'*-, *xv'*-⁴⁹, a opracowana przez niego ukraińska terminologia hydrograficzna stanowi jednocześnie studium etymologiczne poszczególnych nazw⁵⁰. Również Irena Dulewiczowa (pracująca w Instytucie do 1986 r.) w swych małych monografiach rosyjskich przyrostków *-ba* i *-tva* sięga do języka prasłowiańskiego i pokazuje ich genezę oraz dalszy rozwój typu już na gruncie rosyjskim⁵¹.

Również Elżbieta Smułkowa (pracująca w Instytucie w latach 1957–1971), której zainteresowania badawcze koncentrują się głównie wokół archaicznych gwar białoruskich, w twórczości naukowej ciąży ku historii, uwypuklając ich archaiczne cechy noszące znamiona prasłowianizmów⁵².

W nurcie badań paleoslawistycznych czy bliskich im – etymologicznych mieści się również część dorobku członków stołecznych pracowni, programowo związanych ze Słowiańszczyzną zachodnią.

Hanna Popowska-Taborska⁵³, kierująca przez długie lata po śmierci Zdzisława Stiebera zespołem *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, poszerzając zakres badań o zagadnienia starosłowiańskie, zajęła się między innymi trudnym i wielkim problemem, jakim jest etnogeneza Słowian i ich wczesne dzieje. Praca *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*⁵⁴ daje syntezę tego wszystkiego, co powiedziano na temat Słowian, począwszy od mitologicznych, baśniowych, przednaukowych przekazów różnego typu, po współczesne hipotezy antropologii, archeologii, historii, etnografii, a wreszcie

⁴⁹ PSS, 1965, seria I, s. 51-64.

⁵⁰ Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1971, ss. 140.

⁵¹ *Rzeczowniki z formantem -ba w języku rosyjskim*, SFPS, XI, 1971, s. 137-145; *Formacje z -tva w tekstach staroruskich*, SFPS, XII, 1972, s. 173-181.

⁵² *O białoruskim g'ęga krzemień. Przyczynek do zagadnienia substratu bałtyckiego w historii języków słowiańskich*, PSS, seria 2, 1963, s. 215-221; *Z geografii wschodniosłowiańskich nazw zbóż i terminów z nimi związanych*, SFPS, VI, 1967, s. 171-194; *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, t. 1-2, Wrocław 1968, ss. 243 + 57 map; *Ze studiów nad słownictwem białoruskim*, Slavia Orientalis, XVII, 2, Warszawa 1968, s. 237-251.

⁵³ Bibliografię prac za lata 1955–1995, zob. *Symbolae Slavisticae. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, red. E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 1996; wybór pism autorki znaleźć można: *Szkice z kaszubszczyzny. Dzieje. Zabytki. Słownictwo*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wejherowskiej, Gdańsk 1987, ss. 269, także *Szkice z kaszubszczyzny. Leksyka. Zabytki. Kontakty językowe*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1998, ss. 277.

⁵⁴ Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1991, ss. 174 (wznowienie: Warszawa 1993).

– językoznawstwa. Lektura tej książki uświadamia złożoność problemu i jego – na obecnym etapie rozwoju nauki – nierozwiązywalność.

Orientację w językoznawczym dorobku H. Popowskiej-Taborskiej uzyska czytelnik we wskazanej w przypisie bibliografii i tam znajdzie wiele wcześniejszych, cząstkowych prac przygotowujących grunt pod *Wczesne dzieje*⁵⁵.

Kwiryna Handke, współtwórczyni *Atlasu językowego kaszubszczyzny*, autorka licznych studiów kaszubologicznych, interesująca się również zjawiskami historycznej, regionalnej i współczesnej polszczyzny, jej odmianami i kierunkami rozwoju, niejednokrotnie sięga do sławistycznej diachronii, porównań i etymologii⁵⁶.

Większość dorobku Janusza Siatkowskiego (związanego z Instytutem w latach 1956–1982) skupia się wokół problematyki bohemistycznej, przy czym wiele miejsca zajmują w nim również dialektologia polska, zagadnienia bułgarystyczne, problem interferencji niemiecko-słowiańskich i in. W tym gąszczu zagadnień znalazło się miejsce także na stary świat Słowian, Polan, na studia etymologiczne⁵⁷.

Wspomnieć trzeba wreszcie, że do językowej problematyki wczesno-słowiańskiej nawiązują niektóre sławistyczne prace porównawcze Jadwigi

---

⁵⁵ *Projekt kartoteki faktów językowych służących jako materiał dowodowy dotyczący etnogenezy Słowian*, *Slavia Antiqua*, XX, Warszawa 1973, s. 43-46 (wspólnie z W. Budziszewską i K. Handke).

⁵⁶ Por. np. *Prasłowiańskie wzory zachodniosłowiańskich compositów nominalnych*, *Zeitschrift für Slawistik*, XXIV, Berlin 1979, s. 44-50; małe studium etymologiczne poświęciła autorka *zimorodkowi*, seria: *Sławistyczne Studia Językoznawcze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1987, s. 115-119; pewne spostrzeżenia metodologiczne dotyczące badań językowych znaleźć można w artykule *Relacja: diachronia – synchronia a praktyka badawcza*, [w:] *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, t. 1, red. M. Białokórska, S. Kania, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1994, s. 7-13. Bibliografia prac K. Handke za lata 1959–1997 zamieszczona została w tomie *Rozważania i analizy językoznawcze. Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin Autorki*, SOW, Warszawa 1997, s. 13-26.

⁵⁷ Np. *Kaszubskie *chata, *cháta, *káta* ‘stary dom’, *RKJ ŁTN*, VIII, 1962, s. 253-258; „Polski język i jego narzecza”, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 4, cz. 1 – P, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1970, s. 206-208; *Jeszcze raz o słowiańskim żaden* ‘nikt, ani jeden’, *SO*, XXVII, 1978, s. 203-205; *Po väprosa za neposredstvenoto vlijanie na starobälgarskija ezik värhu staropolskija*, *Bälgarski ezik*, XXXI, Sofija 1981, s. 407-412; *O cerkiewizmach w najstarszej polskiej terminologii chrześcijańskiej*, *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego*, *Sławistyka* 3, Gdańsk 1982 (wyd. 1985), s. 97-105.

Zieniukowej⁵⁸, a także Zuzanny Topolińskiej (w Instytucie w latach 1954–1963), której podstawowe dla akcentologii polskiej badania wychodzą od stanu prasłowiańskiego i pokazują uwarunkowania kierunków rozwojowych akcentuacji na obszarze polsko-pomorskim⁵⁹.

Poza tematykę czysto bułgarystyczną, będącą główną domeną zainteresowań badawczych Violetty Koseskiej-Toszewej, wykraczają jej prace mieszczące się w materiałowej diachronii i nawiązujące do prawspólnoty słowiańskiej⁶⁰.

Zupełnie osobne miejsce w badaniach nad wczesnymi dziejami Słowian zajmuje onomastyka. Nazwy własne, z reguły konserwatywne, opierające się zmianom, dają kapitalny wgląd w dzieje osadnictwa, w chronologię zjawisk językowych w sytuacji, gdy nie ma poświadczeń w postaci nazw pospolitych. Hydronimia, oronimia, toponimia, antroponimia itd. reprezentują często skamieliny językowe i dlatego badania nad nimi są niezastąpionym źródłem poznania wczesnych, w zasadzie przedhistorycznych, językowych dziejów Słowian. O dorobku onomastycznym Instytutu zob. Ewa Rzetelska-Feleszko, s. 91-108.

Skróty

JP = Język Polski, Kraków 1913 nn.

PSS = Z polskich studiów slawistycznych, Warszawa 1958 nn.

SFPS = Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, Warszawa 1956 nn.

RKJŁ ŁTN = Rozprawy Komisji Językowej, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Wydział I, Łódź 1954 nn.

RS = Rocznik Slawistyczny, Kraków 1908–1955, 2002 nn., Wrocław 1956–2001.

SO = Slavia Occidentalis, Poznań 1921 nn.

SOR = Slavia Orientalis, od 1957 nn., wyd. przez Komitet Słowianoznawstwa PAN

SPAN Kr. = Sprawozdania z posiedzeń Komisji PAN, Oddział w Krakowie, Kraków.

⁵⁸ *Kategoria męskoosobowości w językach słowiańskich*, PSS, seria 3, 1968, s. 109-114; *Rozwój liczebników z sufiksami -oj-, -or-/-er- w językach północnosłowiańskich. Morfologia i semantyka*, [w:] *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*, red. J. Zieniukowa, SOW, Warszawa 1992, s. 219-239.

⁵⁹ *Stosunki iloczynowe polsko-pomorskie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1964, ss. 126.

⁶⁰ Np. *Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1972, ss. 134; *Uwagi o wymowie psł. *ě w gwarach zachodniobułgarskich*, RS, XXXIV, 1972, s. 55-60.

Violetta Koseska-Toszewa

Z dziejów badań nad synchronią języka

Zespołowe językoznawcze badania synchroniczne zostały zapoczątkowane dopiero w latach siedemdziesiątych w dawnej Pracowni Języków Południowosłowiańskich IS PAN (obecnie jest to Pracownia Semantyki IS PAN).

Języki południowosłowiańskie, język polski i rosyjski

Kazimierz Feleszko, z wykształcenia serbokroata, legitymował się bardzo poważnym dorobkiem z zakresu badań synchronicznych nad językiem serbsko-chorwackim. Miał też duże osiągnięcia w dziedzinie badań synchronicznych i konfrontatywnych macedońsko-polskich i serbsko-chorwacko-polskich. Znajomość języków macedońskiego, serbsko-chorwackiego, bułgarskiego i rumuńskiego zapewniła mu miejsce również wśród wybitnych bałkanistów. Zainteresowania K. Feleszki genetyką i koniunktywą południowosłowiańską, kategorią liczby i semantyczną kategorią ilości, modalnością werbalną, kategorią określoności/nieokreśloności i temporalnością w językach południowosłowiańskich zapoczątkowały w IS PAN badania składni i semantyki w planie synchronicznym.

Po powiększeniu kadrowym Pracowni, której członkami zostały Violetta Koseska-Toszewa i Irena Sawicka, na szczególną uwagę zasługują prace z zakresu konfrontacji języka polskiego i języków południowosłowiańskich, jak też prace synchroniczne dotyczące języków z trzech grup słowiańskich: bułgarskiego, rosyjskiego i polskiego (por. K. Feleszko, V. Koseska, I. Sawicka, *Zagadnienia predykcji imiennej w językach południowosłowiańskich*, Wrocław 1981; V. Koseska-Toszewa, *Semantyczne aspekty kategorii*

określoności/nieokreśloności (na materiale z języka bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego), Wrocław 1982; V. Koseska-Toszewa, *The Semantic Category of Definiteness/Indefiniteness in Bulgarian and Polish*, Warszawa 1991).

W latach 1976–1981 Pracownia Języków Południowosłowiańskich w składzie poszerzonym o Małgorzatę Korytkowską i Jolantę Mindak zakończyła prace nad „Projektem gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej i serbsko-chorwacko-polskiej”. Był to pierwszy ogólny projekt **semantycznej gramatyki konfrontatywnej** (wówczas nie tylko dla języków słowiańskich), oparty na studiach logiczno-semantycznych, dotyczących zestawianych języków słowiańskich (por. *Studia polsko-południowosłowiańskie*, Warszawa 1984).

Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska jest obecnie pierwszą i jedyną jak dotąd na świecie tak obszerną próbą semantycznej konfrontacji z językiem-pośrednikiem. Na całość **Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej** (GKBP) składa się 12 woluminów tworzących 8 tomów (na tom 6 składają się 4 części, tom 7 zaplanowano w 2 częściach). Ostatnim tomem ma być tom poruszający podstawowe problemy słowotwórstwa w językach bułgarskim i polskim. Część 4 tomu 6 jest już po korekcie. Obie części tomu 7 oraz tom 8 *Gramatyki* powinny ukazać się drukiem w najbliższym czasie. Opublikowano koncepcje teoretyczne tego tomu, por. artykuły z teoretycznymi założeniami opisu S. Karolaka i V. Koseskiej-Toszewej. Jeśli powiodą się nasze plany, *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* będzie nie tylko pierwszą próbą konfrontacji obu języków z ciągle rozwijającym się językiem-pośrednikiem, ale też najobszerniejszym dziełem z tej dziedziny na świecie. Tomy *Fonetyka i fonologia* oraz planowany tom o słowotwórstwie zostały pomyślane jako tomy formalne.

Zespół odrzucił prace strukturalistyczne jako nienadające się do równorzędnej konfrontacji języków. Doświadczenie autorów wskazywało, że opis konfrontatywny z kierunkiem formalnym nie będzie w pełni wartościowym opisem konfrontatywnym. Taki opis konfrontatywny sprowadzałby się do opisu jednego języka za pomocą drugiego. Chodziło jednak o to, by oba języki zostały potraktowane jednakowo. Nie można byłoby tego dokonać bez próby stworzenia **semantycznego języka-pośrednika**; dlatego postanowiono poprowadzić opis ukierunkowany od **treści** do **formy** w obu językach. Bez stworzenia języka-pośrednika nie można byłoby równorzędnie opracować materiału z obu języków. To była najtrudniejsza przeszkoda teoretyczna, jaką Zespół miał pokonać. Dzięki tej próbie opisano wiele zjawisk z języków bułgarskiego i polskiego, nie zauważonych dotąd

przez badaczy w jednojęzycznych opisach gramatycznych. *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* jest więc publikacją pożyteczną zarówno dla bułgarystów, jak i polonistów.

Pierwsze tomy *Gramatyki* (t. 1–4) zostały wydane w języku bułgarskim (por.: t. 1, I. Sawicka, T. Bojadżiev, *Fonetika i fonologija*, Sofija 1988; t. 2, V. Koseska-Toszewa, G. Gargov, *Semantičnata kategorija opredelenost /neopredelenost*, Sofija 1990; t. 3, L. Krumova, R. Roszko, M. Čoroleeva, A. Petrova-Wasilewicz, *Semantičnite kategorii količestvo i stepen*, Sofija 1994; t. 4, I. Gugulanova, P. Barakova, M. Szymański, *Semantičnata kategorija „komunikant”*, Sofija 1993). Trudności ekonomiczne spowodowały, że poczynając od 5 tomu *Gramatyki* jej kolejne tomy są wydawane w Polsce w języku polskim: t. 5, cz. 1, M. Korytkowska, *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*, Warszawa 1992; t. 6, cz. 1, V. Koseska-Toszewa, V. Maldżiewa, J. Penčev, *Modalność. Problemy teoretyczne*, Warszawa, 1996; t. 6, cz. 2, M. Korytkowska, R. Roszko, *Modalność imperceptywna*, Warszawa 1997; t. 6, cz. 3, V. Maldżiewa, *Modalność: hipotetyczność, irrealność, optywność i imperatywność*, Warszawa 2003; t. 6, cz. 4, M. Korytkowska, *Modalność interrogatywna – pytania o rozstrzygnięcie* (w druku). Tom 7, poświęcony semantycznym kategoriom aspektu – S. Karolaka oraz czasu – V. Koseskiej-Toszewej, po ostatecznej redakcji zostaną oddane do druku w 2004 roku.

Równoległe z pracami nad *Gramatyką konfrontatywną bułgarsko-polską* kontynuowano prace składniowo-semantyczne na materiale języków bułgarskiego, macedońskiego i serbsko-chorwackiego (por. np. rozprawę M. Korytkowskiej, *Bułgarskie czasowniki modalne*, Wrocław 1977, oraz rozprawę habilitacyjną tej samej autorki, *Z problematyki składni konfrontatywnej – na podstawie bułgarskich i polskich zdań bezpodmiotowych*, Wrocław 1990). Do tego nurtu badań zaliczyć należy też prace V. Maldżiewej (por. np. *Gramatyczne sposoby wyrażania znaczenia „możliwość”*, Warszawa 1989) oraz H. Dalewskiej i J. Mindak (patrz niżej).

Badania semantyczno-składniowe w aspekcie konfrontatywnym nawiązują zawsze wiele dyskusyjnych problemów teoretycznych. W ostatnich latach pion synchroniczny IS PAN został bardzo wzmocniony pracami wybitnego slawisty i romanisty, Stanisława Karolaka. Zajął się on nie tylko konfrontacją semantyczną (por. GKBP, t. 7, cz. 1), ale wydał również monografię o aspekcie w języku macedońskim, monografię *Od semantyki do gramatyki* (Warszawa 2001), a także uzupełnił i opracował nowe wydanie *Podstawowych struktur składniowych języka polskiego* (Warszawa 2002).

Prace nad GKBP poprzedziły dyskusje w zespole międzynarodowym, opublikowane w pierwszym tomie „Slavia Meridionalis” (*Kategorie werbalne w języku polskim i bułgarskim*, red. K. Feleszko, V. Koseska, H. Orzechowska, Warszawa 1977). Pismo to wychodzi obecnie w IS PAN pod redakcją naukową Stanisława Karolaka (por. kolejny tom, w druku).

Równocześnie z pracami nad kolejnymi tomami GKBP powstawały też *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie* (t. 1–7, Warszawa 1986–2003). *Studia* zawierają dyskusje nad różnymi problemami gramatyki i stanowią dowód solidnej, nieraz trudnej współpracy między współautorami polskimi i bułgarskimi. Ostatni, 7 tom *Studiów gramatycznych bułgarsko-polskich* pod redakcją V. Koseskiej-Toszewej i J. Baltovej jest pomyślany jako przewodnik po *Gramatyce konfrontatywnej bułgarsko-polskiej*. W związku z trudnościami ekonomicznymi ostatnich lat i faktem, że *Gramatykę* początkowo wydawano w Sofii (4 tomy), a dopiero pozostałe tomy w Warszawie, zaistniała konieczność przygotowania „klamry” obejmującej całość tego wielotomowego dzieła w formie krótkiego przeglądu osiągnięć współautorów.

Lingwistyka konfrontatywna była przez długie lata kopciuszkim lingwistyki ogólnej. Zakładano, że porównywanie kilku wybranych (najczęściej dwu), a nie wszystkich – jak w typologii – języków jest zadaniem lingwistyki synchronicznej o zastosowaniach wyłącznie praktycznych. Lingwistyka konfrontatywna miała pomóc zarówno w nauce języków obcych, jak i w przekładzie (ewentualnie komputerowym) i na tym miała skończyć się jej rola. Postulowano, co prawda, wypracowanie **języka-pośrednika**, nie będącego żadnym z konfrontowanych języków. Był to wymóg **teoretyczny** trudny do spełnienia ze względu na wyodrębnienie podstawowych kategorii semantycznych tworzących strukturę języka-pośrednika. Powinien on składać się z pojęć empirycznych, wykrywanych w trakcie jednoczesnego badania co najmniej dwóch języków. Jest to zadanie nie do rozwiązania, jeśli bada się tylko stan formalny obu języków (por. pierwszy tom GKBP z językiem-pośrednikiem: V. Koseska-Toszewa, G. Gargov, t. 2, Sofija 1990). „Wykrywanie uniwersaliów empirycznych, w przeciwieństwie do dedukowanych apriorycznych – pisał Adam Weinsberg – wzbogaca wiedzę o rzeczywistych językach”. Jednocześnie często są popełniane pomyłki metodologiczne, znane pod nazwą absolutyzacji. Nieraz za uniwersalia (powszechniki) uważa się bowiem takie cechy języka naturalnego, które nimi nie są (Weinsberg 1983). Powszechników szukano przede wszystkim w formalnym warsztacie języka, a właśnie pod tym względem różnią się

języki. Język-pośrednik jest właściwością tylko teoretycznych badań konfrontatywnych. Jego tworzeniem zajął się Zespół GKBP.

W tradycyjnych opisach konfrontatywnych wybrany język, przeważnie język obcy dla odbiorcy, był zestawiany z innym językiem, zazwyczaj językiem ojczystym odbiorcy. Przy takim ujęciu opis polegał przede wszystkim na tłumaczeniu konstrukcji powierzchniowych, właściwych dla języka obcego i nieznanymi odbiorcy w zestawieniu z konstrukcjami formalnymi jego języka rodzimego, por. np. *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska*, która składa się z trzech oddzielnych, autorsko opracowanych części: Irena Dulewiczowa, *Fonetyka i fonologia. Grafia i ortografia*, Irena Maryniakowa, *Morfologia ze słowotwórstwem*, V. Koseska-Toszeza, *Składnia. Gramatyka systematyzuje i uwypukla wiele ważnych faktów z obu języków, nie jest jednak semantyczną gramatyką konfrontatywną, taką jak GKBP. Autorzy podkreślają zresztą jej praktyczny charakter, zaliczając ją do stosowanych badań konfrontatywnych. Gramatyka koncentruje się na bardzo szczegółowym (skądinąd przynoszącym wiele cennych informacji) opisie niektórych środków wyrażania pewnych treści, ale – siłą rzeczy – pomija niektóre środki wyrażania tych samych treści, często nie mniej ważne dla charakterystyki całego systemu językowego.*

Języki zachodniosłowiańskie

Pion składni i semantyki w IS PAN wzbogacił się w latach osiemdziesiątych o badania porównawcze i konfrontatywne czesko-polskie. Kierunek ten rozwijał się dzięki badaniom czesko-polskim Zbigniewa Grenia i Danuty Rytel. Rozprawa habilitacyjna Z. Grenia *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*, a także prace na temat walencji czasownika czeskiego są pracami konfrontatywnymi dotyczącymi obszaru zachodniosłowiańskiego. Z. Greń zajmuje się fonetyką, słowotwórstwem, składnią i semantyką gwar trzech języków literackich w ujęciu synchronicznym i diachronicznym. Badania te są zarówno jednojęzyczne, jak i kontrastywne. Teoretyczne ujęcie pozwala autorowi jednolicie traktować frazy o różnych cechach formalnych, a także rozgraniczyć poziom semantyczny i syntaktyczny. D. Rytel-Kuc zajęła się walencją czasownika i problematyką leksykografii polsko-czeskiej. Jej późniejsze prace należy łączyć również z *Gramatyką konfrontatywną polsko-niemiecką (Deutsch-polnische kontrastive Grammatik)*, której była współautorką. *Gramatyka* ta powstała z inicjatywy prof. U. Engela z Instytutu Języka Niemieckiego w Mannheim;

dwa tomy ukazały się drukiem w grudniu 1999 roku (wydawnictwo niemieckie Julius Groos Verlag) i z pewnym opóźnieniem w 2000 roku w Warszawie (PWN). Przez dziesięć lat nad *Gramatyką* pracowało osiemnastu naukowców: czternastu polskich germanistów i czterech slawistów polonistów, w tym D. Rytel-Kuc.

Języki litewski i polski

Obecnie studia porównawcze i konfrontatywne, prowadzone przez Romana Roszko i Danutę Roszko, są kontynuacją przede wszystkim teorii konfrontacji językowej zaprezentowanej w GKBP. Przygotowano „Projekt gramatyki konfrontatywnej litewsko-polskiej” (dalej GKLP), który przedstawiono między innymi na Międzynarodowym Kongresie Bałtystycznym w Rydze w 2000 roku. Przewiduje się publikację pięciu tomów GKLP. Aktualnie zakończono kompletowanie bazy materiałowej języka litewskiego, opracowano też fragmentarycznie tematy: czas, modalność imperceptywna, hipotetyczna i konkluzywna oraz fonetyka. R. Roszko rozwinął szczegółowo temat wykładników semantycznej kategorii imperceptywności w języku litewskim i ich odpowiedników w języku polskim (R. Roszko, *Wykładniki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim*, Warszawa 1993) oraz wykładników semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności w językach litewskim i polskim (monografia w fazie przygotowań do druku). Jest to opis ukierunkowany od znaczenia do formy, wykorzystujący teorie kwantyfikacji zakresowej, bezpośredniego podejścia do semantyki, semantyki sytuacyjnej oraz sieci Petriego. Natomiast D. Roszko zajęła się tematem litewskich form perfectum i ich odpowiedników w litewskiej gwarze okolic Puńska oraz w języku polskim.

Klamrą powyższych badań jest edycja pomyślana jako wielotomowa *Semantyka a konfrontacja językowa*. Jej pierwszy tom został opublikowany w 1996 roku pod redakcją V. Koseskiej-Toszewej i D. Rytel-Kuc. Artykuły z tego tomu analizują ważne pojęcia semantyczne w kilkunastu językach: bułgarskim, czeskim, francuskim, włoskim, litewskim, niemieckim, polskim, serbskim, chorwackim, chińskim i japońskim. Drugi tom *Semantyki a konfrontacji językowej* ukazał się drukiem w 1999 roku pod redakcją Z. Grenia i V. Koseskiej-Toszewej. Jego autorzy skoncentrowali się na teoretycznych problemach związanych z konfrontacją języków słowiańskich (bułgarskiego, polskiego, rosyjskiego, chorwackiego, czeskiego i in.)

i niesłowiańskich (angielskiego, francuskiego, włoskiego, litewskiego, holenderskiego, niemieckiego, szwedzkiego, japońskiego i in.).

Pogranicze lingwistyki porównawczej i typologii

Teoretyczne badania konfrontatywne często prowadzą do typologii. Zestawianie języków względnie odległych typologicznie (taka jest sytuacja w wypadku bułgarskiego i polskiego), zgodnie z tradycyjnymi metodami formalnymi konfrontacji językowej, nie daje gwarancji wydobycia problemów dotąd nie zauważonych i nie opisanych, nie stwarza też możliwości spojrzenia z innej, nowej perspektywy na zagadnienia poruszane w opisach jednojęzycznych. Z poszukiwaniem nowych dróg badawczych w bałkanistyce należy łączyć dwa tomy. Pierwszy tom, *Językowe studia bałkanistyczne*, pod redakcją V. Koseskiej-Toszewej i I. Sawickiej, jest dziełem Pracowni Języków Południowosłowiańskich we współpracy z autorami z innych ośrodków w Polsce i za granicą. Tom drugi *Językowych studiów bałkanistycznych* został opublikowany w 1991 roku pod redakcją V. Koseskiej-Toszewej i T. Szymańskiego. Obie prace poruszają problemy dotyczące struktury fonetycznej, semantycznej i dialektologii historycznej jednego z języków bałkańskich lub kilku języków z tej grupy językowej (por. też z tej tematyki pracę J. Mindak i I. Sawickiej, *Zarys gramatyki języka albańskiego*, Warszawa 1993, a także J. Mindak, *Językowa kategoria żywotności w polszczyźnie i słowiańszczyźnie na tle innych języków świata. Próba ujęcia typologicznego*, Wrocław 1990).

Powszechnym zjawiskiem w opisach typologicznych jest wyjście od form danego systemu języka i zestawienie ich z formami z systemów innych języków. Dalszym etapem jest omawianie znaczeń tych form. Jednak znaczenia te uwzględnia się na ogół zgodnie z tradycyjną gramatyką danego języka, w której nie rozpatruje się niekiedy nawet głównych kategorii semantycznych występujących w tym języku. Dla przykładu: w gramatykach języka polskiego z reguły nie ma informacji o sposobach wyrażania treści oddawanej w językach analitycznych za pomocą rodzajnika określonego i nieokreślonego, a jeśli są – to wrywkowe i skąpe. Badania typologiczne mogą mieć większe znaczenie dla teorii opisu języka naturalnego dopiero wówczas, gdy obserwacje nad porównywanymi językami będą prowadzone w kierunku od znaczenia ku formie i gdy w równej mierze będą się odnosić do każdego z badanych języków. Badacz często dysponuje materiałem z czterdziestu języków, ale dobrze zna tylko kilka z nich, przy interpretacji

faktów z pozostałych języków korzysta więc wyłącznie z literatury przedmiotu. Wiadomo, że rozpatrywane w niej zjawiska językowe są interpretowane nie zawsze zgodnie z metodologią prezentowaną przez danego typologa, toteż nie mogą dać odpowiedzi na wszystkie stawiane przez niego pytania. Przykładem pozytywnej więzi konfrontacji językowej i typologii jest praca Hanny Dalewskiej *Języki słowiańskie* (Warszawa 1997), która obejmuje fonetykę, fonologię, morfonologię, morfologię i składnię dwunastu współczesnych języków słowiańskich. Hanna Dalewska (z wykształcenia serbokroaatystka) ma poważny dorobek z zakresu badań synchronicznych nie tylko języków serbskiego i chorwackiego, ale też macedońskiego i polskiego, oraz pozostałych literackich języków słowiańskich. Początkowo zajmowała się składnią i semantyką języków serbsko-chorwackiego i macedońskiego oraz polskiego (por. *Selektywna kategoria rodzaju w języku polskim i serbsko-chorwackim (analiza konfrontatywna)*, Warszawa 1991). Monografia *Języki słowiańskie* jest przemyślanym teoretycznym opisem gramatycznym (porównawczym i typologicznym) aż dwunastu literackich języków słowiańskich – stanowi niewątpliwie bardzo duże osiągnięcie teoretyczne i metodologiczne autorki. Praca ta jest w zasadzie 3-tomową gramatyką, składającą się z: tom 1 *Fonetyka i fonologia. Języki literackie. Pisownia*; tom 2 *Morfonologia i morfologia*; tom 3 *Składnia*. Ma olbrzymie znaczenie dla współczesnej typologii języków słowiańskich oraz dla dydaktyki i porównawczego językoznawstwa stosowanego.

Badania kognitywne

Semantyczna gramatyka konfrontatywna i typologia mogą być dziedzinami o teoretycznym wkładzie do badań nad językiem naturalnym, pod warunkiem rozumienia istoty znaczenia i zdolności języka do rozróżniania (klasyfikowania) stanów świata realnego i naszej świadomości. To spostrzeżenie tłumaczy zainteresowanie wyżej wymienionych badaczy semantycznymi i kognitywnymi aspektami języka naturalnego.

Opracowania kognitywne powstały na gruncie współczesnej semantyki językoznawczej, wykraczającej poza – jak było w tradycji językoznawstwa – semantykę leksykalną. Istnieją zasadnicze różnice dotyczące rozumienia i interpretacji istoty znaczenia form językowych, odzwierciedlającej różnice znane z różnych lingwistycznych szkół semantycznych. Kognitywne studia mają do rozstrzygnięcia bardzo skomplikowane i niejednorodne zadania teoretyczne.

W latach dziewięćdziesiątych w Pracowni Semantyki IS PAN S. Karolak i V. Koseska-Toszeva rozpoczęli międzynarodową interdyscyplinarną współpracę lingwistów, logików i informatyków z Centre Nationale des Recherches Scientifiques (Paryż), Université de Paris IV i VII, Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Krakowie, Instytutem Podstaw Informatyki PAN oraz Uniwersytetem Śląskim. Wieloletnia współpraca zaowocowała serią wydawniczą **Etudes Cognitives / Studia Kognitywne**, liczącą już 5 tomów, w językach angielskim i francuskim (SOW, Warszawa 1996–2003). Obecnie przygotowany do druku jest tom 6 tej edycji. Na łamach Studiów toczono dyskusje przede wszystkim wokół zagadnienia czasu, aspektu i kwantyfikacji w języku naturalnym. Badania prowadzono głównie w oparciu o materiał z języków bułgarskiego, francuskiego, rosyjskiego, ale są też rozprawy, których autorzy zajmują się wybranymi zagadnieniami z innych języków, m.in. angielskiego, japońskiego, rosyjskiego, greckiego i koreańskiego.

Najczęściej w dyskusjach omawiano dwa modele opisu czasu i aspektu w języku naturalnym. Te dwa modele można nazwać ciągłym (linearnym) i dyskretnym (sieciovym) opisem czasu i aspektu.

Opis sieciowy tych zjawisk (por. prace V. Koseskiej i A. Mazurkiewicza z lat 1988–1996) jest metodą bazującą na dyskretnej (ziarnistej) reprezentacji czasu. W modelu sieciowym pojęcia stanu i procesu są utożsamione na temporalnym poziomie abstrakcji (mogą być rozróżnione na wyższym poziomie, na przykład przez stosowną interpretację stanów), a ich cechą wyróżniającą jest trwanie w czasie (niezależnie od ich statyczności czy dynamiki).

Model ciągły odcinkowy jest modelem teoretycznym stosowanym w pracach J. P. Desclés'a oraz Z. Guentchévej (Desclés, Guentchéva, 1980–1996). Na skalę czasu rzutuje się stany, zdarzenia i procesy. Wzajemne relacje między zdarzeniami, stanami i procesami wyrażają się w odpowiednich relacjach między odcinkami i punktami na osi czasowej. Ponadto model ten przedstawia pewną metodę formalizacji wypowiedzi, co ułatwia komputerowe przetwarzanie takich wyrażen, katalogowanie form, porównywanie znaczeń itp.

Oba modele wyróżniają zdarzenia wśród elementów modelu jako jednostki bezczasowe. Eksplicacja różnic i podobieństw w podejściu do omawianych zjawisk (na przykład do analizy semantycznych kategorii aspektu i czasu) ma posłużyć do oceny adekwatności i mocy eksplicacyjnej poszczególnych teorii. To z kolei ma doprowadzić do względnie wypracowanego konsensusu, który umożliwi skoordynowany opis wyżej wspomnianych,

ale także i innych kategorii semantycznych w językach francuskim, polskim i bułgarskim.

Jednym z ważnych zagadnień będących przedmiotem prac w kolejnych tomach Studiów Kognitywnych jest problem formalizacji struktur semantycznych, zwłaszcza kwestia granicy między gramatyzacją a leksykalizacją semantycznych kategorii aspektu i czasu (Karolak, *Studia Kognitywne*, t. 2 1997). W tym kontekście rozważa się problem, czy aspekt jest kategorią gramatyczną; podjęto też próbę udowodnienia, że z perspektywy semantycznej nie da się uzasadnić podziału na aspekt i rodzaje czynności. W zakresie kategorii czasu tomy Studiów zawierały krytyczną analizę koncepcji czasów gramatycznych Reichenbacha; próbowano między innymi sformalizować homogeniczną koncepcję temporalności na poziomie propozycji (Karolak, *op.cit.*)

Zamiast podsumowania

Językoznawcze badania synchroniczne rozwijały się wokół zagadnień składni i semantyki, miały charakter badań porównawczych, tradycyjnych badań konfrontacyjnych, poruszały problemy semantycznej konfrontacji językowej, typologii języków słowiańskich i niesłowiańskich oraz semantyki i studiów kognitywnych.

Liczba wymienionych serii wydawniczych oraz wielotomowych studiów gramatycznych świadczy o przemyślanej koncepcji naukowej prac zespołowych prowadzonych w IS PAN. L. Bednarczyk pisze w recenzji: „Przechodząc do ogólnej oceny tomu 7 *Studiów gramatycznych bułgarsko-polskich*, a wraz z nim całej 8-tomowej ***Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej***, nie ulega dla mnie wątpliwości, że jest to najpoważniejsza synteza slawistyczna ostatnich lat, zawiera bowiem ogromne bogactwo uporządkowanego i skonfrontowanego ze sobą materiału dwóch różnych typologicznie, ale spokrewnionych języków. Na szczególne uznanie zasługuje jednolitość metodologiczna i terminologiczna wynikająca ze wspólnej koncepcji semantyczno-logicznej. Tom 7 stanowi ważny wkład nie tylko do gramatyki konfrontatywnej współczesnych języków słowiańskich, lecz również do typologii i językoznawstwa ogólnego”.

Elżbieta Kędelska

Dzieje poznańskiej Pracowni Języków Zachodniosłowiańskich

Historia poznańskiej placówki językoznawczej Instytutu Sławistyki PAN (dawniej: Zakładu Słowianoznawstwa) zaczęła się w 1958 roku. Odtwarzamy jej dzieje, posługując się między innymi dokumentami (sprawozdania, korespondencja itp.).

„Pracownia Bohemistyczna rozpoczęła formalnie swoje istnienie 2 I 1958, otrzymując kąt w pałacu Działyńskich, początkowo pod nazwą Pracownia Poznańska Zakładu Słowianoznawstwa” (ze sprawozdania pierwszego kierownika Pracowni, doc. dr Marii Wojciechowskiej, dla Dyrekcji Zakładu Słowianoznawstwa w Warszawie, z 1971 r.). Użyte tu słowo „formalnie” wymaga komentarza, który znajdzie się w dokumentach cytowanych niżej.

W ciągu 45 lat działalności Pracownia kilkakrotnie zmieniała nazwę i siedzibę; zmieniał się skład osobowy i kierownictwo, poszerzała tematyka badawcza, powiększał księgozbiór i wyposażenie: od jednoosobowej (doc. M. Wojciechowska) placówki zajmującej „kąt” (pokój 29) w pałacu Działyńskich przy Starym Rynku 77/78, poprzez dwuosobowy zespół, początkowo także w pałacu (do roku 1975), do pięciu osób (obecnie, tj. w kwietniu 2004 r., pracujących w dwu zespołach) i pokoju przy ul. Zwierzynieckiej 20. Między tymi datami i adresami było jeszcze kilka przeprowadzek, remontów pomieszczeń itp. Brak stałego miejsca i częste przeprowadzki dezorganizowały i utrudniały spokojną pracę. W roku 1975 dwuosobowy zespół Pracowni wyprowadził się z pałacu Działyńskich do zastępczego pomieszczenia w prywatnym mieszkaniu doc. I. Kwileckiej przy ul. Kramarskiej (lata 1975–1978), a później do kamienicy przy Starym Rynku 77 (narożnik ul. Franciszkańskiej; lata 1978–1985). Następnie trzy-, a potem czteroosobowa Pracownia zmieniała kolejne pomieszczenia

w gmachu PTPN przy ul. Mielżyńskiego 27/29 (1985–2001). W tym też okresie, około 1990 roku, powstał drugi zespół (tzw. Słownik Słowińców), pracujący w Collegium Novum UAM. W związku z tym Pracownia liczyła przez kilka lat sześć do – przejściowo – nawet siedmiu osób (w dwu zespołach i siedzibach). Wreszcie w maju 2001 r. nastąpiła przeprowadzka na ul. Zwierzyniecką. Ten ostatni adres – wspólny z Zakładem Wczesnej Historii Słowiańszczyzny IS PAN (dawniej: Pracownia Słownika Starożytności Słowiańskich, w skrócie: SSS) – przypomina odległy epizod z historii obu poznańskich placówek Instytutu. W roku 1961, ze względu na trudności lokalowe SSS, doc. Maria Wojciechowska zaproponowała pomoc prof. prof. Gerardowi Labudzie i Władysławowi Kowalence, kierującym wtedy Pracownią SSS. 18 IX 1961 r., w piśmie wysłanym z Krakowa (ul. Gołębia 20), kierownik Zakładu Słowianoznawstwa, prof. Tadeusz Lehr-Spławiński, potwierdza „porozumienie między poznańskimi pracowniami Zakładu. (...) Wobec zupełnego braku miejsca na część biblioteki w lokalu Pracowni SSS (...) doc. Wojciechowska zaproponowała współużytkowanie przez Pracownię SSS lokalu Pracowni Bohemistycznej, w którym jest więcej miejsca”. O korzystaniu przez obie Pracownie z „lokalu nr 29” w pałacu Działyńskich mówi jeszcze pismo z 1963 r. Po 40 latach (maj 2001 r.) nasza Pracownia przeprowadziła się z kolei do pomieszczenia życzliwie udostępnionego przez redakcję *Słownika starożytności...*

Najdłużej obowiązywała pierwsza nazwa placówki: Pracownia Bohemistyczna – w latach 1958–1988 (ewentualnie z niewielkimi, krótkotrwałymi modyfikacjami; w starszych dokumentach pojawiają się też czasem określenia: Pracownia Języka Czeskiego i Słowackiego, 1976–1979, czy Oddział Terenowy Pracowni Języka Czeskiego i Słowackiego, 1975 r.). Druga długotrwała nazwa: Pracownia Języków Zachodniosłowiańskich – kontynuująca nazwę dawniejszej warszawskiej Pracowni Zakładu Słowianoznawstwa – obowiązuje od roku 1989 do dziś.

Kierownictwo Pracowni sprawowały kolejno: doc. dr Maria Wojciechowska (1958–1972), prof. dr hab. Irena Kwilecka (1973–1996), doc. dr hab. Elżbieta Kędelska (od 1996 r.). W poznańskiej placówce językoznawczej pracował również doc. dr hab. Tadeusz Lewaszkiwicz (1983–2002; dziś UAM), a obecnie: dr Arleta Łuczak (od 1987 r.) oraz zespół tzw. Słownika Słowińców, pracujący pod kierunkiem prof. Zenona Sobierajskiego w UAM: mgr mgr Maria Trawińska (etat w Pracowni od roku 1990), Lucyna Agnieszka Jankowiak (od roku 1996) i Iveta Rucka (od 1997 r.). Na krótko – od kilku miesięcy do kilkunastu dni – zatrudnieni

byli w Pracowni mgr mgr: Maria Sobańska, Izolda Kiec, Justyna Kurc i Krzysztof Sierpiński.

Wracając do formalnego powstania Pracowni w roku 1958 i jej wcześniejszych losów, przytoczymy fragment najnowszej książki poświęconej poznańskim placówkom naukowym: „Pracownia Bohemistyczna Zakładu Słowianoznawstwa PAN, pod kierownictwem doc. dr Marii Wojciechowskiej od 2 I 1958. Utworzona w r. 1956, zaczęła działać 2 I 1958 r.” (T. Alek-Kowalski, *Nauka. Wielkopolska. Uczeni. Szkice socjologiczne*, Poznań 2003, s. 128). Więcej szczegółów na temat początków Pracowni i jej „nieformalnego” istnienia już w roku 1956 zawiera dokument z 1973 r.: „Pracownia Bohemistyczna w Poznaniu jest wynikiem współdziałania dwóch środowisk naukowych, z których pierwsze – poznańskie – dało inicjatywę, dysponowało lokalem i ludźmi chętnymi do pracy, drugie – centralne, warszawskie – miało już rozbudowane (...) ramy organizacyjne i (...) pieniądze. Środowisko poznańskie rozwijało swą działalność (...) przy Komisji Filologicznej PTPN, szukając poparcia w Zakładzie Słowianoznawstwa PAN w Warszawie, który w tym czasie organizował swoje placówki także w niektórych ośrodkach naukowych pozawarszawskich. (...) Na 2 lata przed formalnym powstaniem Pracowni (...) działał na terenie Poznania prof. Stefan Vrtel-Wierczyński – bohemista – wraz z grupą swoich uczniów, którzy (...) opracowywali bibliografię słowianoznawstwa polskiego (...), gromadzili księgozbiór. (...) Zainteresowany tą działalnością Zakład Słowianoznawstwa PAN nadał poznańskiej placówce bohemistycznej właściwe ramy organizacyjne, przydzielając Poznańskiej Pracowni Bohemistycznej (tak brzmiała pierwotna nazwa tej placówki) etat docenta, który objęła współpracująca z prof. Wierczyńskim doc. dr M. Wojciechowska. W ramach działalności Pracowni (...) doc. Wojciechowska zajęła się badaniem jednej z najstarszych kronik słowiańskich – *Kroniką Kosmasa* i jego (...) kontynuatorów. Pracownia utrzymywała (...) bliskie kontakty z badaczami, instytucjami naukowymi i wydawnictwami czeskimi. (...) Oprócz zatrudnionej na etacie Pracowni doc. M. Wojciechowskiej współdziałali tu nadal prof. Wierczyński oraz grupa młodych bohemistów. W latach 1960–1963 były zatrudnione na pracach zleconych dwie osoby: mgr Jan Dutkowski – historyk literatury czeskiej oraz Irena Kwilecka, językoznawca, bohemistka, zajmująca się starszym okresem języka i literatury czeskiej i polskiej. Od sierpnia 1964 r. I. Kwilecka, dotychczas pracownik UAM w Poznaniu, przeszła do Pracowni Bohemistycznej Zakładu Słowianoznawstwa PAN...” (tyle ze sprawozdania z 1973 r.; uzupełniające informacje mamy w piśmie z 1962 r.: Irena Kwilecka, wtedy jeszcze

asystent UAM, wspomina o swym udziale w posiedzeniach naukowych organizowanych systematycznie przez Pracownię Bohemistyczną, działającą przy Komisji Filologicznej PTPN). Cytowany wyżej tekst z 1973 r. informuje również o przejściu na emeryturę doc. M. Wojciechowskiej (w dniu 31 XII 1972 r.) i objęciu kierownictwa Pracowni przez doc. dr hab. Irenę Kwilecką (od 1 I 1973). Zatrudniono wówczas także mgr Elżbietę Kędelską. Inne szczególności zawiera sprawozdanie z 1984 r. (pracował wtedy już od roku dr Tadeusz Lewaszkiwicz, zajmujący się sorabistyką): „Pracownia (...) powołana została przez Komitet Słowianoznawstwa PAN w ramach Zakładu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie i początkowo miała za zadanie prowadzenie badań źródłowych nad najstarszymi czeskimi źródłami historycznymi. (...) W 1964 r. Pracownia rozszerzyła swój zakres o badania językowe (wraz z przyjęciem drugiego pracownika). Obecnie [tzn. w 1984 r.] (...) jest placówką językoznawczą należącą do Zakładu Języków Słowiańskich Instytutu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie; badaniami swymi obejmuje języki zachodniosłowiańskie: czeski, słowacki, a od IX 1983 r. również łużycki. Zadania placówki (...) wiążą się z następującą problematyką badawczą: – kontakty językowe i kulturalne polsko-czeskie do XVI w. włącznie; – studia porównawcze nad najstarszymi słowiańskimi przekładami Biblii, ze szczególnym uwzględnieniem roli tych tłumaczeń w powstaniu i rozwoju poszczególnych słowiańskich języków literackich; – studia nad morfologią języków łużyckich oraz, w ramach tzw. prac własnych, związanych z regionem wielkopolskim, badania nad zabytkami językowymi wielkopolskiej proweniencji, połączone z krytyczną edycją nieznanych dotąd tekstów”.

W licznych dokumentach – dziś już archiwalnych – kierownictwo Pracowni charakteryzowało jej „profil badawczy” i osiągnięcia. Początkowe lata to przede wszystkim prace historyka slawisty, doc. Wojciechowskiej, która między innymi przełożyła na język polski i opracowała łacińską *Kronikę Kosmasa z Pragi* (*Chronica Bohemorum* z XII w.), wydaną przez PWN w 1968 r. Za to dzieło autorka otrzymała wówczas specjalne podziękowania od rządu Czechosłowacji. Od roku 1964, z chwilą zatrudnienia dr I. Kwileckiej, oprócz historyczno-edytorskiego kierunku badań w Pracowni rozwija się kierunek językoznawczy. Jak pisała w 1968 r. doc. Wojciechowska: „W ramach naszej pracowni wykonuje się dla Językowej Pracowni Bohemistycznej Zakładu Słowianoznawstwa w Warszawie [w innym piśmie z tegoż okresu: Pracownia Języków Zachodniosłowiańskich Zakładu Słowianoznawstwa PAN] badania nad stosunkami językowymi polsko-czeskimi w okresie renesansu, z uwzględnieniem najważniejszych zabytków staropolskich, w tym

naukowo-krytyczne wydania nieznanych dotąd tekstów rękopiśmiennych”. Z innego dokumentu (1964 r.): „W r. 1964 na gruncie poznańskim nastąpiła pewnego rodzaju symbioza działalności poznańskiej Pracowni Bohemistycznej z Pracownią Języków Zachodniosłowiańskich Zakładu [w Warszawie], dzięki zaangażowaniu od 1 sierpnia 1964 dr Ireny Kwileckiej. Dr Kwilecka, która ma swój warsztat w lokalu Pracowni Bohemistycznej, jest członkiem Pracowni Języków Zachodniosłowiańskich, a ponadto, wykonując swoją pracę, równocześnie realizuje jedno z ważnych zadań Pracowni Bohemistycznej istniejącej w Poznaniu, a mianowicie wykorzystanie, na odcinku bohemistyki szeroko pojętej, kościelnych archiwów wielkopolskich, szczególnie Archiwum Archikatedralnego w Gnieźnie i Archiwum Benedyktynów w Lubiniu. W tym pierwszym odnalazła niedawno zupełnie nieznanne akta, spisywane przez Tomasza ze Zbrudzewa”. Dr I. Kwilecka odkryła liczne, nieznanne wcześniej – lub uznane za zaginione – wielkopolskie zabytki z XVI w., które następnie przez wiele lat opracowuje i wydaje, ukazując między innymi ich związki z literaturą staroczeską oraz zachodnioeuropejską. Już w roku 1955 odnajduje w Gnieźnie (w Bibliotece Seminaryjnej) rękopiśmienne teksty biblijne przeora klasztoru w Lubiniu, Tomasza ze Zbrudzewa. W roku zaś 1971 I. Kwilecka odnalazła w Poznaniu dwa obszerne łacińsko-polskie rękopiśmienne słowniki Bartłomieja z Bydgoszczy (w Archiwum Archidiecezjalnym i Bibliotece Głównej UAM). Dwaj szesnastowieczni pisarze – Tomasz ze Zbrudzewa i Bartłomiej z Bydgoszczy – dzięki pracom I. Kwileckiej zyskują należną im rangę w polskiej literaturze naukowej. Tomasz bowiem okazał się wybitnym tłumaczem ksiąg biblijnych, a Bartłomiej – największym leksykografem polskim pierwszej połowy XVI w. Od roku 1967 ukazują się kolejne krytyczne edycje tekstów Tomasza (polskie tłumaczenie ksiąg Biblii) w opracowaniu I. Kwileckiej. W Pracowni rozpoczynają się także – około roku 1972 – wstępne przygotowania do pełnej edycji wielkiego łacińsko-polskiego *Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy*, na podstawie dwóch rękopisów, tj. z lat 1532 i 1544. Odczytywanie zapisów Bartłomieja i sporządzanie kartotek hasłowych (łacińsko-polskiej i polsko-łacińskiej) wymagało wielu lat żmudnej pracy. Ponadto, od roku 1973 (aż do 2003 r.) kierownik Pracowni, doc. dr hab. I. Kwilecka, przewodniczy Komisji Słowistycznej przy poznańskim Oddziale PAN, organizując konferencje krajowe i międzynarodowe oraz posiedzenia naukowe. Uczestniczą w nich także pozostali pracownicy placówki.

Opracowanie i edycja rękopisów Tomasza i Bartłomieja oraz badania nad dawnymi przekładami Biblii to główne kierunki prac poznańskiej

placówki pod kierownictwem prof. Kwileckiej. Irena Kwilecka w roku 1964 obroniła na UJ pracę doktorską poświęconą przekładowi *Apokalipsy* Tomasza ze Zbrudzewa z 1555 r., w r. 1972 uzyskała w IBL PAN stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Tomasz Łysy ze Zbrudzewa (1500–1567). Analiza filologiczna i językowa rękopiśmiennych tekstów nieznanego dotąd pisarza*, a w roku 1990 otrzymała tytuł naukowy profesora.

W 1996 r. – po przejściu prof. I. Kwileckiej na emeryturę – kierownictwo Pracowni objęła doc. E. Kędelska. W tym samym roku podjęto także decyzję o wznowieniu, zawieszonych przez władze IS PAN w 1993 r., przygotowań do edycji *Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy*. Ich kontynuowanie wymagało jednak zmiany koncepcji opracowania słownika. W pierwszej – łacińsko-polskiej – wersji słownik miał odzwierciedlać, możliwie wiernie, postać oryginału. Teraz zaś należało przyspieszyć prace, skupiając uwagę na słownictwie polskim, i wydać (jak najszybciej) skróconą wersję polsko-łacińską. Początkowo myślano nawet o indeksie wyrazów polskich do – nieistniejącej jeszcze – wersji łacińsko-polskiej. O karkołomności tych pomysłów świadczy fakt, że obecna, wydawana od 1999 r. edycja jest zbliżona pod względem metody opracowywania haseł do pierwotnej koncepcji słownika z lat siedemdziesiątych.

Przygotowaniem *Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy* w polsko-łacińskiej wersji kieruje obecnie doc. E. Kędelska. Przez 30 lat pracy w IS PAN prowadziła ona przede wszystkim badania nad łacińską leksykografią w Polsce i w Czechach oraz nad leksyką polską XVI wieku. W 1984 r. obroniła w IS PAN pracę doktorską na temat łacińsko-polskich słowników drukowanych pierwszej połowy XVI w., zaś w 1996 r. odbyła tamże kolokwium habilitacyjne na podstawie pracy o łacińsko-polskich słownikach drugiej połowy XVI w.

W roku 1987 – jeszcze w toku przygotowań łacińsko-polskiej edycji *Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy* – zatrudniono w Pracowni filologa klasycznego, mgr Arletę Łuczak. Oprócz prac słownikowych zajęła się ona także problematyką szesnastowiecznych przekładów Biblii. W roku 1998 mgr Łuczak obroniła w IS PAN rozprawę doktorską *Nowy Testament S. Murzynowskiego: stosunek przekładu do oryginału greckiego*.

Przez około dziesięć lat (1993–2002) w Pracowni prowadzono także badania nad językami łużyckimi i opracowywano bibliografię słowianoznawstwa polskiego (doc. dr hab. T. Lewaszkiewicz, habilitacja w roku 1986 na UW; w latach 1992–1995 zbierał materiały do *Bibliografii językoznawstwa słowiańskiego* pod red. Z. Rudnik-Karwatowej). W tym czasie doc. Lewaszkiewicz współpracował także z UAM i placówkami naukowymi w Niemczech (między innymi prowadził wykłady w Budziszynie,

Lipsku i Dreźnie). Około roku 1990 zaczyna prace drugi zespół słownikowy Pracowni, przygotowujący wydanie słownika gwary tzw. Słowińców kaszubskich (pierwszy tom ukazał się w 1997 r.). Obecnie mgr Lucyna Jankowiak i mgr Iveta Rucka z tego zespołu w ramach studiów doktoranckich, zorganizowanych przez Instytut Sławistyki, przygotowują rozprawy doktorskie.

Pracownicy poznańskiej placówki brali udział w licznych kongresach sławistycznych, sesjach naukowych, kursach językowych itp. Wyjazdy zagraniczne to zwłaszcza staże naukowe i stypendia w Czechach, a także m.in. w Bułgarii, Francji, byłym ZSRR, byłej Jugosławii, Niemczech (w tym na Łużycach), w Grecji.

*

Podsumowując dorobek Pracowni Języków Zachodniosłowiańskich IS PAN, trzeba przypomnieć, że w ciągu ponad 40 lat jej działalności można zasadniczo rozróżnić dwa okresy: w latach 1958–1973, czyli w czasie kierownictwa doc. M. Wojciechowskiej, przeważają prace historyczno-edytorskie z zakresu dawnej historiografii czeskiej, natomiast od roku 1973 do chwili obecnej – prace z zakresu językoznawstwa zachodniosłowiańskiego. W ramach tych ostatnich prowadzone były następujące tematy naukowo-badawcze: a) historia języków polskiego i czeskiego, w tym dzieje leksykografii łacińsko-polskiej i łacińsko-czeskiej XVI w.; b) język i kultura Serbów łużyckich; c) dawne polskie przekłady Biblii i ich związki z biblistyką czeską i zachodnioeuropejską. Obecnie kontynuuje się prace z zakresu historii języka i dialektologii (m.in. edycja polsko-łacińskiej wersji *Słownika Bartłomieja z Bydgoszczy z lat 1532–1544*; edycja *Słownika gwarowego tzw. Słowińców kaszubskich*, pod red. Z. Sobierajskiego z UAM) oraz z zakresu biblistyki.

Efektom prowadzonych przez Pracownię badań było opublikowanie kilkunastu książek (wykaz w załączeniu) oraz ponad 200 artykułów, recenzji itp. Ponadto pracownicy naszej placówki prezentowali wyniki swoich badań na licznych konferencjach krajowych i zagranicznych, między innymi prof. I. Kwilecka – jako jedyny reprezentant krajów słowiańskich – uczestniczyła w Międzynarodowej Konferencji Biblijnej w Paryżu (listopad 1991 r.), gdzie wygłosiła referat *Les Bibles protestantes polonaises et leurs rapports avec les Bibles françaises*. Prof. Kwilecka była także organizatorem konferencji naukowych w Poznaniu, takich jak „Etnogeneza i topogeneza Słowian” (grudzień 1976 r.) oraz „Etnolingwistyczne i kulturowe związki Słowian z Germanami” (grudzień 1983 r.). Materiały z obu tych konferencji zostały opublikowane pod redakcją I. Kwileckiej.

Do dorobku Pracowni – oprócz powszechnie znanych osiągnięć prof. I. Kwileckiej, przede wszystkim w dziedzinie filologii biblijnej – należą także wspomniane wcześniej, wysoko cenione w Czechosłowacji prace doc. M. Wojciechowskiej. Również wyniki badań doc. E. Kędelskiej dotyczących XVI-wiecznej leksykografii zostały dostrzeżone w Czechach. W swojej książce z 1986 r. (*Łacińsko-polskie słowniki...*, zob. niżej) autorka odkryła między innymi nieznane wcześniej źródła słowników łacińsko-czeskich z XVI w. i udowodniła związki między konkretnymi słownikami polskimi a czeski. Dzięki temu ustaliła także źródła niektórych bohemizmów występujących w polszczyźnie XVI w. Zdaniem czeskiego recenzenta: „Studie E. Kędelské je (...) nepochybným přínosem nejen pro polonistiku, ale i pro dějiny jazyka českého a pro slavistiku vůbec” (E. Michálek, *Slavia*, LVII, Praha 1988, s. 222).

Do ważnych wydarzeń związanych z Pracownią należy niedawna uroczysta prezentacja reedycji Biblii brzeskiej z 1563 r., wydanej w niemieckiej serii *Biblia Slavica*. Na prośbę niemieckich wydawców prof. I. Kwilecka współorganizowała tę uroczystość, która odbyła się 4 III 2002 r. w Pałacu Prezydenckim w Warszawie. Aktowi przekazania reprintu Biblii Prezydentowi RP, Aleksandrowi Kwaśniewskiemu, towarzyszyły przemówienia Prezydenta, wydawcy – Ferdinanda Schöningha oraz profesorów Hansa Rothego i Ireny Kwileckiej. Prof. Kwilecka jest bowiem autorką obszernego komentarza naukowego do tej reedycji, będącego wynikiem wieloletnich badań nad Biblią brzeską i jej związkami z humanistycznymi tłumaczeniami Pisma Świętego w Europie. W tym samym roku, na sesji naukowej poświęconej staropolskim przekładom Pisma Świętego (w Oddziale PAN w Poznaniu – 28 X 2002 r.), prof. Kwilecka zaprezentowała wszystkie wydane dotąd w ramach serii *Biblia Slavica* reprinty słowiańskich zabytków biblijnych. O zasługach prof. I. Kwileckiej, która współorganizowała tę międzynarodową konferencję, napisał prof. Andrzej B. Legocki: „Wdzięczność i podziękowania należą się Pani Profesor Irenie Kwileckiej – inicjatorce sympozjum, dzięki której wszystkie egzemplarze poszczególnych Biblii słowiańskich wydanych w serii *Biblia Slavica* trafiły do poznańskich bibliotek. Popularyzowanie problematyki Biblii staropolskich, podobnie jak opracowanie krytycznych komentarzy do ich kolejnych edycji, jest wielkim dziełem Profesor Ireny Kwileckiej, której ten skromny tomik pragniemy zadedykować” (*Biblie staropolskie. Teksty wykładów wygłoszonych na sympozjum naukowym, zorganizowanym przez Komisję Slawistyczną Oddziału PAN w Poznaniu 28 października 2002 roku*, pod red. I. Kwileckiej, Ośrodek Wydawnictw Naukowych, Poznań 2003).

Trzeba dodać, że prowadzone przez wiele lat w poznańskiej placówce badania, a także osobiste kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi i bibliotekami pozwoliły na zgromadzenie w Pracowni – oprócz książek – zbioru cennych materiałów źródłowych. Są to między innymi fotokopie zabytków polskich i czeskich oraz mikrofilmy, jak również obszerne kartoteki łacińsko-polskiego słownictwa Bartłomieja z Bydgoszczy, twórcy największego słownika pierwszej połowy XVI w. Od 2001 roku dzięki życzliwości dr Anny Marciniak, dyrektora Archiwum PAN w Poznaniu, część tych zbiorów – między innymi fotografie rękopisów Tomasza ze Zbrudzewa odkrytych przez I. Kwilecką – została zdeponowana w Archiwum PAN.

*

Trudno wymienić wszystkie artykuły i publikacje, opracowania redakcyjne, przekłady itp. autorstwa pracowników naszej placówki, powstałe w ciągu ponad czterdziestu lat, a także referaty, wykłady, odczyty itp. Podajemy tu zatem tylko tytuły książek. Są to:

Prace zespołowe

Słownik gwarowy tzw. Słowniców kaszubskich, red. Z. Sobierajski, t. 1 (A–C), oprac. m.in. Z. Sobierajski, M. Trawińska, SOW, Warszawa 1997;

Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy, cz. 1 (A–G), oprac. E. Kędełska, I. Kwilecka, A. Łuczak, SOW, Warszawa 1999; cz. 2 (H–M), SOW, Warszawa 2003.

Książki autorów indywidualnych

I. Maria Wojciechowska

Kosmasa „Kronika Czechów”, przekład, wstęp i komentarz M. Wojciechowska, PWN, Warszawa 1968;

Kronikarze czescy. Kanonik Wyszehradzki, Mnich Szawski, przekład, wstęp i komentarz M. Wojciechowska, PWN, Warszawa 1978.

II. Irena Kwilecka

Perykopy wielkopostne w przekładzie Tomasza Łysego ze Zbrudzewa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1967;

Brulion przekładu pierwszych trzech ksiąg Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, czyli tzw. mamotrept gnieźnieński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1971;

Apokalipsa św. Jana w przekładzie Tomasza ze Zbrudzewa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1976;

Bartłomiej z Bydgoszczy – leksykograf polski pierwszej połowy XVI wieku, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1977 (współautor: H. Popowska-Taborska);

Brulion przekładu Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, cz. 2 Księgi: Liczb, Powtórzonego Prawa, Pieśni nad pieśniami, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1995;

Die Brester Bibel: Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung, [w:] *Biblia Slavica*, Hrsg. von H. Rothe und F. Scholz unter Mitarbeit von Ch. Hannick und L. Udolph, Serie II: *Polnische Bibeln*, Band 2. *Brester Bibel. 1563. Teil 2: Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, Ferdinand Schöningh, Paderborn–München–Wien–Zürich 2001, S. 1485-1660 (*Biblia Brzeska. Monografia przekładu* – w serii *Biblia Slavica*, pod red. H. Rothe);

Studia nad staropolskimi przekładami Biblii, Wydział Teologiczny UAM–Instytut Sławistyki PAN, Drukarnia Św. Wojciecha, Poznań 2003 (tom zbiorowy artykułów prof. Kwileckiej, związany z jubileuszem 50-lecia pracy naukowej).

III. Elżbieta Kędeńska

Łacińsko-polskie słowniki drukowane pierwszej połowy XVI wieku i ich stosunek do źródeł czeskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1986;

Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku, SOW, Warszawa 1995.

IV. Lucyna Agnieszka Jankowiak

Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne we współczesnej polszczyźnie ogólnej, SOW, Warszawa 1997.

V. Tadeusz Lewaszkiewicz

Panslawistyczne osobliwości leksykalne S.B. Lindego i jego projekt stworzenia wspólnego języka słowiańskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1980;

Historia języka polskiego, t. 1–2, Wydawnictwo Uniwersytetu Lipskiego, Lipsk 1982;

Słowotwórstwo apelatywnych nazw miejsc w języku górnołużyckim, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1988;

Łużyckie przekłady Biblii. Przewodnik bibliograficzny, SOW, Warszawa 1995.

Janusz Siatkowski

Prace nad *Karpackim atlasem dialektologicznym* w Instytucie Sławistyki PAN

Z projektem opracowania *Karpackiego atlasu dialektologicznego* (OKDA – skrót od nazwy rosyjskiej – *Общекарпатский диалектологический атлас*) wystąpiono na międzynarodowym sympozjum w Moskwie w kwietniu 1973 roku¹. Na VII Międzynarodowym Kongresie Sławistów w Warszawie w 1973 roku opracowanie OKDA uznano za jedno z ważniejszych zadań językoznawstwa słowiańskiego.

Pod kierunkiem S. B. Bernsztejna z Instytutu Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR powstał międzynarodowy zespół do opracowania OKDA, do którego weszli dialektolodzy z Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Polski i Związku Radzieckiego. Zespół ten, zapraszając konsultantów z różnych dziedzin, zorganizował szereg posiedzeń naukowych poświęconych różnym zagadnieniom teoretycznym językoznawstwa karpackiego oraz sprawom organizacji prac nad *Atlasem*. Ustalono, że w *Atlasie*, uwzględniającym tak różne języki (blisko spokrewnione – słowiańskie, daleko spokrewnione – słowiańskie i romańskie, oraz nie spokrewnione – indoeuropejskie i węgierski), trzeba ograniczyć się do przedstawienia jedynie zagadnień leksykalnych i semantycznych, a zrezygnować z problemów fonetycznych i gramatycznych.

W pracach nad OKDA z Polski od początku uczestniczył Alfred Zaręba z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracownicy Instytutu Sławistyki (wtedy Słowianoznawstwa) PAN (Janusz Rieger, Janusz Siatkowski, Hanna Popowska-Taborska) rozpoczęli współpracę w końcowej fazie ustalania kwestionariusza, odgrywając zresztą w tym ważną rolę. Poza tym J. Rieger wziął udział w zaprojektowaniu mapy podkładowej *Atlasu*.

---

¹ Симпозиум по проблемам карпатского языкознания. Тезисы докладов и сообщений, Москва 1973.

Pierwszy projekt kwestionariusza został przedstawiony w Moskwie w 1977 roku, ale wprowadzono w nim liczne zmiany, głównie skróty, także pewne uzupełnienia oraz uściślenia w sformułowaniu pytań. Później opracowana wersja polska kwestionariusza stała się podstawą zatwierdzonej w 1979 roku w Moskwie wersji rosyjskiej. Opublikowany w 1981 roku *Kwestionariusz*² zawiera 785 pytań podzielonych na 15 grup tematycznych. Do kwestionariusza został dołączony projekt transkrypcji fonetycznej *Atlasu* wraz z tablicami podającymi stosunek użytej tu transkrypcji do transkrypcji fonetycznych stosowanych w dialektologii polskiej, słowackiej, ukraińskiej, węgierskiej i rumuńskiej.

Na podstawie tego *Kwestionariusza* materiał do *Atlasu* zebrano w latach 1977–1981 (w 1977 przeprowadzono badania próbne) w 210 punktach: w Polsce – 20, w Czechach – 7, na Słowacji – 24, na Węgrzech – 9, na Ukrainie – 65, w Mołdawii – 15, w Chorwacji – 1, na terenie Bośni i Hercegowiny – 3, w Czarnogórze – 2, w Serbii – 9, w Macedonii – 5. Siatka punktów celowo jest nierównomierna: w górzystych regionach północnych Karpat gęstsza, na pozostałych terenach rzadsza. Dane rumuńskie (z 59 punktów) pochodzą nie z badań zebranych na podstawie jednolitego kwestionariusza karpackiego, lecz z opublikowanych wcześniej atlasów gwarowych (dlatego też rekartografowane materiały wykazują często luki, a poza tym nie zawsze można mieć pewność, że w pełni odpowiadają materiałom zebranym w czasie badań bezpośrednich na pozostałym terenie). Mapy OKDA składają się z dwóch części: część północna, na której znajduje się ponad 2/3 zbadanych punktów, ma podziałkę 1 : 2 500 000, część południowa, ze znacznie rzadszą siatką, ma podziałkę 1 : 5 000 000.

Na VII posiedzeniu zespołu OKDA w Moskwie w 1979 r. ustalono skład zespołu redakcyjnego *Atlasu* i postanowiono (na wniosek zespołu polskiego), że poszczególne tomy będą wydawane w różnych krajach uczestniczących w opracowaniu *Atlasu*.

Ze strony polskiej w dalszych pracach nad *Atlasem* (w opracowaniu map i komentarzy oraz w pracach redakcyjnych) brali udział: Alfred Zaręba, Barbara Oczkowa, Zbigniew Greń – z Krakowa oraz Janusz Rieger, Janusz Siatkowski, Elżbieta Rudolf-Ziółkowska i Maria Przystek – z Warszawy. Kierownikiem zespołu był Alfred Zaręba, natomiast organizacyjnie ze strony polskiej prace koordynował Instytut Słowianoznawstwa PAN, ponieważ

² *Общекарпатский диалектологический атлас. Вопросник*, ред. кол. С.Б. Бернштейн [и др.], Москва 1981.

OKDA wchodził do projektów badawczych Akademii krajów uczestniczących w jego opracowywaniu. Po śmierci A. Zaręby kierowanie pracami nad OKDA w Polsce powierzono J. Riegerowi. Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce nowa dyrekcja Instytutu Słowianoznawstwa PAN starała się zmienić skład zespołu polskiego oraz uchwałę z 1979 roku o wydawaniu poszczególnych tomów *Atlasu* w różnych krajach, proponując jeden ośrodek wydawniczy w Moskwie, ale propozycja ta przez zespół międzynarodowy została odrzucona.

Po wieloletnich przygotowaniach, przedłużonych dyskusjami w sprawie uczestniczenia Bułgarii we wspólnym przedsięwzięciu (Bułgaria ostatecznie wycofała się z prac nad *Atlasem*), OKDA zaczął się ukazywać drukiem.

W 1987 wyszedł tom wstępny³, obejmujący między innymi wstępy, informacje ogólne o *Atlasie*, podstawowe zasady kartografowania, materiał ilustracyjny (mapy z komentarzami, komentarze do map semantycznych oraz do materiału niekartografowanego), informacje o punktach *Atlasu*, o informatorach, eksploratorach, szczegółowe dane o uczestnictwie w pracach nad *Atlasem* i kwestionariusz. Cały zebrany materiał został podzielony na siedem tomów, które przygotowywano równolegle. Dotychczas ukazało się sześć tomów: pierwszy w 1989 r. w Kiszyniowie⁴, drugi dwukrotnie w Moskwie: w 1988 r.⁵ (z licznymi błędami, między innymi bez znaków diakrytycznych) i poprawiony w 1994⁶, trzeci w 1991 w Warszawie⁷, czwarty w 1993 we Lwowie⁸, piąty w 1997 w Bratysławie⁹, szósty w 2001 w Budapeszcie¹⁰. Tom siódmy, przygotowywany przez redakcję serbsko-macedońską, został zatwierdzony do druku na posiedzeniu Komitetu Redakcyjnego OKDA w Jugosławii w Arandëlovcu w styczniu 1996 roku. Znaczne opóźnienie jego druku jest zagadkowe.

---

³ *Общекарпатский диалектологический атлас. Вступительный выпуск*, ред. кол. Б. Видоески (отв. ред.), Д. Петрович, С. Реметич, Скопје 1987.

⁴ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 1, ред. Р.Я. Удлер, Кишинев 1989.

⁵ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 2, ред. С.Б. Бернштейн, Г.П. Клепикова, Москва 1988.

⁶ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 2, 2. изд. Москва 1994.

⁷ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 3, ред. В. Oczkowa, J. Rieger (red. odp.), J. Siatkowski, A. Zaręba, E. Rudolf-Ziółkowska, Warszawa 1991.

⁸ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 4, ред. Я. Закревская (отв. ред.), П. Лизанец, Е. Жеребецкий, Львов 1993.

⁹ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 5, ред. I. Ripka (zodp. red.), J. Dudášová-Kriššáková, Z. Hanudel'ová, R. Šrámek, Bratislava 1997.

¹⁰ *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 6, Balogh Lajos (felelős szerkesztő), Bańcerowski Janusz, Posgay Ildikó, Budapest 2001.

Redaktorzy tomu tłumaczą to tym, że gotowy skład komputerowy uległ zniszczeniu, a po jego rekonstrukcji nie mają funduszy na publikację.

W związku z pracami nad OKDA powstało wiele publikacji towarzyszących, dających wszechstronne omówienia zebranego materiału karpackiego. Najwięcej takich prac ogłosił ośrodek moskiewski. Na XI Międzynarodowym Kongresie Słowistów w 1993 roku w Bratysławie został przedstawiony zespolowy (z moim udziałem) referat poświęcony OKDA¹¹.

Zespół polski, oprócz map w poszczególnych tomach *Atlasu*, wydania tomu 3 i aktywnego uczestnictwa w pracach redakcyjnych nad pozostałymi tomami, ma też w dorobku kilka publikacji poświęconych omówieniu słownictwa karpackiego (J. Rieger¹², J. Siatkowski¹³).

Informacje o postępach prac nad OKDA ukazywały się w wielu czasopiśmie, regularnie w Moskwie¹⁴.

¹¹ Проблемы дифференциации славянского диалектного ландшафта (по данным Общекарпатского диалектологического атласа), С.Б. Бернштейн и др., Москва 1993.

¹² J. Rieger, *O kilku zapożyczeniach rumuńskich w gwarach zachodnioukraińskich Karpat i Podkarpacia*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, DIV, Prace Językoznawcze 61, s. 83-96; tegoż, *Słownictwo „karpackie” gwar Beskidu Niskiego i Pogórza a problem kontaktów językowych polsko-ukraińskich*, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Prace Językoznawcze 7, s. 97-105; tegoż, *Ze słownictwa pogranicza bojkowsko-łemkowskiego (rumunizmy)*, [w:] *Studia slavica in honorem viri doctissimi O. Horbatsch Festgabe zum 65. Geburtstag*, Hrsg. G. Freidhof, P. Kosta, M. Schuttrumpf, Teil 2, München 1983, S. 131-138; tegoż, *Zapożyczenia węgierskie w ukraińskich gwarach karpackich w świetle geografii językowej*, [w:] *Język i jego odmiany w aspekcie porównawczym*, red. J. Majowa, Prace Słowistyczne 53, Wrocław 1986, s. 217-226; tegoż, *Typy kontaktów językowych w Karpatach*, [w:] *Słowiańsko-niesłowiańskie kontakty językowe*, red. J. Siatkowski, J. Doliński, Warszawa 1992, s. 35-41.

¹³ J. Siatkowski, *Karpackie nazwy trumny*, [w:] *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*, red. J. Zieniukowa, Prace Słowistyczne 99, Warszawa 1992, s. 167-178; tegoż, *Ukr. dial. tokma ‘umowa przy kupnie-sprzedaży’, ‘zaręczyny’ na tle karpacko-bałkańskim*, [w:] *Munera linguistica L. Kuraszkiewicz dedicata*, red. M. Basaj, Z. Zagórski, Wrocław 1993, s. 307-311; tegoż, *Językowe wpływy niemieckie w Karpatach*, [w:] *Witold Doroszewski. Mistrz i nauczyciel*, red. B. Falińska, Łomża 1997, s. 75-99; tegoż, *Językowe wpływy niemieckie w Karpatach*, II (w tomie 5 OKDA), [w:] *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Riegerowi*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, Warszawa 2000, s. 231-238.

¹⁴ W czasopiśmie „Советское славяноведение”. Por. też J. Siatkowski, *Der Atlas der karpatischen Mundarten*, Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, Jg. LVIII/3 (1991), Wiesbaden, S. 257-266, w języku polskim: *Karpacki atlas dialektologiczny*, [w:] *Złota księga. Ścieżkami współczesnego literaturoznawstwa i językoznawstwa*, red. S. Gajda, Opole 2001, s. 349-358 (niestety, tekst wydrukowany bez korekty, z licznymi błędami literowymi).

Joanna Rapacka

Czy istnieje literaturoznawstwo słowiańskie?

Warunkiem wstępnym refleksji nad przyszłością studiów slawistycznych wydaje się refleksja nad przeszłością slawistyki jako dyscypliny badawczej, gdyż należy żywić nadzieję, że studia uniwersyteckie nie tracą związku z badaniami naukowymi, który to związek decyduje nie tylko o ich poziomie profesjonalnym, lecz również o ich wymiarze humanistycznym, etycznym.

Literaturoznawstwo słowiańskie dzieli wszystkie problemy, a jest ich niemało, z całością nauki o literaturze. Przeżywa ono, podobnie jak i badania nad literaturami niesłowiańskimi, znużenie wąsko specjalistycznymi badaniami *sensu stricto* literackimi, wiążące się między innymi z wyjałowieniem się metodologii ergocentrycznych oraz z utratą przez literaturę dotychczasowego miejsca w społecznej hierarchii wartości, szczególnie dotkliwie odczuwaną tam, gdzie najdłużej znajdowała się u jej szczytów, czyli w krajach postkomunistycznych. W literaturoznawstwie słowiańskim można też odnotować, te same co w badaniach nad literaturami niesłowiańskimi, tendencje do interdyscyplinarności, niosące ze sobą poszerzenie horyzontów, ale i zagrożenie dyletantyzmem. Najbardziej widoczna tendencja do zacierania granic między literaturoznawstwem a wiedzą o kulturze ma niewątpliwe zalety, do których należy otwarcie się na problematykę społecznie bardziej doniosłą, ale równocześnie grozi zagubieniem przedmiotu badań.

Przywołane przykładowo problemy dotyczą całego literaturoznawstwa, ale kształt, w którym się uzewnętrzniają, zależy od statusu poszczególnych literatur, ponieważ wszelkie sytuacje kryzysowe przejawiają się w sposób jaskrawszy w przypadku literaturoznawstwa obierającego za przedmiot badań literatury należące do kultur, których znajomość ma charakter raczej ekskluzywny. Pod tym względem sytuacja filologii słowiańskiej,

z wyjątkiem, rzecz jasna, filologii polskiej i w pewnym stopniu rosyjskiej, bardziej przypomina sytuację orientalistyki niż, dajmy na to, anglistyki czy romanistyki. Sławistyka i orientalistyka to typowe *Orchideenfacher*, jak określa tradycyjne orientalistyczne specjalności niemiecki orientalista Bassam Tibi¹. Chodzi tu o coś więcej niż poczucie małej użyteczności społecznej hodowli orchidei – ich uroda wydaje się ją rekompensować (w przypadku badań sławistycznych należałoby zapewne przyjąć pewne poprawki do tego porównania). Rzecz polega na niezwykle ostro odczuwanej współcześnie paradoksalności sytuacji.

Tereny, których dotyczą dotychczasowe *Orchideenfacher*, niegdyś odległe i egzotyczne, usytuowane poza główną sceną naszej, tj. europejskiej, historii lub w najlepszym przypadku na jej obrzeżach, znalazły się w centrum dramatu dziejowego i bezpośrednio zaczęły rzutować na nasz los. Powstała więc sytuacja nie pozbawiona absurdalności, w której dyscypliny uniwersyteckie dysponujące kadrą kompetentnych „odzwiernych”, otwierających dość szczelnie na ogół zamknięte drzwi tych kultur, zajmowałyby się hermetyczną problematyką literaturoznawczą czy językoznawczą, pozostawiając pole spraw najistotniejszych nie najlepiej na ogół zorientowanym w realiach kulturowych politologom. Ostatnio chociażby, w związku z konfliktem bałkańskim, byliśmy świadkami wielu prób przewycięzenia tej sprzeczności i wyjścia poza tradycyjne filologiczne ramy, w tym wielu udanych, ale próby te rodzą kolejne pytania: pierwsze – o kompetencje, tym razem w zakresie warsztatu socjologicznego czy politologicznego (jest to część kwestii zagrożenia dyletantyzmem, o której już wspominaliśmy); drugie – o nazewnictwo, a mianowicie, czy w tym momencie nie należałoby dokonać rehabilitacji jednego z pojęć określających naszą dyscyplinę², w ostatnich dziesięcioleciach negatywnie nacechowanego ze względów politycznych. Chodzi tu o pojęcia słowianoznawstwa³, bardziej uwzględniającego w praktyce jej coraz bardziej interdyscyplinarny charakter i otwierającego drogę do zmian organizacyjnych, które zapewniłyby konieczną współpracę specjalistów z zakresu innych nauk społecznych.

¹ B. Tibi, *Fundamentalizm religijny*, Warszawa 1997, s. 18.

² Cytowany już przez nas B. Tibi proponuje w podobnej sytuacji (sam zajmuje się między innymi problemami fundamentalizmu religijnego) wprowadzenie islamologii, obok tradycyjnej islamistyki.

³ Dla najmłodszej generacji sławistów nacechowanie to już całkowicie się zatarło i, skonfrontowani z coraz bardziej w praktyce interdyscyplinarnym charakterem prac poświęconych Słowiańszczyźnie, wracają oni intuicyjnie do pojęcia słowianoznawstwa.

Trzecią ważną kwestią jest pytanie o sposoby, które równolegle z rozwojem badań interdyscyplinarnych potrafiłyby zapobiec uwiądowi tradycyjnych badań filologicznych i zapewniły im godne przetrwanie, przynajmniej do momentu zmiany koniunktury, gdyż zniszczenie ciepłarni pełnej storczyków byłoby niewątpliwie aktem barbarzyństwa wymierzonym w to, co w nauce najważniejsze – czyli w badania podstawowe.

Jednak w pojęciu literaturoznawstwa słowiańskiego wątpliwości i niepokoje budzi nie tylko pierwszy jego człon – literaturoznawstwo, lecz również drugi – słowiańskie. Wątpliwości te znane są nie od dzisiaj⁴. Na jakiej podstawie wyodrębnia się taką grupę literatur? Dlaczego mielibyśmy na przykład badać literaturę czeską w kontekście literatury serbskiej, a nie na przykład w kontekście literatury niemieckiej, czy, dajmy na to, literaturę chorwacką w kontekście literatury bułgarskiej, nie zaś węgierskiej, niemieckiej czy włoskiej? Dotyczy to w równym stopniu problematyki badawczej, jak dydaktycznej. Tak czy owak, perspektywa, którą stwarzają sławistyczne ramy, jest z gruntu fałszywa. Językoznawstwo słowiańskie jest tu w szczególności w położeniu – posiada przedmiot badań wyodrębniony w sposób niebudzący wątpliwości.

Fałszywa perspektywa w przypadku literaturoznawstwa słowiańskiego jest nie tylko dziedzictwem dziewiętnastowiecznej filologii, dla której bliskość języka *a priori* zakładała pokrewieństwo kulturowe, z czym często łączyło się rasistowskie przekonanie, iż wspólnota grupy językowej to zarazem wspólnota krwi, ani nie jest też jedynie pragmatycznym rozwiązaniem organizacyjnym, którego cel stanowi zachowanie skądinąd w pełni naturalnego związku studiów nad językiem ze studiami nad literaturą. Te aspekty zagadnienia dzieli sławistyka z innymi podobnie skonstruowanymi kierunkami, jak romanistyka czy germanistyka. Różni ją od nich jednak zarówno znacznie większa niejednorodność kulturowa przedmiotu badań i nauczania, jak i znacznie większy stopień ideologizacji oraz bardziej ciągła i długotrwała polityzacja.

Świadczą o tym między innymi dyskusje prowadzone w Pracowni Badań Literackich i Kulturoznawczych Instytutu Sławistyki PAN z okazji pracy nad bibliografią bieżącą polskich prac sławistycznych. Za uświadomienie mi tego problemu dziękuję kol. M. Stefańskiemu i kol. L. Grzelak.

⁴ Wrażane one były między innymi na naradzie „Sławistyka literacka na rozdrożu”, zorganizowanej w 1992 r. w IS PAN. Formułowała je dobitnie między innymi zmarła w 1999 r. prof. T. Dąbek-Wirgowa.

Przypomnijmy znów rzecz oczywistą, ale w praktyce odsuwaną na margines – że na terenie Słowiańszczyzny spotykają się i krzyżują trzy wielkie kręgi cywilizacyjne: cywilizacje bizantyjska i łacińska oraz cywilizacja islamu, przy czym cywilizacja łacińska pojawia się w kilku odmiennych wariantach, z których podstawowymi są środkowoeuropejski i śródziemnomorski, do czego należy dodać jeszcze różnice wyznaniowe (protestantyzm i katolicyzm) i różnice wynikające z historycznej przynależności do różnych wspólnot państwowo-kulturowych (na przykład do cesarstwa habsburskiego czy imperium osmańskiego). Wynikające z tych przesłanek bariery kulturowe są wyższe od barier stwarzanych przez większą obcość językową, tym bardziej że ta ostatnia nabrała istotnego znaczenia dopiero w XIX wieku. Języki uniwersalne (np. łacina, greka, arabski) przez znacznie większą liczbę stuleci umożliwiały komunikację wśród elit wieloetnicznych najczęściej wspólnot polityczno-kulturalnych, niż zwycięskie języki narodowe stwarzały iluzję – bo przecież tylko iluzję – szczególnego międzysłowiańskiego porozumienia.

Świadomość pozorności i czysto formalnych podstaw wyodrębnienia literaturoznawstwa słowiańskiego jako przedmiotu badań i nauczania uniwersyteckiego wyrażała się w latach powojennych w ucieczce ku literaturom narodowym, co z kolei spowodowało powstanie niezwykle wąskich specjalizacji – z punktu widzenia potrzeb społecznych, a i horyzontów absolwentów, niewątpliwie zbyt wąskich.

Towarzysząca rzeczywistości zróżnicowaniu przedmiotu badań slawistycznych ich ideologizacja i polityzacja odznaczała się dużym zróżnicowaniem celów politycznych i ideologii. Dzieje ideologii słowianofilskich są ściśle związane z historią slawistyki i do dziś wypracowane przez nie uprzedzenia, stereotypy, przeświadczenia, w wielu przypadkach wewnętrznie sprzeczne, wpływają, choć niestety najczęściej nieświadomie, na postawy badawcze slawistów.

Słowianofilstwo, czy też idea słowiańska, jak wiadomo, odegrało swoją rolę w średniowiecznej myśli politycznej i dynastycznej, w humanistyczno-renesansowych początkach myśli narodowej, w ideologii zjednoczenia kościelnego w czasach kontrreformacji. W czasach odrodzenia narodowego słowianofilstwo sprzyjało procesom narodotwórczym i mąciło je zarazem. W postaci austrosławizmu konserwowało państwo habsburskie, a w postaci pansławizmu służyło rosyjskiemu imperializmowi. W wariacie Mickiewiczowskim było nieodłączną częścią emigracyjnego mesjanizmu polskiego, w tym samym czasie funkcjonując w kraju jako

znak narodowego odszczepieństwa. W okresie międzywojennym wchodziło w skład repertuaru ideologicznego prawicy, by w okresie powojennym stać się niezwykle istotną częścią ideologii komunistycznej. W tej chwili jego pogłosy dochodzą najczęściej z politycznych marginesów o charakterze skrajnie nacjonalistycznym i antyokcydentalistycznym. Czy znaczy to, że słowianofilstwo jest już ostatecznie martwe? Nie spieszyłabym się z odpowiedzią. Tak czy owak trzeba stwierdzić, że historia sławistyki i ideologii słowianofilskich jest niewątpliwie fascynującym przedmiotem badań, a jej naukowa zasadność w odróżnieniu od literaturoznawstwa słowiańskiego nie nasuwa żadnych wątpliwości.

Wynikające z socsłowianofilstwa uprzywilejowane położenie studiów sławistycznych w okresie komunizmu miało swoje plusy i minusy. Powstało rozbudowane zaplecze organizacyjne – kongresy, komitety, instytuty; powstała nieporównywalna pod względem liczebności i profesjonalizmu kadra specjalistów. Rozbudowie instytucjonalnej towarzyszyła jednak skazująca na drugorzędność izolacja od innych kierunków literaturoznawczych, rozbudowie zaś i wzrostowi profesjonalizmu kadry naukowej jej nadmierne wąskie, zaiste czasem storczykowe, wyprofilowanie.

I tu wracamy do pytań już postawionych. Odpowiedź na nie wydaje się od dłuższego czasu „być w powietrzu”, choć nie pociąga to za sobą większych konsekwencji organizacyjno-instytucjonalnych. Rozwiązania zapewne szukać by należało w badaniach interdyscyplinarnych i interdyscyplinarnych instytutach naukowo-dydaktycznych, których zakresu badań nie wyznaczałyby granice pokrewieństw językowych, lecz raczej granice geograficzno-kulturowe. Jest to niewątpliwie jedna z tendencji bardzo dziś żywych i mających dużą siłę przyciągania, już chociażby dlatego, że odzwierciedla aktualne trendy w humanistyce, a przynajmniej jest im bliższa, podnosi też społeczne znaczenie studiów nad krajami słowiańskimi, w znacznie większym stopniu zaspokajając społeczne zapotrzebowanie. Powody atrakcyjności takiej koncepcji można mnożyć, wszyscy je znamy. Jest jednak jedno „ale”. Zastąpienie filologii słowiańskiej słowianoznawstwem, a następnie wtopienie tej dyscypliny w odmienne całości, na przykład środkowoeuropejską lub bałkańską, budzi niepokój, czy nie zastępujemy aby jednej mistyfikacji, jaką była Słowiańszczyzna rozumiana jako wspólnota kulturowa, inną mistyfikacją, jaką łatwo stać się może na przykład Europa Środkowa. Można jedynie żywić nadzieję, że świadomość niebezpieczeństwa pozwoli nam na zachowanie umiaru.

Kolejna wątpliwość łączy się z faktem, z którego wszyscy zdajemy sobie sprawę. Dotychczasowe rozważania dotyczyły aspektu zagadnienia, który dziś wydaje się już zarażony wirusem anachroniczności, gdyż jego horyzont zakreśla sytuacja nauk humanistycznych w ostatnich dziesięcioleciach mijającego już wieku, a przecież mamy świadomość, że żyjemy w czasach przełomu porównywalnego z początkiem epoki cywilizacji przemysłowej i wiemy, że nowa cywilizacja informacyjna z pewnością przewartościuje, a nawet może po prostu unieważnić nasze dotychczasowe problemy. Nie potrafimy jednak ciągle nadać naszym prognozom na tyle konkretnych kształtów, aby mogły stać się podstawą gruntownej modernizacji warsztatów badawczych oraz koncepcji dydaktycznych i organizacyjnych. Oczekiwane i nieoczekiwane skutki przełomu będą się ujawniać stopniowo, możemy tymczasem jedynie życzyć sobie otwartości i stałej gotowości do weryfikacji postaw i poglądów.

Aleksandra Hnatiuk

Literatura ukraińska w pracach Instytutu Sławistyki PAN

Prace badawcze poświęcone literaturze ukraińskiej prowadzono w Instytucie Sławistyki do roku 1997 w ramach zainteresowań literaturami wschodniosłowiańskimi, w których, co oczywiste ze względu na specyfikę tego czasu, dominujące miejsce zajmowała literatura rosyjska. Prace zespołowe skoncentrowane były wokół problematyki rusycystycznej; zajmowano się także pracami bibliograficznymi, częściowo tylko uwzględniającymi ukrajinika. Najważniejszą publikacją ukrajinistyczną, jaka powstała w Zakładzie Słowianoznawstwa, był zbiór artykułów *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich* pod red. S. Kozaka i M. Jakóbca (1974). Uwaga poszczególnych badaczy – Elżbiety Anczewskiej-Wiśniewskiej, Bazylego Białokozowicza, Stefana Kozaka, Floriana Nieuważnego oraz Mikołaja Siwickiego – skupiała się na literaturze XIX i XX wieku. Rozprawy ukazywały się na łamach pism specjalistycznych („Slavia Orientalis”, „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria”), artykuły popularyzatorskie – przede wszystkim w czasopiśmie mniejszości ukraińskiej w Polsce „Nasze Słowo” (wraz z dodatkiem „Nasza Kultura”). Preromantyzm i romantyzm ukraiński badał S. Kozak, co zaowocowało monografią *U źródeł romantyzmu i nowożytnej myśli społecznej na Ukrainie* (1978); pisarstwu Kociubynskiego poświęciła rozprawę E. Wiśniewska; F. Nieuważny oraz B. Białokozowicz zajmowali się literaturą radziecką, w tym ukraińską. Nie podjęto badań nad literaturą staroukraińską (wyjąwszy jedną publikację S. Kozaka), literaturą emigracyjną, literaturą okresu międzywojennego – tworzoną zarówno na Ukrainie radzieckiej (określaną mianem rozstrzelanego odrodzenia), jak i w II Rzeczypospolitej oraz Czechosłowacji, co można wyjaśnić obowiązującą cenzurą prewencyjną. Od połowy lat osiemdziesiątych do schyłku lat dziewięćdziesiątych praktycznie zaniechano publikacji ukrajinistycznych w Instytucie.

Przełom nastąpił wraz z powołaniem odrębnej Pracowni, która powstała w październiku 1997 roku. Początkowo było w niej zatrudnionych trzech pracowników, a od 2000 roku – czterech. W centrum zainteresowania zespołu znalazł się okres międzywojenny, najslabiej dotychczas przebadany. Równolegle opracowywano dwa tematy: działalność kulturalna Ukraińców w II Rzeczypospolitej oraz ukraińnika w prasie polskiej okresu międzywojennego. Wyniki tych badań publikowano systematycznie na internetowej stronie Instytutu Sławistyki (www.ispan.waw.pl), ogłoszono też tom materiałów pokonferencyjnych na płycie CD (*Działalność kulturalna Ukraińców w II Rzeczypospolitej* 2001; *Galicja dzisiaj – zapis dyskusji zorganizowanej przez Pracownię* ukazał się w *Warszawskich Zeszytach Ukrainoznawczych* w 2003 r.). Prace te wykazały, że polsko-ukraińskie kontakty kulturalne w okresie międzywojennym – wbrew ugruntowanej opinii – były bardzo intensywne. Świadczą o tym liczne (zwłaszcza w latach trzydziestych) publikacje prasowe i książkowe, wszechstronnie prezentujące ukraińskie życie kulturalne zarówno w II Rzeczypospolitej, jak i na Ukrainie radzieckiej, co zostało udokumentowane w systematycznie udostępnianej na stronie internetowej bibliografii ukraińników (na 2004 r. planowane jest wydanie książkowe). O ukraińskiej problematyce pisali wówczas zarówno wybitni działacze polityczni kręgu Piłsudskiego, m.in. Leon Wasilewski czy Tadeusz Hołówko, lub z grona „Polityki” Jerzego Giedroycia – Adolf i Aleksander Bocheńscy, Ksawery i Mieczysław Pruszyńscy, jak też wybitni pisarze – Józef Czechowicz, Jarosław Iwaszkiewicz, a także twórcy przedwojennej humanistyki polskiej, by wymienić tylko znakomitego sławistę, Aleksandra Brücknera, czy też rektora Uniwersytetu Wileńskiego, filozofa Mariana Zdziechowskiego, oraz ambasadora kultury ukraińskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim, Bohdana Łepkiego. Jedną z najważniejszych, lecz dziś prawie nieznaną instytucji okresu międzywojennego był Ukraiński Instytut Naukowy przy Uniwersytecie Warszawskim, który w ciągu dziesięciolecia swojego istnienia we współpracy z uczonymi polskimi wydał kilkadziesiąt prac naukowych, część z nich do dziś zachowała wysoką rangę, jak np. monografia *Szewczenko i Polacy* Pawła Zajcewa. W zestawieniu z okresem wcześniejszym oraz latami powojennymi trudno przecenić ten dorobek; żadna z powołanych placówek nie może się szczycić porównywalnymi osiągnięciami, dość przypomnieć wydanie dzieł zebranych Tarasa Szewczenki wraz z tomem zawierającym przekłady najznakomitszych poetów okresu międzywojennego: Jarosława Iwaszkiewicza i Kazimierza Wierzyńskiego, a także Józefa Łobodowskiego i Tadeusza Hollendra.

W Pracowni Literatury Ukraińskiej obok wymienionych prac poświęconych okresowi międzywojennemu powstały także dwie antologie prezentujące literaturę ukraińską pierwszej połowy XX wieku: *Stepowa legenda* (red. O. Hnatiuk, L. Szost, SOW, Warszawa 2001) oraz *Prolog, nie epilog...* (red. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, SOW, Warszawa 2002). Pierwsza z nich jest antologią małej formy prozatorskiej lat 1890–1930, w której opublikowano w przekładach dawnych i nowych utwory czternastu najwybitniejszych ukraińskich prozaików tego okresu: od Stefanyka i Wynnyczenki do Chwyłowego i Lubczenki. Druga to antologia ukraińskiej poezji w przekładach polskich z pierwszej połowy XX wieku; jest to swoisty hołd złożony tłumaczom okresu międzywojennego oraz początku XX wieku. Obie książki ułatwiają czytelnikowi bliższe poznanie literatury ukraińskiej oraz dziejów jej recepcji, ponieważ zawierają eseje poświęcone twórczości każdego z pisarzy i informacje biograficzne o tłumaczach, hasła ugrupowań literackich, tablice chronologiczne i in.

Sześć lat istnienia Pracowni zaowocowało trzema obszernymi publikacjami książkowymi, prezentującymi rezultaty prowadzonych badań; ponadto stopniowo poszerzano i udostępniano bibliograficzną bazę ukraińców w prasie polskiej okresu międzywojennego. Poszczególni pracownicy ogłosili w tym czasie kilkadziesiąt prac poświęconych dwudziestowiecznej kulturze ukraińskiej, cenionych i cytowanych nie tylko w Polsce, ale i za granicą. Obecnie w skład Pracowni wchodzi: Ola Hnatiuk (kierownik), Katarzyna Kotyńska, Renata Rusnak i Lidia Stefanowska; w przygotowaniu wcześniejszych publikacji uczestniczyła Larysa Szost (zmarła przedwcześnie na początku 2004 r.).

Lilla Moroz-Grzelak

Literaturoznawstwo sławistyczne w Pracowni Badań Literackich i Kulturoznawczych. Słowiańszczyzna Zachodnia i Południowa

Pytanie o kierunek rozwoju literaturoznawstwa sławistycznego u progu XXI wieku pozostaje nadal otwarte¹. Dyskusje nad kształtem i formą tej dyscypliny humanistyki trwają od początków istnienia grupy literaturoznawców zajmujących się obszarem Słowiańszczyzny zachodniej i południowej. Początki Pracowni Literatur Zachodniosłowiańskich sięgają 1955 roku, gdy jej pierwszym kierownikiem został prof. Józef Magnuszewski, uznany za jednego z pionierów naukowej sławistyki literaturoznawczej². Badał on literatury czeską, słowacką i łużycką oraz centra i pogranicza kultur w rozwoju dawnych literatur słowiańskich, a także twórczość ludową narodów słowiańskich³. Wkrótce do jego zespołu przyjęto asystentki Romualdę Pęgierską-Piotrowską oraz Jadwigę Russocką. W roku 1960 stanowisko kierownika Zakładu Literatury objął prof. Jerzy Śliziński. Przez wiele lat prowadził on badania nad działalnością braci czeskich w Polsce oraz nad osobistymi i intelektualnymi związkami łączącymi wybitnych sławistów

---

¹ Zob. artykuły: J. Rapacka, *Czy istnieje literaturoznawstwo słowiańskie?*, [w:] tejsze, *Śródziemnomorze. Europa Środkowa. Bałkany. Studia z literatur południowosłowiańskich*, Kraków 2002, s. 459-464; J. Kornhauser, *Koniec komparatystyki słowiańskiej?*, [w:] *Nadzieje i zagrożenia. Sławistyka i komparatystyka u progu nowego tysiąclecia. Studia ofiarowane profesor Halinie Janaszek-Ivaničkovej*, red. J. Zarek, Katowice 2002, s. 154-162.

² Zob.: M. Bobrownicka, *Józef Magnuszewski*, *Pamiętnik Słowiański*, XLI, 1991, s. 169-175.

³ Powstały wówczas m.in.: J. Magnuszewski, *Mickiewicz wśród Słowaków*, Wrocław 1956; tegoż, *Frantowe prawa w literaturze czeskiej i polskiej*, [w:] *Z polskich studiów sławistycznych*, seria 1, t. 2, Warszawa 1958; *Czeska i słowacka pieśń ludowa. Wybór*, oprac. J. Magnuszewski, tłum. A. Kamińska, Wrocław 1960.

i pisarzy z różnych krajów słowiańskich⁴. W roku 1969 zakres działalności Zakładu poszerzono o literatury południowosłowiańskie. Obiecująca wówczas młoda kadra badaczy, wśród których znajdowali się m.in. Stanisław Bylina⁵, Barbara Dzierżyc-Sypniewska⁶, Barbara Jaroszewicz-Kleindienst, Edward Madany⁷, Romualda Pęgierska-Piotrowska⁸, Katarzyna Wierzbicka, czyniła wysiłki w celu rozszerzenia i pogłębienia problematyki badawczej, niezależnie od podstawowego przedmiotu zainteresowań, jakimi były kontakty kulturalne polsko-słowiańskie, preferowane przez profesora Jerzego Ślizińskiego⁹. Ideologiczne podejście do materii badawczych oraz kwestie kadrowe, związane z odejściem z Pracowni większości asystentów i adiunktów, nie sprzyjały określeniu kierunku prowadzonych badań.

W 1976 roku w Zakładzie Literatur Słowiańskich i Komparatystyki Literackiej kierownictwo objęła prof. Halina Janaszek-Ivaničková. Poza badaniem wspólnych tendencji rozwojowych w literaturach słowiańskich po II wojnie światowej podjęto wówczas rzetelne studia komparatystyczne¹⁰. Wieloletnia praca z licznym zespołem asystentów i adiunktów (m.in. z dr. Leszkiem Henslem, prowadzącym badania nad kulturą szlachecką

⁴ J. Śliziński, *Bolesław Prus u Słowian Zachodnich*, Warszawa 1968; *Studia poświęcone stosunkom literackim polsko-czeskim i polsko-słowackim*, oprac. J. Śliziński et al., Wrocław-Warszawa 1969; tegoż, *Jan III Sobieski w literaturze narodów Europy*, Warszawa 1978; tegoż, *Rękopisy Braci Czeskich*, Wrocław 1958.

⁵ Dziś profesor w Instytucie Historii PAN. W okresie zatrudnienia w IS PAN opublikował m.in.: S. Bylina, *Wpływy Konrada Waldhausena na ziemiach polskich w drugiej połowie XV wieku*, Wrocław 1966.

⁶ B. Dzierżyc-Sypniewska, wraz z m.in. K. Wierzbicką i E. Madanym, uczestniczyła w przygotowaniu haseł do *Małego słownika pisarzy zachodniosłowiańskich i południowosłowiańskich*, pod red. J. Magnuszewskiego, Warszawa 1973.

⁷ E. Madany, *Jugosłowiański bóg Mars. Proza narodów Jugosławii o czasach wojny wyzwoleniczej*, Łódź 1982.

⁸ Pod kierunkiem R. Pęgierskiej-Piotrowskiej, jako kontynuacja pracy E. Kołodziejczyka (*Bibliografia słowianoznawstwa polskiego*, Kraków 1911), powstała *Bibliografia literatur zachodnio- i południowosłowiańskich w Polsce okresu międzywojennego*, Warszawa 1984; tejsze, *Znaczenie prac Włodzimierza Andriejewicza Francewa dla słowianoznawstwa polskiego*, Wrocław 1986.

⁹ O monotematyczności zagadnień i metod badawczych tego autora pisał m.in. Z. Niedziela, *Jerzy Śliziński 1920–1988*, Pamiętnik Słowiański, XXXVIII/XXXIX, 1988/1989, s. 3-5.

¹⁰ Efektem tych prac były m.in.: *We własnych oczach. XX-wieczny esej zachodnio- i południowosłowiański*, wybór H. Janaszek-Ivaničková, E. Madany, J. Wierzbicki, T. Dąbek-Wirgowa, Warszawa 1977; H. Janaszek-Ivaničková, *O współczesnej komparatyście literackiej*, Warszawa 1980.

w środkowo-wschodniej Europie w XVII wieku i odrodzeniem narodowym Słowaków w połowie XIX wieku) oraz współpracowników z innych ośrodków sławistycznych zaowocowała dopiero po latach publikacją dwóch tomów cennych przewodników encyklopedycznych *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890–1990. Literatura łużycka i słowacka* oraz *Literatura czeska*¹¹. Zawierają one biogramy wybitnych pisarzy, historyków i teoretyków literatury, hasła rzeczowe poświęcone kierunkom i prądom literackim, czasopismom, instytucjom, ugrupowaniom oraz hasła przeglądowe, obrazujące rozwój poszczególnych literatur narodowych. Niestety, zmiana sytuacji geopolitycznej na terytorium byłej Jugosławii sprawiła, iż część haseł przygotowanych już do kolejnego tomu przewodnika poświęconego literaturom południowosłowiańskim (w tym także literaturze bułgarskiej) wymagała ponownego opracowania uwzględniającego deklarowaną aktualnie przynależność narodowościową wielu twórców literatury tego obszaru, którzy wcześniej deklarowali jugosłowiańską przynależność państwową, unikając kryterium narodowościowego. Planowany tom wymagał również uzupełnienia o hasła odnoszące się do literatury drugiego obiegu. Dokonanie takich poprawek, zarówno w obliczu rozpadu dawnej Jugosławii i powstania nowych państw, jak i przekształceń kadrowych w samej Pracowni okazało się niemożliwe.

Proces przemian w krajach słowiańskich¹², zapoczątkowany w 1989 roku, doprowadził do wyraźnego sformułowania kwestii dotyczących przedmiotu sławistycznych badań literackich. Założenia nowego podejścia do prac nad literaturami słowiańskimi podjęto w sytuacji, gdy kierownictwo nad zespołem, przekształconym w Pracownię Badań Literackich i Kulturoznawczych Słowiańszczyzna Zachodnia i Południowa, objęła w roku 1991 prof. Joanna Rapacka. Zagadnienia kierunku prowadzonych w slawistyce badań zostały zaprezentowane w roku 1993 na spotkaniu okrągłego stołu, którego temat, „Slawistyka literacka na rozdrożu”¹³, wskazywał na

¹¹ *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890–1990*, t. 1 *Literatura łużycka i słowacka*, red. H. Janaszek-Ivaničková, Katowice 1994; *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890–1990*, t. 2 *Literatura czeska*, red. H. Janaszek-Ivaničková, Katowice 1999.

¹² O przemianach zachodzących w Słowiańszczyźnie południowej w kontekście zjawisk kulturowych i literackich pisała w swoich pracach J. Rapacka, *Godzina Herdera. O Serbach, Chorwatach i idei jugosłowiańskiej*, Warszawa 1995; tejsze, *Zaljubljeni u vilu. Studije o hrvatskoj književnosti i kulturi*, Split 1998.

¹³ Relację z obrad przedstawiła w sprawozdaniu K. Bartoszevska, *Slawistyka literacka na rozdrożu*, Pamiętnik Słowiański, XLIII, 1993, s. 193.

dokonujące się zmiany w podejściu do slawistycznych badań literaturoznawczych. W obradach wzięli udział przedstawiciele wszystkich ośrodków slawistycznych w kraju. Główne tezy zainicjowanej dyskusji dotyczyły zakresu i charakteru prowadzonych badań, kwestii metodologicznych, przyszłości slawistyki oraz podejmujących pracę naukową młodych kadr, kształconych na slawistycznych studiach uniwersyteckich. Poruszona problematyka nabierała szczególnego znaczenia w obliczu dokonujących się zmian i przewartościowań zarówno w sferze społeczno-politycznej, jak i kulturalno-naukowej, towarzyszący im kryzys w nauce nie ominął bowiem i slawistyki. W prowadzonej na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku dyskusji slawiści polscy zgodnie twierdzili, iż konieczne jest poszerzenie tradycyjnego obszaru zainteresowań krajami południowo- i zachodniosłowiańskimi o tereny niesłowiańskiej Europy Środkowej oraz rozpoczęcie prac porównawczych, ukazujących literatury słowiańskie w kontekście innych literatur europejskich. Istotnym przesłaniem płynącym z obrad była zbieżna konstatacja wszystkich slawistów dotycząca konieczności wzbogacenia tradycyjnych badań historycznoliterackich o elementy innych dyscyplin naukowych, np. socjologii i kulturoznawstwa.

Wówczas też, przy zmieniającym się składzie personalnym Pracowni, podjęto kwerendę polskich oraz zachodnio- i południowosłowiańskich publikacji z zakresu historii, literatury i kultury Słowiańszczyzny, które dokumentowałyby kulturowe tradycje poszczególnych krajów słowiańskich. Zgromadzone materiały wskazywały na interdyscyplinarne oblicze prowadzonych badań slawistycznych. Efektem tych studiów stała się opracowana przez trzyosobowy zespół Pracowni *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000*¹⁴. Autorzy przygotowali taki przegląd publikacji związanych z badaniami nad kulturą, literaturą i folklorem krajów Słowiańszczyzny zachodniej i południowej, który pomijając przekłady literatury pięknej z języków słowiańskich na język polski, wydawnictwa okolicznościowe, jakie pojawiały się w prasie codziennej, oraz prace o charakterze politycznym i ekonomicznym czy prawniczym, wskazywałyby na stan slawistyki polskiej w latach 1996–2000. Zebrane dane wykazały, iż obecne zainteresowania badawcze slawistów wykraczają poza jedną określoną dziedzinę. Interdyscyplinarny charakter prac sprawił, iż niemożliwa była ich klasyfikacja według kryterium przedmiotowego czy geograficznego.

¹⁴ P. Głogowski, L. Moroz-Grzelak, M. Stefański, *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000. Słowiańszczyzna zachodnia i południowa*, Warszawa 2002.

Po raz pierwszy w bibliografii sławistycznej przyjęto więc zasadę klasyfikowania materiału według wymogu formalnego, czyli gatunkowego. Sporządzona zgodnie z przyjętymi normami *Bibliografia* stała się miarodajnym i potrzebnym w pracy sławisty kompendium, a zarazem bogatym źródłem informacji o indywidualnych dokonaniach badaczy w ostatnich pięciu latach XX wieku¹⁵.

Kierowane przez prof. Joannę Rapacką badania koncentrowały się jednak głównie na problemach tradycji w słowiańskich krajach bałkańskich i środkowoeuropejskich. W efekcie powstało wiele wartościowych publikacji, spośród których należy wymienić m.in. książki Joanny Rapackiej *Dawna literatura serbska i dawna literatura chorwacka* (1993), Jolanty Sujeckiej *Obraz wielkiej przemiany w poezji bułgarskiej (1918–1925)* (1996) czy oddaną ostatnio do druku pracę Lilli Moroz-Grzelak, będącą próbą rekonstrukcji mitu Aleksandra Wielkiego w piśmiennictwie obszaru bułgarsko-macedońskiego wieku XIX i macedońskiego w XX stuleciu oraz wpływu tego mitu na kształtowanie się i rozwój macedońskiej idei narodowej¹⁶.

W tym samym kręgu zainteresowań badawczych mieściły się zainicjowane przez Joannę Rapacką projekty opracowania kluczowych problemów bałkańskich i środkowoeuropejskich mitologii narodowych w ujęciu słownikowym. Pionierskim dziełem stał się tu *Leksykon tradycji chorwackich* Joanny Rapackiej (1997), który zawiera zestaw mitów, legend i stereotypów koniecznych do zrozumienia współczesnej świadomości zbiorowej Chorwatów. Składają się nań hasła dotyczące osób (postaci historycznych, bohaterów literackich i postaci znanych z folkloru), zdarzeń, miejsc i budowli, związków frazeologicznych, cytatów i symboli, które pełnią funkcję integracyjną, identyfikującą i określającą tę wspólnotę narodową. Nowatorski w formule *Leksykon* cieszy się dużym uznaniem w świecie nauki, czego najlepszym dowodem jest jego niedawna publikacja w Chorwacji¹⁷.

---

¹⁵ Pozostaje żywić nadzieję, iż prace nad bibliografią będą kontynuowane. Indywidualny przegląd dorobku naukowego sławistów – literaturoznawców prezentowała wcześniejsza publikacja, która powstała w Pracowni: *Dorobek wydawniczy w zakresie literaturoznawstwa i historii Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Bibliografia*, oprac. J. Russocka, Wrocław 1986.

¹⁶ L. Moroz-Grzelak, *Aleksander Wielki a macedońska idea narodowa. Słowiańskie losy postaci antycznej*.

¹⁷ J. Rapacka, *Leksikon hrvatskih tradicija*, prev. D. Blažina, Zagreb 2002. Inspirujący temat badania tradycji poszczególnych narodów słowiańskich, w tym także serbskiej, podjęły M. Dąbrowska-Partyka, D. Gil i S. Nowak w Katedrze Filologii Chorwackiej, Serbskiej i Słoweńskiej UJ.

Pozostaje też jedynym jak dotąd w polskiej slawistyce tego typu opracowaniem o charakterze popularnonaukowym, które jednocześnie stanowi wartościową propozycję metodologiczną i warsztatową, będącą źródłem inspiracji dla młodszego pokolenia badaczy. Do realizowanych obecnie projektów o charakterze słownikowym należą: *Leksykon stereotypów Słowiańszczyzny* (kierowany przez M. Stefańskiego) oraz *Leksykon bułgarskiej tradycji kulturowej* (pod redakcją naukową G. Szwat-Gyłybowej). Stały się one dobrą okazją do współpracy badaczy z innymi ośrodków naukowych w kraju i za granicą.

Tak ukierunkowane badania Pracowni wychodzą naprzeciw potrzebom czasu. Wobec zachodzących obecnie procesów integracyjnych z Unią Europejską ich przydatność okazuje się tym większa, że mogą wnieść istotny wkład w poznanie nie tylko kulturowej różnorodności Europy, ale także ważnych ze względów pragmatycznych uwarunkowań międzykulturowego dyskursu w obrębie tej wspólnoty.

Jolanta Sujecka

Zespół Badania Tożsamości Kulturowej na Bałkanach

Zespół Badania Tożsamości Kulturowej na Bałkanach został powołany w 2001 roku w miejsce Zespołu Literatury Bułgarskiej, którym kierowała w latach 1997–1999 prof. Teresa Dąbek-Wirgowa.

W planach Zespołu Literatury Bułgarskiej znajdowało się nowe, znacznie poszerzone wydanie *Historii literatury bułgarskiej*. Nowa synteza miała być przedsięwzięciem autorskim. Prace nad nią przerwała choroba i śmierć prof. Dąbek-Wirgowej.

Po dwóch latach od śmierci prof. Teresy Dąbek-Wirgowej powstał Zespół Badania Tożsamości Kulturowej na Bałkanach. Nowy Zespół liczy trzy osoby. Jego członkami są: mgr Olga Gronowska, bułgarystka i polonistka, która jest równocześnie doktorantką w działającym przy Instytucie Sławistyki PAN Studium Mniejszości i Małych Ojczyzn, mgr Magdalena Frender, absolwentka lingwistyki stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego (specjalność: języki angielski i rosyjski) i studentka dziennikarstwa, oraz dr Jolanta Sujecka, sławistka i bałkanistka. Magdalena Frender jest członkiem Zespołu jako wolontariuszka.

W planach Zespołu znajduje się książka autorska Jolanty Sujeckiej *Tożsamość własna Macedończyków i Bułgarów w XX wieku* oraz rozprawa doktorska Olgi Gronowskiej *Pojęcie Bułgarii w bułgarskiej myśli krytycznej pierwszej połowy XX wieku*.

Zespół koordynuje trzy projekty w ramach współpracy z zagranicą: z Macedońską Akademią Nauk i Sztuk zaplanowano przygotowanie drugiego tomu publikacji *The National Idea as a Research Problem* (pierwszy ukazał się w 2002 r. i był pomyślany jako inicjatywa polska), z Serbską Akademią Nauk i Sztuk będzie przygotowany wspólny tom *Tożsamość kulturowa na Bałkanach (etnos, religia, stosunki językowe) – The Cultural Identity in the Balkans. Ethnic, Religion, Language Connections*, a z Instytutem Literatury

Bułgarskiej Akademii Nauk opracowywany jest tom studiów w bułgarskiej wersji językowej *Идентитети* (*Tożsamości*).

Od listopada 2003 roku Zespół Badania Tożsamości Kulturowej na Bałkanach rozpoczął cykl seminariów otwartych (raz w miesiącu), z udziałem gości spoza Zespołu i spoza Instytutu Sławistyki. Do tej pory w ramach cyklu odbyły się trzy seminaria poświęcone pamięci, tradycji i pograniczom. Od marca 2004 r. (już w ramach Studium) planujemy cykl spotkań powiązanych wspólnym tematem „Sposoby badania przeszłości”. W jego ramach będą prezentowane metody językoznawcze, socjologiczne, antropologiczne i historyczne. Jedno z seminariów poświęcimy także omówieniu metod stosowanych przez historyków literatury.

Grażyna Bobilewicz

Badania nad pograniczem i korespondencją sztuk

Od ponad ćwierćwiecza fascynuje mnie problematyka pogranicza i korespondencji sztuk. Badania nad tym zagadnieniem rozpoczęłam w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Zostały one zwieńczone monografią *Kolor w poezji młodszych symbolistów rosyjskich – Aleksander Błok i Andrzej Bieliy* (Wrocław 1988, ss. 174), wyróżnioną Nagrodą Ministra Edukacji Narodowej. Przeanalizowałam w niej funkcje artystyczne i semantyczne dwóch triad kolorystycznych: achromatycznej (kolory biały, czarny, szary) i chromatycznej (złoty, niebieski, czerwony), oraz kolorów: żółtego i zielonego w tekstach literackich dwóch symbolistów rosyjskich, ujmując całość zagadnienia w szerokim kontekście literaturoznawczym i kulturologicznym. Pozwoliło mi to między innymi spojrzeć z nowej perspektywy na dorobek modernizmu, inaczej odczytać teksty literackie, ujawnić nowe i interesujące znaczenia, ukazać mechanizmy techniki literackiej itp.

Od grudnia 1988 roku, z powodu sytuacji rodzinnej i zmiany miejsca zamieszkania, badania interdyscyplinarne kontynuuję, rozwijam i poszerzam w Instytucie Sławistyki PAN (poprzednia nazwa: Instytut Słowianoznawstwa) – do 1995 roku na stanowisku adiunkta, a obecnie na stanowisku docenta. Niezależnie od profilu badawczego pracowni literaturoznawczych, w których prowadziłam badania – Pracownia Literatur Wschodniosłowiańskich, Pracownia Badań Literackich utworzona w 1991 roku przez prof. dr. hab. Andrzeja Drawicza, a po jego śmierci kierowana przez prof. dr. hab. Jerzego Farynę, czy też od 2001 roku Pracownia Humanistycznych Badań Interdyscyplinarnych, której obecnie jestem kierownikiem – moje zainteresowania naukowe niezmiennie sytuują się w kręgu zagadnień interdyscyplinarnych.

Powiązania literatury z pozadyskursywnymi mediami sztuki i komunikacji (malarstwo, rzeźba, architektura, muzyka, taniec, balet, sztuka użytkowa itp.) łączą się przede wszystkim z poszukiwaniem określonej podstawy metodologicznej i określonego systemu odniesień, za pomocą których można by opisywać niejednorodny materiał, doprowadzić do sprecyzowania pojęć i zbadania możliwości interpretowania relacji między literaturą a innymi sztukami. Badania interdyscyplinarne mają udzielić odpowiedzi na wiele pytań istotnych dla problematyki pogranicza i korespondencji sztuk, m.in.:

1. Jakie są możliwości i ograniczenia w badaniu związków między literaturą a innymi sztukami?
2. Czy można określić zasady współistnienia literatury i innych sztuk?
3. Czy możliwy jest przekład odmiennego tworzywa, specyfiki znaków oraz kształtu literackich i pozaliterackich tekstów?
4. Czy można mówić o strukturalnej wspólnocie literatury i innych sztuk?
5. Jak porównywać i opisywać obraz i komunikat językowy, na jakich poziomach, w jakich kategoriach i w jakim systemie odniesień?

Szukając odpowiedzi na te pytania, analizuję głównie związki literatury i plastyki na materiale literatury rosyjskiej i innych sztuk (tak rodzimych, jak i zachodnioeuropejskich) drugiej połowy XIX wieku, przełomu XIX i XX wieku oraz wieku XX i badam je na wielu płaszczyznach. Problematyka związków literatury z innymi dziedzinami sztuki to temat kolejnej monografii, zatytułowanej *Wyobrażenia poetycka – Wiaczesław Iwanow w kręgu sztuk* (Warszawa 1995), jak i licznych artykułów sygnowanych nazwiskami Bryś i Bobilewicz.

Kontekstu do interpretacji dialogu sztuk dostarczają podejmowane wspólnie przez literaturę i malarstwo tematy, motywy, symbole, toposy. Badałam między innymi historię, rozmaite modyfikacje, wielofunkcyjność, symbolikę i sens kulturowy, jak też sposoby opracowania zielnika poetyckiego, motywu róży, drogocennych kamieni i minerałów, motywu chimery itp. Wzajemne filiacje literatury i plastyki widoczne są również na poziomie bezpośrednich nawiązań między dziełami, określonych w innych systemach znakowych. Analiza intertekstualnych odwołań w literackiej twórczości M. Kuzmina do motywów i wątków zaczerpniętych z obrazów P. Gauguina, różne sposoby ich werbalizacji, pokazują, jak rozmaicie dzieło literackie wykorzystuje temat plastyczny. Z jednej strony jest to próba

przekładu znaków ikonicznych na werbalne, między innymi przez świadome nawiązanie do techniki malarskiej, z drugiej – polemika z tekstem źródłowym. Wiele możliwości interpretacyjnych dają badania wiążące się z problemem artystów równocześnie wypowiadających się w różnych dziedzinach, na przykład w literaturze i w plastyce, muzyce, malarstwie i poezji itd., jak też literacka i plastyczna konceptualizacja w obrębie gatunków. Tutaj sytuują się rozważania na temat literacko-malarskich koneksji w twórczości W. Garszyna i W. Wereszczagina, funkcji pejzażu zimowego w poezji A. Błoka i S. Jesienina, wielofunkcyjności i wieloaspektowości werbalizacji i wizualizacji pejzażu krymskiego w malarstwie K. Bogajewskiego oraz w poezji i akwarelach M. Wołoszyna (dialog malarstwa z tekstem literackim funkcjonuje tu jako współobecność słowa i obrazu, wiążąc się z problematyką ilustracji), a także „pejzażu kamiennego” w poezji W. Iwanowa oraz w malarskich i literackich tekstach N. Rericha. W kręgu tematyki interdyscyplinarnej mieszczą się także szkice o związkach muzyki i literatury (A. Skriabin i R. Wagner w myśli estetycznej i twórczości artystycznej rosyjskich symbolistów, C. Debussy w kulturze rosyjskiej itp.). Związki między tekstami kultury, artykułowymi w różnych systemach znaczących, analizują również na płaszczyźnie stylów i technik artystycznych, poszukując analogii w sposobie organizacji świata przedstawionego, w tej samej technice widzenia, realizowanej w odmiennym materiale i za pomocą innych środków wyrazu, w kompozycji, w zakresie intencji ekspresywnej (walory malarskie literackiego opisu i stylu, wrażliwość na kolor, światło i kształt), poetyki i techniki instrumentacji, gatunku wypowiedzi.

W ostatnich latach, poszerzywszy horyzonty interpretacyjne, większość badań prowadzi na materiale malarstwa rosyjskiego, polskiego i zachodnioeuropejskiego. Są to zarówno interpretacje tematu choroby, postaci Chrystusa w malarstwie rosyjskim drugiej połowy XIX wieku, świętyń P. Delvaux, kodu wizualizacji ciała kobiecego w malarstwie europejskim przełomu XIX i XX wieku i plastycznej reprezentacji ciała w malarstwie K. Pietrowa-Wodkina, jak i omówienia rozmaitych sposobów wizualizacji i opracowania w twórczości artystów (np. przez organizację przestrzeni) pojęć ciszy i milczenia, analizy plastycznej motywiki: śmieci, telefon w sztuce XX wieku. W interpretacji motywu telefonu w twórczości S. Dali zwróciły moją uwagę zjawiska pogranicza – koegzystencja znaków ikonicznych i językowych (ekwiwalencja motywiki na poziomie formotwórczym, znaczeniowym i językowym, funkcjonalność języka jako podtekstu – tytuły obrazów, anagramy).

Interesuje mnie również zagadnienie kryteriów wyznaczających granice gatunków malarskich i literackich, wyróżniki, które pozwalają na bardziej precyzyjne określenie owych granic, jak też ujawnienie ich cech dyferencjalnych. W kręgu tych zagadnień sytuują się studia nad martwą naturą w malarstwie rosyjskim początku XX wieku, szkic, w którym na przykładzie tekstów artystycznych celowo komponowanych z dwóch i więcej wybranych gatunków sztuki, np. portretu oraz martwej natury, i łączenia ich za pomocą rozmaitych zabiegów formalnych (gra optyczna, obrazy odwracalne, malarskie metamorfozy, podwójny obraz itp.) wyjaśniam mechanizmy gatunkowej wieloznaczności czy może raczej „niezdecydowanego oscylowania” między gatunkami, analiza werbalnych i malarskich portretów J. Stanisławskiego, szkice o kiczu w malarstwie B. Kustodijewa i o plastycznych „kompozycjach kosmicznych” w sztuce środkowo- i zachodnioeuropejskiej pierwszej połowy XX wieku (za konstruktywny wyróżnik, a zarazem element łączący rozmaicie przez artystów konceptualizowane modele wszechświata przyjęłam kategorie przestrzeni i czasu). Szukałam też odpowiedzi na pytania retoryczne: czy w malarstwie rosyjskim, podobnie jak we francuskim, funkcjonuje pojęcie intymizmu, czy można mówić o kryzysie sztuki prawosławnej na przykładzie malarstwa ikonowego itp. Interesują mnie także współczesne teorie mitu oraz szkoły mitotwórstwa i wpływające stąd konsekwencje dla badań nad literaturą, szczególnie relacje między literaturą a mitologią, teorią a praktyką artystyczną, które prezentuję w szkicu o mitach lunarnych.

Niejako odrębny nurt stanowią badania z zakresu artystowskiej obyczajowości i obrzędowości, poszerzone o rozmaite konteksty interpretacyjne. Punktem odniesienia stają się tu zjawiska kulturowe, między innymi wszelkiego rodzaju mody „na coś”: na okultyzm (szkic o poetyckiej chironancji na przykładzie twórczości M. Wołoszyna i M. Cwietajewej), na wszelkie formy prorocstwa (szkic o modernistycznym horoskopie literackim), na rytuały (szkic o ceremonii picia herbaty przez symbolistów), na rozmaicie rozumianą rozrywkę (analiza funkcji tańca w twórczości i życiu towarzyskim modernistów), na artystowski strój, jak i sposób bycia (szkice o modernistycznej garderobie i o modzie na pelerynę, surdut, chiton itp.). Owe fascynacje artystów zmieniają status zjawisk codziennych i podnoszą je do rangi dzieła sztuki. Zwieńczeniem tych badań interdyscyplinarnych jest, będąca na ukończeniu, książka *Muza Mody. Strój artyści w Rosji końca XIX-początku wieku XX*.

Moje zainteresowania interdyscyplinarne związane z literaturą i sztuką Srebrnego Wieku, rosyjską myślą estetyczną i krytycznoliteracką znalazły odbicie w pracach nad polską syntezą *Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, którymi w Pracowni Badań Literackich w latach 1991–1997 kierował profesor Andrzej Drawicz. Mojego autorstwa są rozdziały o kulturze i literaturze przełomu XIX i XX wieku: *Kultura, sztuka i życie towarzyskie* (ruch wydawniczy, prasa, „Mir iskusstwa”, „Wiesy”, mecenat prywatny, początki kinematografii, życie artystyczne: kółka, towarzystwa, salony, tendencje w sztuce przełomu XIX i XX wieku, sztuki plastyczne, architektura, muzyka, opera, balet), *Główne motywy i wątki literatury przełomu XIX i XX wieku* (nowa sztuka poetycka, geneza symbolizmu), *Symbolizm w poezji, Poetyka powieści symbolistycznej, Poza ugrupowaniami*. Książka pod redakcją A. Drawicza, która doczekała się już dwóch wydań (PWN, Warszawa 1997 i 2000), uzupełnia lukę istniejącą do tej pory w polskiej rusycystyce w zapotrzebowaniu na dobry podręcznik z historii literatury rosyjskiej, obejmujący zasięgiem tematycznym tak szeroki obszar zjawisk literacko-kulturalnych (od roku 1895 po lata dziewięćdziesiąte następnego stulecia) i proponujący nową, inną niż tradycyjna periodyzację. A. Drawicz, znawca i koneser najnowszej literatury i kultury rosyjskiej (m.in. pisarstwa M. Bułhakowa i rosyjskiej emigracji), który z czasem stał się w tej dziedzinie autorytetem, w trakcie pracy nad swoim *opus magnum* (jego wydania i promocji, niestety, nie doczekał) ujawnił nie tylko talent organizatorski, lecz jako współautor sam wykonał pokaźną część przedsięwziętego zadania. Swoją gruntowną i źródłową wiedzę, którą czerpał ze studiów bibliotecznych i archiwalnych, jak też z bezpośrednich kontaktów z twórcami, spożytkował między innymi w rozdziałach o prozie lat dwudziestych i o literaturze pierwszej emigracji, a także w obszernym rozdziale *Wolna literatura* (z podrozdziałem *Pieriestrojka i lata ostatnie*). Spod jego pióra wyszły także teksty o twórczości pisarzy represjonowanych (W. Szałamowa, W. Grossmana, A. Sołżenicyna), o literaturze dysydenckiej lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych oraz prozie i poezji lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Teksty te obejmują ogromny obszar zjawisk procesu literackiego, trudnych do zinterpretowania, bo niejako kształtujących się na żywo, jak na przykład nowe założenia estetyczne. Monografia pod redakcją A. Drawicza proponuje i liczne przewartościowania, i nową hierarchię zjawisk artystycznych. Niewątpliwym *novum* są rozdziały (pióra T. Tyczyńskiego) poświęcone koncepcjom estetycznym szkoły formalnej z lat dwudziestych, estetyce i filozofii M. Bachtina, szkole tartuskiej

i J. Łotmanowi, P. Florenskiemu, A. Łosiewowi i S. Awierincewowi. Profesor Drawicz dążył do tego, by wszyscy autorzy podręcznika w ocenie zjawisk skomplikowanych, dyskusyjnych dbali o obiektywizm badawczy, starannie wyważyli wszystkie za i przeciw. W *Słowie wstępnym* starał się wyjaśnić trudności, jakie piętrzyły się przy pracy nad syntezą, był świadomy jej niedostatków, domagających się w przyszłości nowych przemyśleń i uzupełnień. Przy tym, sam prezentując niezależne założenia warsztatu naukowego rusycystyki polskiej, akceptował niezależność merytoryczną i metodologiczną autorów podręcznika.

Andrzej Wędzki

Słownik starożytności słowiańskich z perspektywy pół wieku

Wprowadzenie

Opublikowanie pierwszej w światowej literaturze specjalistycznej encyklopedii obejmującej dzieje i kulturę wczesnych Słowian należy bez wątpienia do czołowych osiągnięć Instytutu Slawistyki PAN. O ile wypracowanie koncepcji i prace wstępne nawiązujące w pewnym stopniu do przedwojennej idei *Słownika* prowadzone były jeszcze w Instytucie Zachodnim, o tyle praktyczna realizacja tych zamierzeń doszła do skutku dopiero w momencie, gdy Redakcja *Słownika starożytności słowiańskich* od 1955 r. znalazła się w strukturach organizacyjnych Zakładu Słowianoznawstwa PAN (od 1977 r. – Instytutu Słowianoznawstwa, a obecnie Instytutu Slawistyki PAN). W nowych ramach organizacyjnych nastąpiła stabilizacja statusu Redakcji. Dzięki pełnemu zrozumieniu znaczenia tej publikacji i dużemu osobistemu zaangażowaniu się w jej popieranie kolejnych dyrektorów Instytutu: prof. prof. Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Zdzisława Stiebera, Janusza Siatkowskiego, Mieczysława Basaja, Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Kwiryny Handke (za której kadencji ukończono edycję *Słownika*) Redakcja mogła zawsze liczyć na zagwarantowanie odpowiednich środków finansowych. Umieszczenie *Słownika* w planach wydawniczych Komitetu Słowianoznawstwa zapewniło przydział arkuszy wydawniczych, a zarazem nie obciążało szczupłej puli Zakładu (Instytutu). Należy tu przypomnieć, że w tamtych czasach dla druku jakiejś pozycji podstawową sprawą było uzyskanie przydziału arkuszy wydawniczych, bardzo rygorystycznie limitowanych.

Długi ponadczterdziestoletni okres powstawania tego ulegającego fluktuacjom programowym dzieła skłaniać musi do refleksji nad przebytą

drogą. Wydaje się, że poniższe uwagi omawiające problemy różnorodnej natury, które towarzyszyły temu wyjątkowemu w nauce polskiej przedsięwzięciu, mogą także stanowić przyczynek do głębszego rozumienia przemian zachodzących w slawistyce polskiej i roli, jaką odegrał w nich Instytut Sławistyki PAN.

Trudne początki

Pracę naukową rozpocząłem 1 lutego 1953 r. w Instytucie Zachodnim, a skierowanie mnie do Sekretariatu Redakcji *Słownika starożytności słowiańskich* zbiegło się z czasem zakończenia prac przygotowawczych nad tą publikacją. Polegały one na wypracowaniu koncepcji *Słownika*, ustaleniu listy haseł (opublikowanej jeszcze w 1951 r.) i stworzeniu struktury organizacyjnej wydawnictwa. Na jej czele stała Redakcja Główna, której pierwszymi redaktorami zostali projektodawcy publikacji: prof. Tadeusz Lehr-Spławiński i Zygmunt Wojciechowski. Po zgonie tego ostatniego w 1955 r. miejsce to zajął prof. Gerard Labuda. Współredaktorem t. 1–3 był także prof. Władysław Kowalenko. Po śmierci prof. Tadeusza Lehra-Spławińskiego w 1965 r. zastąpił go prof. Zdzisław Stieber. Wreszcie współredaktorami ostatniego, ósmego tomu zostali prof. Antoni Gąsiorowski i prof. Andrzej Wędzki. Od pierwszego do ostatniego tomu wśród redaktorów był zawsze prof. Gerard Labuda, któremu stałej i wszechstronnej pomocy *Słownik starożytności słowiańskich* szczególnie dużo zawdzięcza. Ciałem opiniodawczym był Komitet Redakcyjny, złożony z redaktorów i współredaktorów działów (o zmiennym składzie), a wykonawczym – Sekretariat Redakcji. Główny ciężar pracy spadł z natury rzeczy na Sekretariat, który prowadził całokształt spraw administracyjnych związanych ze zbieraniem haseł. W przyszłości miał na nim spocząć obowiązek redakcyjnego przygotowania haseł do druku, a także wykonanie korekt wydawniczych. Skład Sekretariatu ograniczał się zawsze do zespołu kilkuosobowego. Początkowo na jego czele stali dwaj sekretarze: prof. Józef Matuszewski i prof. Michał Szczaniecki, a po ich odejściu w 1953 r. stanowisko to objęli prof. Józef Gajek i prof. Władysław Kowalenko. Pomocniczym pracownikiem naukowym został niżej podpisany. Wkrótce skład ten uległ wzmocnieniu przez przyjęcie w 1955 r. w ramach prac zleconych mgr. Jerzego Nalepy. Po oddelegowaniu go przez Uniwersytet Poznański do Lund w Szwecji w 1957 r. na jego miejsce przyjęto mgr. Wincentego Swobodę. Pozostał na tym stanowisku

aż do śmierci w 2000 r. W skład Sekretariatu wchodził także pracownik administracyjny. Funkcję tę pełniła początkowo Anna Liczbańska, a po jej odejściu zatrudniono w 1957 r. Jadwigę Morawską-Rybakową, która pracowała w Sekretariacie aż do przejścia na emeryturę w 1976 r. Przez następnych kilka lat dokonywano na tym stanowisku szybkiej rotacji, od 1984 r. zajmuje je mgr Wojciech Mądry.

Po przeniesieniu w 1954 r. prof. Józefa Gajka do Wrocławia sekretarzem i zarazem kierownikiem Redakcji mianowano prof. Władysława Kowalenkę, który pełnił tę funkcję do 1961 r. Kolejnymi kierownikami byli: prof. prof. Gerard Labuda (1961–1974), Antoni Gąsiorowski (1974–1984), a po jego przejściu do Instytutu Historii PAN kierownictwo objął niżej podpisany. W roku 1976 Redakcję przekształcono w Pracownię Wczesnej Historii Słowiańszczyzny, a w roku 1978 podniesiono do rangi Zakładu. Zespół Sekretariatu uległ powiększeniu dopiero w 1961 r., kiedy przyjęto mgr Danutę Pędzińską, której zadaniem była adjustacja tekstów i przygotowywanie indeksów. W roku 1962 grono pomocniczych pracowników wzmocnił mgr Antoni Gąsiorowski.

W chwili podjęcia przeze mnie pracy w Sekretariacie obowiązywały początkowo ustalone plany, które przewidywały publikację podręcznego, dwutomowego dzieła popularnonaukowego, obejmującego około 3600 haseł, opracowanych wyłącznie przez autorów polskich. Szacowano, że *Słownik* liczyć będzie 1200 stron druku (około 140 000 wierszy). Przewidywania były wówczas bardzo optymistyczne: zakładano opublikowanie *Słownika starożytności słowiańskich* w latach 1954–1955, co zresztą okazało się już w 1952 r. nierealne i musiało ulec skorygowaniu i przesunięciu na 1956 rok. Świadczy to wyraźnie o tym, że w początkowym etapie redagowania *Słownika starożytności słowiańskich* nie zdawano sobie w pełni sprawy z ogromu pracy i piętrzących się trudności, jakie przyjdzie Redakcji pokonywać w trakcie jego realizacji.

Trudności kadrowe

W roku 1953 do Redakcji zaczęły napływać pierwsze hasła, które zamówiono jeszcze w 1952 r. Praktycznie to one pokazały skalę problemów, jakie zaczęły narastać przed faktycznie nowym zespołem Sekretariatu. Nierówny poziom nadesłanych haseł i ciągłe trudności w pozyskiwaniu współautorów wykazały dobitnie szczupłość kadry naukowej w Polsce, mogącej współuczestniczyć w takim przedsięwzięciu. Należy uzmysłowić

sobie fakt, że w tym czasie czynni naukowo byli głównie badacze, którzy rozpoczęli działalność jeszcze przed 1939 r. Należeli zatem do pokolenia najokrutniej doświadczonego przez lata wojny, które poniosło też największe straty. Część ocalałych z obozów i łagrów musiała pozostać na emigracji. Na lata pięćdziesiąte przypada stopniowy napływ młodego pokolenia adeptów nauki, którzy studia ukończyli już po wojnie, ale nie mieli koniecznego doświadczenia w pracy naukowo-badawczej, a na zdobywanie takowego potrzeba było czasu, którego Redakcji bardzo brakowało. Okazało się także, że niektóre problemy i regiony Słowiańszczyzny pozostawały poza zainteresowaniami badaczy. Szczególnie silnie zaznaczyło się to w odniesieniu do Słowian południowych; ich szeroka, a zarazem skomplikowana przeszłość, pozostająca pod silnymi wpływami bizantyńskimi leżała wyraźnie na marginesie zainteresowań polskich badaczy. Biblioteki polskie były również bardzo słabo zaopatrzone w podstawową literaturę z tego zakresu.

Sytuacja ta wymusiła niejako konieczność włączenia się pracowników Redakcji do opracowywania haseł. Praktyka miała pokazać, że w miarę postępu prac udział autorski zespołu, powiększającego się o nowych pracowników: mgr. mgr. Jana Leśnego (od 1973), Alinę Brzóstkowską (od 1975), Barbarę Grunwald-Hajdasz (od 1987), Dorotę Leśniewską (od 1990) i Ryszarda Grzesika (od 1989), ulegał stałemu zwiększeniu. Opracowywanie haseł jest procesem bardzo pracochłonnym i finansowo nieopłacalnym, a do tego wielu badaczom nie przynosi satysfakcji. Niektórzy autorzy mieli duże trudności w pisaniu haseł – małych form o bardzo skondensowanej treści. Początkowo prof. Kowalenko starał się bodaj częściowo wypełnić braki w zakresie haseł dotyczących Słowian południowych. Następnie studia nad żeglugą słowiańską i portami nad Adriatykiem pozwoliły mu nawet, opierając się na bardzo skromnych wówczas zasobach bibliotek poznańskich, opracować wiele haseł z tego zakresu (pomocne w tym były dwa jego wyjazdy do Jugosławii). Od czasu podjęcia pracy w Redakcji zainteresowania naukowe mgr. Swobody zaczęły krystalizować się wokół przeszłości Bułgarii i stosunków słowiańsko-bizantyńskich. W przyszłości stać się miał on jednym z głównych autorów opracowujących hasła z tej dziedziny (sprzyjały temu trzykrotne wyjazdy do Bułgarii w latach 1961, 1964 i 1969/70). Niżej podpisany, oprócz haseł dotyczących Polski, Czech, Słowacji, Rusi i Połabszczyzny, z czasem podjął się także pisania haseł dotyczących Chorwacji.

Tworzenie warsztatu redakcyjnego

Kolejnymi trudnościami, z jakimi borykała się Redakcja, była bardzo szczupła baza materiałowa. Wprawdzie powstająca biblioteka Instytutu Zachodniego uwzględniała w miarę istniejących możliwości również problematykę *Słownika*, ale kompletowanie jej odbywało się głównie przez pozyskiwanie przypadkowych pozycji znajdujących w zbiorach księgozbiorów zabezpieczonych (zwłaszcza w Bytomiu). Powoli rozwijała się także wymiana wydawnictw. Tą drogą biblioteka otrzymywała przede wszystkim podstawowe czasopisma czechosłowackie przydatne w pracach nad *Słownikiem*. Stąd w pracach redakcyjnych konieczne było korzystanie z innych bibliotek, uciążliwe ze względu na czasochłonność dotarcia do tych placówek. Zaopatrzenie bibliotek poznańskich w zakresie slawistyki było niepełne, często przypadkowe. Najużyteczniejsza w pracach nad *Słownikiem* okazała się biblioteka Muzeum Archeologicznego – niesłychanie sprawnie i energicznie kompletowana przez ówczesnego dyrektora, prof. Józefa Kostrzewskiego.

Z chwilą przejścia Redakcji przez PAN coraz realniejszy stawał się plan przeniesienia jej do odbudowanego pałacu Działyńskich przy Starym Rynku. Już w 1957 r. przystąpiono do gromadzenia własnego księgozbioru. Po przeprowadzce do nowej siedziby na początku 1958 r. Redakcja dysponowała książkami slawistycznymi przekazanymi przez Instytut Zachodni. Uzupełniono je częściowo zakupami, a także różnymi innymi drogami. Sięgnięto do czynnego jeszcze magazynu Księgozbiorów Zabezpieczonych w Bytomiu, okazjnie też „zdobywano” dublety z różnych bibliotek. Najcenniejszym nabytkiem była część księgozbioru ks. Stanisława Kozierowskiego, obejmująca dział językoznawczy, a przekazana przez Archiwum Państwowe w Poznaniu. Nawiązano także pierwsze kontakty z instytucjami zagranicznymi – głównie z ówczesnej Czechosłowacji. Nie sposób pominąć tu pomocy ze strony Biblioteki Kórnickiej PAN i życzliwości jej ówczesnego dyrektora, doc. Stefana Weymana. Przy tworzeniu biblioteki podręcznej w pałacu Działyńskich uwzględniono wiele decyzji Redakcji – zwłaszcza co do zakupu wydawnictw encyklopedycznych i słowników. W sumie wysiłki te pozwoliły na stworzenie zadowolających podstaw do kontynuacji prac redakcyjnych nad *Słownikiem*. Po kilkunastu latach stabilizacji sytuacja miała się powtórzyć. Po niespodziewanym kolejnym przeniesieniu Redakcji do nowego pomieszczenia w gmachu PAN przy

ul. Zwierzynieckiej w lutym 1973 r. Redakcja oderwana została od biblioteki podręcznej Biblioteki Kórnickiej i zdana tylko na własny księgozbiór, nie posiadający jednak wydawnictw encyklopedycznych. Dzięki dodatkowej pomocy finansowej Zakładu na potrzeby Redakcji nabyto wiele publikacji encyklopedycznych i słowników, a następnie znacznie zintensyfikowano rozbudowę biblioteki, aby maksymalnie uniezależnić się od bibliotek rozrzuconych po mieście. Przy opracowywaniu redakcyjnym i ciągłej potrzebie sprawdzania różnych informacji dobrze zaopatrzona biblioteka podręczna jest nieodzowna. Otrzymano sporo dubletów, między innymi z Biblioteki PTPN, Biblioteki Kórnickiej, Biblioteki Uniwersytetu we Wrocławiu oraz z Biblioteki Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Nieocenioną pomocą okazał się kontakt z działem wymiany zagranicznej ORWN PAN. Przez kilkanaście lat biblioteka Redakcji otrzymywała bezpłatnie na bieżąco kilkadziesiąt tytułów periodyków slawistycznych z tak zwanych krajów demokracji ludowej. Pozwoliło to na stworzenie biblioteki, która aktualnie liczy około 30 tysięcy skatalogowanych woluminów, w tym ponad 1000 tytułów czasopism. Jest ważną biblioteką slawistyczną w Poznaniu. Dopiero zmiany ustrojowe po 1989 r. i rosnące trudności finansowe, a także praktyczne załamanie się wymiany zagranicznej doprowadziło do stagnacji – zwłaszcza dotkliwej na odcinku uzupełniania na bieżąco czasopism zagranicznych.

Przełom

W 1953 r. i w latach następnych prace redakcyjne były kontynuowane według wcześniej ustalonego schematu. Nadal zamawiano hasła przewidziane do całego dwutomowego wydawnictwa. Praktyka szybko jednak pokazała, że pomimo „statystycznych” osiągnięć i zebrania ponad 60% pierwotnie przewidzianego materiału poziom nadesłanych haseł był bardzo zróżnicowany. Stwierdzono też, że próba utrzymania początkowo ustalonych limitów i schematów odbija się negatywnie na poziomie publikacji. Doświadczenia zebrane w ciągu kilku lat pracy redakcyjnej skłoniły Komitet Redakcyjny do podjęcia przełomowej decyzji o rezygnacji z dalszego forsowania dwutomowego podręcznego wydawnictwa na rzecz wielotomowej encyklopedii, obejmującej znacznie obszerniejsze i dostosowane do konkretnych potrzeb artykuły. Tym samym koncepcja publikacji uległa zasadniczej zmianie tak pod względem merytorycznym, jak i formalnym. W początkowych kalkulacjach zamierzano cały materiał zamknąć w czterech tomach, co miało się zresztą w przyszłości okazać także nierealne.

Oczywiście musiało się to wiązać ze znacznym wydłużeniem czasu realizacji *Słownika*. W tej sytuacji skoncentrowano się na redakcyjnym przygotowaniu tomu 1 (A–E) i kompletowaniu materiału do tomu 2 (F–K). Ze względów praktycznych zdecydowano, że każdy tom wydawać się będzie w dwóch zeszytach. Wyjątkiem był późniejszy tom 5, który objął całą obszerną literę S. Przygotowanie tomów 1–2 opierało się nadal na opublikowanym spisie haseł. Nie dokonano w nim skreśleń ani (poza nielicznymi wyjątkami) nie wprowadzono jeszcze dodatkowych haseł.

Równoległe, pod koniec 1954 r., podjęto decyzję opracowania zeszytu dyskusyjnego. Wybrano do niego 156 artykułów (A–Z) spośród już napisanych, autorstwa 73 badaczy. Chodziło o pokazanie reprezentatywnej próbki różnych typów haseł oraz zróżnicowanego podejścia do ich opracowania. Jego celem było z jednej strony praktyczne wypróbowanie metody opracowania i prezentowania haseł (między innymi wprowadzony system skrótów czy odsyłaczy), z drugiej dostarczenie środowisku slawistycznemu tak w kraju jak i za granicą możliwości krytycznej oceny koncepcji i metody realizacji *Słownika*. Prace nad zeszytem zostały ukończone w 1956 r. Został on opublikowany przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich w 1958 r. Związanie *Słownika* na stałe z tą oficyną miało duże znaczenie dla poziomu publikacji. Dzięki docenieniu przez Ossolineum jej wagi i stworzeniu warunków do harmonijnej współpracy z Redakcją udało się utrzymać w ciągu ponadczterdziestoletniej pracy wydawniczej jej jednolitą szatę edytorską. Oczywiście poziom edytorski – zwłaszcza materiału ilustracyjnego – odbiega od obecnie osiągalnego, ale mieścił się w ówczesnych standardach.

W dniach 15–16 maja 1959 r. pod egidą Komitetu Słowianoznawstwa PAN w Poznaniu, z udziałem kilku slawistów zagranicznych, odbyła się konferencja, na której poddano krytycznej ocenie zeszyt dyskusyjny oraz przeanalizowano koncepcję całej publikacji. Uczestnicy konferencji w pełni podzielili stanowisko Redakcji w sprawie konieczności przekształcenia wydawnictwa w specjalistyczną, wielotomową encyklopedię i zaaprobowali do druku gotowy już maszynopis 1 tomu. W lecie 1959 r. został on przekazany do Ossolineum. Istotnym rezultatem konferencji była propozycja – wysunięta przez gości zagranicznych: prof. V. Vaněčka z Pragi, prof. J. Božicia z Belgradu i prof. I. Dujczewa z Sofii – konsultowania w gronie specjalistów z poszczególnych krajów haseł dotyczących Czechosłowacji i Bałkanów, szczególnie pod kątem uzupełnień bibliograficznych. Zainicjowana wówczas współpraca miała w następnych latach

ulec znacznemu poszerzeniu, a Redakcja uzyskała stałą, znaczną pomoc w podnoszeniu poziomu haseł.

W roku 1961 ukazał się na rynku księgarskim zeszyt 1 t. 1 (A–B), zapoczątkowując wieloletni cykl wydawniczy, który miał się zakończyć dopiero w 1996 r. – a więc po 35 latach! Pierwsze cztery tomy *Słownika* (osiem zeszytów) wydano, zachowując rytm jednego zeszytu w ciągu roku lub dwóch lat. Jedynie tom 5, obejmujący w całości najobszerniejszą literę S, wydano dopiero w 1975 r., czyli po sześcioletniej przerwie. Trudności wydawnicze związane z wydarzeniami lat osiemdziesiątych i przełom roku 1989 odbiły się negatywnie na rytmie wydawniczym. Tak więc zeszyt 1 t. 7 ukazał się w 1982 r., natomiast zeszyt 2 tego tomu dopiero w 1986 r. Edycja tomu 8, ostatniego, przeciągnęła się od 1991 do 1996 r.

W poszukiwaniu optymalnych rozwiązań

Doświadczenia Redakcji zebrane w trakcie prac nad dwoma pierwszymi tomami *Słownika*, opartymi na drukowanym spisie haseł, skłoniły Redakcję do zmiany metody opracowywania *Słownika*. Poczynając od tomu 3, polegała ona głównie na sporządzaniu nowych spisów haseł w oparciu o kwerendę bibliograficzną do kolejnych zeszytów. Opublikowany zestaw haseł traktowany był jedynie jako podstawa wyjściowa. W spisie tym dokonano znacznych zmian. Część haseł została skreślona. Dotyczyło to zwłaszcza licznych nazw etnicznych i pojęć geograficznych znanych ze źródeł antycznych, które hipotetycznie wiązano w literaturze ze Słowianami lub lokalizowano na późniejszych ziemiach słowiańskich. Pozostawiono jedynie te, których związek ze Słowianami był niewątpliwy. Stopniowej redukcji ulegały hasła niektórych działów, jak etnografia, antropologia, prawo. Spowodowane było to stanem wiedzy i źródeł, który często uniemożliwiał omówienie poszczególnych zagadnień. W *Słowniku* istniała stale tendencja do powiększania liczby haseł oraz ich objętości. Wymuszały to niejako dynamicznie rozwijające się badania archeologiczne. Liczba stanowisk, na których dokonano istotnych odkryć, nieustannie wzrastała i wymagała uwzględnienia przez Redakcję *Słownika*. W odniesieniu do ziem polskich w wyszukiwaniu nowych haseł archeologicznych, jak i w pozyskiwaniu nowych autorów brał udział niżej podpisany, uczestnicząc w kilku Ogólnopolskich Archeologicznych Konferencjach Sprawozdawczych organizowanych corocznie przez PAN i Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. Prezentowano na nich rezultaty prowadzonych przez różne placówki badań.

Na konferencje te przygotowywano powielane materiały sprawozdawcze, które okazały się bardzo pomocne w pracach redakcyjnych. W latach późniejszych rolę tę przejął wydawany co roku „Informator Archeologiczny” (od 1968), zawierający roczne sprawozdania z badanych stanowisk.

Początkowo dział archeologii rozbudowywano głównie przez włączanie haseł poświęconych ośrodkom grodowym. Z czasem, pod wpływem sugestii docierających z zagranicy, rozszerzono je także o ważniejsze i lepiej zbadane osady otwarte, typowe cmentarzyska i skarby.

Odrębnym problemem wymagającym ujednoczenia była biografistyka. W początkowej fazie Redakcja kierowała się zasadą, że postacie mniej ważne uwzględniane były jedynie wtedy, jeśli ich działalność przypadała na okres przed końcem X w. Spowodowało to pominięcie w pierwszych zeszytach wielu osób (książy, możnych, duchownych) działających w XI–XII w. W późniejszych zeszytach starano się je uwzględnić, aby dla całego wydawnictwa datą końcową był rok 1200. Pominięte postacie z pierwszych zeszytów zostały uwzględnione w suplementach.

W miarę rozwoju pracy nad *Słownikiem* nastąpił podział funkcji w Redakcji. Poszczególni pracownicy naukowcy odpowiedzialni byli za pewne tereny bądź działy. A. Gąsiorowski zajmował się głównie hasłami z dziedziny prawnoustrojowej, W. Swoboda – bałkanistyką i Rusią, A. Wędzki – zachodnią Słowiańszczyzną, Czechami i Słowacją, sprawował też nadzór nad hasłami archeologicznymi i z zakresu historii sztuki, a także materiałem ilustracyjnym. Potem A. Brzóstkowska sprawdzała greckie cytaty, a J. Leśny zajął się zachodnią częścią Półwyspu Bałkańskiego. Niezależnie od tego, każdy pracownik pisał hasła ze swej specjalności, a gdy nie można było znaleźć autora z zewnątrz, sam podejmował się opracowania haseł, bez których *Słownik* nie byłby kompletny.

Dylematy finiszu

Kończąc edycję podstawowego korpusu *Słownika*, Redakcja stanęła przed trudnym dylematem. Zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami przystąpiono do poszukiwań metody opracowania suplementów. Sprawą nie budzącą wątpliwości była konieczność napisania haseł pominiętych oraz uwzględnienia nowych odkryć archeologicznych, które nie znalazły się w *Słowniku*. Najistotniejszy problem polegał na ustosunkowaniu się do haseł tomu 1 i 2, które znacznie odbiegały od później opracowanych. Początkowo zamierzano wydać ponownie cały tom 1, gruntownie

weryfikując listę haseł. Podjęto nawet pierwsze kroki w tym kierunku, prowadząc konsultacje z Ossolineum, a także zwracając się do poszczególnych autorów haseł tego tomu z prośbą o zajęcie stanowiska co do opracowania na nowo własnych haseł. Wielu autorów stwierdziło jednak, że w omawianych przez nich kwestiach stan wiedzy nie uległ zasadniczej zmianie i w związku z tym nie widzą potrzeby opracowania nowej wersji haseł. Jednocześnie Ossolineum zwróciło uwagę, że w razie przedruku haseł tomu 1 zmarłych autorów wyłoni się skomplikowana kwestia ustalenia spadkobierców symbolicznych – zazwyczaj – honorariów. W tej sytuacji Redakcja była zmuszona do przyjęcia rozwiązania połowicznego. Ograniczono się do opracowania na nowo tylko tych haseł, które bądź ze względu na zbyt dużą lakoniczność, bądź nowe badania wymagały ponownego przygotowania. Siatka haseł do suplementów w odniesieniu do początkowych liter alfabetu była bardzo obszerna, a uległa jeszcze powiększeniu po włączeniu licznych haseł pominiętych. Uwidoczniono się to w uzupełnieniu listy grodów ruskich, poświadczonych źródłowo, a także zazwyczaj znaleziskami archeologicznymi, które nie znalazły się na liście podstawowej. Tworzenie podwójnego typu haseł – nowych i powtórnie opracowywanych – doprowadziło do znacznego poszerzenia suplementów, które zajęły trzy zeszyty (t. 7 z. 2, t. 8 z. 1 i 2). Do ostatniego zeszytu dołączono indeksy obejmujące *nomina* i *loca*. Pierwszy z nich uwzględnia nazwy osobowe (imiona postaci historycznych oraz nazwy ludów, plemion, rodów i dynastii panujących do XV w.), pomijając zarówno osoby żyjące w okresie nowożytnym, jak i autorów cytowanych w literaturze zamieszczonej przy poszczególnych hasłach, drugi – nazwy geograficzne.

Prace okołosłownikowe

W czasie zaawansowanych prac na *Słownikiem* z inicjatywy prof. G. Labudy podjęto w Pracowni Słownika Starożytności Słowiańskich (od 1978 r. – Zakładzie) prace nad przygotowaniem *Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian*. Założeniem tej serii wydawniczej jest możliwie pełne zebranie wszystkich przekazów o osadnictwie i kulturze Słowian od czasów najdawniejszych po okres formowania się ich pierwszych organizmów państwowych. Pomyślana ona została jako zbiór ekscerptów podanych w języku oryginalnym, z przekładem polskim oraz komentarzami. Stanowi niejako źródłowe dopełnienie *Słownika*. Koncepcja całego założenia nie została jeszcze ostatecznie rozstrzygnięta i ulega stale fluktuacjom.

Nadal brak decyzji co do zasięgu terytorialnego *Testimoniów*, zwłaszcza że dla niektórych ziem słowiańskich tego typu publikacje już istnieją, powstaje więc zasadnicze pytanie, czy należy je ponownie publikować. W pierwszym etapie podjęto przygotowanie serii greckiej *Testimoniów* obejmującej ekscerpty bizantyńskich źródeł narracyjnych, tylko sporadycznie wykorzystywanych przez polskich badaczy. W celu zapewnienia tekstom należytego poziomu filologicznego zaangażowano w roku 1975 mgr Alinę Brzóstkowską – filologa klasycznego. Serię tę przygotowywali doc. W. Swoboda i dr A. Brzóstkowska, która po śmierci doc. Swobody w 2000 r. kontynuuje prace sama. Serię zainaugurował zeszyt 2, obejmujący pisarzy V–X w., opublikowany w 1989 r. Na decyzję rozpoczęcia publikacji od źródeł późniejszych wpłynął wzgląd praktyczny. Wydawcom zależało na wykorzystaniu możliwości, jakie dawała synchronizacja ich prac z przygotowaniem *Słownika*. Stąd zeszyt 1, który obejmuje ekscerpty pisarzy antycznych, zostanie opracowany na końcu. W latach 1995–1997 ukazały się kolejne zeszyty – 3 i 4. Prace nad zeszytem 5 są zaawansowane. W toku prac zwiększono liczbę uwzględnianych źródeł, stąd z projektowanych trzech seria rozrośnie się do sześciu.

W roku 1997 przystąpiono do przygotowania zapowiadanej serii łacińskiej dotyczącej południowej Słowiańszczyzny. Zeszyt 1, poświęcony ekscerptom o Słowianach w kronikach węgierskich, jest opracowywany przez dr. R. Grzesika i dr A. Łuczak (przygotowywanie filologiczne tekstów).

Już w trakcie edycji kolejnych tomów *Słownika* narastała świadomość konieczności udostępnienia zawartych w nim materiałów także odbiorcom z krajów pozasłowiańskich, dla których zbyt często literatura w języku polskim stanowi barierę niemożliwą do pokonania. Niestety, nieudanym epizodem w pracy Zakładu była zainicjowana w 1975 r. współpraca z Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie Akademie der Wissenschaften der DDR w Berlinie. Podjęto wówczas próbę opracowania w języku niemieckim wielotomowej, międzynarodowej *Enzyklopädie zur Frühgeschichte Osteuropas* z udziałem badaczy z różnych krajów. Po wieloletnich dyskusjach nad koncepcją tego dzieła i ustaleniu listy haseł zdołano opublikować w 1980 r. zeszyt próbny. Nie udało się zebrać pełnego materiału do zeszytu 1 (A–B). Nie powiodła się próba ułożenia współpracy międzynarodowej z licznym gronem współautorów i współredaktorów oraz nakłonienia ich do terminowego i zgodnego z wytycznymi opracowania haseł. Już po zjednoczeniu Niemiec prace zostały wstrzymane, a zebrane

dotąd materiały, głównie do zeszytu 1 (A–B), zarchiwizowano w postaci płyty CD. Zakład bardzo aktywnie włączył się do tej pracy. W 1982 r. powołano zespół redakcyjny *Enzyklopädie* pracujący pod kierunkiem niżej podpisanego, który pełnił zarazem funkcje jednego z sekretarzy naukowych Redakcji Głównej, w roku 1987 zaangażowano tłumacza – filologa niemieckiego – mgr Barbarę Grunwald-Hajdasz. W ciągu kilku lat współpracy Redakcja Poznańska przetłumaczyła kilkadziesiąt artykułów opracowanych w Polsce, w tym przez pracowników Zakładu, redakcyjnie przygotowała hasła napisane w ówczesnym ZSRR, Czechosłowacji, Bułgarii i Jugosławii. Kraje te leżały bowiem w gestii Redakcji Poznańskiej.

Warto tu nadmienić, że pracownicy naukowci Zakładu oprócz prac statutowych rozwinęli własną ożywioną działalność naukowo-badawczą. Przed wszystkim zdobywali kolejne stopnie naukowe: doktora (A. Wędzki, W. Swoboda, A. Gąsiorowski, J. Leśny, A. Brzostkowska, R. Grzesik, D. Leśniewska), doktora habilitowanego (A. Wędzki, W. Swoboda, A. Gąsiorowski, J. Leśny, R. Grzesik – przewod habilitacyjny w toku), profesora (A. Wędzki, A. Gąsiorowski). Postępowanie w sprawie nadania tytułu profesora J. Leśnemu zostało w ostatniej fazie zawieszono z powodu jego nieoczekiwanej śmierci w 1994 r.

Refleksje końcowe

Pochylając się nad ośmiotomowym *Słownikiem starożytności słowiańskich*, owocem ponad 40 lat pracy polskich slawistów różnych specjalności, warto zastanowić się nad osiągniętymi rezultatami. Niewątpliwym sukcesem całego zespołu było doprowadzenie do końca dzieła wyjątkowego w literaturze światowej. Z planowanego dwutomowego wydawnictwa popularnonaukowego, mającego objąć około 3600 haseł, rozrosło się ono do ośmiotomowej specjalistycznej encyklopedii, liczącej około 4500 haseł opracowanych przez ponad trzystu autorów. Musi się rodzić pytanie, jakie czynniki złożyły się na ten sukces. Niewątpliwie można wymienić kilka przyczyn. Znaczną rolę odegrała stosunkowo duża stabilizacja zespołu redakcyjnego, ostatecznie ukonstytuowanego w 1954 r. Jednym z naczelników redaktorów od 1955 r. do końca był niesłuchanie zaangażowany w sprawy *Słownika* prof. G. Labuda, który gwarantował ciągłość pracy. Ważnym elementem było także przystąpienie już w 1953 r. do możliwie szybkiej realizacji prac redakcyjnych. Dzięki wielkiej pracowitości i energii wieloletniego kierownika Redakcji i współredaktora, prof.

W. Kowalenki, udało się stosunkowo szybko przygotować zeszyt próbny oraz przejść do systematycznego i rytmicznego publikowania kolejnych zeszytów *Słownika*. Obecność *Słownika* nie tylko w planach badawczych, ale i na rynku księgarskim stanowiła mocny argument przemawiający za popieraniem tego przedsięwzięcia przez władze PAN. Wydawnictwa, które latami tkwią w fazie koncepcji czy zbierania materiałów i nie mogą przełamać bariery przejścia do fazy realizacyjnej, mają większe problemy z poparciem finansowym, a zainteresowanie nimi z biegiem czasu słabnie. Na końcowy sukces złożyła się także duża elastyczność Redakcji w dostosowywaniu się do nowych sytuacji. Wspomniana już przełomowa decyzja w roku 1959 o konieczności przejścia od wydawnictwa popularnonaukowego do tworzenia obszernej encyklopedii specjalistycznej chyba uratowała to przedsięwzięcie.

Dalsze konsekwencje to ustawiczna aktualizacja spisu haseł i odejście od sztywnych limitów objętościowych. Zresztą już w czasie zbierania materiałów do pierwotnego dwutomowego wydawnictwa objętości haseł były stale przekraczane. W praktyce okazało się niewykonalne nawet bardzo skrótowe omówienie poszczególnych zagadnień w sztywno narzuconych z góry ramach. Stopniowa rozbudowa personalna Redakcji nie tylko usprawniła proces prac redakcyjnych, ale doprowadziła do wyłonienia w Redakcji zespołu mogącego podjąć się także autorskiego opracowywania haseł. Szczególnie ważne było to w odniesieniu do południowej Słowiańszczyzny, gdzie braki kadrowe były najostrzej odczuwalne w trakcie całej pracy nad *Słownikiem*. Ważnym czynnikiem okazała się także współpraca w obrębie Redakcji Głównej i pozyskiwanie jako recenzentów wybitnych specjalistów. Większość tomów recenzowana była przez historyka, archeologa i językoznawcę, co dawało gwarancję kompetentnej kontroli przygotowywanych materiałów. Niezależnie od tego maszynopis każdego zeszytu czytał prof. G. Labuda, wnosząc wiele cennych uzupełnień czy korekt do tekstu. Na ogólny poziom *Słownika* pozytywny wpływ miała bezinteresowna konsultacja zagraniczna recenzentów z Czechosłowacji, Bułgarii i Jugosławii. Brało w niej udział ogółem 20 specjalistów. Dobra współpraca z wydawnictwem Ossolineum usprawniła cykl wydawniczy.

Negatywnie na przebieg prac wpływały trudności w pozyskiwaniu autorów, a następnie egzekwowanie od nich haseł w rozsądnych terminach. Niewątpliwym niepowodzeniem Redakcji zakończyły się próby nakłonienia do współpracy grona wybitnych badaczy średniego pokolenia, które pracę naukową rozpoczęło po 1945 r. Zabrakło ich zwłaszcza przy

opracowywaniu haseł syntetycznych. Rezultatem trudności w pozyskiwaniu współpracowników był stale wzrastający odsetek haseł opracowywanych przez pracowników Redakcji, ale dzięki temu w *Słowniku* udało się zamieścić opracowania wielu ważnych problemów.

Podjmując próbę ogólnej oceny zawartego w *Słowniku* materiału, należy zaznaczyć, że podstawowym założeniem było stworzenie publikacji interdyscyplinarnej. Wydaje się, że zamiar ten w zasadzie został spełniony. W *Słowniku* reprezentowane są osiągnięcia archeologii, historii, historii sztuki, prawa, etnografii, językoznawstwa czy antropologii. Nie zdołano natomiast włączyć badań przyrodniczych. Usprawiedliwieniem jest po części to, że w okresie powstawania *Słownika* przyrodnicy dopiero wypracowywali metody i w szerszym stopniu rozpoczęli badania nad przekształceniami środowiska przyrodniczego i wpływającymi stąd wnioskami dla historyków osadnictwa czy gospodarki. Niewątpliwie zabrakło w *Słowniku* jakiegoś odniesienia do dziejów badań starożytności słowiańskich zarówno w postaci haseł ogólnych, jak i szczegółowych. W materiałach zawartych w *Słowniku* przewijają się nazwiska wybitnych badaczy, jak Šafárika czy Niederlego, ale podstawowych informacji o nich szukać należy poza *Słownikiem*.

W ciągu 40 lat opracowywania *Słownika* w nauce zachodziły znaczne – często fundamentalne – zmiany w poglądach pod wpływem odkryć archeologicznych i rozwoju nauk przyrodniczych, a także wykorzystania ich rezultatów w badaniach historycznych (dendrochronologia, palinologia). O ile korekty wynikające z rezultatów najnowszych badań, dotyczące drobnych haseł zostały w pewnym stopniu uwzględnione, między innymi w suplementach, o tyle nie udało się w nich przedstawić najnowszych poglądów co do tak fundamentalnej sprawy jak etno- i topogeneza Słowian. Na ten temat w ostatnich dziesięcioleciach narosła obszerna literatura. W opublikowanych hasłach dotyczących tej problematyki, jak *Etnogeneza Słowian* czy *Praojczyzna Słowian*, w hasłach szczegółowych odnoszących się do poszczególnych kultur, między innymi łużyckiej, zaprezentowano głównie koncepcję tak zwanej polskiej szkoły autochtonicznej, która lokalizuje praojczyznę Słowian w dorzeczu Wisły i Odry, a także przyjmuje obecność Prasłowian już w okresie rozwoju kultury łużyckiej (od środkowej epoki brązu, ok. 1300 r. p.n.e.) i zakłada ciągłość osadniczą na ziemiach polskich od okresu wczesnego średniowiecza. Symbolem tej koncepcji stał się „prasłowiański” gród w Biskupinie. Studia nad rozwojem

osadnictwa na ziemiach polskich, prowadzone intensywnie w ostatnich dziesięcioleciach, nie potwierdziły jednak istnienia tej ciągłości osadniczej. Przeciwnie, stwierdziły okresy znacznego osłabienia osadnictwa, a nawet przerw osadniczych na znacznych obszarach, związanych między innymi ze zmianami klimatycznymi, demograficznymi i procesami migracyjnymi. Wyniki te skłoniły wielu badaczy do wysunięcia koncepcji o późnej migracji Słowian na ziemię polskie; zakładały one, że siedziby ludności odgrywające decydującą rolę w powstawaniu wczesnej kultury słowiańskiej znajdowały się w pierwszych stuleciach naszej ery głównie na obszarze górnego i środkowego dorzecza Dniepru. Redakcja miała świadomość, że hasła odnoszące się do tej kwestii, drukowane w starszych tomach *Słownika*, nie odzwierciedlają aktualnego stanu badań. Wszystkie jednak wysiłki zmierzające do pozyskania kompetentnych autorów, którzy mogliby naświetlić tę kwestię z punktu widzenia najnowszych osiągnięć językoznawczych, archeologicznych i historycznych, nie dały pozytywnych rezultatów. Niewątpliwie spowodowało to powstanie poważnej luki informacyjnej w *Słowniku*.

W *Słowniku starożytności słowiańskich* obserwować można pewien niezamierzony dualizm w opublikowanych hasłach. O ile hasła szczegółowe uwzględniały częściowo w suplementach osiągnięcia najnowszych badań, to hasła syntetyczne, nie opracowane od nowa w suplementach, prezentują stan wiedzy i literaturę z okresu ich pisania, a więc w niektórych wypadkach sprzed 30 lat. Redakcji w trakcie przygotowywania suplementów nie udało się wyrównać stanu wiedzy całego *Słownika* do przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w.

Należy także dodać, że mimo wysiłków podejmowanych przez Redakcję nie udało się publikowanym hasłom nadać ujednoczonego charakteru. Szczególnie jaskrawo ujawniło się to w hasłach opracowanych przez kilku specjalistów. Przy ostatecznym opracowaniu redakcyjnym natrafiano niejednokrotnie na znaczne trudności. By wyeliminować powtórzenia czy sprzeczności występujące między poszczególnymi członami artykułów, konieczna była w wielu wypadkach znaczna ingerencja Redakcji, co prowadziło niekiedy do sytuacji konfliktowych z poszczególnymi autorami. Trudności te skłaniały Redakcję do stopniowego odchodzenia od pierwotnych założeń. Starano się powierzać opracowanie poszczególnych haseł jednej osobie, do której obowiązków należało zreferowanie zagadnienia z punktu widzenia różnych dyscyplin. Jeden autor przedstawiał wyniki badań archeologicznych, historycznych i z zakresu historii sztuki.

Utrzymano jedynie konsekwentnie zasadę dodawania glos opracowywanych przez kompetentnych językoznawców.

Założeniem Redakcji było publikowanie haseł, które by w sposób profesjonalny referowały możliwie obiektywnie stan badań, niezależnie od osobistego stanowiska autora. Miał on uwzględnić w miarę istniejących możliwości jednolicie cały obszar Słowiańszczyzny. W praktyce okazało się to często trudne czy wręcz niemożliwe do wykonania. W niektórych hasłach, oprócz relacjonowania stanu badań, pojawiły się własne, niejednokrotnie subiektywne opinie autorów. Współpraca jedynie z badaczami polskimi miała też i negatywną stronę. Mimo wysiłków nie udało się w sposób zadowalający przezwyciężyć swoistego polonocentryzmu w naświetlaniu poszczególnych kwestii, które omawiane były często z wąskiego, polskiego punktu widzenia, uwzględniającego jedynie szersze tło porównawcze z innymi ziemiami słowiańskimi. Wystąpiło to także (zwłaszcza w pierwszych tomach *Słownika*) w odniesieniu do nazw geograficznych czy etnicznych (głównie z terenu Słowiańszczyzny połabskiej). Często polonizowano je, nie biorąc pod uwagę cech dialektów połabskich, w których powstały. Nie zawsze udało się utrzymać konieczną równowagę między stopniem cytowania materiału polskiego a materiału z innych ziem słowiańskich. Dodatkowych trudności nastroczało znalezienie optymalnego rozwiązania wówczas, gdy na poszczególne problemy naukowe nawarstwiały się współczesne uprzedzenia czy spory polityczne. Znalazły one odbicie także w literaturze operującej często tendencyjnie dobraćymi faktami i komentarzami (na przykład w zespole haseł dotyczących pobytu i roli plemion germańskich na ziemiach słowiańskich). Nie we wszystkich wypadkach Redakcji udało się w sposób możliwie najbardziej obiektywny przedstawić stan badań bez ówczesnego balastu politycznego.

Poważnym problemem, któremu musiała sprostać Redakcja, była stała troska o zapewnienie zadowalającego poziomu cytowanej literatury zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Zgodnie z przyjętymi założeniami każde hasło miało być opatrzone wyborem podstawowej literatury, cytowanej w wersji oryginalnej (bez stosowania transkrypcji). Mimo znacznego wysiłku Redakcji, między innymi przez stworzenie biblioteki podręcznej, nie zawsze w sposób zadowalający udało się rozwiązać sprawę równomiernego wykorzystania literatury przedmiotu. O ile w stosunku do literatury z krajów słowiańskich i z byłej NRD braki te nie wydają się zbyt rażące i w poważny sposób nie wpływają negatywnie na ogólny poziom poszczególnych haseł, o tyle znacznie gorzej przedstawia się

sytuacja w odniesieniu do literatury z kręgu ówczesnych krajów „kapitalistycznych”, szczególnie z RFN. Mimo dużych wysiłków podejmowanych przez Redakcję stopień wykorzystania literatury z tych obszarów musiał z konieczności być przypadkowy i daleki od wystarczającego.

Obiektywnym kryterium użyteczności *Słownika* i stopnia jego rozpowszechnienia jest częstotliwość cytowania go w literaturze naukowej. Z satysfakcją można zauważyć, że częstotliwość ta stale rośnie. Bez zbytniej przesady można stwierdzić, że *Słownik* wszedł już na stałe do podstawowej literatury i w zdecydowanej większości prac odnoszących się do wczesnego średniowiecza publikacja ta jest wymieniana. Na znaczną skalę wykorzystywana jest także w innych krajach, zwłaszcza w Niemczech.

Po niepowodzeniu projektu współuczestniczenia w opracowaniu międzynarodowej *Enzyklopädie zur Frühgeschichte Osteuropas* Dyrekcja Instytutu Sławistyki PAN wystąpiła z inicjatywą opracowania w Zakładzie, na bazie materiałów opublikowanych w *Słowniku*, jednotomowej podręcznej encyklopedii w języku angielskim *The World of the Slavs in the Early Middle Ages. The Lexicon*. W pięćdziesiątą rocznicę powołania Instytutu materiał do projektowanego wydawnictwa został zebrany i przełożony na język angielski. Obecnie znajduje się w końcowej fazie opracowywania redakcyjnego przed skierowaniem do druku. Równoległe przygotowywana jest nieco szersza wersja w języku polskim pt. *Wczesna Słowiańszczyzna. Przewodnik po dziejach i literaturze przedmiotu*, pomyślana jako swego rodzaju suplement do *Słownika starożytności słowiańskich*, uwzględnia bowiem najnowsze wyniki badań, głównie archeologicznych, wraz z obszerną bibliografią, która narosła od czasu ukazania się poszczególnych tomów *Słownika*. Do obu wersji, angielsko- i polskojęzycznej, wprowadzono wiele biogramów najwybitniejszych sławistów zajmujących się badaniami starożytności słowiańskich. Wypełni to lukę z zakresu rozwoju badań sławistycznych, jaka powstała w *Słowniku*.

Publikacje te będą niejako zwieńczeniem półwiekowej pracy Zakładu Wczesnej Historii Słowiańszczyzny i pomnożą dorobek naukowy Instytutu Sławistyki PAN.

Alina Brzóstkowska

Na marginesie wydania *Testimoniów* najdawniejszych dziejów Słowian. Refleksje o współpracy

Praca wykonywana w zespole, w którym zadania są podzielone, a równocześnie nierozzerwalnie ze sobą powiązane, jest źródłem cennych i niezapomnianych doświadczeń. Moja współpraca z doc. dr. hab. Wincentym Swobodą, której owocem są trzy części komentowanych tłumaczeń greckiej serii *Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian*, jest dla mnie potwierdzeniem tych wartości, jakie niesie ze sobą – najogólniej rzecz ujmując – wspólna praca, a historyka i filologa nad przekazem źródłowym – w szczególności.

Czas współdziałania, wypełniony intensywnym trudem i wzajemną mobilizacją, trwał 25 lat i zakończył się w 2000 roku. Dopiero jesienią tamtego roku, w chwili smutnej refleksji po śmierci doc. dr. hab. Wincentego Swobody, zdałam sobie sprawę, iż winniśmy oboje świętować mniejszy wprawdzie, lecz dla nas przecież jakże ważny jubileusz. Wcześniej, w ferworze prac, w przyspieszeniach i zawirowaniach losu faktu tego sobie nie uświadamiałam, a pan Wincenty – jak przypuszczam – także tego upływu czasu nie zauważył. Tekst niniejszy przy okazji jubileuszu 50-lecia naszej PAN-owskiej wspólnoty slawistycznej niech zatem będzie stosownym powrotem ku nieco bliższej przeszłości.

Realizację kompendium źródłowego, jakim są *Testimonia*, rozpoczęliśmy od opracowania pod względem źródłoznawczym, filologicznym i historycznym fragmentu dzieła *O wojnach Prokopa z Cezarei*. Wybrany tekst – znany już wcześniej wielu badaczom – jest dygresją etnograficzną poświęconą Słowianom i Antom, poczynioną przez autora w związku z pojawieniem się tych plemion nad Dunajem w VI wieku. Historiograf grecki próbował scharakteryzować nieznanne ludy za pomocą znanych mu dobrze

terminów greckich, stosując często literacką archaizację. Zdawaliśmy sobie sprawę z tego, iż analizowane źródło, z natury swej bardzo erudycyjne, zawiera kwestie dla slawistów niezwykle cenne, ale, jak wynika z analizy tekstu, obce i dla samego autora przekazu. Wspólnymi siłami zatem dochodziliśmy prawdy lub raczej – prawdopodobieństwa na temat warunków bytowania czy wierzeń Słowian i Antów w VI wieku, ukrywającej się pod takimi wyrażeniami, jak δημοκρατία, εἰμαρμένη bądź καλύβη. Problem tłumaczenia i komentowania nie sprowadza się bowiem jedynie do znalezienia ich terminologicznych odpowiedników polskich; trudności przejawiają się w tym, że niektóre pojęcia użyte przez autora źródła nie występują w słowiańskim kręgu kulturowym, co świadczy o tym, iż sam Prokop zdołał przyswoić sobie, a następnie przekazać realia odległej rzeczywistości do pewnego tylko stopnia. Dlatego przekład tego tekstu, jak i wielu następnych, mimo usilnych starań staje się jedynie propozycją interpretacji oryginału, którą inne tłumaczenie może zmodyfikować. W przekładzie możliwe jest oddanie jedynie warstwy informacyjnej tekstu, bowiem tłumacz nie jest w stanie dotrzeć do zawartej w nim głębi. Zgodnie z przyjętą dla całej serii *Testimoniów* koncepcją, przekład pełni rolę pomocniczą wobec zamieszczonej równolegle podstawy tłumaczenia. Ten sposób edycji nie został uznany za wystarczający przez wzgląd na krąg odbiorców, dla których całość owego kompendium źródłowego była przeznaczona. Wymagał więc od nas komentarza mogącego uwypuklić ukryte w oryginale treści, gdyż dzieło ma nam być pomocne w poznawaniu rzeczywistości, ku której autor kieruje myśli czytelnika i którą autor sam przedstawiał. Jeśli bowiem oprzemy się tylko na przekładzie, obraz świata w nim zawarty może okazać się spłycony. Dlatego niezbędny staje się komentarz historyka; dysponując wiedzą, aparatem krytycznym i literaturą przedmiotu, może on określić wartość informacji zdobytych i przekazanych przez pisarza. Zadania tego podjął się doc. Wincenty Swoboda. Z właściwą sobie dociekliwością i uczonością poddawał całe relacje lub ich fragmenty konfrontacji z innymi źródłami z jednej strony, przy nieustannym odwoływaniu się do dotychczasowego dorobku nauki – z drugiej. I tak z podsumowania dyskusji i koncepcji własnych Wincentego Swobody, zajmujących czasem niejedną stronicę, czytelnik dowiadyuje się, iż w słowie δημοκρατία we wspomnianym przekazie Prokopa z Cezarei może kryć się aluzja do wiecu słowiańskiego, iż rolę przeznaczenia (εἰμαρμένη), nieznanego Słowianom, pełnić mogły żeńskie demony losu, znane na Rusi i na Bałkanach, a określenie καλύβη, zapożyczone później przez pasterską ludność Bałkanów ze słownictwa greckiego

(najprawdopodobniej w formie 'koliba'), w tym szczególnym przypadku nie oznaczało szałas ani innego budynku drewnianego; wraz z przymiotnikiem 'lichy' użytym przez Prokopa określało prawdopodobnie słowiańską półziemiankę. Autor komentarzy nie szczędząc sił, z pasją oddawał się zagadnieniom dobrze Mu známym. Właśnie Jego kompetentnemu patronowi zawdzięczam odpowiednią formę translatorską i treść niektórych bardziej skomplikowanych ekscerptów, zważywszy, iż opracowując omawiany fragment *Wojen* Prokopa, a następnie pozostałych źródeł do drugiego zeszytu *Testimoniów* (Wrocław 1989), znalazłam się na początku drogi zdobywania doświadczeń tak w dziedzinie slawistyki, jak i w dziele tłumaczenia.

Na pierwsze lata wspólnych zmaganiań przypadło także przygotowanie jednego z obszerniejszych i pod każdym względem trudniejszych źródeł greckich, jakim są *Cuda św. Dymitra*, bardziej znane badaczom pod łacińskim tytułem *Miracula sancti Demetrii*. Źródło to stawia przed każdym badaczem wiele problemów, postawiło je też przed nami, w równej mierze natury filologicznej, jak i historycznej. Strona filologiczna naszego opracowania była w tym przypadku przedmiotem szczególnej uwagi, gdyż zamieszczony w *Testimoniach* przekład ekscerptów tego ważnego dla dziejów Słowiańszczyzny źródła jest pierwszym tłumaczeniem na język polski. Podstawą przekładu było najnowsze wydanie krytyczne tekstu wraz z wersją francuską i komentarzami wybitnego bizantynisty francuskiego, Paula Lemerle'a. Warto nadmienić, że takie wydania jak wyżej wspomniane, choć zawsze staraliśmy się je zdobyć, należą w naszym księgozbiorniku do nielicznych, toteż większości przekładów na potrzeby *Testimoniów* dokonano z wydań starszych. Pragnę w tym miejscu podkreślić, że inne wydania krytyczne będące w posiadaniu Zakładu Wczesnej Historii Słowiańszczyzny w Poznaniu pochodzą z zakupów Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie. Za najważniejsze z tego zbioru trzeba uznać edycje tekstów przygotowane przez wybitnych przedstawicieli bizantynistyki światowej w ramach tzw. nowego korpusu źródeł bizantyjskich (*Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, wyd. W. de Gruyter). *Miracula* natomiast, wydane przez Editions du CNRS (Paryż 1978), znalazły się na naszym biurku dzięki hojności osób z nami zaprzyjaźnionych.

Wracając do głównego wątku moich refleksji, stwierdzić muszę, iż sens niektórych fragmentów *Cudów* stał się zrozumiały dopiero w połączeniu z komentarzem erudycyjnym. Uwzględnione w nim rozbieżności między trzema przekładami (serbskim, bułgarskim i francuskim) jednego

z ekscerptów (*Miracula* II 4) świadczą przede wszystkim o wieloznaczności tekstu, co pociąga za sobą konsekwencje interpretacyjne. Istniejące wersje przekładowe, których przyczyna tkwi w zawiłych konstrukcjach językowych oraz, najprawdopodobniej, w niedomówieniach autora, doprowadziły do wysunięcia różnych hipotez na temat opisywanych przez autorów dzieła wydarzeń historycznych, jakie rozegrały się wokół Tesaloniki w drugiej połowie VII w. Toteż ze szczególną uwagą śledziliśmy każdy zapis poświęcony przegrupowaniom etnicznym, kohabitacji Greków i Słowian pod Tesaloniką czy przesiedleniom ludności greckiej z Bizancjum na tereny Panonii zajęte w VII wieku przez Awarów i Słowian. Niejednoznaczność różnych informacji, także na temat wieloetniczności obszarów położonych na południe od Dunaju, była wyzwaniem – zarówno dla mnie jako tłumacza, jak i komentatora – do badania ich wiarygodności. Tylko w toku kompleksowej analizy filologicznej i historycznej można było wyłonić właściwą warstwę znaczeniową wybranych fragmentów. Ona stawała się podstawą osadzenia zawartych tam treści w kontekście etnicznym, kulturowym i historycznym badanej przez nas epoki.

Z perspektywy kilkunastu lat dzielących nas od tamtego okresu dostrzegalne są przede mnie niedoskonałości przekładu wykorzystanych fragmentów greckiego tekstu. Na pewno z bagażem doświadczeń zdobytych we wspólnych z Wincentym Swobodą zmaganiach źródłoznawczych nad kolejnymi tekstami teraz zdołałabym może precyzyjniej przekazać istotę tłumaczonych źródeł. Pozostaje to jakimś zadaniem na przyszłość.

Ale udziałem naszym, jak się wkrótce okazało, miały być nie tylko trud i uroki zgłębiania tajemnic greckich źródeł. Stała się nim także, na początku 1992 roku, zaskakująca wiadomość o wyłączeniu *Testimoniów* z planu naukowego Instytutu na czas nieokreślony, co zostało spowodowane koniecznością ograniczenia wydatków Instytutu. *Testimonia*, których realizacja była wcześniej ustalona na wiele lat, stały się sprawą indywidualną każdego z nas. Z inicjatywy W. Swobody rozpoczęliśmy starania o przywrócenie naszemu tematowi miejsca w planach badawczych Instytutu Sławistyki. Trwało to pół roku i dzięki różnym zabiegom Wincentego Swobody i Jego stanowczości oraz wsparciu ze strony ówczesnego dyrektora Instytutu Sławistyki PAN, prof. Ewy Rzetelskiej-Feleszko, a także prof. prof. Gerarda Labudy, Władysława Kuraszkiwicza, Andrzeja Wędzkiego i Antoniego Gąsiorowskiego jesienią tego samego roku temat nasz wrócił do planów badawczych Instytutu. Stan niepokoju wywołanego poprzednią decyzją spowodował przyspieszenie starań o przyznanie dodatkowych

środków finansowych na przygotowanie następnych części serii greckiej *Testimoniów*. Kierownikiem projektu badawczego został w 1993 r. nasz kolega, znawca Słowiańszczyzny południowej, doc. dr hab. Jan Leśny. W ten sposób, gdy sprawy nasze przybrały pomyślny obrót, ze zdwojoną energią przystąpiliśmy do uzupełniania wykazu źródeł przewidzianych do zeszytu trzeciego, obejmującego świadectwa średniowieczne. Ponieważ uwzględniliśmy w tym tomie większość przekazów dotyczących Słowiańszczyzny południowej, obecność w naszym gronie specjalisty, doc. Jana Leśnego, była dla nas bardzo cenna. Niestety, Jego radą i pomocą naukową cieszyliśmy się niezbyt długo, gdyż w lecie 1994 roku, po krótkiej, nieuleczalnej chorobie, przyszło nam pożegnać się z Nim na zawsze.

Wkrótce rolę kierownika projektu przejął W. Swoboda i tak pozostało do 2000 roku. Różnorodność tekstów i problemów w nich zawartych spowodowała, że zeszyt trzeci (opublikowany przez Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 1995) liczy prawie 600 stron. Niewątpliwie wpływ na to miało rozszerzenie kryteriów doboru źródeł. W odróżnieniu bowiem od zeszytu poprzedniego, w którym przedmiotem badań uczyniliśmy głównie przekazy na temat osadnictwa słowiańskiego na Bałkanach, tu – po dyskusjach i uzgodnieniach przeprowadzonych w Zakładzie Wczesnej Historii Słowiańszczyzny – wzięliśmy pod uwagę różne aspekty dziejów Słowiańszczyzny wczesnośredniowiecznej.

Opracowaniu powierzonego nam tematu przez wszystkie lata towarzyszyła niesłabnąca potrzeba aktualizacji i uzupełnienia zaplecza naukowego. Na ten właśnie cel przeznaczaliśmy większość funduszy przyznanych nam przez Komitet Badań Naukowych w granicę. Dzięki tym środkom odbyłam dwa staże w bibliotekach naukowych Paryża: w Collège de France, Sorbonne w listopadzie 1994 r. i w Institut d'Etudes Slaves, w maju 1995 r. Delegowana przez W. Swobodę, byłam zobligowana do sprostania i Jego, i moim oczekiwaniom w kwestii dotarcia do poszukiwanych przez nas opracowań. Praca wymagała dyscypliny i trudu przede wszystkim dlatego, że czas pobytu ograniczony był funduszami i trzeba go było wykorzystać jak najlepiej i jak najpełniej. Z prawdziwą przyjemnością przystępowałam do kolejnych poszukiwań, gdyż edycje tekstów źródłowych, jak też rozprawy znajdują się w wymienionych bibliotekach w zasięgu ręki. Przywiezione stamtąd materiały, na przykład najnowsze wydanie *Listów* Teofylakta Ochrydzkiego (CFHB 1986) czy dzieł hagiograficznych (*Żywot Piotra z Atroa*, Subsidia Hagiographica 1956; *Żywot Atanazego Atonity*, Corpus Christianorum 1982) oraz wiele innych publikacji, pozwoliły w sposób

pełniejszy niż dotychczas przygotować czwarty zeszyt *Testimoniów* (opublikowany w SOW, Warszawa 1997).

Niezależnie od rodzaju tłumaczonej i objaśnianej narracji znaczenia komentarza nie można przecenić. Nawet tak krótka i nieskomplikowana pod względem językowym notatka kronikarska, jak na przykład podana przez Teofanesa Wyznawcę: „W tym samym roku tak zwani Bułgarzy napadli na Illyrikum i Trację”, nie przekazuje czytelnikowi wszystkich informacji. Pełne rozumienie tego zdania staje się możliwe dopiero wtedy, gdy określi się jego kontekst historyczny, znany z innych źródeł. Właśnie historyk sławista, specjalista badający pochodzenie Bułgarów i początki państwa bułgarskiego, jakim był Wincenty Swoboda, powołany był do tego, by ustalić chronologię wydarzenia, zbadać wiarygodność wzmianki (jednej z pierwszych o Bułgarach) oraz przedstawić znaczenie etnonimu Bułgarzy/Protobułgarzy, przywołując stanowiska różnych badaczy. A ponieważ zagadnienie to wiąże się z początkami osadnictwa bułgarskiego na Bałkanach, potrzeba przedstawienia go w świetle badań archeologicznych została spełniona przez Wincentego Swobodę, który w swoim bogatym dorobku naukowym miał także prace z tej dziedziny.

W różnych tekstach mogliśmy obserwować różne tendencje w sposobie opisywania wydarzeń i ludów w nie zaangażowanych. Ton wypowiedzi bywał rzeczowy i obiektywny lub też – zgodnie z wrogim często nastawieniem Greków wobec innych grup etnicznych – subiektywny także wtedy, gdy nie były one stroną konfliktu wojennego. Wolne od ksenofobicznych uprzedzeń wydaje się dzieło Konstantyna Porfirogenety *O rządzeniu państwem*, sporządzone dla syna Romana jako swego rodzaju podręcznik dyplomacji dla przyszłego władcy. Traktat ten zajmuje ważne miejsce wśród źródeł narracyjnych przedstawiających dzieje Słowiańszczyzny. Jednak na każdej prawie stronie komentarzy, jakimi został opatrzony, znajdziemy uwagi krytycznego historyka na temat prawdopodobieństwa opisywanych zdarzeń, z podkreśleniem tych, które w kontekście historycznym całego dzieła należy uznać nawet za wymysł pisarza lub – jak się przyjmuje – redaktora.

Pogardą i niechęcią są zaprawione listy Teofylakta, biskupa Ochrydy, który zwracając się do różnych osobistości bizantyjskich, pisał o zdziczeniu, prostactwie i nieuctwie bułgarskich współmieszkańców. Przekazy te noszą znamiona tendencyjności, na co należy czytelnikowi zwrócić uwagę, podkreślając, iż podyktowana jest ona negatywnymi odczuciami Teofylakta w związku z koniecznością opuszczenia stolicy. Wymowa

niektórych fragmentów wiąże się też z pokutującym w literaturze greckiej od starożytności archetypem barbarzyńcy, uosobieniem zła, braku kultury i wykształcenia. Nie była wolna od tego – jak świadczy niniejszy przykład – proza wykształconych i oświeconych Bizantyjczyków. Mimo to do twórczości Teofylakta Ochrydzkiego przeniknęły jednak sformułowania słowiańskie w greckiej szacie, jak *otrotzina*, *struga*, *planina*, które zostały omówione wraz z innymi terminami technicznymi wiążącymi się z problematyką społeczno-ekonomiczną na ziemiach macedońskich, znajdujących się na przełomie XI i XII w. pod panowaniem bizantyjskim.

W trakcie prac translatorskich nieraz stawaliśmy przed dylematem, w jaki sposób w tłumaczonym tekście oddać tytułaturę przywódców plemion lub narodów obcych: czy przez zachowanie terminów w greckim brzmieniu, czy też zastąpienie ich wyrażeniami polskimi. Wiadomo bowiem, że takie terminy, jak ἑξάρχων lub ἄρχων, przeniesione na przywódcę plemienia, stają się niejasne, gdyż przywódcy ci nie mogli mieć kompetencji odpowiadających poszczególnym tytułom bizantyjskim. Egzarchon to w Bizancjum wysoki przedstawiciel władzy świeckiej lub duchownej, Chatzona zaś, któremu autor dzieła *Miracula* określenie to przypisał, uważa się za naczelnika plemienia i wodza koalicji utworzonej w celu zdobycia Tesaloniki lub za naczelnika związku plemiennego. Niektórzy badacze pozostawiają wspomniany termin, zastosowany w *Cudach* (II 5), bez komentarza. Wobec niejasności wokół osoby Chatzona postanowiliśmy i my zachować termin oryginalny bez przekładu, dodaliśmy jednak objaśnienia. Archontami z kolei w bizantyjskiej administracji cywilnej i kościelnej oraz w sądownictwie nazywano ludzi pełniących różne funkcje, od niższych do najwyższych. Byli nimi także zarówno namiestnicy bizantyjscy dla obcych plemion osiedlonych w granicach cesarstwa, jak też ich rodzimi przywódcy i wodzowie plemion sprzymierzonych z Bizancjum. Mimo iż dużo można powiedzieć o użyciu tego właśnie terminu, jego interpretacja bywa niekiedy trudna, jak w przypadku „archonta Rusi” w formule adresowej zamieszczonej w dziele Konstantyna Porfirogenety *De ceremoniis*. Archontami nazywają także w swoich listach przywódców Bułgarii patriarchowie: Focjusz – Michała Borysa, a Mikołaj Mistyk – Symeona. W tym wypadku zdecydowaliśmy się zastosować termin „książe”, odpowiadający zarówno w IX, jak i w X wieku randze i pozycji władcy bułgarskiego.

Objaśnienia krytyczno-erudycyjne mogą być szczególnie przydatne przy źródłach o charakterze prawnym, a wówczas ich rola i miejsce stają się *conditio sine qua non*. Niejeden bowiem tekst zmusił nas do studiów na

tematy ze slawistyką nie związane. Do takich należy pomnik prawodawstwa, zwany *Księgą prefekta*. Przed niemałym trudem stanęliśmy, przystępując do opracowania kilku zaledwie ekscerptów wymienionego utworu. Jest to zbiór przepisów regulujących funkcjonowanie korporacji kupców i rzemieślników w Bizancjum, z uwzględnieniem zezwoleń na handel dla cudzoziemców oraz na ich pobyt w stolicy. Jego tekst pełen jest terminów technicznych z dziedziny prawno-gospodarczej, określających gałęzie rzemiosła, rodzaje odzieży i innych produktów wytwarzanych przez przedstawicieli różnych branż. Wiele z nich budzi dużo wątpliwości, gdyż ani analiza słowotwórcza badanych wyrażen, ani kontekst, w jakim się znajdują, nie ułatwiają ich zrozumienia. I tak – zawarta w naszym przekładzie informacja o „odzieży typu perskiego” nie charakteryzuje ubioru kryjącego się pod nazwą κατὰ περσίκων, wymienionego przez greckiego legislatora razem ze słowiańskim nakryciem głowy (φακιόλιου σκλαβινικού), których produkcja dla szerszego ogółu nie była obłożona zakazem. Dlatego też komentarz przedstawiający istniejące w literaturze przedmiotu propozycje interpretacyjne niektórych terminów jest tym właśnie, czego odbiorca może tu oczekiwać.

Jeszcze ważniejszy staje się komentarz do tekstu będącego przedmiotem nieustającej dyskusji, jakim jest *Anonim Hasego*, znany także z tytułu *Toparcha Gothicus*. Wątpliwości badaczy budzi jego autentyczność, niepewne autorstwo i chronologia oraz zagadkowa treść. Poza różnymi kontrowersjami utwór ten dostarcza dowodów na to, jakie wyzwania mogą się kryć w kilku dających się przetłumaczyć i zrozumiały – na pozór – słowach. Jednak właśnie do tego rodzaju materiału źródłowego doc. Swoboda podchodził z prawdziwą pasją naukową. Zarówno studium wstępne poprzedzające tekst oraz przekład, jak i rozważania krytyczno-erudycyjne są Jego dziełem. Miałam okazję podziwiać rzeczowość i dokładność Jego wywodów astronomicznych, jakby ta specjalność była Mu równie bliska jak mediewistyka. Szczególnie treść dwóch zdań opisujących zjawiska atmosferyczne zatrzymała nas na długie godziny. Chodziło o kilka szczegółów wynikających z obserwacji nieba, a towarzyszących porze zimowej na terenach między dolnym Dunajem i Dnieprem, to znaczy – o gwiazdę wieczorną, oznaczającą czas Kronosa, i gwiazdozbiór Wodnika, na tle którego planeta lub gwiazda była właśnie widoczna. Nie można oprzeć się wrażeniu, że tekst nie jest jednoznaczny, trudno też stwierdzić, czytając zarówno podstawę grecką, jak też przekład, czy na tle wspomnianego gwiazdozbioru znajdowała się gwiazda wieczorna, czy Kronos (a więc Saturn). Po analizie

filologicznej tego fragmentu przekazu oraz po dodatkowych konsultacjach z filologiem klasycznym, prof. Sylwestrem Dworackim, komentator przedstawił własne argumenty w długim, interesującym wykładzie „o gwiazdach”, opartym na literaturze przedmiotu oraz na publikacjach astronomicznych. Wprawdzie z filologicznego punktu widzenia wydaje się, że narratorowi chodziło o Kronosa, jednak względy merytoryczne, czyli obserwacja Wodnika w grudniu i styczniu, przemawiają za tym, by wziąć pod uwagę wspomnianą wcześniej gwiazdę wieczorną, a więc Wenus. Tą konkluzją w dwustronicowym rozważaniu doc. Swoboda podsumowuje dyskusję nad jedną frazą grecką. Na ten sam temat wypowiedział się jeszcze raz w odrębnym artykule poświęconym dziejom apokryfów dotyczących Słowiańszczyzny wczesnośredniowiecznej (w: *Homines et societas*, Poznań 1997), podkreślając enigmatyczność tej relacji wraz z opisanym w niej układem astronomicznym, uniemożliwiającym łączenie opisanych tu zdarzeń z konkretną rzeczywistością historyczną.

Szczególne miejsce w objaśnieniach pozatekstowych zajmuje materiał toponomastyczny, w którym nietrudno o wieloznaczność. O identyfikacji nazw miejscowych decyduje kontekst źródłowy. I tak na przykład Peristhlaba lub Presthlaba wymieniona w *Notitiae episcopatum* w wykazie sufraganii metropolii Rusi oznacza Perejasław Ruski. Nie należy go mylić z inną miejscowością o nazwie Presthlaba w Bułgarii, która oznacza Presław Wielki. Przykłady nazewniczej niejednoznaczności można by mnożyć. Wystarczy przyrzeć się indeksowi nazw geograficznych i etnicznych odsyłającemu do odpowiednich stron komentarza, by przekonać się o ich istnieniu.

Procesy asymilacji i akulturacji między plemionami słowiańskimi i innymi ludami oraz cesarstwem bizantyjskim należą do ciekawszych problemów, jakie znajdują odbicie w różnych zabytkach piśmiennictwa. Najlepszym przykładem przejmowania bizantyjskich wzorców kulturowych i politycznych są inskrypcje prabułgarskie powstałe w języku greckim w Bułgarii. Ich forma językowa świadczy o kulturze piśmienniczej w państwie bułgarskim w VIII i IX wieku. Zabytki te przekazują informacje o bułgarskiej kulturze materialnej tego okresu oraz istotne treści traktatów bizantyjsko-bułgarskich pominięte w innych źródłach bizantyjskich. Zawierają też tureckie wstawki językowe w transliteracji greckiej związane z tytułaturą władców i dostojników bułgarskich.

Wszystkie sformułowania specjalistyczne i terminy techniczne, podobnie jak zagadnienia filologiczne, historycznoliterackie oraz *stricte* historyczne, które stały się treścią komentarzy, znalazły miejsce w postaci

odpowiednio dobranych haseł w indeksie rzeczowo-terminologicznym, który jest naszym wspólnym dziełem. Indeks ten informuje czytelnika zarówno o źródłach tłumaczonych w danym tomie, jak i wykorzystanych w komentarzu. Ponadto pozwala zorientować się w obecnej w tych źródłach problematyce. Już hasła indeksu jasno pokazują, że procesy akulturacji dotyczyły nie tylko napływających na Bałkany Słowian, Awarów czy Protobułgarów, ale także obywateli Bizancjum, którzy przyswajali sobie elementy kultury przybyszów, zwanych przez nich pogardliwie barbarzyńcami.

Wieloletnia współpraca z tak doświadczonym historykiem, jakim był doc. dr Wincenty Swoboda, pozwoliła mi lepiej zrozumieć, czym rzeczywiście jest źródłoznawstwo. Otóż jest ono nie tylko odczytaniem tekstu i jego interpretacją, ale traktowaniem źródeł (zgodnie z propozycją Brygidy Kürbis – *Studia Źródłoznawcze* 24, 1979) „jako złożonych faktów historycznych”. Moje refleksje tłumacza na temat tej współpracy trafnie podsumowuje cytat z *Dialogów filozoficznych* św. Augustyna: „Słowa mają tylko tę wartość, że pobudzają nas do szukania rzeczy”.

Zofia Rudnik-Karwatowa

Osiągnięcia bibliograficzne Instytutu Sławistyki PAN

1. Instytut Sławistyki PAN kontynuuje chlubną tradycję polskiej sławistyki w zakresie bibliografii lingwistycznej, opracowując – przy współudziale polskich i zagranicznych językoznawców – i wydając od 1995 roku *Bibliografię językoznawstwa sławistycznego*¹. Jednocześnie jako koordynator prac w zakresie międzynarodowej bibliografii światowego językoznawstwa sławistycznego inicjuje i podejmuje działania organizacyjne i merytoryczne, które pozwolą w sposób nowoczesny stworzyć dokumentacyjną bazę danych oraz mechanizmy jej wykorzystania.

2. Bibliografia sławistyczna ma piękną i długą tradycję. Pierwszy *Przegląd bibliograficzny językoznawstwa sławistycznego* – prekursor *Bibliografii językoznawstwa sławistycznego* – ukazał się w 1908 roku w nowo powstałym czasopiśmie językoznawczym „Rocznik Sławistyczny”. Z założenia miała to być bibliografia bieżąca, która obejmowałaby dokumenty z całego świata opublikowane w roku poprzedzającym druk czasopisma. Dużym walorem bibliografii były adnotacje i abstrakty dołączane do większości opisów bibliograficznych.

Dzieło prekursorskie, zarówno pod względem zakresu i zasięgu, jak i metody opracowania, którego podjęli się na początku ubiegłego stulecia trzej wybitni polscy uczeni: Jan Łoś, Kazimierz Nitsch i Jan Rozwadowski – inicjatorzy i autorzy bibliografii językoznawstwa sławistycznego, nie miało precedensu w skali światowej. Warto dodać, że przed pojawieniem się *Przeglądu bibliograficznego za rok 1907* w pierwszym tomie „Rocznika Sławistycznego” ukazywały się w Polsce, a także w niektórych krajach europejskich, spisy bibliograficzne, określane jako *spisy, przeglądy* czy

---

¹ Od 1995 roku bibliografia jest publikowana jako samoistne wydawnictwo seryjne. Pełne dane o wydanych dotychczas 7 tomach bibliografii zob. na końcu pracy.

wiadomości bibliograficzne (tę ostatnią nazwę nosiła bibliografia autorstwa A. A. Kryńskiego publikowana na łamach „Prac Filologicznych” już w latach osiemdziesiątych XIX wieku). Opracowania te nie były jednak ani tak obszerne, ani kompletne jak *Przegląd bibliograficzny*, nie zawierały też informacji o treści dokumentów. Późniejsze bibliografie, zarówno polskie, jak i zagraniczne, miały zakres ograniczony do poszczególnych działów językoznawstwa i/lub węższy zasięg terytorialny, np. dzieło Edmunda Kołodziejczyka *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego* (Kraków 1911) czy dwie edycje *Bibliografii polskich prac z zakresu slawistyki* za lata 1968–1972 (Warszawa 1973) i 1972–1981 (Warszawa 1983). Monumentalna bibliografia bieżąca całości językoznawstwa światowego *Bibliographie Linguistique/Linguistic Bibliography* (wydawana w Holandii od 1949 r.) obejmuje między innymi także językoznawstwo slawistyczne, pomija jednak część dokumentów z tego zakresu, a ponadto nie zawiera adnotacji.

Przegląd bibliograficzny szybko zdobył międzynarodowe uznanie, stając się najobszerniejszym źródłem informacji o dokumentach w danej dziedzinie. Powoli rozrastał się objętościowo, ewoluując od działu bibliograficznego w „Roczniku Slawistycznym” (w tomie 1 obejmował 271 pozycji) do oddzielnego woluminu, jako część druga „Rocznika Slawistycznego” (ostatni, wydany w 1994 r. *Przegląd za rok 1981* zawierał 5766 pozycji). Staranne i kompetentne opracowanie gwarantowali bibliografii stali współpracownicy czasopisma, wśród których znajdowali się najwybitniejsi polscy i zagraniczni językoznawcy slawiści, a także sami członkowie redakcji, którymi później byli przede wszystkim badacze związani instytucjonalnie z Zakładem Słowianoznawstwa PAN (później Instytutem): profesorowie Zdzisław Stieber (dyrektor Instytutu) i Franciszek Sławski (kierownik Pracowni Języka Prasłowiańskiego). Pracami nad *Przeglądem bibliograficznym* kierował z dużym oddaniem Waław Fedorowicz, członek zespołu Pracowni Języka Prasłowiańskiego.

W miarę rozrostu bibliografii w latach siedemdziesiątych stopniowo zaczęto modyfikować układ klasyfikacyjny, wyróżniono dziewięć klas ze względu na genetyczno-geograficzne kryterium językowe. Rozszerzona została klasyfikacja przez wprowadzenie klasy: wpływ języków słowiańskich na inne języki, a w ośmiu głównych klasach przeprowadzono podział wewnętrzny do czwartego stopnia głębokości, przede wszystkim według tradycyjnie wyodrębnianych działów językoznawstwa, stanowiących klasy kanoniczne: leksykologia, onomastyka, dialektologia itp. Klasyfikację rozbudowywano w sposób niejednorodny, kierując się głównie liczebnością

dokumentów w poszczególnych klasach. W rezultacie najbardziej szczegółowe podziały wewnętrzne przeprowadzone zostały w klasie języka rosyjskiego, natomiast dokumenty dotyczące innych języków były indeksowane według płytkiej klasyfikacji hierarchicznej.

Rozbudowywanie klasyfikacji wynikało z intuicyjnego przekonania o niedostatku informacyjno-wyszukiawczym tradycyjnej bibliografii i chęci zwiększenia efektywności wyszukiwania informacji. Ten kierunek modernizacji bibliografii, a właściwie próby zmodyfikowania języka informacyjno-wyszukiawczego, nie przyniósł jednak efektu proporcjonalnego do wysiłku intelektualnego indeksatorów i nie spełnił oczekiwań użytkowników.

3. W końcu 1993 roku, po dziesięcioletniej przerwie w publikacji bibliografii, prace nad nią zostały wznowione w Instytucie Sławistyki PAN. Głównym celem tych prac, prowadzonych przy wsparciu – głównie organizacyjnym – Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, jest przekształcenie tradycyjnej bibliografii w nowoczesny system informacyjno-wyszukiawczy. Z przyczyn finansowych, osobowych i merytorycznych osiągnięcie tego zamierzenia będzie możliwe tylko poprzez etapową realizację zadań. W celu jak najszybszego dostarczenia użytkownikom, głównie sławistom, informacji niezbędnej w ich pracy, a jednocześnie unowocześnienia systemu informacyjno-wyszukiawczego zdecydowano, że na pierwszym etapie działań będzie tworzona dokumentacyjna baza danych obsługiwana przez autonomiczny system SYBISLAW (**S**ystem **B**ibliografii **S**ławistycznej) oraz publikowana jako samoistne wydawnictwo seryjne pochodna tej bazy – tradycyjna bibliografia.

3.1. SYBISLAW nie pretenduje do pełnienia funkcji docelowego oprogramowania. Z założenia miał umożliwić tworzenie i rozbudowę dokumentacyjnej bazy danych w oparciu o istniejący język informacyjno-wyszukiawczy układu klasyfikacyjnego, a także, dzięki specjalnemu podprogramowi wydawniczemu, miał pomóc w publikacji bibliografii. SYBISLAW pozwala wyszukiwać informacje we wszystkich polach opisu formalnego, według dowolnie wybranych cech formalnych, takich jak tytuł, odpowiedzialność, język dokumentu. Możliwe jest także wyszukiwanie informacji według klas występujących w schemacie klasyfikacyjnym oraz według słów kluczowych.

3.1.1. Mimo optymalizacji procesu zarządzania bazą dokumentacyjną pozostało do rozwiązania wiele problemów, z którymi nie radzi sobie obecny system. Jednym z takich problemów, wynikających z reprezentacji

formalnej dokumentów wielojęzycznych w bazie i bibliografii, jest automatyczne porządkowanie i wyszukiwanie informacji.

Baza danych zawiera dane o dokumentach w ich oryginalnych językach. Oznacza to, że opisy bibliograficzne odwzorowują alfabet dokumentów źródłowych, a także dokumentów wtórnych, jakimi są przekłady, we wszystkich językach słowiańskich i innych językach używanych w Europie, również poza jej granicami. Na marginesie dodajmy, że w większości istniejących i tworzonych obecnie baz, a także w tradycyjnych bibliografiach stosuje się transliterację dokumentów różnojęzycznych. Nasze podejście znajduje akceptację Komisji Wielojęzycznej Unii Europejskiej. Przedstawiciel Komisji uczestniczący w seminarium na temat „Język i technologia” (Infosystem, Poznań 1995) przedstawił tezę o równoprawnej społeczności informatycznej: każdy w swoim języku będzie mógł włączyć się do międzynarodowej wymiany informacji.

Ponieważ pochodną naszej bazy jest postać książkowa bibliografii, jednym z ważniejszych zadań było zaprojektowanie odpowiedniej procedury porządkowania i wyszukiwania dokumentów oraz danych o tych dokumentach, zapisanych w różnych językach i alfabetach.

Przed każdym opisem bibliograficznym wprowadzone zostało hasło, które odwzorowuje oryginalną postać językową nazwiska i imienia autora, jeśli w kraju jego obywatelstwa, pobytu lub działalności występuje ona w alfabecie opartym na wzorze łacińskim bądź wyrażone jest w formie transliterowanej, jeśli występuje w alfabecie opartym na wzorze innym niż łaciński: cyrylicy, greckim, hebrajskim. W innym elemencie opisu bibliograficznego, w polu odpowiedzialności, podajemy oryginalną formę zapisu w dokumencie, odwzorowując jego język i alfabet. W ten sposób zapewniona jest równość języków i jednocześnie gwarancja wyszukania wszystkich dokumentów danego autora, we wszystkich językach i alfabetach, o czym szczegółowo można zapoznać się w pracy: Rudnik-Karwatowa 1996.

Dla zbiorów informacyjnych typu tradycyjnego, jak drukowana bibliografia czy drukowany indeks, charakterystyczna jest prekoordynacja polegająca na tym, że funkcję wyszukiwawczą i porządkującą pełnią samodzielnie tylko niektóre wyrażenia charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu, najczęściej hasło, inne zaś wyrażenia umożliwiają dostęp do zbioru informacji jedynie pośrednio. W nowoczesnych systemach zautomatyzowanych, które cechuje postkoordynacja, informacje o dokumentach można wyszukiwać według dowolnych kluczy wyszukiwawczych. Ponieważ dokumentacyjna baza językoznawstwa sławistycznego zawiera informacje

o dokumentach wielojęzycznych, zaprojektowanie takiego systemu nie jest zadaniem łatwym. Zajmą się nim nie entuzjaści nowoczesności, lecz profesjonaliści proponujący konkretne rozwiązania.

3.2. W opracowanej kilka lat temu wstępnej koncepcji systemu informacji dokumentacyjnej językoznawstwa sławistycznego przyjęto, że istniejący dotychczas system, będący komputerową bazą danych bibliograficznych, z której generowana jest bibliografia w tradycyjnej postaci książkowej, choć doraźnie odpowiada potrzebom użytkowników, powinien być sukcesywnie modernizowany i rozwijany etapowo. Stworzenie nowoczesnego systemu nie będzie polegać na prostym przekształceniu systemu istniejącego obecnie, ponieważ ma on zbyt wiele wad (Bojar, Rudnik-Karwatowa 1998).

3.2.1. Zasadniczej zmiany wymaga najważniejszy element systemu: język informacyjno-wyszukiwawczy (dalej: jiw), który pełni funkcję metainformacyjną, polegającą na odwzorowaniu informacji o treści i formie dokumentów, oraz funkcję wyszukiwawczą, umożliwiającą użytkownikom wyszukanie informacji.

W dotychczasowym systemie informacyjno-wyszukiwawczym z powodów praktycznych (ze względu na emanację bibliografii w postaci książkowej) używany był język klasyfikacji przedmiotowej. Mimo przeprowadzonej już w systemie skomputeryzowanym modyfikacji, polegającej na wprowadzeniu do klasyfikacji tak istotnych dla językoznawstwa tematów, jak np. semantyka i pragmatyka lingwistyczna, klasyfikacja jest zbyt płytka i nierelevantna w stosunku do obecnego stanu wiedzy. Inną jej wadą jest jednokrotne przypisanie dokumentu ze względu na temat główny do wybranej klasy tematycznej. Arbitralnych rozstrzygnięć w tym względzie nie można uniknąć nawet przez wskazanie tematów pobocznych w odsyłaczach znajdujących się na końcu każdego działu tematycznego *Bibliografii*.

Zakładamy, że docelowym językiem systemu będzie język deskryptorowy o strukturze fasetowej, cechujący się postkoordynacją, która polega na tym, że każde wyrażenie wchodzące w skład charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu może samodzielnie pełnić funkcję wyszukiwawczą, umożliwiając bezpośredni dostęp do zbioru informacyjnego. Dzięki rozbudowanej paradygmatyce, wykorzystującej relacje hierarchiczne i asocjacyjne, język deskryptorowy zapewni wyszukiwanie na relevantnym poziomie głębokości, eliminując szum informacyjny.

Ponadto, ze względu na wygodę użytkowników, którzy samodzielnie będą prowadzić wyszukiwanie w trybie online, a także w celu ułatwienia

indeksatorom opracowywania informacji dla systemu, będzie to język o notacji i strukturze naturalnej. Język deskryptorowy będzie prezentowany przez tezaurus wielojęzyczny z dostępem we wszystkich językach słowiańskich, a także – ze względu na konieczność udostępniania informacji w Internecie – w języku angielskim. W pierwszej kolejności będzie tworzony jiw oparty na języku polskim. Wynika to stąd, że system informacyjny językoznawstwa sławistycznego jest inicjatywą polskiego środowiska sławistycznego i jest instytucjonalnie związany z Instytutem Sławistyki PAN. Następnie do struktury tworzonego języka będą włączane ekwiwalenty w języku rosyjskim, jako najszerszej stosowanym w środowisku sławistycznym, i kolejno – w innych językach słowiańskich. W efekcie użytkownicy będą mogli dotrzeć do każdej informacji według dowolnego wyrażenia (w dowolnym języku i alfabecie), w dowolnej strefie opisu, dzięki ustanowieniu klas ekwiwalencji zarówno w obrębie języka opisu formalnego, jak i w języku opisu rzeczowego, w którym również mogą występować te same wyrażenia zapisane w różnych językach i/lub w różnych alfabetach.

3.2.1.1. Docelowe zadanie będzie realizowane etapowo. Na obecnym etapie prac został sporządzony słownik obejmujący 2599 słów kluczowych (Rudnik-Karwatowa, Karpińska 1999), który stanowi podstawę do opracowania tezaury dla polskiej terminologii dokumentów językoznawstwa sławistycznego. Jednocześnie słownik – jako ściśle określona forma organizacji i prezentacji leksyki języka słów kluczowych oraz relacji między wyrażeniami tego języka a wyrażeniami języka naturalnego – w istniejącym obecnie zautomatyzowanym systemie informacyjno-wyszukiwawczym, zawierającym około 40 tysięcy opisów dokumentów z zakresu językoznawstwa sławistycznego, ułatwia korzystanie z tych zasobów, dając większe możliwości wyszukiwawcze, oraz zapewnia przy indeksowaniu odwzorowanie relewantnych informacji.

Język słów kluczowych jest językiem sztucznym o notacji paranaturalnej z wyraźnie określonym słownictwem (systemem leksykalnym), gramatyką (systemem gramatycznym) i systemem semantycznym. System leksykalny tego języka odwzorowuje podsystem leksykalny języka naturalnego: terminologię.

Wykorzystanie w tworzeniu języka słów kluczowych podzbioru słownictwa języka naturalnego w postaci terminologii nie polega na prostym tłumaczeniu terminów na słowa kluczowe. W sformalizowanym języku słów kluczowych słownictwo jest ściśle i jednoznacznie określone. Inną

sytuację mamy w języku naturalnym (w podsystemie terminologicznym), w którym wskutek oddziaływania różnych czynników, także ekstralingwistycznych, podstawowy wymóg stawiany terminom, a mianowicie jednoznaczność, nie jest przestrzegany. Postulatem pozostaje tu również zasada, by jednemu pojęciu odpowiadał jeden termin. Przy tworzeniu słownictwa słów kluczowych należało zatem terminologię językoznawczą poddać odpowiednim transformacjom.

Zakres terminologii językoznawczej będącej tworzywem systemu leksykalnego języka słów kluczowych, czyli podstawą prezentowanego słownika, podyktowany głównie potrzebami użytkowników, obejmuje przede wszystkim językoznawstwo sławistyczne, a także istotne dla sławistyki terminy z teorii języka oraz językoznawstwa ogólnego. Słownictwo zostało zgromadzone i wyselekcjonowane z bieżącej literatury sławistycznej publikowanej w języku polskim w latach dziewięćdziesiątych (wykorzystano przede wszystkim takie źródła, jak: gramatyki, monografie, studia i artykuły gromadzone w bazie danych bibliograficznych SYBISLAW z lat 1992–1995, a także ekscerpowaną przez autorki słownika literaturę z lat 1996–1999) oraz z wybranych prac z okresu wcześniejszego (od lat siedemdziesiątych), a następnie uzupełnione, głównie na podstawie *Encyklopedii* 1993, *Encyklopedii* 1994, słowników terminologicznych i gramatyk akademickich. Zastosowana metoda indukcyjno-dedukcyjna zapewnia aktualność słownictwa, z uwzględnieniem innowacji terminologicznych, oraz odzwierciedlenie pełnego zasobu tematycznego językoznawstwa sławistycznego.

Z uwagi na to, że nie wszystkie terminy są ważne dla użytkowników, należało przeprowadzić odpowiednią ich selekcję. Zbyt szeroki zakres słownictwa, uwzględniający jednostki leksykalne o znaczeniu marginalnym, mógłby spowodować szum informacyjny. Z drugiej strony, pominięcie słów kluczowych, interesujących dla użytkowników, obniżyłoby efektywność systemu informacyjno-wyszukiwawczego.

Do słownika przejęto jedynie te terminy, które odzwierciedlają tematy reprezentatywnej liczby obecnie publikowanych dokumentów. Terminy bardziej szczegółowe, reprezentujące tematy pojedynczych dokumentów, jak np. *alternant tematu fleksyjnego*, *alternant tematu podstawowego*, zostały pominięte. Przy tworzeniu słownika uwzględnione zostały terminy używane obecnie, a spośród dawniejszych – te, na które powołują się współcześni autorzy. Szczególną uwagę zwrócono na zamieszczenie słów kluczowych będących odpowiednikami terminów do niedawna mało znanych,

których frekwencja znacznie wzrasta w pracach ostatnio publikowanych. Oto niektóre uwzględnione przez nas przykłady terminów, dotychczas brakujących w słownikach terminologicznych: *pragmalingwistyka*, *pragmastylistyka*, *analiza pragmalingwistyczna*, *mniejść językowa*, *wspólnota komunikacyjna*, *manipulacja językowa*, *chrematonim*, *zoonim* i inne.

Nie zostały w słowniku ujęte nazwy języków niesłowiańskich (będące jednakże słowami kluczowymi w pracach z zakresu na przykład językoznawstwa kontrastywnego czy leksykografii), nazwy własne (z wyjątkiem niektórych nazw szkół językoznawczych), różne niezwiązane ani z językoznawstwem, ani ze slawistyką dziedziny wiedzy, stanowiące temat prac na przykład terminologicznych, nazwy gwar, tytuły dokumentów (będących przedmiotem badań), wyrażenia języków naturalnych (gdy są one przedmiotem badań), nazwy zabytków piśmiennictwa i gatunków literackich, wyrażenia typu *nazwy barw* (o dużej frekwencji) itp. Zbiory tych terminów są w słowniku klasami otwartymi w tym sensie, że nie jest możliwe podanie *a priori* wszystkich możliwych elementów tych klas.

Wykorzystanie terminologii, zebranej z reprezentatywnych dla językoznawstwa slawistycznego tekstów języka polskiego i uzupełnionej na podstawie słowników terminologicznych, wiązało się z poddaniem jej procedurze przekształcania zgodnie z wymogami tego jiw. Potrzebami języka słów kluczowych podyktowany był sposób prezentacji jego słownika.

Na gramatykę języka słów kluczowych składają się reguły indeksowania współrzędnego. Każde słowo kluczowe w charakterystyce dokumentu może pełnić funkcję samodzielnego klucza wyszukiwawczego. Jediną relacją syntagmatyczną zachodzącą między jednostkami leksykalnymi języka słów kluczowych jest relacja współwystępowania. Struktura słownika jest płaska, co oznacza, że nie zostały w nim uwzględnione relacje hierarchiczne.

Słownictwo języka słów kluczowych jest niesynonimiczne i jednoznaczne. Istnienie w języku naturalnym terminów synonimicznych i bliskoznacznych narzuciło w słowniku konieczność odesłania od terminów (nierzadko całego szeregu terminów) do słowa kluczowego, będącego terminem preferowanym języka naturalnego. Spośród 3114 terminów zebranych do słownika 515, tj. ok. 16%, zostało odesłanych do terminów preferowanych. W efekcie słownik obejmuje 2599 słów kluczowych. Przykładowo, terminy języka naturalnego *afiksacja* i *derywacja afiksalna* są reprezentowane przez słowo kluczowe *afiksacja*. Od terminu języka naturalnego

derywacja afiksalna (wyróżnionego kursywą) jest odesłanie za pomocą wskaźnika relacji zob. do słowa kluczowego *afiksacja*. Podobnie *geografia językowa* i *geografia lingwistyczna* zostały odesłane do słowa kluczowego *geolingwistyka*; *forma hiperpoprawna* do *hiperyzm*; *nazwa etniczna* do *etnonim*; *urbanonim* i *urbonim* do *nazwa miejska*. W innych językach słowiańskich rozwiązania mogą być różne, na przykład w języku rosyjskim funkcjonuje tylko *урбаноним*, w czeskim *urbanonymum*. Zaznacza się pewna skłonność do uniwerbizacji i internacjonalizacji, nie są to jednak tendencje tak wyraźne, by rokowały bezwzględną przewagę form uniwerbizowanych i internacjonalizmów.

O wyborze terminów preferowanych zdecydowały następujące kryteria: frekwencja (częstość występowania), poprawność terminologiczna (językowa), aktualność (bieżące stosowanie), rodzimość, zwięzłość i wyrazistość strukturalna. Nie można ich jednak traktować jako bezwyjątkowych, ponieważ nadrzędne wskazania wynikają z treści opisywanych dokumentów. Zgodnie z powyższymi kryteriami z synonimów: *nazwa miejska*, *urbanonim* i *urbonim* powinien zostać wybrany termin *nazwa miejska* jako rodzimy i mający dużą frekwencję. Inną hierarchię kryteriów przyjęliśmy w kolejnym przykładzie: z synonimów *nazwa etniczna* i *etnonim* wybrany został termin *etnonim*, odznaczający się dużą frekwencją i zwięzłością.

Opracowanie kontrolowanej listy słów kluczowych w postaci *Słownika słów kluczowych* na obecnym etapie prac nad nowoczesnym systemem informacyjnym językoznawstwa sławistycznego umożliwi indeksatorom pełne i relewantne przedstawianie treści dokumentów, a użytkownikom – wyższą efektywność wyszukiwania informacji zawartych w bazie danych bibliograficznych. Wydany słownik stanowi także podstawę do opracowania tezauryusa.

Docelowe rozwiązanie jest jednak odległe. Zgodnie z koncepcją będzie realizowane etapowo. Tymczasem pilne jest (i, jak się wydaje, bliskie realizacji) udostępnienie użytkownikom w Internecie aktualnej bibliograficznej bazy danych sławistyki językoznawczej.

4. W dorobku bibliograficznym Instytutu Sławistyki PAN znajdują się także inne prace. Diametralnie różnią się pod względem metodologicznym i zakresowym (przez zakres bibliografii rozumiana jest cecha bibliografii wyznaczana przez własności treści dokumentów w niej zamieszczonych) od przedstawionych wyżej dokonań bibliograficznych w zakresie językoznawstwa sławistycznego. Są to bibliografie wydane

w tradycyjnej postaci książkowej. Stanowią zbiory informacji ustrukturalizowane według tematów formalnych, a nie tematów przedmiotowych, jak jest to stosowane w *Bibliografii językoznawstwa slawistycznego*. Druga różniąca je cecha to kryteria doboru opisów bibliograficznych. Ze względu na tę cechę przedstawiane tu bibliografie tworzą dwie wyraźne grupy: bibliografie ukazujące dorobek zespołowy i indywidualny pracowników Instytutu Słowianoznawstwa PAN: *Dorobek wydawniczy Zakładu Języków Słowiańskich Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Bibliografia*, oprac. I. Dulewiczowa (Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982. Seria Prace Slawistyczne; 26); *Dorobek wydawniczy w zakresie literaturoznawstwa i historii Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Bibliografia*, oprac. J. Russocka (Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982. Seria Prace Slawistyczne; 51) oraz bibliografie dziedzinowe (literaturoznawstwo rusycystyczne; słowianoznawstwo: literaturoznawstwo, folklorystyka i kulturoznawstwo dotyczące Słowiańszczyzny zachodniej i południowej).

Ze względu na charakter formalny dokumentów zbudowana jest struktura *Bibliografii słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000. Słowiańszczyzna zachodnia i południowa*, autorstwa P. Głogowskiego, L. Moroz-Grzelak i M. Stefańskiego (Warszawa: SOW, 2002). W obrębie wykazów chronologicznych, obejmujących lata 1996–2000, autorzy dokonali podziału dokumentów według kryterium formalnego (gatunkowego), a w każdej z wyodrębnionych grup zastosowali układ alfabetyczny. Chęcią zwiększenia efektywności wyszukiwania tłumaczyć należy zamieszczenie w pracy dwóch indeksów: osobowego i przedmiotowego.

Prostsza strukturę ma zbiór dokumentów w pracy *Bibliografia rusycystyki polskiej 1945–1975. Literaturoznawstwo*, oprac. E. Bazela, M. Chajęcka, L. Jazukiewicz-Osełkowska, W. Stochel, red. B. Białokozowicz (Warszawa: PWN, 1976) i jego kontynuacja książkowa: M. Chajęcka, L. Jazukiewicz-Osełkowska, M. Zielińska *Bibliografia rusycystyki polskiej. Literaturoznawstwo 1976–1981* (Warszawa; Łódź: PWN, 1991). Zrąb główny w tych bibliografiach składa się z wykazów chronologicznych uporządkowanych alfabetycznie.

Przedstawiony przegląd dokonań bibliograficznych nie pretenduje do przedstawienia pełnego wykazu prac bibliograficznych prowadzonych w Instytucie Slawistyki (przedtem: Instytucie Słowianoznawstwa). Jego celem było ukazanie zakresu, kierunku i perspektyw badań bibliograficznych oraz ich wkładu do ogólnego dorobku naukowej.

Literatura (wybór)

- Artowicz E., Chmielewska-Gorczyca E., Sosińska-Kalata B., Woźniak J., red. nauk. Bojar B., 1993, *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. – Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Bojar B., 1994, *Komputerowe banki danych – nowoczesna postać bibliografii*. [w:] *Informatyzacja bibliografii sławistycznej : materiały międzynarodowej konferencji naukowej : Warszawa, 6–7 grudnia 1994*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej. – Warszawa: Wydaw. Energeia, s. 40-49.
- Bojar B., Rudnik-Karwatowa Z., 1998, *Koncepcja nowoczesnego systemu informacji sławistycznej*. [w:] *Z polskich studiów sławistycznych*, seria 9: *Językoznawstwo*. – Warszawa, s. 41-47.
- Encyklopedia języka polskiego*, 1994, pod red. S. Urbańczyka; oprac.: M. Kucala, R. Laskowski, K. Pisarkowa, W. Pisarek, K. Polański, J. Reczek, S. Urbańczyk. – Wyd. 2. popr. i uzupełn. – Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1993, pod red. K. Polańskiego; oprac.: M. Jurkowski, S. Karolak, R. Laskowski, A. M. Lewicki, K. Polański, Z. Saloni. – Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Fedorowicz W., 1994, *O polskich dokonaniach bibliograficznych w zakresie sławistyki językoznawczej*. [w:] *Informatyzacja bibliografii sławistycznej : materiały międzynarodowej konferencji naukowej : Warszawa, 6–7 grudnia 1994*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej. – Warszawa: Wydaw. Energeia, s. 67-74.
- Rudnik-Karwatowa Z., 1996, *Problemy przetwarzania tekstów stosujących różne alfabety : automatyczne porządkowanie i wyszukiwanie informacji w bibliograficznej bazie danych*. [w:] *Język i technologia*, [red.] Z. Vetulani, W. Abramowicz, G. Vetulani. – Warszawa: Akademicka Oficyna Wydawnicza PLJ, s. 159-162.
- Rudnik-Karwatowa Z., 2002, *Język informacyjno-wyszukiwawczy dokumentacyjnego systemu językoznawstwa sławistycznego : doświadczenia z realizacji projektu*. [w:] *Z polskich studiów sławistycznych*, seria 10: *Językoznawstwo*. – Warszawa: Komitet Słowianoznawstwa PAN, s. 207-212.
- Rudnik-Karwatowa Z., Karpińska H., 1999, *Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego*. – Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, 2002, oprac. B. Bojar; [współpr. W. Babik et al.]. – Warszawa: Wydaw. SBP. – (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 56).

Publikacje Bibliografii językoznawstwa slawistycznego

1. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1992*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej. – Warszawa: SOW, 1995.
2. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992 [Cz. 1]*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac. przez zespół w składzie: M. Kornacka, Z. Rudnik-Karwatowa, I. Suchocka i H. Karpińska przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. – Warszawa: SOW, 1996.
3. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992 [Cz. 2]*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac. przez zespół w składzie: M. Kornacka, Z. Rudnik-Karwatowa, I. Suchocka i H. Karpińska przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. – Warszawa: SOW, 1996.
4. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1994 z uzupełnieniami za lata 1992–1993*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac. przez zespół w składzie: H. Karpińska, M. Kornacka, Z. Mikos, Z. Rudnik-Karwatowa i V. Stamenković przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. – Warszawa: SOW, 1997.
5. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1995 z uzupełnieniami za lata 1992–1994*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac.: H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, Z. Mikos przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. – Warszawa: SOW, 1999.
6. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1996 z uzupełnieniami za lata 1992–1995*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac.: H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, M. Malinowska i Z. Mikos przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. – Warszawa: SOW, 2001.
7. *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1997 z uzupełnieniami za lata 1992–1996*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac.: H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa i Z. Mikos przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych. – Warszawa: SOW, 2003.

STRUKTURA INSTYTUTU I PRACOWNICY

Dyrekcja Instytutu Sławistyki PAN **(od 1990 roku)***

1990 – 1993

Dyrektor – prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko

Zastępca dyrektora ds. ogólnych – prof. dr hab. Kwiryna Handke

1993 – 1996

Dyrektor – prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko

Zastępca dyrektora ds. naukowych – prof. dr hab. Kwiryna Handke

Zastępca dyrektora ds. ogólnych (w okresie 1993–1994) – doc. dr hab. Jerzy
Duma

1996 – 1999

Dyrektor – prof. dr hab. Kwiryna Handke

Zastępca dyrektora ds. naukowych – doc. dr hab. (od 1998 – prof.) Iryda
Grek-Pabisowa

Zastępca dyrektora ds. ogólnych – doc. dr hab. Zbigniew Greń

1999 – 2003

Dyrektor – doc. dr hab. (od 2002 – prof.) – Zbigniew Greń

Zastępca dyrektora ds. naukowych – prof. dr hab. Iryda Grek-Pabisowa

Zastępca dyrektora ds. ogólnych – dr Grażyna Szwat-Gyłybow

2003 – 2007

Dyrektor – prof. dr hab. Zbigniew Greń

Zastępca dyrektora ds. naukowych – doc. dr hab. Anna Zielińska

Zastępca dyrektora ds. ogólnych – dr Grażyna Szwat-Gyłybow

---

* Od tego roku dyrekcje instytutów PAN były wybierane przez pracowników i rady naukowe. O poprzednich władzach Instytutu i Zakładu Słowianoznawstwa jest mowa w rozdziale „Zarys dziejów Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk”.

Rada Naukowa Instytutu Slawistyki PAN
(składy Prezydium od 1990 roku)

1990 – 1993

Przewodniczący – prof. dr hab. Janusz Rieger
Wiceprzewodniczący – prof. dr hab. Bohdan Galster
Sekretarz – dr Małgorzata Korytkowska

1993 – 1996

Przewodniczący – prof. dr hab. Janusz Rieger
Wiceprzewodniczący – prof. dr hab. Janusz Siatkowski, prof. dr hab. Lucjan
Suchanek
Sekretarz – dr (potem: doc. dr hab.) Zbigniew Greń

1996 – 1999

Przewodniczący – prof. dr hab. Janusz Rieger
Wiceprzewodniczący – prof. dr hab. Janusz Siatkowski, prof. dr hab. Lucjan
Suchanek
Sekretarz – dr Anna Zielińska

1999 – 2003

Przewodniczący – prof. dr hab. Stanisław Karolak
Wiceprzewodniczący – prof. dr hab. Janusz Siatkowski, prof. dr hab. Lucjan
Suchanek
Sekretarz – dr Jolanta Sujecka, od 2002 r. dr Katarzyna Osińska

2003 – 2006

Przewodniczący – prof. dr hab. Janusz Siatkowski
Wiceprzewodniczący – prof. dr hab. Stanisław Karolak, prof. dr hab. Hanna
Taborska
Sekretarz – dr Katarzyna Osińska

Pracownicy Instytutu Sławistyki PAN

1954 – 2004*

Pracownicy naukowi

Aleksa Irena		1986 – 1997
Anczewska Elżbieta v. Wiśniewska	(1955)→	1957 – 1991
Aykowa-Górecka Martina		1989 – 1991
Barański Zbigniew	(1955)→	1957 – 1961
Bartnicka-Miner Krystyna		1978 – 1990
Bartnowska Katarzyna		1993 – 1994
Bartyzel Dorota		1989 – 1991
Basaj Mieczysław		1957 – 1993
Bazela Elżbieta		1970 – 1977
Białokozowicz Bazyli	(1971)→	1973 – 1992
Biesiadowska Beata		2000 –
Bobilewicz Grażyna		1988 –
Bobryk Roman		1997 – 2002
Boroch Robert		1997 – 1999, 2001 – 2001
Boryś Wiesław		1961 –
Brzóstkowska Alina		1975 –
Bylina Stanisław		1961 – 1970
Cechosz Iwona		1992 – 1997
Cetra Piotr		1988 – 1996

---

* Daty w nawiasach ze strzałkami oznaczają związek z Instytutem przed i po zatrudnieniu na etacie: prace zleczone, konsultacje, praca na etacie w innych jednostkach naukowo-organizacyjnych, które później weszły częściowo w skład tworzącego się Zakładu Słowianoznawstwa (zob. wyżej: *Zarys dziejów IS PAN*).

Osoby, które zmieniły nazwisko w czasie zatrudnienia, występują dwukrotnie. Podstawowa informacja o dacie zatrudnienia znajduje się przy nazwisku, pod którym zostały przyjęte do pracy.

Wytłuszczonym drukiem podano osoby aktualnie zatrudnione w IS PAN.

Ze względu na braki w dokumentacji archiwalnej niektóre dane mogą okazać się nieścisłe, za co przepraszamy zainteresowanych.

Chajęcka Maria	1975 – 1991
Czaplak Grażyna	1987 – 1989
Czaplejewicz Eugeniusz	1085 – 1991
Czurak-Matysiok Maria	1964 –
Dalewska-Greń Hanna	1989 – 1999
Dąbek-Wirgowa Teresa	1997 – 1999
Doliwa Jacek	1986 – 1987
Drawicz Andrzej	1991 – 1997
Drzał Małgorzata	1997 – 1998
Drzazgowski Mariusz	1987 – 1994
Dulewicz Irena	(1954)→ 1957 – 1986
Duma Jerzy	(1971)→ 1973 –
Dzierżyc Barbara v. Sypniewska	1970 – 1979
Dzięgiel Ewa	1993 – 1997
Elgenking-Szafrńska Anna	2004 –
Faryno Jerzy	1997 –
Fedorowicz Waław	1962 – 1993
Feleszko Kazimierz	1962 – 1979, 2000 – 2001
Fizzman Samuel	(1953)→ 1957 – 1969
Frančić Vilim	1956 – 1961
Galińska Zofia	1969 – 1969
Galster Bohdan	(1954)→ 1957 – 1971
Garbiński Jerzy	1997 –
Gawlik Jadwiga v. Majowa	1956 – 1992
Gąsiorowski Antoni	1962 – 1984
Gil Dorota	1986 – 1992
Gilewicz Elwira	1984 – 1996
Glinka Stanisław	(1954)→ 1957 – 1984
Głogowski Piotr	1998 –
Głowacka Małgorzata v. Wierzbicka	1979 – 1984
Głuszkowa Jadwiga	1972 – 1972
Golachowska Ewa	1996 –
Gołąb Zbigniew	1955 – 1964
Gołębiowski Wojciech	1987 – 1992
Gordziejewski Andrzej	1971 – 1985
Gozdecka Ewa	1982 – 1992
Grek-Pabisowa Iryda	(1954)→ 1957 –

Greń Zbigniew	1983 –
Grunwald-Hajdasz Barbara	1987 –
Grzelak Lilla v. Moroz	
Grzesik Ryszard	1988 –
Handke Kwiryna	(1959)→ 1961 –
Handke Ryszard	2003 –
Hensel Leszek	1982 – 1997
Herej Krystyna v. Szymańska	1969 –
Hnatiuk Aleksandra	1997 –
Holvoet Axel	1986 – 1992
Jakóbiec Marian	(1953)→ 1957 – 1964
Jakubowicz Mariola	1989 –
Jakubowski Wiktor	(1953)→ 1957 – 1962
Janaszek-Ivaničková Halina	1974 – 1992
Janiak Bronisława	1973 – 1988
Jankowiak Lucyna	1996 –
Jankowska Halina	1976 – 1977
Jaroszewicz-Kleindienst Barbara	1957 – 1983
Jazukiewicz-Osełkowska Ludwika	1969 – 1992
Jurkowski Marian	(1954)→ 1957 – 1971
Kaleta Zofia	1996 –
Kalinowska Ewa	1992 – 1994
Kamińska Ewa v. Rzetelska-Feleszko	1955 –
Kamiński Jerzy	1969 – 1970
Kantorowicz Aleksandra	1985 – 1992
Karabowicz Kazimiera v. Pastusiak	1993 –
Karolak Stanisław	1995 –
Karpińska Irena	1973 – 1974
Kerner Aleksy	1986 – 1992
Kędelska Elżbieta	1973 –
Kleczkowska Hanna	1998 – 1998
Kmita Antoni	1971 – 1974
Kondratiuk Michał	1960 – 1992
Kopińska Grażyna	1970 – 1987
Kornacka Małgorzata	1993 – 1997
Korycka Magdalena v. Michałowska	1997 –
Korytkowska Małgorzata	1969 – 2001

Koseska-Toszewa Violetta	1970 –
Kotyńska Katarzyna	1998 –
Kowalenko Władysław	(1950)→ 1955 – 1960
Kowalewski Krzysztof	1995 –
Kozak Stefan	1968 – 1982
Krawiec Andrzej	1982 – 1982
Kryżan-Stanojević Barbara	1974 – 1984
Kubok Beata	1996 –
Kułakowska Danuta	1981 – 1992
Kurc Justyna	1989 – 1990
Kwilecka Irena	1964 – 1995
Laskowski Roman	1963 – 1969
Lehr-Splawiński Tadeusz	1955 – 1960
Lenarczyk Jerzy	(1954)→ 1957 – 1959
Leszczyńska-Ahmić Joanna	1998 – 1999
Leśniewska Dorota	1989 –
Leśny Jan	1973 – 1994
Lewaszkiwicz Tadeusz	1983 – 2002
Leżeński Aureliusz	1989 – 1991
Łuczak Arleta	1987 –
Łuczyńska Walentyna	1998 – 2000
Łukasik Wanda v. Szulowska	1972 – 1997
Łukomski Grzegorz	1979 – 1982
Madany Edward	1963 – 1987
Magnuszewski Józef	1955 – 1962
Majowa Jadwiga v. Gawlik	
Maldzieva Vjara	1997 – 1998, 2002 –
Małgowska Hanna Maria	1983 – 1984
Marciniak Małgorzata	1986 – 1987
Marczuk Elżbieta v. Przech	1971 – 1974, 1978 – 1979
Maryniak Irena	(1954)→ 1957 –
Masłowska Ewa	1971 – 2000
Mądry Wojciech	1987 –
Meissner Elżbieta v. Pułka	
Michałowska Magdalena v. Korycka	
Michniewicz Olga	1988 – 1991
Mikołajczyk Agnieszka	1987 – 1989

Mindak Jolanta		1979 – 1992
Mioduska Agnieszka v. Wyszomirska		1989 – 2002
Mirowicz Anatol	(1953)→	1957 – 1963
Mizgirow Małgorzata		1975 – 1975
Mordalska Beata		1987 – 1988
Moroz Lilla v. Grzelak		1988 –
Mrazek Maria		
Naumow Ewa v. Rygucka		
Nieuważny Florian		1989 – 1992
Obreńska-Jabłońska Antonina	(1953)→	1957 – 1968 ←(1969)
Olbrych Wiesława		1986 –
Ordega Grażyna		1985 – 1993
Osadnik Waclaw		1986 – 1989
Osińska Katarzyna v. Jończyk		1992 –
Ostrowski Bogumił		1988 –
Ostrowski Norbert		1994 – 1995
Ostrówka Małgorzata		1993 –
Oszer-Podgórska Cecylia		1971 – 1985
Otocka Izabella		1984 – 1987
Owsiany Helena		1987 – 1992
Pałkowska Jadwiga v. Zieniukowa		1955 –
Pastusiak Kazimiera v. Karabowicz		
Petrowa Wasilewicz Alina		1984 – 1989
Petruczynik Halina		1957 – 1971
Pędzińska Danuta		1961 – 1992
Pęgierska Romualda v. Piotrowska		1956 – 1992
Piernikarski Cezary		1956 – 1957
Piotrowska Romualda v. Pęgierska		
Pluciński Mieczysław		1988 – 1992
Podhajecka Zofia		1974 – 1975
Podkówka Jolanta		1988 – 1989
Polański Kazimierz		1956 – 1967
Pomianowska Wanda		1990 – 1991
Popowska Hanna v. Taborska	(1954)→	1960 –
Pradiuszyk Jadwiga		1978 – 1983
Przech Elżbieta v. Marczuk		
Przybylski Ryszard	(1954)→	1957 – 1960

Pułka Elżbieta v. Meissner		1982 – 1996	
Pustoła-Ryzko Hanna		1974 – 1982	
Rapacka Joanna		1992 – 2000	
Rembiszewska Dorota		2003 –	
Rieger Janusz		1960 – 1997	
Romanowska Izabela		1982 – 1989	
Roszek Danuta		1993 –	
Roszek Roman		1985 –	
Rucka Iveta		1997 –	
Rudnicki Sergiusz		1999 – 2000	
Rudnik-Karwatowa Zofia		1972 –	
Rudolf-Ziółkowska Elżbieta		1975 – 1997	
Rurarz Agnieszka		1987 – 1990	
Rusek Jerzy		1987 – 1991	
Rusek Zbigniew		1997 – 2002	
Rusnak Renata		2000 –	
Russocka Jadwiga		1957 – 1992	
Rutkowska Grażyna		1982 – 1988	
Rygućka Ewa		1989 – 1993	
Ryćel-Kuc Danuta		1977 – 1995	
Rzetelska-Feleszek Ewa v. Kamińska			
Rzyska Dorota		1977 – 1986	
Sawicka Irena		1969 – 1992	
Semczuk Antoni	(1954)→	1957 – 1961	
Sędzik Władysław		1974 –	
Siatkowski Janusz		1956 – 1982	
Sierpiński Krzysztof		1986 – 1986	
Sławski Franciszek		1955 – 1968	←(2001)
Słoń Małgorzata		1995 – 1997	
Smućkowa Elżbieta		1956 – 1961	
Sobańska Maria		1990 – 1992	
Stanek Teresa		1957 – 1970	
Stefanowska Lidia		2000 –	
Stefański Michał		1999 –	
Stieber Zdzisław	(1954)→	1960 – 1973	←(1975)
Stochel Halina		1970 – 1972	
Stochel Włodzimierz		1973 – 1991	

Strzelecka Joanna	1995 – 1997
Suchocka Ilona	1994 – 1996
Sujecka Jolanta	1985 –
Swiczeniuk-Vogel Lubomira	1987 – 1991
Swoboda Wincenty	1957 – 2000
Sypniewska Barbara v. Dzierżyc	
Syzdek Eleonora	1977 – 1980
Szczotka Paweł	1998 – 2002
Szokalski Jerzy	1993 –
Szost Larysa	1994 – 2000
Szulowska Wanda v. Łukasik	
Szwat-Gylybow Grażyna	1999 –
Szymańska Krystyna v. Herej	
Szymańska Mirosława	1996 – 1997
Szymański Maciej	1984 – 1992
Szymański Tadeusz	1961 – 1992
Śliwa Teresa	1994 –
Śliziński Jerzy	1957 – 1988
Śniadower Barbara	1965 – 1967
Šalamun-Biedrzycka Katarina	1975 – 1988
Taborska Hanna v. Popowska	
Tatarzyńska Irena	1986 – 1991
Topolińska Zuzanna	(1954)→ 1960 – 1967
Traczuk Jerzy	1985 – 1992
Trawińska Maria	1990 –
Trojanowska Hanna	1975 – 1979
Turska Halina	1962 – 1971
Tyczyński Tomasz	1992 – 1997
Walicki Andrzej	(1953)→ 1957 – 1959
Wandas Adam	1957 – 1992
Wasilewska Ewa	1987 – 1992
Watróbska Halina	1986 – 1986
Wędzki Andrzej	(1950)→ 1955 –
Wieczorek-Ostrowska Agnieszka	1999 – 2000
Wierzbicka Katarzyna	1968 – 1984
Wierzbicka Małgorzata v. Głowacka	
Więckowska Ewa	1975 – 1976

Wiśniewska Elżbieta v. Anczewska	
Wojciechowska Maria	1957 – 1972
Wojtaś Dorota	1988 – 1991
Wojtyła-Świerzowska Maria	1971 –
Wolnicz-Pawłowska Ewa	1971 – 1998
Wołoszczuk Aleksandra	1988 – 1989
Wrocławska Elżbieta	1965 –
Wyszomirska Agnieszka v. Mioduska	
Zawadzka Jadwiga	1972 – 1977
Zaworski Władysław	1972 – 1991
Zbyrowski Zygmunt	1977 – 1992
Zelwak Andrzej	1991 – 1999
Zielińska Anna	1992 –
Zielińska Monika	1973 – 1991
Zieniuk Jadwiga v. Pałkowska	
Zwoliński Przemysław	1957 – 1968
Żurek Beata	1998 –
Żyłko Dorota	1984 – 1985

Pracownicy administracyjni

Aftowicz Elżbieta	1987 – 1992
Bielska Urszula	1998 – 2001
Bętkowska Krystyna	1974 – 1975
Bobrowska Grażyna	1990 – 1999
Bojemska Maria	1975 – 1978
Boratyńska Maria	1991 –
Borkowska Grażyna	1974 – 1984
Chmielak Agata	1986 – 1987
Ciążyńska Elżbieta	1990 – 1995
Ciechowicz Grażyna	1989 – 1991
Czaja Wiesława	1986 – 1992
Gałązka Ewa	2000 – 2003
Golda Janina	1990 – 2001
Grudniewska Hanna	1975 – 1977
Gryska Teresa	1987 – 1990

Hajduś Ewa	1984 – 1986
Janiak Jolanta	1988 – 1999
Jaskulski Jacek	1978 – 1979
Jeżowska Marianna	1983 – 1987
Jurkiewicz-Czech Anna	1987 – 1988
Karczewska Grażyna	1987 – 1988
Kędziorek Grażyna	2002 –
Kępa Genowefa	1986 – 1986
Kiec Izolda	1989 – 1989
Klimm Radomir	1990 – 1991
Kołbuk Małgorzata	1989 – 1990
Krzoska Maria	1988 – 1992
Lesińska Danuta	1973 – 1983
Lewandowska Joanna	1987 – 1990
Ładzieńska-Tabaka Zofia	1973 – 1974
Masłowska Bożena	1991 – 2000
Matysiok Aleksandra	2000 – 2001
Mazur Jadwiga	1976 – 1979
Mazurkiewicz Wiesława	1986 – 1986
Milczarczyk Stefan	1987 – 1990
Morawska-Rybakowa Jadwiga	1958 – 1975
Murawska Joanna	1958 – 1978
Namysłowska Wanda	1972 – 1982
Niemczyk Elżbieta	1975 – 1991
Omachel Kazimierz	1975 – 1991
Piechocińska Barbara	1990 – 1990
Polubiec Małgorzata	1982 – 1984
Praszyński Wojciech	1991 – 1992
Rogowska Halina	1995 – 1999
Romańczuk Izabela	1999 –
Ronkowska Krystyna	1974 – 1976
Sierzputowska Alicja	1986 – 1987
Sobieraj Henryka	2000 – 2002
Sosnowska Katarzyna	2003 –
Sosnowska-Oborska Anna	2001 –
Symon Agnieszka	1983 – 1984
Sztołc Zofia	1979 – 1984

Szubert Romana	1976 – 1982
Szymańska Irena	1984 – 1984
Szyscyńska Anna	1990 –
Tomaszewska Iwona	1991 –
Tomczyk Grażyna	1971 – 1978
Walewska Małgorzata	2000 –
Wachoł Anna	1990 – 1990
Wiater Alicja	1985 – 1986
Wierzbicka Barbara	1999 – 2000
Wietecha Agnieszka	1988 – 1989
Wiśniewski Henryk	1974 – 1975
Wójtowicz Marianna	1972 – 1987
Wózek Anna	1992 – 1993

Biblioteka Instytutu Sławistyki

Baumgarten Katarzyna	1962 – 1981
Bąk Krystyna	1981 – 1983
Biesiadowska Leonarda	1995 –
Budek Krystyna	1999 –
Czyżewicz Paulina	2001 –
Datko Janina	1999 – 1999
Depczyk Marcin	1981 – 1982
Dobkiewicz Natalia	1962 – 1981
Filipczak Katarzyna	1998 – 1998
Gordziejewska Wanda v. Medyńska	
Gut-Kulesz Anna	1977 – 1981
Imszenik Helena	1986 – 1987
Jachowicz Krzysztof	1982 – 1989
Janikowska Barbara	1964 – 1991
Jasnos Marzena	1989 – 1994
Jończyk Katarzyna v. Osińska	1983 – 1992
Junosza-Szaniawski Aleksander	1962 – 1965
Koc Anna	1999 – 1999
Korbel Bogumiła	1985 – 1985
Korytkowska Małgorzata	1966 – 1969
Krawczyk Halina	1955 – 1998

Król Edward	1962 – ?
Lisowska Monika	1998 – 2001
Majewska Aneta	1995 – 1997
Malinowska Maria	2004 –
Mańkowska Maria	1998 – 1998
Medyńska Wanda v. Gordziejewska	1969 – 1983
Meissner Wanda	1973 – 1974
Michalewska Olga	1975 – 1975
Michaliszyn Mirosława	1988 – 1988
Moroz Lilla v. Grzelak	1985 – 1988
Odrzygóźdź Iwona	1988 – 1994
Omarski Cwetan	1988 – 1989
Osińska Wanda	1994 – 2001
Oszer-Podgórska Cecylia	1985 – 1989
Ożarowska Maria	1962 – 1979
Pacański Mieczysław	1962 – 1977
Pianka Milica	1972 – 2003
Piotrowska Joanna	1998 – 1998
Proc Violetta	1986 – 1989
Przastek Maria	1980 – 1982
Sankowska Bogna	1962 – 1999
Sowińska-Bania Zofia	1981 – 1987
Stalska Ewa	1986 – 1987
Stypuła Teresa	1962 – 1998
Sypniewska Barbara	1979 – 1998
Szelenbaum Joanna	1998 – 1998
Szokalska Iwona	1988 – 1995
Szumińska-Luboń Joanna	1973 – 1975
Tokarek Jan	1961 – 1985
Trzeciński Zbigniew	2003 –
Turonek Zinaida	1977 – 2000

Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy

Aftowicz Elżbieta	1992 –
Dubrowski Lech	2002 – 2003
Fedorowicz Waclaw	1993 – 1997

Grzelak Piotr	1997 – 2000
Kerner Aleksy	1992 – 1994
Maziarska Ilona	1991 – 1993
Mieczkowska Zenobia	1991 – 2001
Pabis Anna	1996 –
Pieńkowski Jerzy	2003 –

Centrum Sławistycznej Informacji Naukowej

Karpińska Hanna	1996 –
Malinowska Maria	2000 – 2004
Mikos Zenon	1996 – 1997
Poremska Hanna	1975 – 1977
Rudnik-Karwatowa	1999 –
Stamenković Vladen	1996 – 1998

Przyg. *Longin Graczyk, Katarzyna Sosnowska*

Informacje o profesorach, docentach i doktorach obecnie zatrudnionych w Instytucie Sławistyki PAN¹

Grażyna Bobilewicz (wcześniej: Bryś) – doc. dr hab., literaturoznawca.
Obszary badań naukowych: historia i poetyka modernizmu rosyjskiego
oraz związki literatury ze sztuką.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- członek Rady Naukowej Instytutu Sławistyki PAN (od 1995-)
- Przewodnicząca Komitetu Redakcyjnego serii „Literatura na pograniczach” (2003–2006)
- Sekretarz Redakcji (1991–1999), od 1999 członek Kolegium „Studia Litteraria Polono-Slavica”

Książki autorskie:

Grażyna Bryś, *Kolor w poezji młodszych symbolistów rosyjskich* – Aleksander Błok i Andrzej Biely, Wrocław 1988.

Wyobrażenia poetycka. Wiaczesław Iwanow w kręgu sztuk, Warszawa 1995.

Historia literatury rosyjskiej XX wieku, pod red. A. Drawicza, Warszawa 1997, wydanie II 2002. [5 rozdziałów na prawach książki]

Redakcja naukowa:

Literatura rosyjska XX wieku, Warszawa 1992. [wspólnie z A. Drawiczem²]
„Studia Litteraria Polono-Slavica”, 7: *Portret – Akt – Martwa Natura...*, Warszawa 2002. [wspólnie z J. Faryno]

---

¹ Wykaz został sporządzony na podstawie danych przesłanych przez zainteresowane osoby.

² W przypadku współredakcji podano skrócony adres bibliograficzny i dodatkowo drugiego redaktora tomu. Przy współautorstwie w tej części publikacji ograniczono się do podania skróconego adresu bibliograficznego bez współautorów. Pełne adresy znajdują się w części księgi *Wykaz publikacji książkowych pracowników Instytutu Sławistyki PAN 1954–2004*.

Wiesław Boryś – prof. zwyczaj. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza etymologia i historia leksyki słowiańskiej, leksyka prasłowiańska, historyczne słowotwórstwo słowiańskie, słowiańska gramatyka porównawcza, historyczna dialektologia serbsko-chorwacka, komparatystyka językoznawcza.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Międzynarodowa Komisja Leksykologii i Leksykografii przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów
- Międzynarodowa Komisja Etymologiczna przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów
- Komitet Słowianoznawstwa PAN
- Komisja Językoznawstwa i Komisja Słowianoznawstwa przy Oddziale PAN w Krakowie
- Rada Naukowa Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie
- Rada Naukowa Instytutu Słowistyki PAN w Warszawie
- Rada Wydziału Filologicznego UJ
- członek redakcji *Rocznika Słowistycznego, Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, serii *Język na pograniczach*, serii *Prace Słowistyczne Instytutu Słowistyki PAN (= Slavica)*, od t. 4 (1978) do t. 88 (1991), redaktor serii *Studia Językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich*, t. IV (1979) – t. XIII (1988).

Książki autorskie:

Budowa słowotwórcza rzeczowników w tekstach czakawskich XV i XVI w., Wrocław 1969.

Prefiksacja imienna w językach słowiańskich, Wrocław 1975.

Studia nad dialektem czakawskim Juraja Križanicia. Akcentuacja rzeczowników, Wrocław 1986.

Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim, Warszawa 1999.

Książki współautorskie:

Słownik staropolski, pod red. S. Urbańczyka, t. IV–V, Wrocław 1963–1969.

Słownik prasłowiański, oprac. przez zespół Instytutu Słowistyki PAN pod red. F. Sławskiego, t. I–VIII, Wrocław 1974–2001.

Słownik etymologiczny kaszubszczyzny, Warszawa I (A-Č) (1994), II (D-J) (1997), III (K-O) (1999), IV (P-S) (2002).

Leksyka kaszubska na tle słowiańskim, Warszawa 1996.

Redakcja naukowa:

Z badań nad językami wschodniosłowiańskimi, Wrocław 1984.

Slawistyczne studia językoznawcze, Wrocław 1987. [wspólnie z M. Basajem i H. Popowską-Taborską]

Studia z dialektologii polskiej i słowiańskiej, Warszawa 1992. [wspólnie z W. Sędzikiem]

Studia lingwistyczne ofiarowane profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu na 70-lecie jego urodzin, Katowice 1999. [wspólnie z L. Bednarczukiem i S. Karolakiem]

Säkrounšče sloves'nok. Studia slawistyczne ofiarowane Profesorowi Jerzemu Ruskowi na 70 urodziny, Kraków 2000. [wspólnie z W. Stępniakiem-Minczewą]

Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego, Kraków 2002. [wspólnie z J. Ruskiem i L. Bednarczukiem]

Jerzy Duma – prof. dr hab., językoznawca,

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: problematyka historycznojęzykowa współczesnego językoznawstwa, dialektologia i onomastyka Pomorza oraz Mazowsza.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie
- Polskie Towarzystwo Fonetyczne

Książki autorskie:

Wokalizacja jerów słabych w rdzennej sylabie nagłosowej w południowo-wschodniej Słowiańszczyźnie, Wrocław 1979.

Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante (Nazwy dopływów dolnej Odry oraz Bałtyku po ujście Parsęty), red. W. P. Schmid, Stuttgart 1988.

Rozwój sonantów zgłoskotwórczych w gwarach południowo-wschodniej Słowiańszczyzny, Wrocław 1990.

Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda (Nazwy lewobrzeżnych dopływów Wisły od Pilicy po ujście Brdy), Cz. I.

Nazwy rzek, Cz. II. Nazwy jezior, Stuttgart 1999.

Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza z całym dorzeczem Pilicy, Warszawa 1999.

Książki współautorskie:

Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą, Wrocław 1977.

Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym, red. H. Borek, Opole 1983.

Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego, Wrocław 1985.

Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego, Warszawa 1991.

Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych, Warszawa 1996.

Redakcja naukowa:

Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane Pani Profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa 1997. [wspólnie z H. Taborską]

Antroponimia słowiańska. Materiały z IX Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej. Warszawa 6-8 IX 1994, Warszawa 1996. [wspólnie z E. Wolnicz-Pawłowską]

Jerzy Faryno – prof. dr hab., literaturoznawca. Absolwent i pracownik UW (1964–1974), wykładowca WSRP w Siedlcach (1974–1996), (od 1991) docent Åbo Akademii w Turku (Finlandia).

Obszary badań naukowych: literatura rosyjska i polska; zwłaszcza: autorskie systemy poetyckie awangardy, semiotyka kultury i teoria literatury.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Komitet Słowianoznawstwa PAN
- Redaktor naczelny „Studia Litteraria Polono-Slavica” (IS PAN, Warszawa)
- Komitet redakcyjny – „ELEMENTA”. Journal of Slavic Studies and Comparative Cultural Semiotics. Edited by Vyacheslav Ivanov, University of California, L.A. ISBN: 3-7186-0564-3. USA, California) [w latach 1993–1996]

- członek Komitetu Doradczego „Editorial Advisory Board” [od marca 1993, tj. od założenia pisma, od Volume 1, No 1 do roku 1996]
- Komitet redakcyjny „Essays in Poetics” (Keele, Wielka Brytania)
- Komitet redakcyjny „Диалог. Хронотоп. Карнавал” (Witebsk, Białoruś)
- Komitet redakcyjny „Philologia” (Rīga, Latvia)
- Komitet redakcyjny “Вестник Молодых Ученых” (Petersburg)
- Komitet redakcyjny tomu zbiorowego: *Литературоведение XXI века: Тексты и контексты русской литературы. Материалы Третьей Международной Конференции Молодых Ученых-Филологов. Мюнхен, 20–24 апреля 1999 года*. Ответственный редактор О. М. Гончарова. Издательство Русского Христианского Гуманитарного Института, Санкт-Петербург – Мюнхен 2001
- Komitet redakcyjny tomu zbiorowego: *Алфавит: Строение повествовательного текста. Синтагматика. Парадигматика*. Смоленский Государственный Педагогический Университет, Смоленск 2004

Książki autorskie:

- Twórczość poetycka Eugeniusza Winokurowa (1944–1968)*. [Praca doktorska, 350 stron maszynopisu – nie opublikowana]
- Wstęp do semantycznej interpretacji tekstu literackiego. (Dla studentów-rusycystów)*, Warszawa 1972.
- Введение в литературоведение. Часть I. – Wstęp do literaturoznawstwa. Część I.*, Katowice 1978.
- Введение в литературоведение. Часть II. – Wstęp do literaturoznawstwa. Część II.*, Katowice 1980.
- Введение в литературоведение. Часть III. – Wstęp do literaturoznawstwa. Część III.*, Katowice 1980.
- Мифологизм и теологизм Цветаевой. («Магдалина» – «Царь-Деввица» – «Переулочки»)*. Wien 1985.
- Поэтика Пастернака. («Путевые записки» – «Охранная грамота»)*. Wien 1989.
- Введение в литературоведение. – Wstęp do literaturoznawstwa*. Wydanie drugie poszerzone i zmienione, Warszawa 1991. [Przebudowana reedycja części III i kilku rozdziałów z części I – zob. 1978 i 1980]
- Белая Медведица – Оляха – Мотовилиха и – Хромой из господ. Археопоэтика «Детства Люверс» Бориса Пастернака*. Stockholm 1993.
- Dešifriranje ili Nacrt eksplikativne poetike avangarde*, Zagreb 1993.

Redakcja naukowa:

Σκουπίδια/Purgamenta/Śmiecie/Mycor w быту, в языке/культуре и в искусстве/литературе. Международная Конференция. Warszawa 3–6 XII 1998. Тезисы к заявленным докладом – Σκουπίδια/Purgamenta/Śmiecie/Mycor w praktyce, w języku/kulturze i w sztuce/literaturze. Konferencja Międzynarodowa. Warszawa 3–6 XII 1998 – Tezy do zgłoszonych referatów. Редакция – Instytut Slawistyki PAN, Pracownia Kultury [на правах рукописи – на правах рękopisu], Warszawa 1998. [wspólnie z R. Borochem i R. Bobrykiem]

Wizerunek sąsiadów. I: Polacy w oczach Rosjan – Rosjanie w oczach Polaków. Międzynarodowa Konferencja Naukowa IS PAN, Warszawa 2–4 XII 1999. Nadesłane tezy referatów, Warszawa 1999. [на правах рękopisu; red. i oprac. wspólnie z R. Bobrykiem]

„Studia Litteraria Polono-Slavica” 4: *Utopia czystości i góry śmieci – Утопия чистоты и горы мусора*, Warszawa 1999. [wspólnie z R. Bobrykiem]

Wizerunek sąsiadów. I: Polacy w oczach Rosjan – Rosjanie w oczach Polaków. – Поляки глазами русских – русские глазами поляков. Zbiór studiów, Warszawa 2000. [wspólnie z R. Bobrykiem]

„Studia Litteraria Polono-Slavica”, 5, Warszawa 2000.

„Studia Litteraria Polono-Slavica”, 6: *Morbus, medicamentum et sanus (Choroba, lek i zdrowie – Болезнь, лекарство и здоровье – Illness, medicine and health)*, Warszawa 2001. [wspólnie z R. Bobrykiem]

Мотивика i mitologemika XX wieku. IV – Мотивика и мифологемика XX века. IV: Семiotyka środków łączności – Семiotика средств связи. Międzynarodowa Konferencja Naukowa – Международная Научная Конференция. IS PAN, Warszawa 6–8 XII 2001. Tezy referatów – Тезисы докладов, Warszawa 2001.

„Studia Litteraria Polono-Slavica”, 7: *Portret – Akt – Martwa natura – Портрет – Акт – Натюрморт – The Portrait – The Nude – The Still Life*, Warszawa 2002. [wspólnie z G. Bobilewicz]

Алфавит: Строение повествовательного текста. Синтагматика. Парадигматика, Смоленск 2004.

Książkowe przekłady z literatury pięknej i naukowej:

Władysław Ch o ł s z e w n i k o w, *Zarys wersyfikacji rosyjskiej*, Wrocław 1976.

Jurij Ł o t m a n, *Semiotyka filmu*, Warszawa 1983. [wspólnie z T. Miczką]

Iryda Grek-Pabisowa – prof. zwyczaj. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: staroobrzędowcy w Polsce – historia, język, obyczaje; leksykografia polska i rosyjska; historia i współczesność języka polskiego na dawnych Kresach północno-wschodnich, współczesne gwary polskie na obszarach Litwy i Białorusi.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Białostockie Towarzystwo Naukowe
- International Society for Dialectology and Geolinguistics
- Międzynarodowe Obszczestwo po Izuczeniju Staroobriadczestwa
- Redaktor Naczelny rocznika Acta Baltico-Slavica
- Członek Komitetu Redakcyjnego serii wydawniczej *Język na pograniczach*

Książki autorskie:

Rosyjska gwara starowierców w województwie olsztyńskim i białostockim, Wrocław 1968.

Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej staroobrzędowców w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy, Wrocław 1983.

Słownik ortograficzny języka rosyjskiego (dla Polaków) z zasadami pisowni, Warszawa 1995.

Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów, Warszawa 1999.

Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka, Warszawa 2002.

Książki współautorskie:

Wielki słownik rosyjsko-polski, t. I, II, Warszawa-Moskwa 1970.

Indeks a tergo do Materiałów do Słownika języka staroruskiego I. I. Srezniewskiego (pod kier. A. Obrębskiej-Jabłońskiej), Warszawa 1968.

Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce, Wrocław 1980.

Ilustrowany słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski dla dzieci, Warszawa 1982.

Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich, Warszawa 1966.

Nowy słownik polsko-rosyjski i rosyjsko-polski, Warszawa 1997.

Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich, Warszawa 1997.

Bohatyrowicze sto lat później, Warszawa 1998.

Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach północno-wschodnich, Warszawa 1999.

Słownik kieszonkowy rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, Warszawa 2004.

Podręczniki:

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Čelovek i mir, Warszawa 1976–1977.

Rosyjski w radiu. Kurs średni: Ja gatov rasskazat' tebe, Warszawa 1971–1972.

Piervyje šagi. Dialogi i ćwiczenia oparte na radiowym kursie języka rosyjskiego dla początkujących, Warszawa 1974.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Dobro požalovat', Warszawa 1978–1979.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Glazami družej, Warszawa 1977–1978.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Ljudi, sobytija, vremja, Warszawa 1975–1976.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Priglašajem v SSSR, Warszawa 1973–1974.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: S pesnej po żyzni, Warszawa 1979–1980.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: V strane bez okrain, Warszawa 1980–1981.

Rosyjski w radiu. Kurs podstawowy: V krugu družej, Warszawa 1974–1975.

Rosyjski w radiu. Kurs średni: Naši besedy, Warszawa 1983–1984.

Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs podstawowy: Ja govorju po ruski, cz. 1, Warszawa 1966–1967.

Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs podstawowy: Ja govorju po ruski, cz. 2, Warszawa 1967–1968.

Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs podstawowy: Ja govorju po ruski, cz. 3, Warszawa 1968–1969.

Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs dla średnio zaawansowanych: Słuchajcie nas – govorite s nami, cz. 1, Warszawa 1970–1971.

Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs dla zaawansowanych: Słuchajcie nas po četvergam, Warszawa 1969–1970.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Słuchajcie nas – govorite s nami, Warszawa 1972–1973.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Komandirovka v SSSR, Warszawa 1989–1990.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Od Moskwy do okrain, Warszawa 1986–1987.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Pesnja v žizni naroda, Warszawa 1987–1988.

Rosyjski w radiu. Kurs podstawowy: Vam, vypuskniki, Warszawa 1984–1985.

Rosyjski w radiu. Kurs średni: Molodye druž'ja, Warszawa 1985–1986.

Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Portrety, Warszawa 1982–1983.

Rosyjski w radiu. Kurs podstawowy: Uspechov vam!, Warszawa 1981–1982.

Redakcja naukowa:

Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich, Warszawa 1992. [wspólnie z L. N. Smirnowem]

Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce, ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie, Warszawa 1994. [wspólnie z I. Maryniakową i R. Morrisem]

Historia i współczesność języka polskiego na kresach wschodnich, Warszawa 1997.

Bohatyrowicze sto lat później, Warszawa 1998.

Polszczyzna wpisana w dawną i dzisiejszą rzeczywistość Kresów północno-wschodnich, Warszawa 1999. [wydana jako druga część t. 24 Acta Baltico-Slavica]

Zbigniew Greń – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: zagadnienia socjolingwistyczne i dialektologiczne, problematyka pogranicza językowego, szczególnie Śląska Cieszyńskiego oraz kwestie językoznawczych badań nad stereotypami i uprzedzeniami narodowościowymi; semantyka i składnia polsko-czeska w ujęciu kontrastywnym.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- członek korespondent Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
- członek Polskiego Towarzystwa Językoznawczego
- członek Zespołu Redakcyjnego „Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”
- członek Komitetu Redakcyjnego „Język na pograniczach”
- recenzent zagraniczny Agencji ds. Grantów Akademii Nauk Republiki Czeskiej

Wykaz książek autorskich:

Nowy Testament cieszyński i Prorocy cieszyńscy. Analiza językowa staroczeskiego przekładu, Wrocław 1987.

Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim, Warszawa 1994.

Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe, Warszawa 2000.

Słownik składniowy czeskich czasowników mówienia, www.ispan.waw.pl, marzec 2001 r. *Słownik składniowy polskich czasowników mówienia*, www.ispan.waw.pl, marzec 2001 r.

Słownik składniowy czeskich czasowników myślenia, www.ispan.waw.pl, marzec 2001 r.

Słownik składniowy polskich czasowników myślenia, www.ispan.waw.pl, marzec 2001 r.

Materiały gwarowe ze Śląska Cieszyńskiego, www.ispan.waw.pl, marzec 2001 r.

Redakcja naukowa:

Semantyka a konfrontacja językowa, Warszawa 1999. [wspólnie z Violetta Koseską-Toszewą]

Kwiryna Handke – prof. zwyczaj. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie, socjologia języka; zwłaszcza: terytorialne (regionalne i dialektalne) odmiany języka, dialekt kaszubski oraz historyczna polszczyzna Pomorza i Kresów wschodnich dawnej Rzeczypospolitej; polszczyzna historyczna i współczesna, w tym między innymi język familijny i język kobiet; język pisarzy (Orzeszkowej, Krąszewskiego, Żeromskiego); nazewnictwo miejskie.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze (członek od 1965–)
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie (członek korespondent od 1993; członek zwyczajny od 1994; członek Prezydium Zarządu i zastępca Sekretarza Generalnego w latach 1995–1997)
- Komisja Słowistyczna TNW (od 1997–)
- Członek i przewodnicząca Komisji Kultury Słowa TNW (od 1993–)
- Komitet Słowianoznawstwa PAN (1990–1995)
- Komitet Językoznawstwa PAN (1996–1998)

- Komisja Onomastyczna Komitetu Językoznawstwa PAN (od 1996–)
- Komisja Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN (od 1996–)
- Komitet Główny Olimpiady Literatury i Języka Polskiego (1979–1987; od 1985– wiceprzewodnicząca Komitetu)
- Stowarzyszenie Grodnian im. Elizy Orzeszkowej (od 1997–)
- Komisja (obecnie: Zespół) Nazewnictwa Miejskiego Warszawy (od 1990–); od 1995 Przewodnicząca tego gremium
- Rada Naukowa IS PAN (1975–1980; 1984–); w latach 1978–1980 Sekretarz tej Rady
- Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej: członek Komitetu Redakcyjnego (1977–1980; 1991–); Sekretarz (1978–1980); Redaktor Naczelny (2000–).
- Przewodnicząca Komitetu Redakcyjnego serii wydawniczej „Język na pograniczach” (1994–1999)

Książki autorskie:

Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy, Wrocław 1970.

Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich (z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich), Wrocław 1976.

Polskie nazewnictwo miejskie, Warszawa 1992.

Polski język familijny, Warszawa 1995.

Rozważania i analizy językoznawcze, Warszawa 1997.

Słownik nazewnictwa Warszawy, Warszawa 1998.

Słownictwo pism Stefana Żeromskiego, t 1. Wstępny, Kraków 2002.

Słownictwo pism Stefana Żeromskiego, t. 5. Świat barw, Kraków 2002.

Książki współautorskie:

Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, t. wstępny, t. I–XV, Wrocław 1964–1978. [autorstwo części map i tekstu]

Przewodnik po językoznawstwie polskim, Wrocław 1977.

Polszczyzna regionalna Pomorza, t. 1–8, Wejherowo 1986; Wrocław 1989 i 1991; Warszawa 1991–1998.

Regionalizmy w języku familijnym, Wrocław 1991.

Terytorialne odmiany polszczyzny, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. II. *Współczesny język polski*, Wrocław 1993; wyd. 2. Lublin 2001

Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku, Warszawa 1994.

Nie dajmy zginać słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie, Warszawa 1996.

Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich, Warszawa 1997.

Nazewnictwo miejskie, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa – Kraków 1998.

Ślady mowy dawnej szlachty kaszubskiej jako czynnik wpływający na podziały gwarowe, [w:] *Językowe zróżnicowanie terytorialne wobec wpływu czynników pozajęzykowych*, Wrocław 1985.

Bohатыrowicze – sto lat później, Warszawa 1998.

Studia z morfologii języków północno-zachodnio-słowiańskich. Założenia badawcze i źródła, Wrocław 1986.

Redakcja naukowa:

Polszczyzna regionalna Pomorza, t. 1. Wejherowo 1986; t. 2. Wrocław 1991; t. 3. Wrocław 1989; t. 4. Warszawa 1991; t. 5. Warszawa 1993; t. 6. Warszawa 1994; t. 7. Warszawa 1996; t. 8. Warszawa 1996.

Regionalizmy w języku familijnym, Wrocław 1991.

Słowiańskie pogranicza językowe, Warszawa 1992.

Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość, Warszawa 1993.

Kresy – pojęcie i rzeczywistość, Warszawa 1997.

Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcia i rzeczywistość dawniej i dziś, Warszawa 2002.

Semantyka milczenia, Warszawa 1999.

Semantyka milczenia 2, Warszawa 2002.

Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku, Warszawa 1994. [wspólnie z H. Dalewską]

Język a kultura, t. IX. *Płeć w języku i kulturze*, Wrocław 1994. [wspólnie z J. Anusiewiczem]

Ryszard Handke – prof. dr hab. teoretyk i historyk literatury.

Do przejścia na emeryturę (2002) w Instytucie Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego – kierownik Zakładu Metodyki i Teorii Lektury.

Obszary badań naukowych: problematyka odbioru dzieła literackiego, komunikacji językowej i aksjologii, literatura fantastyczno-naukowa, język pisarzy (Żeromskiego, Tolkiena).

Twórca przedmiotu dydaktycznego na Wydz. Polonistyki UW pn. „Teoria lektury”.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- członek redakcji „Pamiętnika Literackiego” (1981–1993)
- przewodniczący Stołecznego Komitetu Olimpiady Literatury i Języka Polskiego (1982–2002)
- członek Zespołu Kierunkowego Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich w Krakowie (1983–2000)
- członek założyciel Komisji Dydaktycznej Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza.

Książki autorskie:

Polska proza fantastyczno-naukowa. Problemy poetyki, Wrocław 1969.

Teoria form narracyjnych w niemieckim kręgu językowym, Kraków 1980.

Utwór fabularny w perspektywie odbiorcy, Wrocław 1982.

O czytaniu. Zarys wiedzy o dziele literackim i jego lekturze, Warszawa 1984.

Ze Stanisławem Lemem na szlakach fantastyki naukowej, Warszawa 1991.

W świecie tekstów i wartości. Szkice z teorii lektury, Warszawa 1991.

Walka, wojna, wojskowość. Słownictwo pism Stefana Żeromskiego, t. 6, Kraków 2002.

Książki współautorskie:

Studia stylistyczne K. Vosslera i L. Spitzera, Warszawa 1972.

Spór o science fiction, Poznań 1989.

[Uwaga: Prof. Ryszard Handke w Instytucie Sławiści PAN jest zatrudniony od 1 X 2003 r.]

Zofia Kaleta – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: nazwy własne, zwłaszcza: nazwiska polskie i słowiańskie: historia, socjologia, geografia, budowa morfologiczna; kulturowy aspekt nazw własnych: system wartości odzwierciedlony w nazwiskach i w dwuczłonowych imionach indo-europejskich, w tym słowiańskich; językoznawstwo stosowane: dydaktyka języka polskiego jako obcego, akwizycja językowa; językoznawstwo kognitywne: badania nad funkcjami syntaktyczno-semantycznymi przypadków gramatycznych w języku polskim i innych językach słowiańskich.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- International Council of Onomastic Sciences

Książki autorskie:

Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe, Wrocław-Warszawa 1981.

Ewolucja nazwisk słowiańskich. Studium teoretyczno-porównawcze, Kraków 1991.

The surname as a cultural value and an ethnic heritage. Tracing your Polish roots, Warszawa 1997.

Odmiejscowe nazwy osobowe. Cz. 3. Słownika etymologiczno-motywacyjnego staropolskich nazw osobowych, Kraków 1997.

Nazwisko w kulturze polskiej. Seria: *Slavica*, nr 107, Warszawa 1998.

Podręcznik

Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców, Kraków 1995.

Książki współautorskie:

Słownik staropolskich nazw osobowych, red. Witold Taszycki, t. 2–6, Wrocław-Warszawa 1968–1983, t. 7 (Suplement), red. M. Malec, Wrocław-Warszawa 1984–1987.

Redakcja naukowa:

Onoma vol. 34 (1998–1999). *Journal of the International Council of Onomastic Sciences*, Leuven 1999, redaktor, zaproszony gość i pomysłodawca tomu tematycznego *Personal names across countries and cultures = Nazwy własne poprzez kraje i kultury*.

Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie, Warszawa 2003.

Stanisław Karolak – prof. zwyczaj. dr hab., językoznawca.

Obszar badań naukowych: językoznawstwo ogólne, romańskie i słowiańskie; zwłaszcza: struktury składniowe języka polskiego i innych języków słowiańskich, teoria nazw i ich determinacji rozwijana na materiale języków rodzajnikowych (francuskiego, angielskiego, bułgarskiego i macedońskiego) oraz studia dotyczące systemu temporalno-aspektualnego języków słowiańskich i romańskich, komparatystryka językoznawcza.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- członek Polskiego Towarzystwa Językoznawczego
- członek Komitetu Językoznawstwa PAN (od 1991–)

- członek Komitetu Neofilologicznego PAN (1997–2003)
- członek Międzynarodowej Komisji Gramatycznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów (1978–)
- wiceprzewodniczący Międzynarodowej Komisji Gramatycznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów (1988–1991)
- przewodniczący Międzynarodowej Komisji Gramatycznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów (1991–2003)
- przewodniczący Podkomisji Aspektologicznej afiliowanej przy Międzynarodowej Komisji Gramatycznej (1993–2003)

Tytuły honorowe i nagrody:

Kawaler francuskiego Orderu Palm Akademickich (1991 r.)

Doctor honoris causa uniwersytetu Université de Paris 13 (Paris-Nord)

Członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie

Profesor honorowy uniwersytetu UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES

Książki autorskie:

Zagadnienia rekcji przyimkowej czasownika w języku rosyjskim, Wrocław 1966.

Russkij jazyk po televideniju, Warszawa 1970.

Zagadnienia składni ogólnej, Warszawa 1972.

L'article et la valeur du syntagme nominal, Paris 1989.

Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych, Warszawa 1990.

Histoire et grammaire comparée des langues slaves, Bruxelles 1993.

Études sur l'article et la détermination, Kraków 1995.

Słownik frazeologiczny rosyjsko-polski, t. 1–2, Warszawa 1998.

Od semantyki do gramatyki, Wybór rozpraw, Warszawa 2001.

Gramatyka kontrastywna przedimka (rodzajnika) francuskiego i angielskiego, Częstochowa 2002.

Podstawowe struktury składniowe języka polskiego, Warszawa 2002.

Gramatyka rosyjska w układzie systematycznym, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.

Książki współautorskie:

Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym, Warszawa 1970, wydanie II 1973.

Gramatyka współczesnego języka polskiego, Składnia, Warszawa 1984.

Semantyczno-syntaktyczny słownik słowiańskich czasowników odimiennych, Katowice 1980.

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, Wrocław 1993, wydanie II poprawione 1999.

Jak stosować rodzajnik francuski, t. 1., Warszawa 1999.

Inchoativna vidska konfiguracija vo makedonskiot jazik, Slavia Meridionalis 3, Warszawa 2000.

Vy govorite po-ruski? Nauka języka rosyjskiego z płyt dla początkujących, Warszawa 1961–1973 (wydanie 1–3).

Učebnik polskiego języka, Warszawa 1962–1980 (13 wydań).

Pobesedujcie s nami. Nauka języka rosyjskiego z płyt dla zaawansowanych, Warszawa 1965–1966, (wydanie 1 i 2)

Mówimy po polsku. A Beginners' Course of Polish, Warszawa 1966–1988 (6 wydań)

Mówimy po polsku. Učebnik polskiego języka dlja načinajuščich, Warszawa 1968–1970 (3 wydania).

Mówimy po polsku Lehrbuch der polnischen Sprache für Anfänger, Warszawa 1968–1979 (2 wydania); München 1975.

My govorim i čitaem po-połski, Warszawa 1986.

Zaczynam mówić po polsku. Lingua polacca per principianti, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990.

Praktyczna gramatyka rosyjska, Warszawa 1975–1989 (10 wydań).

Polnisch. Ein Lehrbuch für Fortgeschrittene, Warszawa 1976.

Mówimy po rosyjsku. Nauka języka rosyjskiego z płyt, Warszawa 1976–1986 (3 wydania).

Zaczynam mówić po polsku. Ein Lehrbuch für Anfänger, Warszawa 1985.

Redakcja naukowa:

Neophilologica 1, Katowice 1980.

Emanuel Vasiliu, *Elementy semantycznej teorii języków naturalnych*, przekład R. Wyborski, Wrocław 1982.

Nicolas Ruwet, *Wprowadzenie do gramatyki generatywnej*, przekład M. Wróblewska-Wiater, Wrocław 1982.

Neophilologica 2, Katowice 1983.

Maria Wróblewska-Wiater, *Problème de l'équivalence sémantique des verbes et des adjectifs verbaux dans leur emploi prédicatif en français moderne*, Katowice 1983.

Neophilologica 3, Katowice 1984.

Neophilologica 4, Katowice 1984.

- Structure thème-rhème dans les langues romanes et slaves*, Wrocław 1988.
[współredakcja]
- Semantika i struktura slavjanskogo vida I*, Kraków 1995.
- Semantika i struktura slavjanskogo vida II*, Kraków 1997.
- Semantika i struktura na slovenskiot vid III*, Skopje 1998.
- Studia lingwistyczne ofiarowane prof. K. Polańskiemu na 70-lecie jego urodzin, Katowice 1999 [wspólnie z W. Borysiem i L. Bednarczukiem]
- La pensée et la langue* Kraków 1999.
- Slavia Meridionalis* 3, Warszawa 2000.
- Studia kognitywne. Etudes cognitives* 1–5, Warszawa 1996–2003. [współredakcja]

Elżbieta Kędelska – doc. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: szesnastowieczna łacińsko-polska i łacińsko-czeska leksykografia, komparatystyka leksyko-graficzna, historia polskiej i czeskiej leksykografii.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada Naukowa Instytutu Slawistyki PAN (od 1996–)
- Komisja Slawistyczna Oddziału PAN w Poznaniu

Książki autorskie:

- Łacińsko-polskie słowniki drukowane pierwszej połowy XVI wieku i ich stosunek do źródeł czeskich*, Wrocław 1986.
- Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*, Warszawa 1995.

Książki współautorskie:

- Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy – wersja polsko-łacińska*, cz. I (A–G), Warszawa 1999, cz. II (H–M), Warszawa 2003.

Violetta Koseska-Toszewa – prof. zwyczajny dr hab., językoznawca.
Obszary badań naukowych: językoznawstwo ogólne i słowiańskie; zwłaszcza: morfologia i składnia języka bułgarskiego, bułgarskie słownictwo gwarowe, językoznawstwo konfrontatywne, semantyka a konfrontacja językowa, badania kognitywne języka naturalnego.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- komitet redakcyjny „Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, „Slavia Meridionalis”, „Slavica” (od 1990–), „Językowych studiów bałkanistycznych”,
- redaktor naczelny „Etudes cognitives”
- redaktor naukowy „Semantyki i konfrontacji językowej”
- członek Polskiego Towarzystwa Językoznawczego
- członek honorowy IBE BAN

Tytuły honorowe i nagrody:

- medal „100 lat Bułgarskiej Akademii Nauk Marin Drinov” [1979 r.]
- Złoty Order „Marin Drinov ze wstęgą” [najwyższe odznaczenie BAN, 2002 r.]

Książki autorskie:

Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim, Wrocław 1972.

Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Składnia, Warszawa 1993.

System temporalny gwar bułgarskich na tle języka literackiego, Wrocław 1977.

Semantyczne aspekty kategorii określoności // nieokreśloności (na materiale z języka bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego), Wrocław 1982.

Bългарско-полска сãпоставителна граматика, т. II. Семантичната категория определеност // неопределеност, София 1990.

Książki współautorskie:

Zagadnienia predykcji imiennej w językach południowosłowiańskich, Wrocław 1981.

The Semantic Category of Definiteness // Indefiniteness in Bulgarian and Polish, Warszawa 1991.

Składnia rosyjsko-polska (w:) Gramatyka języka rosyjskiego dla Polaków, Warszawa 1993.

Modalność. Problemy teoretyczne opisu. Bułgarsko-polska gramatyka konfrontatywna, t. 6, cz. 1. Warszawa 1996.

My govorim po-russki, Zeszyty do TV kursu języka rosyjskiego, Warszawa 1976, wyd. II (1986).

Redakcja naukowe:

Bългарско-полска сãпоставителна граматика, т. 1, София 1988, т. 2 (1990) [wspólnie z Sv. Ivančevem i J. Penčevem].

- Bułgarsko-polska gramatyka konfrontatywna*, t. 3, Sofia 1993, t. 4 (1994), t. 5, Warszawa 1995, t. 6, cz. 1, (1996), cz. 2 (1997) [wspólnie z J. Penčevem].
- Etudes cognitive*, t. 1, Warszawa 1996, t. II (1997), t. III (1999) [wspólnie z Z. Guentchevą, J. P. Descles, S. Karolakiem i z W. Banysiem], t. IV (2001) i t. 5 (2003) [wspólnie z Z. Guentchevą, J. P. Descles, W. Banysiem i S. Karolakiem].
- Językowe Studia Bałkanistyczne*, t. 1. Wrocław 1986 [wspólnie z I. Sawicką], t. II (1990) [wspólnie z T. Szymańskim].
- Kategorie werbalne w języku polskim i bułgarskim. Materiały na konferencję polsko-bułgarską w Warszawie*, Warszawa 1977 [wspólnie z K. Feleszko i H. Orzechowską].
- Semantyka a konfrontacja językowa*, t. 1, Warszawa 1996 [wspólnie z D. Rytel-Kuc], t. 2. (1999) [wspólnie z Z. Greniem].
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. Temporalność*, t. 1, Wrocław 1986 [przy współudziale I. Sawickiej i J. Mindak].
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 2, *Określoność // nieokreśloność*, Wrocław 1987 [wspólnie z J. Mindak].
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 3, *Ilość. Stopień. Osoba*, Wrocław 1989 [wspólnie z M. Korytkowską].
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 4, *Modalność a inne kategorie semantyczne*, Warszawa 1991 [wspólnie z M. Korytkowską].
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 5 i 6, Warszawa 1993 [wspólnie z M. Korytkowską].
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. VII i inne.

Przekłady z literatury pięknej i naukowej:

- Bobev Petyr, *Legenda o złotym jeźdźcu*, Sofia 1985.
- Evtimov Bogomił, *Zgadywanki*, Sofia 1985.
- Gjulemetov Kiril, *Sławna żabka*, Sofia 1989.
- Karaszlavov Georgi, *Uczone myszy*, Sofia 1978.
- Krystew Iwan, *Wesoły stadion*, Sofia 1983.
- Minkow Swetosław, *Bańki mydlane*, Sofia 1983.
- Minkow Swetosław, *Król Bezsenek*, Sofia 1986.
- Pisarski Cyryl, *Zizi*, Sofia 1990.
- Savov Simeon, *Sukienka Halinki*, Sofia 1985.
- Stanev Emilijan, *Łakomy niedźwiadek*, Sofia 1982.
- Zydarov Nikołaj, *O małpce, co się myć nie lubiła*, Sofia 1978.

Irena Kwilecka – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: dawne polskie i czeskie przekłady Biblii, ich związki z biblistyką europejską, studia filologiczne i językowe nad wielkopolskimi zabytkami językowymi z XVI w., nad rękopiśmiennymi i drukowanymi tekstami biblijnymi; szesnastowieczna leksykografia łacińsko-polska.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Komisja Filologiczna PTPN (od 1954–)
- Komitet dla Zebrania i Wydania Głos i Innych Drobnych Tekstów Średniowiecznych Wielkopolski (sekretarz Komitetu) (od 1955–)
- Rada Naukowa Instytutu Slawistyki PAN (od 1973–)
- Komisja Slawistyczna Oddziału PAN w Poznaniu (od 1971, 1973–2003 przewodnicząca tej Komisji)
- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego

Książki autorskie:

Perykopy wielkopostne w przekładzie Tomasza Łysego ze Zbrudzewa, Wrocław 1967;

Brulion przekładu pierwszych trzech ksiąg Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, czyli tzw. Mamotrept gnieźnieński, Wrocław 1971.

Apokalipsa św. Jana w przekładzie Tomasza ze Zbrudzewa, Wrocław 1976.

Brulion przekładu Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, cz. II: Księgi: Liczb, Powtórzonego Prawa, Pieśni nad Pieśniami, Wrocław 1995.

Studia nad staropolskimi przekładami Biblii, Poznań 2003.

Książki współautorskie:

Bartłomiej z Bydgoszczy – leksykograf polski pierwszej połowy XVI wieku, Wrocław 1977.

Die Brester Bibel: Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung, [w:] *Biblia Slavica*. Hrsg. von H. Rothe und F. Scholz unter Mitarbeit von Ch. Hannick und L. Udolph. Serie II: *Polnische Bibeln*. Band 2. *Brester Bibel 1563. Teil 2: Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, Ferdinand Schöningh, Paderborn-München-Wien-Zürich 2001.

Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy – wersja polsko-łacińska, cz. I (A–G), Warszawa 1999, cz. II (H–M) (2003).

Redakcja naukowa:

Etnogeneza i topogeneza Słowian, Warszawa-Poznań 1980.

Etnolingwistyczne i kulturowe związki Słowian z Germanami, Prace Slawistyczne 62, Wrocław 1987.

Biblie staropolskie, Poznań, Ośrodek Wydawnictw Naukowych PAN. [w druku].

Vlara Maldijeva – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: składnia i semantyka, leksykologia i leksykografia języków słowiańskich; badania konfrontatywne.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

– Ekspert Międzynarodowej Komisji Budowy Gramatycznej Języków Słowiańskich przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów

Nagrody i tytuły honorowe:

Medal za zasługi dla Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (legitymacja N° 108, 1982)

Książki autorskie:

Gramatyczne sposoby wyrażania znaczenia „możliwość” w języku polskim i bułgarskim, Wrocław 1988.

Non-inflected Parts of Speech in the Slavonic Languages (Syntactic Characteristics), Warszawa 1995.

Modalność: hipotetyczność, irrealność, optatywność i imperatywność, warunkowość. Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, t. VI, cz. 3, Warszawa 2003.

Książki współautorskie:

Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne, Warszawa 1994.

Modalność. Teoretyczne problemy. Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, t. VI, cz. 1, Warszawa 1996.

Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (Nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim), Toruń 2002.

Podręczniki i skrypty:

Učebnik po bałgarski ezik za VI klas na SOU, Sofija 1995 [wspólnie z M. Vasevą, M. Dimitrovą, V. Mihajlovą].

Kniga za učitelja po bałgarski ezik za VI klas na SOU, Sofija 1995 [wspólnie z M. Vasevą, M. Dimitrovą, V. Mihajłową].

Učebnik po bałgarski ezik za VII klas na SOU, Sofija 1996 [wspólnie z M. Vasevą, M. Dimitrovą, V. Mihajłową].

Kniga za učitelja po bałgarski ezik za VII klas na SOU, Sofija 1996 [wspólnie z M. Vasevą, M. Dimitrovą, V. Mihajłową].

Učebnik po bałgarski ezik za VIII klas na SOU, Sofija 1999 [wspólnie z M. Vasevą, M. Dimitrovą, V. Mihajłową].

Kniga za učitelja po bałgarski ezik za VIII klas na SOU, Sofija 1999 [wspólnie z M. Vasevą, M. Dimitrovą, V. Mihajłową].

Materiali za organizirane i proveždane na učebnata rabota v kursovete za ogramotjavane na vyzrastni (v pomošt na učitelja), Sofija 1998 [wspólnie z S. Zdravkovą, M. Dimitrovą].

Redakcja naukowa:

M. Korytkowska i in., *Ćwiczenia z gramatyki języka bułgarskiego*, Łódź 1998.

Przekłady:

Юзеф Озга-Михалски, *Вечери на Лиса планина*, София 1979.

Едмунд Пуздровски, *Стихотворения*, [w:] Антология „Млада планета”, София 1980.

[Uwagi: Prof. Viara Maldijeva jest pracownikiem Instytutu Sławistyki PAN od 31 X 2002 r.]

Irena Maryniakowa – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: terytorialne odmiany języka, gwary północno-wschodniej Polski; gwara starowierców mieszkających w Polsce, język dawnych Kresów wschodnich; językowo-kulturowa problematyka Podlasia.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Białostockie Towarzystwo Naukowe
- Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów
- Związek Sybiraków

- Międzynarodowa Asocjacja Uczonych i Badaczy Staroobrzędowstwa w Moskwie
- Komisja Dialektologiczna przy Komitecie Językoznawstwa PAN
- Komisja Badań Kresowych przy Komitecie Słowianoznawstwa PAN
- Komitet Redakcyjny serii wydawniczej Język na pograniczach
- Komitet Redakcyjny rocznika *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*

Nagrody i odznaczenia:

Nagroda Naukowa Wydziału I w roku 1982 imienia Kazimierza Nitscha w zakresie językoznawstwa za pracę *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*.

Medal Ks. Krzysztofa Kluka nadany przez Wojewodę Łomżyńskiego, Ciechanowiec 06.12.1998.

Książki autorskie:

Imiesłowcy w rosyjskiej gwarze starowierców mieszkających w Polsce, Wrocław 1976.

Funkcje składniowe bezokolicznika w gwarze pskowskiej i w gwarze Rosjan-starowierców mieszkających w Polsce. Studium porównawcze, Wrocław 1982.

Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słowotwórstwem, Warszawa 1993.

Książki współautorskie:

Indeks a tergo do Materiałów do Słownika języka staroruskiego I. I. Srezniewskiego, pod kier. Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej, Warszawa 1968.

Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce, Wrocław 1980.

Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich, Warszawa 1996.

Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach północno-wschodnich, Warszawa 1999.

Wielki słownik rosyjsko-polski, t. I–II, wyd. I, Warszawa-Moskwa 1970; wyd. III poprawione i uzupełnione 1976; wyd. VII, Warszawa 2001.

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny. Leksyka (opracowywany przez Zespół Instytutu Sławistyki PAN pod kier. i red. Ireny Maryniakowej), t. V (Leksyka 1), Warszawa 1995; t. VI. (Leksyka 2), (1996); t. VII. (Leksyka 3), (1999); t. VIII. (Leksyka 4), (2002).

Redakcja naukowa:

Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce, ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie, Warszawa 1994 [wspólnie z I. Grek-Pabisową i R. Morrisem]

Ewa Rzetelska-Feleszko – prof. zwyczaj. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza terytorialne (regionalne i dialektalne) odmiany języka, dialekt kaszubski; onomastyka polska i słowiańska, przede wszystkim zachodnio-słowiańska.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- International Committee of Onomastic Sciences (Leuven, Belgia), (obecnie pod nazwą International Council of Onomastic Sciences (ICOS), (Uppsala, Szwecja) (od 1986–)
- International Society for Dialectology and Geolinguistic (Florencja, Włochy) (od 1990–)
- Maćica Serbska (Budyšin, Niemcy) (od 1992–)
- Międzynarodowy Komitet Słowistów. Słowiańska Komisja Onomastyczna, przewodnicząca od 1998.
- Komitet Językoznawstwa PAN (od 1990–), członek prezydium (1999–2002, 2003–)
- Komitet Słowianoznawstwa PAN (od 1990), członek prezydium 1990–1992, 1996–1998
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie (od 1983–), sekretarz generalny (1995–2003)
- Polskie Towarzystwo Językoznawcze (od 1957), przewodnicząca (1998–2000)
- Instytut Kaszubski (Gdańsk) (od 1997–)
- Rada Naukowa IS PAN

Tytuły honorowe i nagrody:

- nagroda im. K. Nitscha Wydziału I PAN za książkę *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego* (1973)
- nagroda (zespołowa) Sekretarza Naukowego PAN za *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (1977)

Książki autorskie:

- Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego, Wrocław 1973.
- Rozwój i zmiany toponimiczne formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim*, Wrocław 1978.
- Pomorze Zachodnie. Nasz język dawniej i dziś*, Warszawa 1986.
- Die Zuflüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante*, Stuttgart 1987.
- Językoznawstwo zachodniosłowiańskie w Polsce. Przewodnik*, Warszawa 1987.

Książki współautorskie:

- Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, t. I–IX, Wrocław 1964–1972 [autorstwo części map i tekstu].
- Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, Wrocław 1977.
- Przewodnik po językoznawstwie polskim (1900-1970)*, Wrocław 1977.
- Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, Warszawa 1982.
- Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. H. Borek, Opole 1983.
- Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, Wrocław 1985.
- Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, Warszawa 1991.
- Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*, Warszawa 1996.

Redakcja naukowa:

- Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa-Kraków 1998.
- Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, tom 1 i 2, Warszawa-Kraków 2002–2003.
- Kazimierz Feleszko, *Bukowina – moja miłość*, t. 2. *Język Polaków na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku. Słownik*, Warszawa 2003.
- Zdzisław Stieber 1903-1980*, Wrocław 1982.
- Frido Michałk, *Studia o języku łużyckim*, Warszawa 1994. [wspólnie z H. Faską]
- Symbolae Slavisticae. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, Warszawa 1996.

Hanna Taborska – prof. zwyczaj. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza kaszubszczyzna, wczesne dzieje języków łużyckich oraz zagadnienia z zakresu etnolingwistyki, w tym problematyka pogranicza i peryferii językowych, etnogeneza Słowian.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Société Internationale de Dialectologie et Géolinguistique (od 1978–), Komisja Kontaktów Językowych (1978–2003), Komisja Etnolingwistyczna (od 2003) oraz Komisji Etymologicznej (od 2000) przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów
- Polskie Towarzystwo Językoznawcze (w roku 2002: członek honorowy)
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie (członek korespondent 1982, członek zwyczajny 1985, przewodnicząca I Wydziału 1990–1995)
- Komitet Słowianoznawstwa PAN (od 1969–)
- Komitet Językoznawstwa PAN (1980–1982, 1990–)
- Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauk (od 1990–)
- Instytut Europy Środkowo-Wschodniej
- Gdańskie Towarzystwo Naukowe (członek honorowy 1995)
- Instytut Kaszubski (od 1996–)
- Rada Naukowa Instytutu Słowistyki PAN (2003: wiceprzewodnicząca)
- członek komitetu redakcyjnego „Rocznika Słowistycznego”, „Prac Słowistycznych”, „Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” (1993–2000 redaktor naczelny), członek kolegium redakcyjnego rocznika „Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury”.

Tytuły honorowe i nagrody:

- Złoty Krzyż Zasługi (1973)
- nagroda (zespołowa) Sekretarza Naukowego PAN za *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (1977)
- Medal Stolema Klubu „Pomerania” (1979)
- nagroda Wydziału I PAN im. K. Nitscha za książkę *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka* (1993)
- Medal im. Bernarda Chrzanowskiego „Poruszył wiatr od morza” nadany przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (1996)
- doktorat honoris causa Uniwersytetu Gdańskiego (1999)
- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2002)

Książki autorskie:

- Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego (kaszubska zmiana $\epsilon > i$ oraz $i, \check{y}, \check{u} > \ddot{e}$),* Wrocław 1961.
- Dawne pogranicze językowe polsko-dolnośląskie (w świetle danych toponomastycznych),* Wrocław 1965.
- Kaszubszczyzna – zarys dziejów,* Warszawa 1980.
- Z dawnych podziałów Słowiańszczyzny (słowiańska alternacja (je- : o-),* Wrocław 1984.
- Szkice z kaszubszczyzny – dzieje, zabytki, słownictwo,* Gdańsk 1986.
- Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka,* Wrocław 1991; Warszawa 1993.
- Szkice z kaszubszczyzny – leksyka, zabytki, kontakty językowe,* Gdańsk 1998.

Książki współautorskie:

- Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich,* oprac. przez Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, I–VI pod kier. Z. Stiebera, VII–XV pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław 1964–1978 [autorstwo części map i tekstu].
- Bartłomiej z Bydgoszczy – leksykograf polski pierwszej połowy XVI wieku,* Wrocław 1977.
- Nie dajmy zginąć słowom,* Warszawa 1996.
- Leksyka kaszubska na tle słowiańskim,* Warszawa 1996.
- Słownik etymologiczny kaszubszczyzny,* I (A–Č) (1994), II (D–J) (1997), III (K–O) (1999), IV (P–S), Warszawa 2002.
- Słownik kaszubski Floriana Ceynowy (część rosyjska w tłumaczeniu Niny Perczyńskiej),* Wejherowo – Pelplin 2001.

Redakcja naukowa:

- Z. Stieber, *Świat językowy Słowian,* Warszawa 1973 (red. wspólnie z A. Obrebską-Jabłońską i J. Siatkowskim).
- Bartłomiej z Bydgoszczy i jego dzieło,* Warszawa 1979.
- B. Sychta, *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej,* t. I i II, Wrocław 1980.
- L'époque napoléonienne et les Slaves, Epoka Napoleońska i Słowianie,* Wrocław 1982 [wspólnie z S. Kozakiem].
- B. Sychta, *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej,* t. III, Wrocław 1985.

Slawistyczne studia językoznawcze, Wrocław 1987. [wspólnie z M. Basajem i W. Borysiem]

Paralele w rozwoju języków słowiańskich, Wrocław 1989.

A. Hilferding, *Resztki Słowian na południowym wybrzeżu Morza Bałtyckiego*, Gdańsk 1989.

Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy, Warszawa 1997.

Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane Pani Profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa 1997 [wspólnie z J. Dumą].

Słowiańskie słowniki gwarowe, Warszawa 2000.

Z polskich studiów slawistycznych, seria X, Językoznawstwo, Prace na XIII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Lublanie [wspólnie z innymi].

Andrzej Wędzki – prof. dr hab., historyk.

Obszary badań naukowych: wczesna historia Słowiańszczyzny; zwłaszcza: początki państwa polskiego, badania osadnicze kasztelanii łódzkiej, studia dotyczące genezy miast, procesów urbanizacyjnych nad środkową Odrą i dolną Wartą, problematyka aktów przestrzennych miast Suwalszczyzny i Podlasia, rozwój rezydencji rycerskich z XI–XII w. i ziemiańskich doby nowożytnej, biografistyka. Autor historycznych studiów zagospodarowania przestrzennego miast, konsultant historyczny ekspedycji archeologicznych oraz autor scenariuszy wystaw w Muzeum Narodowym w Poznaniu, Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, placówkach w Międzyrzeczu, Gorzowie, Nowej Soli oraz Koninie.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada Naukowa Instytutu Slawistyki PAN
- *Słownik starożytności słowiańskich*, t. VIII, współredaktor
- Komitet Redakcyjny czasopisma „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza” organu Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, sekretarz naukowy i członek
- Komitet redakcyjny *Słownika bibliograficznego Wielkopolski Południowo-Wschodniej. Ziemia Kaliska*
- członek Komitetu Redakcyjnego *Wielkopolskiego słownika biograficznego* i redakcji „Rocznika Konińskiego”
- Rada Konsultacyjna „Żnińskich Zeszytów Historycznych”

- członek Komitetu redakcyjnego „Miejskie Zespoły zabytkowe w Polsce” [przygotowywanego przez Ośrodek Dokumentacji zabytków w Warszawie – redaktor tomu obejmującego województwo zielonogórskie]
- sekretarz naukowy i kierownik Redakcji Poznańskiej *Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas* (organizacja trzech konferencji międzynarodowych – Beratung der Hauptredaktion der *Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas* mit den Sekretären der Nationalen Komitees: III Beratung Poznań 25–26 V 1983; IV Beratung Poznań 21–24 V 1985; VII Beratung Poznań 26–29 V 1987.

Książki autorskie:

Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII w. (Słowiańszczyzna Zachodnia), Warszawa 1974.

Ze studiów nad procesami osadniczymi ziem Polski Zachodniej. Wybrane zagadnienia, Wrocław 1987.

Rezydencja w Szubinie na Pałukach w świetle źródeł pisanych, Żnin Szubin 1992.

Pałuki w średniowieczu, Żnin 1998.

Konin w czasach przedrozbiorowych, Konin 2000.

Książki współautorskie:

Bibliografia zawartości „Przeglądu Zachodniego” 1945-1955, Poznań 1957,
Biblioteka Przeglądu Zachodniego, z. 7.

Historia powiatu waleckiego, Poznań 1961.

Dzieje Gorzowa, t. 1, Gorzów Wielkopolski 1987.

Zespół pałacowo-parkowy w Sobiejuchach, Żnin 1992.

Maria Wojtyła-Świerzowska – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: gramatyka historyczna i historia języka polskiego, etymologia prasłowiańska, historia leksyki słowiańskiej, historyczne słowotwórstwo słowiańskie.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego
- Komisja Językoznawstwa o/ Kraków
- Polskie Towarzystwo Językoznawcze (wiceprzewodnicząca 2000–2003)
- Redaktor naukowy *Rocznika Sławistycznego*

Książki autorskie:

Prasłowiańskie nomen agentis, Wrocław 1974.

Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. Formacje tematyczne, Warszawa 1992.

Prasłowiańskie abstractum. Sufiksalne nomina actionis (Formacje z podstawowym sufiksальnym -n-, -t-), Warszawa 2003.

Książki współautorskie:

Słownik prasłowiański, oprac. przez zespół Instytutu Sławistyki PAN pod red. F. Sławskiego, t. I–VIII, Wrocław 1974–2001.

Redakcja naukowa:

Synchronia i diachronia. Materiały z konferencji Problematyka historycznojęzykowa we współczesnym językoznawstwie i jej miejsce w dydaktyce, Kielce 2000.

Anna Zielińska – doc. dr hab., prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: dialektologia polska i wschodniosłowiańska, socjo- i etnolingwistyka, wielojęzyczność, kontakty językowe. Przedmiotem badań jest język i sytuacja socjolingwistyczna staroobrzędowców w Polsce oraz polszczyzna północnokresowa.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Societas Linguistica Europea
- Rada Naukowa IS PAN
- Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Wykaz książek autorskich:

Wielojęzyczność staroobrzędowców mieszkających w Polsce, Warszawa 1996.

Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne, Warszawa 2002.

Książki współautorskie:

Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich, Warszawa 1996.

Bohatyrowicze sto lat później, Warszawa 1998.

Jadwiga Zieniukowa – prof. dr hab., językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: socjolingwistyka i etnolingwistyka – w tym języki regionalne i mniejszościowe, pogranicza językowe, odmiany języka; historia języka; język prasy; polszczyzna regionów: Pomorza, Mazur, Śląska; komparatystyka.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Maciá Serbska (Budyšin – Niemcy)
- International Society for Dialectology and Geolinguistics (SIDG)
- Instytut Kaszubski (Gdańsk)
- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie
- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego
- Rada Naukowa czasopisma „Cassubia Slavica. Internationales Jahrbuch für Kaschubische Studien“ (Hamburg); członek Rady od sierpnia 2003 r.

Książki autorskie:

Z dziejów polszczyzny literackiej w XVIII wieku. Język pism Jana Jabłonowskiego wobec ówczesnych przepisów normatywnych, Wrocław 1968.

Rodzaj męski osobowy we współczesnych językach zachodniosłowiańskich, Wrocław 1981.

Książki współautorskie:

Współautorstwo monografii *Wilamowice. Przyroda, historia, język, kultura oraz społeczeństwo miasta i gminy*, red. A. Barciak, Wilamowice 2001.

Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, red. Z. Stieber i H. Popowska-Taborska, Wrocław, tom wstępny 1964, t. I–XV 1964–1978. [autorstwo części map i tekstu]

Studia z morfologii języków północno-zachodnio-słowiańskich. Założenia badawcze i źródła, Wrocław 1986.

Redakcja naukowa:

Studia linguistica memoriae Zdislai Stieber dedicata, Wrocław 1983.

Indeks a tergo do „Słownika gwar kaszubskich” B. Sychty, oprac. B. Roślowski, Wrocław 1991.

Procesy rozwojowe w językach słowiańskich, Warszawa 1992.

Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe, Warszawa 1997.

Współredaktorstwo (z T. Wicherkiewiczem) części monografii *Wilamowice. Przyroda, historia, język, kultura oraz społeczeństwo miasta i gminy*, red. A. Barciak, Wilamowice 2001, zatytułowanej *Język i piśmiennictwo*.

Języki mniejszości i języki regionalne, Warszawa 2003. [wspólnie z E. Wrocławską]

Alina Brzóstkowska – dr, filolog klasyczny.

Obszary badań naukowych: wczesna historia Słowiańszczyzny; zwłaszcza: literatura bizantyjska, szczególnie greckie teksty źródłowe do najdawniejszych dziejów Słowian; akulturacja, asymilacja i chrystianizacja na Bałkanach od VII do X wieku.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

– Polskie Towarzystwo Filologiczne

Książki autorskie:

Św. Bazyli Wielki, *O Duchu Świętym* (przekład i komentarz A. Brzóstkowska, wstęp H. Naumowicz), Warszawa 1999.

Książki współautorskie:

Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, z. 2, Wrocław 1989; z. 3, Warszawa 1995; z. 4, Warszawa 1997.

Inskrypcje historyczne fary w Drohobyczu, Kraków 1996.

Maria Czurak – dr, językoznawca i folklorysta.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie, folklor białoruski; zwłaszcza: terytorialne odmiany języka, zagadnienia polsko-

-białoruskiego pogranicza językowego i kulturowego, działalność polskich badaczy folkloru białoruskiego, białoruska proza ludowa.

Książki autorskie:

Michał Fedorowski, *Lud białoruski*, t. VIII, *Inedita. Pieśni z archiwum zbieracza*, opracowała Maria Czurak, Warszawa 1981.

Komizm w białoruskiej prozie ludowej, Wrocław 1984.

Książki współautorskie:

Słownik frazeologiczny białorusko-polski, Warszawa 2000.

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. II, red. S. Glinka, Wrocław 1989, t. III, (1993). [autorstwo części map i tekstu]

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. V, red. I. Maryniakowa, Warszawa 1995; t. VI, (1996); t. VII, (1999), t. VIII, (2002). [autorstwo części map i tekstu]

Anna Engelking – dr, etnolog, etnolingwista.

Obszary badań naukowych: etnografia Białorusi, historia etnologii, etnolingwistyka; zwłaszcza: pogranicza kulturowe (polsko-białorusko-litewskie, polsko-białorusko-ukraińskie) i tożsamość ich mieszkańców, antropologia kultury wsi kołchozowej, historia polskich badań etnologicznych nad Polesiem i Białorusią, metody badań terenowych.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze
- Komisja Etnolingwistyczna Komitetu Językoznawstwa PAN
- Komisja do Badania Wschodu Komitetu Nauk Etnologicznych PAN
- Naukowo-Krajoznawcze Towarzystwo „Zaharoddzie” (Białoruś)

Książki autorskie:

Kłątwa. Rzecz o ludowej magii słowa, Wrocław 2000.

Książki współautorskie:

Polesie. Fotografie z lat dwudziestych i trzydziestych, Warszawa 1996.

Palessie. Fatazdyмки z dwaccatych i tryccatych hadou, tłum. W. Werenicz, N. Waszczanka, Warszawa 1999.

Redakcja naukowa:

Boh adzin, wier mnoha. Z badań etnograficznych na Grodzieńszczyźnie, „Konteksty” 1996, nr 3/4. [redakcja bloku opracowań terenowych i wyboru tekstów źródłowych]

Język a tożsamość na pograniczu kultur, Prace Katedry Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku, t. 1, Białystok 2000. [wspólnie z E. Smułkową]

Języki i kultura białoruska w kontakcie z sąsiadami, Warszawa 2001. [wspólnie z E. Smułkową]

„Zaharoddzie”, nr 3, Materiały naukowe-krajoznawcze konferencji „Palessie u XX stahoddzi” [1–4 czerwca 2000, Białystok], Minsk 2001. [wspólnie z F. Klimczuk, O. Łobaczewską]

„International Journal of Sociology”, *Belarus: Between the East and the West* (I), Fall 2001, vol. 31, no. 3, 93 s. [guest editor]

„International Journal of Sociology”, *Belarus: Between the East and the West* (II), Winter 2001/2002, vol. 31, no. 4, 89 s. [guest editor]

Fascynacje folklorystyczne. Księga poświęcona pamięci Heleny Kapełuś, Warszawa 2002. [wspólnie z M. Kapełuś]

Jozef Obrebski, *Porecze 1932–1933 // Jozef Obrebski, Macedonian Porech 1932–1933*, Skopje 2003. [wspólnie z T. Vražinovskim, J. M. Halpern]

Pogranicza języków. Pogranicza kultur. Studia ofiarowane Elżbiecie Smułkowej, Warszawa 2003. [wspólnie z R. Huszczą]

[Uwagi: Dr Anna Engelking jest pracownikiem Instytutu Sławistyki PAN od 1 II 2004 r.]

Jerzy Garbiński – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: literatura i kultura Słowian; zwłaszcza twórczość Adama M-skiego, Alesia Haruna i Janka Kupały w kontekście literatur słowiańskich, białoruska filozofia, religia i kultura XX wieku, przede wszystkim białoruski ruch chrześcijański XX wieku, białoruskie życie religijne na emigracji (w Europie Zachodniej, USA i Kanadzie).

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada naukowa The Belarusian Institut of Arts and Sciences (New York, USA)
- Zespół redakcyjny „Studia Litteraria”

Książki autorskie:

Myśl białoruska XX wieku: filozofia, religia, kultura. Antologia, oprac., wybór tekstów, wstęp i komentarz naukowy J. Garbiński, Warszawa 1998.
Bielaruskija religijnyja dziejacy XX stahodździa: Żyćciarysy, Martyralohija, Uspaminy, Mińsk-Monachium 1999.

Książki współautorskie:

Wiartańnia maukliwaja spowiedź. Tworcy bielaruskaj historyji u kontekście czasu, Mińsk 1994.
Białoruski ruch chrześcijański XX wieku. Słownik biograficzno-bibliograficzny, Warszawa 2003.

Redakcja naukowa:

Wiartańnia maukliwaja spowiedź. Tworcy bielaruskaj historyji u kontekście czasu, Mińsk 1994.
Adam M-ski, *I dzisiaj, i na zawsze...*, Warszawa-Mińsk 2004.
The Belarussian Publishing in the West, New York-Warsaw 2004.

Ryszard Grzesik – dr, historyk.

Obszary badań naukowych: wczesna historia Słowiańszczyzny; zwłaszcza: dzieje polsko-węgierskich i węgiersko-słowiańskich związków kulturalnych i politycznych w wiekach średnich, początki oraz średniowieczna historia państwa węgierskiego.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Komisja Historyczna Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1995–)
- Komisja Bałkanistyczna przy Oddziale PAN w Poznaniu (od 1996–), sekretarz w latach 1999–2002
- Spišský dejepisný spolok, Lewoča (Słowacja) (od 1998–)
- Komisja Sławistyczna przy Oddziale PAN w Poznaniu (od 2003–)
- Rada Naukowa Instytutu Sławistyki PAN (od 1999 – delegat młodej kadry)

Książki autorskie:

Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu, Poznań 1999.

Polska Piastów i Węgry Arpadów we wzajemnej opinii (do 1320 roku), Warszawa 2003.

Wydanie źródłowe:

Żywoť św. Stefana Króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska, przeł., wstęp i komentarz Ryszarda Grzesika, Warszawa 2003.

Krystyna Herej-Szymańska – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo słowiańskie; zwłaszcza: leksyka prasłowiańska, historia leksyki słowiańskiej, etymologia słowiańska, język bułgarski i jego odmiany terytorialne.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada Naukowa Instytutu Sławistyki PAN (1999–2002)
- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego

Książki autorskie:

Derywacja czasowników denominalnych we współczesnym bułgarskim języku literackim, Wrocław 1978.

Książki współautorskie:

Słownik prasłowiański, oprac. przez zespół Instytutu Sławistyki PAN pod red. F. Sławskiego, t. I–VIII, Wrocław 1974–2001.

Aleksandra Hnatiuk – dr, literaturoznawca, tłumacz.

Obszary badań naukowych: literatura ukraińska; zwłaszcza: historia dwudziestowiecznej literatury ukraińskiej i polsko-ukraińskich związków kulturalnych, recepcja literatury ukraińskiej w Polsce, problematyka ukraińskiej tożsamości kulturowej i narodowej, historia ukraińskiej myśli społeczno-politycznej.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Międzynarodowa Asocjacja Ukrainistów; członek Biura Międzynarodowego
- Rada Naukowa Instytutu Sławistyki PAN
- Przewodnicząca Stowarzyszenia Promocji Kultury Ukraińskiej w Polsce i Polskiej na Ukrainie

- Rada redakcyjna serii „Moderna ukraińska literatura”
- Redaktor serii „Współczesna literatura ukraińska”

Tytuły honorowe i nagrody:

Nagroda Pol-Cul Foundation za działalność na rzecz polsko-ukraińskiego porozumienia

Nagroda „Przeglądu Wschodniego” za książkę *Pożegnanie z imperium*

Książki autorskie:

Pożegnanie z imperium. Ukraińskie dyskusje o tożsamości, Lublin 2003.

Barokowi duchowni pisni z rukopysnych spiwanykiw Łemkiwsczyny, Lwów 2000.

Ukraińska barokowa duchowna pisnia, Warszawa-Kyjiw 1994.

Dwanadziat’ polských esejiw, Kijów 2001. [redaktor, autor wstępu i not o autorach]

Rybo-wino-kur: Antologia literatury ukraińskiej ostatnich dwudziestu lat, Warszawa 1994. [tłumacz, redaktor, autor wyboru, wstępu, bibliografii i not o autorach].

Książki współautorskie:

Bunt pokolenia. Rozmowy z intelektualistami ukraińskimi, Lublin 2000 [wspólnie z B. Berdychowską]; przekład ukraiński: *Bunt pokolinnia. Rozmowy z intelektualamy*, Kyjiw 2004.

Wiedzmy, czarty i święci Huculszczyny. Mity i legendy, Warszawa 1998. [współtłumacz, autor wyboru, wstępu i komentarzy]

Prolog, nie epilog... Poezja ukraińska w polskich przekładach. Pierwsza połowa XX wieku, Warszawa 2002. [wstęp oraz noty O. Hnatiuk, redakcja wspólnie z K. Kotyńską]

Stepowa legenda. Antologia ukraińskiej małej formy prozatorskiej lat 1890–1930, Warszawa 2001. [wstęp i wybór O. Hnatiuk; redakcja wspólnie z L. Szost]

Redakcja naukowa:

Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej, Warszawa 2002. [wspólnie z K. Kotyńską] [wydanie CD]

Bibliografia ukraińskiej problematyki kulturalnej na łamach międzywojennej prasy polskiej [www.ispan.waw.pl/pracownie/pracluk/BPU.html] [wspólnie z K. Kotyńską]

Przekłady z literatury pięknej i naukowej:

- Andruchowycz Jurij, *Ostatnie terytorium. Eseje o Ukrainie*, Wołowiec 2002. [wspólnie z K. Kotyńską i L. Stefanowską]
- Andruchowycz Jurij, *Perwersja*, Wołowiec 2003. [wspólnie z R. Rusnak]
- Andruchowycz Jurij, *Rekreacje*, Izabelin 1994, II wyd. – 1996.
- Andruchowycz Jurij, *Erz-herz-perc. Eseje*, Warszawa-Izabelin 1996.
- Izdryk Jurij, *Wozzeck*, Warszawa 1997. [wspólnie z L. Stefanowską]
- Jakowlenko Natalia, *Historia Ukrainy. Od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*, Lublin 2000. [wspólnie z K. Kotyńską]
- Hołoborod'ko Wasyl, *Ikar na motylich skrzydłach*, Izabelin 1995. [redakcja; przekłady wierszy m.in.: O. Hnatiuk, A. Korniejenko, B. Nazaruk i in.]
- Kałyneć Ihor, *Podsumowując milczenie*, Izabelin 1995. [redakcja; przekłady wierszy m.in. O. Hnatiuk, J. Litwiniuk, W. Woroszyński i in.]
- Riabczuk Mykoła, *Od Małorosji do Ukrainy*, oprac. B. Berdychowska, Kraków 2002. [wspólnie z K. Kotyńską]

Mariola Jakubowicz – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo słowiańskie; zwłaszcza: leksyka prasłowiańska, etymologia języków słowiańskich, kontakty języków słowiańskich z językami niesłowiańskimi (rumuński, albański, węgierski), języki bałkańskiej ligi językowej.

Książki współautorskie:

Słownik prasłowiański, oprac. przez zespół Instytutu Sławistyki PAN pod red. F. Śląskiego, t. VII, Wrocław 1995, t. VIII, Wrocław 2001.

Lucyna Agnieszka Jankowiak – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie; zwłaszcza: geneza zasobu leksykalnego polszczyzny; początki kształtowania się stylu naukowego oraz terminologii naukowej, zwłaszcza medycznej; leksykografia gwarowa.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego

Książki autorskie:

Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne we współczesnej polszczyźnie ogólnej (na podstawie „Słownika prasłowiańskiego” t. 1–7), Warszawa 1997.

Krzysztof Kowalewski – dr, historyk.

Obszary badań naukowych: mediewistyka; zwłaszcza: historia społeczna i prawna średniowiecznych Czech; specyfika i rozwój czeskiej tożsamości etnicznej, religijnej i kulturowej w średniowieczu.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- sekretarz Komisji dziejów Czech i stosunków polsko-czeskich Komitetu Nauk Historycznych PAN

Dorota Leśniewska – dr, historyk.

Obszary badań naukowych: wczesna historia Słowiańszczyzny, historia historiografii; zwłaszcza: średniowieczna historia Czech, w tym kult świętych w świetle kalendarzy (Kodeks Gertrudy); obraz kolonizacji niemieckiej i na prawie niemieckim w historiografii ziem czeskich; rozwój historiografii na ziemiach czeskich w XIX i XX wieku.

Książki autorskie:

Kolonizacja niemiecka i na prawie niemieckim w średniowiecznych Czechach i na Morawach w świetle historiografii, Poznań – Marburg 2003.

Książki współautorskie:

Modlitwy księżnej Gertrudy z Psalterza Egberta z Kalendarzem, wyd. M.M. Malewicz, B. Kürbis, oprac. B. Kürbis przy współpracy D. Leśniewskiej, P. Stróżyka, Kraków 2002. [seria Monumenta Sacra Polonorum t. 2].

Arleta Łuczak – dr, językoznawca, filolog klasyczny.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo; zwłaszcza: problematyka szesnastowiecznych polskich przekładów Biblii, studia komparatystyczne z zakresu przekładu Biblii, polsko-łacińska leksykografia XVI wieku.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Komisja Sławistyczna Oddziału PAN w Poznaniu

Książki współautorskie:

Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy – wersja polsko-łacińska, cz. I (A–G), Warszawa 1999, cz. II (H–M) (2003).

Lilla Moroz-Grzelak – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: literatura serbska i macedońska, ze szczególnym uwzględnieniem roli mitu Aleksandra Wielkiego we współczesnej literaturze i kulturze macedońskiej oraz mistyfikacji literackich Słowiańszczyzny.

Książki autorskie:

Aleksander Wielki a macedońska idea narodowa. Słowiańskie losy postaci antycznej, Warszawa 2004.

Książki współautorskie:

Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000. Słowiańszczyzna zachodnia i południowa, Instytut Sławistyki PAN, Instytut Filologii Słowiańskiej UW, Warszawa 2002.

Wiesława Olbrych – dr, literaturoznawca i tłumacz.

Obszary badań naukowych: literatura rosyjska, zwłaszcza: twórczość W. Grossmana.

Książki autorskie:

Biesiedy o Wasilii Grossmanie. Po materiałach literaturnych cztienij w Gdynie i diskussii w gazietie „Litieraturnyje wiesti”, Warszawa 2002.

Książki współautorskie:

Słownik pisarzy rosyjskich, red. F. Nieuważny, Warszawa 1994.

Literatura rosyjska, red. A. Drawicz, Warszawa 1999.

Sostojawszyjsia wnie tusowki. Tworczestwo i sud`ba pisatiela Jurija Drużnikowa, Moskwa 2001.

Redakcja naukowa:

Włodzimierz Majakowski i jego czasy, Warszawa 1995.

Fienomien Jurija Drużnikowa, Warszawa-Moskwa-Riazań 2000.

Krizis ili mietamorfozy. Sud'ba romana na rubieże wiekow, Warszawa 2001.

Przekłady z literatury pięknej i naukowej:

Gendlin Leonard, Wiera Dawydowna – kochanka Stalina, Warszawa 1996.

Katarzyna Osieńska – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: historia teatru i dramatu rosyjskiego; zwłaszcza: rosyjski teatr XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem jego studyjnego nurtu (od Stanisławskiego, Meyerholda, Wachtangowa po Wasiljewa).

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

– Rada Naukowa Instytutu Sławistyki PAN (1999–2002; 2003–)

Tytuły honorowe i nagrody:

Nagroda „Literatury na Świecie” za rok 1997 dla *Leksykonu teatru rosyjskiego XX wieku* – za najlepszą książkę w dziedzinie komparatystyki i translatologii.

Książki autorskie:

Leksykon teatru rosyjskiego XX wieku, Warszawa 1997.

Studio w rosyjskiej kulturze teatralnej XX wieku. Wybrane zagadnienia, Warszawa 1997.

Klasztory i laboratoria. Rosyjskie studia teatralne: Stanisławski, Meyerhold, Sulerżycki, Wachtangow, Gdańsk 2003.

Książki współautorskie:

Historia literatury rosyjskiej XX wieku, red. A. Drawicz, Warszawa 1997, wyd. II, 2003.

Bogumił Ostrowski – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: leksyka prasłowiańska, semantyka i etymologia języków słowiańskich, regionalne i dialektalne odmiany języka (zwłaszcza gwary białoruskie okolic Grodna), polsko-białoruskie kontakty językowe.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada Naukowa Instytutu Slawistyki PAN (1996–1998, 2003–)
- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego (od 1989)

Książki współautorskie:

Słownik prasłowiański, oprac. przez zespół Instytutu Slawistyki PAN pod red. F. Sławskiego, t. VII, Wrocław 1995, VIII (2001).

Małgorzata Ostrówka – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: obecna sytuacja językowa pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego, regionalne i dialektalne odmiany języka, historyczna polszczyzna Kresów wschodnich dawnej Rzeczypospolitej.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- International Society for Dialectology and Geolinguistics (SIDG)

Książki autorskie:

Rozmówki polsko-rosyjskie, Warszawa 1998.

Łopatą do głowy, czyli gramatyka rosyjska po naszymu, Warszawa 1998.

Książki współautorskie:

Bohатыrowиче sto lat później, Warszawa 1998.

Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach północno-wschodnich, Warszawa 1999.

Kazimiera Pastusiak – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: zagadnienia dialektografii słowiańskiej, problematyka pogranicza językowego polsko-białoruskiego i polsko-ukraińskiego.

Książki współautorskie:

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, red. I. Maryniakowa, t. V (Leksyka 1), Warszawa 1995, t. VI (Leksyka 2), (1996), t. VII (Leksyka 3), (1999), t. VIII (Leksyka 4), (2002). [wykonanie części map oraz indeksu wyrazów]

Dorota Rembiszewska – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: dialektologia, zagadnienia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego, onomastyka.

Książki autorskie:

Gwary nadbużańskie mazowiecko-podlaskie, Łomża 2002.

[Uwaga: Dr Dorota Rembiszewska jest pracownikiem Instytutu Sławistyki PAN od 1 III 2003 r.]

Roman Roszko – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo słowiańskie i bałtyckie; zwłaszcza: komparatystyka językoznawcza, gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska i litewsko-polska.

Książki autorskie:

Wykładowiki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim, Warszawa 1993.

Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim (w zestawieniu z językiem polskim), Warszawa 2004.

Książki współautorskie:

Bułgarsko-polska sãpostavitelna gramatika 3. Semantičnite kategorii količestvo i stepen, svezka 1. Semantičnata kategorija količestvo, Sofia 1994.

Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, tom VI, cz. 2., Modalność imperceptywna, Warszawa 1997.

Zofia Rudnik-Karwatowa – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; informacja naukowa; zwłaszcza: procesy zachodzące na gruncie współczesnych języków słowiańskich, przede wszystkim tendencje rozwojowe w słowotwórstwie; języki informacyjno-wyszukiawcze.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

– Przewodnicząca Komisji Bibliografii Lingwistycznej Międzynarodowego Komitetu Słowistów

- Sekretarz Naukowy Komitetu Słowianoznawstwa PAN
- Sekretarz Językowej Komisji Sławistycznej Wydziału I Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
- członek Polskiego Towarzystwa Językoznawczego
- Sekretarz Redakcji rocznika „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” t. 23 (1985) – t. 30 (1993)

Książki autorskie:

Formacje iteratywne w języku staroruskim XI–XVII wieku, Wrocław 1982.

Książki współautorskie:

Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego, Warszawa 1999.

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za lata 1992–1997, Warszawa 1995–2003 [opracowanie autorskie wspólnie z zespołem 7 tomów]:

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1992, Warszawa 1995;

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992 [Cz. 1], oprac. przez zespół w składzie: M. Kornacka, Z. Rudnik-Karwatowa, I. Suchocka i H. Karpińska przy współudziale sławistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych., Warszawa 1996.

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992 [Cz. 2], oprac. przez zespół w składzie: M. Kornacka, Z. Rudnik-Karwatowa, I. Suchocka i H. Karpińska przy współudziale sławistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa 1996.

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1994 z uzupełnieniami za lata 1992–1993, oprac. przez zespół w składzie: H. Karpińska, M. Kornacka, Z. Mikos, Z. Rudnik-Karwatowa i V. Stamenković przy współudziale sławistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa 1997.

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1995 z uzupełnieniami za lata 1992–1994, opracowali: H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, Z. Mikos przy współudziale sławistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa 1999.

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1996 z uzupełnieniami za lata 1992–1995, opracowali: H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, M. Malinowska i Z. Mikos przy współudziale sławistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa 2001.

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1997 z uzupełnieniami za lata 1992–1996, opracowali: H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, M. Malinowska i Z. Mikos przy współudziale sławistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa 2003.

Redakcja naukowa:

Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich, Warszawa 1992. [wspólnie z H. Bieličovą i G. Nieščimienko]

Tieoreticzeskije i metodologiczeskije problemy sopostavitel'no izuczenija slawjanskich jazykov. – Moskwa 1994. [wspólnie z H. Bieličovą i G. Nieščimienko]

Informatyżacja bibliografii sławistycznej. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Warszawa, 6–7 grudnia 1994, Warszawa 1995.

Z polskich studiów sławistycznych, seria 10: *Językoznawstwo*, Warszawa 2002. [wspólnie z H. Popowską-Taborską, J. Ruskiem i J. Siatkowskim – red. naczelnym].

Procesy innowacyjne w językach słowiańskich, Warszawa 2003.

Władysław Sędzik – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: leksyka prasłowiańska i historia leksyki słowiańskiej, dzieje Słowian w świetle leksyki, terytorialne (regionalne i dialektalne) odmiany języka serbskiego i chorwackiego, komparatystryka językoznawcza.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Polskie Towarzystwo Językoznawcze (1988–1991 sekretarz Zarządu Głównego)
- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego
- Komisja Słowianoznawstwa O/PAN w Krakowie
- Komisja Językoznawstwa O/PAN w Krakowie (od 1984 sekretarz techniczny, od 1991 również sekretarz naukowy)
- sekretarz redakcji *Rocznika Sławistycznego*
- sekretarz Komitetu Redakcyjnego serii *Prace Komisji Językoznawstwa O/PAN w Krakowie*
- redaktor *Sprawozdań z Posiedzeń Komisji Naukowych Oddziału PAN w Krakowie*

Książki autorskie:

Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne. Użytki rolne, Wrocław 1977.

Książki współautorskie:

Słownik prasłowiański, oprac. przez zespół Instytutu Sławistyki PAN pod red. F. Sławskiego, t. I–VIII, Wrocław 1974–2001.

Redakcja naukowa:

Studia z dialektologii polskiej i słowiańskiej, Warszawa 1992. [wspólnie z W. Borysiem]

Lidia Stefanowska – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: literatura ukraińska, polska i rosyjska; zwłaszcza wiek XX oraz polsko-ukraińskie i ukraińsko-rosyjskie związki kulturalne.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- American Association for the Advanced of Slavic Studies (AAASS)
- członek stowarzyszenia (“A fellow”) Instytutu Ukraińskiego przy Uniwersytecie Harvarda (Harvard Ukrainian Research Institute), Cambridge, USA

Redakcja naukowa:

Cz. Miłosz „Rodzinna Europa”, Lwów 2004. [ukraiński przekład książki]

Przekłady z literatury pięknej:

Cz. Miłosz, *Rodynna Jewropa*, Lwów 2004. [z jęz. polskiego]

T. Prochaśko, *Inne dni Anny*, Wołowiec 2001. [z jęz. ukraińskiego]

J. Andruchowycz, A. Stasiuk, *Moja Europa. Dwa eseje o Europie zwanej Środkową*, Wołowiec 2000. [z jęz. ukraińskiego]

J. Andruchowycz, *Ostatnie terytorium. Esej o Ukrainie*, Wołowiec 2002. [z jęz. ukraińskiego]

J. Izdryk, *Wozzeck*, Warszawa 1998. [z jęz. ukraińskiego]

J. Pozajak, „Dekada Literacka”, 30 VI 1995, nr 4 (106), Rok V. [wybrane wiersze] [z jęz. ukraińskiego]

W. Hołoborodko, *Wybrane wiersze*, Warszawa 1995. [z jęz. ukraińskiego]

- W. Neborak, J. Pozajak, „Więź”, X 1996, nr 10 (456). [wybrane wiersze] [z jęz. ukraińskiego]
- W. Hołoborodko, „Tygodnik Powszechny”, 7 VIII 1994, nr 32. [wybrane wiersze] [z jęz. ukraińskiego]
- Seria esejów Stanisława Barańczaka przedstawiająca sylwetki takich pisarzy i poetów jak: Peter Nadas, Zbigniew Herbert, Stanisław Lem, „Gazeta Wyborcza” 2000. [z jęz. angielskiego]
- S. Boym, *Nostalgia i postkomunistyczna pamięć*, [w:] *Nostalgia. Eseje o tęsknocie za komunizmem*, Wołowiec 2002. [z jęz. angielskiego]

Michał Stefański – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: literatura czeska i polska XX w., zwłaszcza: dzieje czeskiej krytyki literackiej od czasów modernizmu po okres dwudziestolecia międzywojennego, zagadnienia języka poetyckiego, zjawiska komunikacji literackiej, problemy czeskiej i polskiej wiedzy o literaturze w świetle głównych tendencji współczesnego literaturoznawstwa.

Książki współautorskie:

Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000. Słowiańszczyzna zachodnia i południowa, Warszawa 2002.

Jolanta Sujecka – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: literatura i kultura Bałkanów; zwłaszcza: problematyka pamięci i tożsamości narodowej oraz kulturowej na Bałkanach, kwestie tradycji spornej na Bałkanach (przede wszystkim na pograniczu bułgarsko-macedońskim).

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada Programowa czasopisma naukowego „Književen Svet” wychodzącego do końca 2002 r. w Skopju
- Komitet Redakcyjny „Studia Litteraria Polono-Slavica”
- Komitet Redakcyjny „Slavia Meridionalis”

Książki autorskie:

Obraz wielkiej przemiany w poezji bułgarskiej (1918–1925), Warszawa 1996.
Ikona domu, Warszawa 2001.

Redakcja naukowa:

The national idea as a research problem, Warszawa 2002.

Jerzy Szokalski – dr, literaturoznawca, tłumacz.

Obszary badań naukowych: historia literatury rosyjskiej; zwłaszcza: twórczość poetów rosyjskich – Jesienina, Klujewa, Majakowskiego, oraz ormiańskich (Czarenca); krytyka przekładu.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Międzynarodowy Komitet Jesieninowski
- Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
- Komitet Redakcyjny serii „Slavica”

Książki autorskie:

Czas w poezji Jesienina, Warszawa 1995.

Książki współautorskie:

Historia literatury rosyjskiej XX wieku pod red. A. Drawicza, Warszawa 1997.

Redakcja naukowa:

Włodzimierz Majakowski i jego czasy, Warszawa 1995. [wspólnie z W. Olbrych]
W kręgu Jesienina, Warszawa 2002.

Przekłady naukowe:

NKWD o polskim podziemiu 1944–1948. Konspiracja polska na Nowogródzczyźnie i Grodzieńszczyźnie, oprac. A. Chmielarz, K. Krajewski, T. Łabuszewski, H. Piskunowicz, redakcja nauk. T. Strzembosz, tłum. z ros. Romuald Niedzielko i Jerzy Szokalski, Warszawa 1997.

Przekłady poetyckie:

Wahe Poghosjan, *Śnieg jest ciepły*, tłum. [z jęz. ormiańskiego], „Nowa Wieś” 1980, nr 49.

Petros Durjan, *Szemranie*; Misak Mecarenc, *Pieśń miłosna (Noc taka słodka, noc rozkosznych dreszczy...; Pieśń poranna; Pszczoły; W cieniu akacyj; Sibil, Ideał* [wiersze], [w:] *Poezja armeńska. Antologia*, red. A. Szymański, P. Kuncewicz, Łódź 1984.

- Parujr Sewak, *Podróż wstecz; Wytwórca zabawek* [wiersze], tłum. [z jęz. ormiańskiego] [w:] Parujr Sewak, *Muśnięcie chwili*, red. A. Sarachanowa, wybór I. Sikirycki, posłowie F. Nieuważny, Kraków 1987.
- Jeghisze Czarenc, *Siostrze, to agonia twoich warg, łagodną...; Połóż palce dziewicze na moje oczy...; Widziałaś tysiąc i jedną ranę – i ujrzysz jeszcze...; To, co dobre, wciąż wre i goreje...; Znów sam na sam ze sobą stoję jak ogłuszony...; Zerwał się wiatr...* [wiersze], tłum. z jęz. ormiańskiego, „Literatura na Świecie” 1988, nr 3 (200).
- Амо Саһьян [Намо Sahian] *Куда ни глянешь...; Омар Хаййам*, перевел с армянского [на русский] Ежи Шокальский, «Армянский перелук» [Москва], 2000, № 1, с. 64.
- Olžas Sulejmenow, *Noce sierpnia...* Nowella Matwiejewa, *Dusza rzeczy* [w:] *Okno otwarte na sad* [antologia przekładów z poezji sowieckiej], Warszawa 1978.

Grażyna Szwat-Gyłybowa – dr, literaturoznawca.

Obszary badań naukowych: problematyka kulturowa na Bałkanach, kwestie bułgarskiej tradycji i mitologii narodowej oraz historia ruchów religijnych, ze szczególnym uwzględnieniem roli bogomilstwa w bułgarskiej tradycji kulturowej.

Członkostwo w polskich i zagranicznych gremiach naukowych:

- Rada Wydziału Polonistyki UW
- Zespół redakcyjny czasopisma „Slavia Meridionalis” oraz serii wydawniczej „Literatura na pograniczach”

Książki autorskie:

W kręgu bułgarskiej groteski (o twórczości Jordana Radiczkowa), Warszawa 1991.

Redakcja naukowa:

Kultura – Język – Komunikacja. Problemy globalizacji i kultur narodowych, Warszawa 2001. [wspólnie z A. Z. Makowieckim]

Przekłady z literatury pięknej i naukowej:

B. Papazow, *Nadeżda*, „Dialog” 8/1987.

A. Żeljazkowa, *O rzetelności niektórych źródeł historycznych*, „Obóz” 18/ 1990.

Ż. Żelew, „Faszyzm”, czyli *biografia pewnej książki*, „Obóz” 19/1990.

Elżbieta Wrocławska – dr, językoznawca.

Obszary badań naukowych: językoznawstwo polskie i słowiańskie; zwłaszcza: odmiany terytorialne języka polskiego, socjolingwistyczne aspekty języków mniejszości i grup etnicznych, historia i rozwój języka chorwackiego oraz języków łużyckich.

Członkostwo w krajowych i zagranicznych gremiach naukowych:

- Łużyckie Towarzystwo Naukowe „Maćica Serbska” – Niemcy – Budyšin/Bautzen;
- Polskie Towarzystwo Językoznawcze

Książki autorskie:

Słowotwórstwo rzeczowników w sztukawskich tekstach XVI–XVII w. z Dubrownika, Wrocław 1988.

Książki współautorskie:

Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, t. V–XV, Wrocław 1968–1978. [autorstwo części map i tekstu]

Redakcja naukowa:

Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych, Warszawa 1994.

Z historii języków łużyckich, Warszawa 1996. [wspólnie z Helmutem Faską]

Języki łużyckie szkiełkiem i okiem widziane, Zeszyty Łużyckie 25, Warszawa 1998. [tom poświęcony Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów w Krakowie]

Studia łużyckie i polsko-łużyckie, Zeszyty Łużyckie 31, Warszawa 2000 (tom poświęcony Jubileuszowi siedemdziesięciolecia prof. Ewy Siatkowskiej).

Języki mniejszości i języki regionalne, Warszawa 2003. [wspólnie z Jadwigą Zieniukową]

Oprac: *Olga Gronowska*

Statutowe tematy badawcze prowadzone w Instytucie Sławistyki PAN

I. Badania językoznawcze

1. Prace historycznojęzykowe

a) Leksykony

- Słownik prasłowiański
- Etymologiczny słownik kaszubski
- Słownik gwarowy tzw. Słowińców kaszubskich
- Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy

b) Badania historii zewnętrznej i wewnętrznej języków słowiańskich

- Słowiańskie przekłady Biblii
- Przegląd językowych zabytków kaszubskich
- Dialekty kaszubskie w świetle dziewiętnastowiecznych materiałów archiwalnych
- Język polski na Białorusi radzieckiej w okresie międzywojennym
- Procesy innowacyjne w językach słowiańskich
- Prywatny język Elizy Orzeszkowej na tle polszczyzny XIX wieku
- Język łużycki jako język mniejszości w okresie standaryzacji

2. Językowy obraz regionów i pogranicz

- Polszczyzna regionalna Pomorza
- Językowy obraz świata na pograniczu polsko-czesko-słowackim
- Języki regionalne i mniejszościowe w Europie środkowej (kaszubszczyzna)
- Leksyka gwarowa Podlasia, Suwalszczyzny i północno-wschodniego Mazowsza
- Słownik współczesnej mówionej polszczyzny północnokresowej
- Leksyka wschodniosłowiańska Białostocczyzny

3. Językoznawstwo synchroniczne

- Badania konfrontatywne języków słowiańskich i niesłowiańskich (gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska; gramatyka konfrontatywna litewsko-polska)
- Badania kognitywne (gramatyka kognitywna bułgarsko-francusko-polska)
- Semantyka a konfrontacja językowa
- Socjolingwistyczny obraz inteligencji łużyckiej i chorwackiej (badania paralelne)
- Funkcje semantyczno-składniowe przypadków słowiańskich w ujęciu kognitywnym
- Socjologia języka (na materiale współczesnej polszczyzny)

4. Onomastyka

- Historia nazwisk polskich
- Toponimia słowiańska: nazwy terenowe Pomorza Zachodniego
- Hydronimia: nazwy rzek prawobrzeżnego Mazowsza

II. Badania nad literaturą, kulturą i sztuką

1. Tematy ogólne i teoretyczne

- Poetyka dzieła literackiego. Instrumenty lektury
- Mity i mitologemika w literaturze, kulturze i sztuce

2. Literatury słowiańskie

- Mistyfikacje literackie Słowiańszczyzny
- Białoruskie życie religijne i kulturalne w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce
- Wizerunek sąsiadów: Polska i Polacy w literaturze i publicystyce ukraińskiej. Ukraina i Ukraińcy w literaturze i publicystyce polskiej
- Polskie emigracyjne środowisko twórcze w Moskwie po rewolucji: Zygmunt Krzyżanowski
- Poezja „nowochłopska” w Rosji XX w.

3. Pogranicza literatury i sztuki oraz teatrologia

- Literatura i sztuka. Malarstwo rosyjskie w panoramie kultury europejskiej
- Studia i laboratoria teatralne w Rosji

III. Badania etnologiczne

1. Stereotypy narodowe

- Leksykon stereotypów słowiańskich
- Leksykon tradycji bułgarskiej

2. Problematyka tożsamości i identyfikacji narodowej z uwzględnieniem pogranicz kulturowych

- Idea narodowa jako problem badawczy
- Etnosocjologia Józefa Obrębskiego...
- Rodzina, tożsamość, język. Metody badania przeszłości na pograniczu słowiańsko-bałtyckim
- Miejsce bogomilstwa w bułgarskiej świadomości
- Kształtowanie się czeskiej świadomości narodowej: antologia tekstów źródłowych
- Tożsamość Macedończyków i Bułgarów w XX w.
- Słownik miejsc pamięci zbiorowej – Bałkany słowiańskie

IV. Badania nad wczesną historią Słowian

1. Leksykony i monografie

- Wczesna Słowiańszczyzna. Przewodnik po dziejach i literaturze przedmiotu
- The World of the Slavs in the Early Middle Ages. The Lexicon
- Dzieje królestwa czeskiego. Średniowiecze i epoka nowożytna

2. Źródła

- Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian (seria grecka i seria łacińska)

V. Bibliografia i informacja naukowa

- Bibliografia światowej sławistyki
- Bibliografia czasopism okresu międzywojennego
- Metodologia nowoczesnej informacji naukowej

**Wykaz projektów badawczych („grantów”)
realizowanych w Instytucie Slawistyki PAN
od 1993 roku**

1. *Polski język familijny* (grant indywidualny)

Prof. dr hab. Kwiryna Handke

okres realizacji: **1991 – 1993**

rezultat: (książka) K.Handke, *Polski język familijny*, Warszawa 1995

2. *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich*

kierownik: **doc. dr hab. Iryda Grek-Pabisowa**

okres realizacji: **1992 – 1995**

rezultat: (książka) praca zbiorowa pod red. I. Grek-Pabisowej, *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich*, Warszawa 1997

3. *Historia literatury rosyjskiej XX wieku. Próba syntezy*

kierownik: **doc. dr hab. Andrzej Drawicz**

okres realizacji: **1993 – 1995**

rezultat: (książka) praca zbiorowa pod red. A. Drawicza, *Historia literatury rosyjskiej XX wieku. Próba syntezy*, Warszawa 1997

4. *Słownik łemkowski*

kierownik: **prof. Janusz Rieger**

okres realizacji: **1993 – 1995**

rezultat: etap I: zebranie materiału podstawowego (baza danych)

5. *Fenomen piśmiennictwa łagrowego*

wykonawca: **dr Helena Owsiany**

okres realizacji: **1993 – 1995**

rezultat: (książka) H. Owsiany, *Paradoksy Sołowieckiego piekła*, Lublin 1995

6. *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria grecka – źródła do końca XII wieku*

kierownik: **doc. dr hab. Jan Leśny, dr Wincenty Swoboda**

okres realizacji: **1993 – 1995**

rezultat: (książki) pod red. A. Brzóstkowskiej, W. Swobody, *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, Seria grecka*, z. 3 i z. 4, Warszawa 1995 i 1997

7. *Graduate Studies in Polish Philology for (Young) Eastern European Professors* (w ramach Programu Wspierania Szkolnictwa Wyższego HESP Fundacji S. Batorego).

kierownik i wykonawca: **prof. dr hab. Janusz Rieger**

okres realizacji: **1993 – 1995**

8. *Biblia po polsku od średniowiecza po dzień dzisiejszy (synteza dziejów polskich przekładów biblijnych)*

wykonawca: **prof. dr hab. Irena Kwilecka**

okres realizacji: **1995 – 1998**

rezultat: przygotowywana książka

9. *Encyklopedia polskich nazw własnych*

kierownik: **prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko**

okres realizacji: **1995 – 1997**

rezultat: (książka) praca zbiorowa pod redakcją E. Rzetelskiej-Feleszko, *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa – Kraków 1998

10. *Próba opisu socjolingwistycznego i strukturalnego (ze szczególnym uwzględnieniem morfologii rzeczownika) gwary wyspowej polskiej w kontakcie z językiem ukraińskim – na przykładzie gwary Oleszkowców* (grant promotorski)

wykonawca: **mgr Iwona Cechosz**

okres realizacji: **1995 – 1997**

rezultat: doktorat obroniony

11. *Funkcje czasowe i przestrzenne prefiksów czasownikowych w językach północno-zachodniosłowiańskich* (grant promotorski)

wykonawca: **mgr Agnieszka Wyszomirska**

okres realizacji: **1995 – 1997**

rezultat: doktorat nie obroniony

12. *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. II (D–J) ; t. III (K–O)

kierownik: **prof. dr hab. Hanna Taborska**

okres realizacji: **1996 – 1998**

rezultat: (książki) W. Boryś, H. Taborska, „*Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*”, t. II (D–J), Warszawa 1997, t. III (K–O), Warszawa 1999

13. *Problematyka językowa Śląska Cieszyńskiego po obu stronach Olzy – historia i współczesność* (grant indywidualny)

wykonawca: **doc. dr hab. Zbigniew Greń**

okres realizacji: **1996 – 1998**

rezultat: (książka) Z. Greń, *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*, Warszawa 2000

14. *Zesłańcy polscy na Wyspach Sołowieckich. W świetle relacji, listów i dokumentów*

wykonawca: **dr Helena Owsiany**

okres realizacji: **1996 – 1998**

rezultat: (książka) H. Owsiany, *Polacy w łagrach rosyjskiej północy. W świetle relacji, listów i dokumentów*, Warszawa 2000

15. *Próba modelu opisu językowego i socjolingwistycznego polskiej gwary wyspowej w otoczeniu ukraińskim ze szczególnym uwzględnieniem morfologii czasownika na przykładzie wsi Zielona w rejonie wołoczyńskim* (grant promotorski)

wykonawca: **mgr Ewa Dziegiel**

okres realizacji: **1996 – 1997**

rezultat: doktorat obroniony

16. *Geneza nazw emocji negatywnych w językach słowiańskich* (grant promotorski)

wykonawca: **mgr Mariola Jakubowicz**

okres realizacji: **1996 – 1997**

rezultat: doktorat obroniony

17. *Historia wschodniosłowiańskich przymiotników derywowanych od tematów na -f-* (grant promotorski)

wykonawca: **mgr Bogumił Ostrowski**

okres realizacji: **1996 – 1997**

rezultat: doktorat obroniony

18. *Ikona domu*

wykonawca: **dr Jolanta Sujecka** (grant zagraniczny – Individual Research Support Scheme Grant, stypendium) Centralnego Europejskiego Uniwersytetu w Pradze
okres realizacji: **1996 – 1999**

rezultat: (książka) Jolanta Sujecka, *Ikona domu*, Warszawa 2001

19. *Mniejszość polska na Litwie kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*

wykonawca: **dr Anna Zielińska** (grant zagraniczny – The Research Support Scheme, Fundacja Sorosa)

okres realizacji: **1998 – 2000**

rezultat: (książka) Anna Zielińska, *Polska mniejszość na Litwie kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2002

20. *Słownictwo tekstów Stefana Żeromskiego*

kierownik: **prof. dr hab. Kwiryna Handke**;
główni wykonawcy (zob. niżej autorzy tomów)

okres realizacji: **1997 – 2000**

rezultat: siedem książek pod wspólnym tytułem: *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*:

tom 1. Kwiryna Handke, *Tom wstępny*

tom 2. Katarzyna Sobolewska, *Przestrzeń*

tom 3. Elżbieta Sękowska, *Dom*

tom 4. Barbara Bartnicka, *Świat dźwięków*

tom 5. Kwiryna Handke, *Świat barw*

tom 6. Ryszard Handke, *Walka, wojna, wojskowość*

tom 7. Henryka Sędziak, *Myśl i mowa*

21. *Przygotowanie filologicznej edycji cerkiewnoślowiańskiego euchologium XIV-XV wieku – rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej nr 932*

kierownik: **prof. dr hab. Leszek Moszyński**

okres realizacji: **1998 – 2000**

rezultat: kartoteka

22. *The World of the Slavs in the Early Middle Ages. The Lexicon*

kierownik: **prof. dr hab. Andrzej Wędzki**

okres realizacji: **1998 – 2000**

rezultat: przygotowywana książka

23. *Współczesna polszczyzna mówiona na Łotwie* (grant promotorski)

wykonawca: **mgr Małgorzata Ostrówka**

okres realizacji: **1998 – 2000**

rezultat: doktorat obroniony

24. *Historia nazwisk polskich*, t. II

kierownik: **prof. dr hab. Zofia Kaleta**

okres realizacji: **2000 – 2003**

rezultat: przygotowywana książka

25. *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. IV (P–S)

kierownik: **prof. dr hab. Hanna Taborska**

okres realizacji: **2000 – 2002**

rezultat: (książka) W. Boryś, H. Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. IV (P–S), Warszawa 2002

26. *Tradycja i współczesność w językowym i kulturowym obrazie świata na Śląsku Cieszyńskim*

kierownik: **prof. dr hab. Zbigniew Greń**

okres realizacji: **2001 – 2004**

rezultat: przygotowywana książka

27. *Polacy w więzieniach, łagrach i na zesłaniach w ZSRR. Korespondencja z delegaturą Polskiego Czerwonego Krzyża w Moskwie 1920–1937*

kierownik: **dr Helena Owsiany** (po śmierci H. Owsiany grant kontynuuje – **prof. dr hab. Irena Maryniakowa**)

okres realizacji: **2001 – 2004**

rezultat: przygotowywana książka

28. *Słownictwo tekstów Stefana Żeromskiego (kontynuacja)*

kierownik: **prof. dr hab. Kwiryna Handke**

główni wykonawcy: **B. Bartnicka, S. Cygan, M. Czachorowska, M. Gabryś, K. Handke, R. Handke, M. Olszewska, K. Sobolewska** (autorzy przygotowywanych tomów)

okres realizacji: **2002 – 2005**

rezultat: przygotowywane 8 tomów autorskich

29. *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. V (Ś-Ż)

kierownik: **prof. dr hab. Hanna Taborska**

okres realizacji: **2004 – 2006**

rezultat: przygotowywany kolejny tom Słownika

Przyg. Piotr Głogowski, Iwona Tomaszewska

Współpraca naukowa
Instytutu Sławistyki z ośrodkami zagranicznymi
(1996 – 2004)

Belgia

Uniwersytet Katolicki w Leuven

Uniwersytet Powszechny w Brukseli

Białoruś

Instytut Językoznawstwa im. J. Kołasa NANB w Mińsku

Instytut Literatury im. Janki Kupały NANB w Mińsku

Uniwersytet w Grodnie

Bułgaria

Centrum Cyrylometodiańskie BAN w Sofii

Instytut Języka Bułgarskiego BAN w Sofii

Instytut Folkloru BAN w Sofii

Instytut Literatury BAN w Sofii

Uniwersytet w Sofii

Uniwersytet w Szumenie

Chorwacja

Departament Literatury ChANSz,

Instytut Języka ChANSz

Instytut Etnologii i Folkloru Chorwackiej Akademii Nauk i Sztuk w Zagrzebiu

Instytut Filozofii – Uniwersytet w Zagrzebiu

Zakład Języka Chorwackiego Filologii Chorwackiej w Zagrzebiu

Czechy

Instytut Języka Czeskiego CzAN w Pradze

Instytut Literatury CzAN w Pradze

Uniwersytet Karola w Pradze

Estonia

Rosyjskie Centrum Badawcze przy Federacji Towarzystw Słowiańskich
Estonii
Uniwersytet w Tartu, Ülikool

Finlandia

Szwedzki Uniwersytet Abo Akademii w Turku

Francja

CNRS, Laboratoire de Linguistique Formelle
Université de Paris IV Sorbonne

Holandia

Uniwersytet w Leiden
Uniwersytet w Getyndze

Kanada

Canadian Institute of Ukrainian Studies, Edmonton

Litwa

Instytut Języka Litewskiego ŁAN w Wilnie
Instytut Literatury ŁAN w Wilnie
Uniwersytet w Wilnie

Łotwa

Instytut Języka Łotewskiego ŁAN w Rydze
Instytut Literatury ŁAN w Rydze

Macedonia

Instytut Języka Macedońskiego „Krstе Misirkov”
Wydział Językoznawstwa i Nauki o Literaturze MANU w Skopje

Niemcy

Instytut Języka Niemieckiego w Manheim
Instytut Serbołużycki w Budziszynie
Instytut Serbołużycki w Chociebużu
Instytut Sławistyki Uniwersytetu w Dreźnie

Uniwersytet w Getyndze
Uniwersytet w Monachium
Uniwersytet we Frankfurcie
Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Konstancji

Rosja

Instytut Języka Rosyjskiego w Moskwie
Instytut Literatury Światowej (IMLI) w Moskwie
Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki RAN w Moskwie
Uniwersytet w Permie
Uniwersytet w Sankt-Petersburgu

Serbia i Czarnogóra

Instytut Języka Serbskiego Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk w Belgradzie
Uniwersytet w Belgradzie

Słowacja

Instytut Językoznawstwa L. Štúra SAN w Bratysławie
Uniwersytet w Preszowie

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

The Belarusian Institute of Arts and Sciences, Nowy Jork

Szwajcaria

Uniwersytet w Genewie

Ukraina

Instytut Literatury im. T.H. Szewczenki ANU w Kijowie
Instytut Języka Ukraińskiego ANU w Kijowie
Instytut Ukrainoznawstwa NANU we Lwowie
Uniwersytet w Kijowie
Uniwersytet w Odessie
Uniwersytet w Użhorodzie

Węgry

Eötvös Kollégium Uniwersytetu w Budapeszcie

Włochy

Uniwersytet w Mediolanie

Uniwersytet w Bergamo

Uniwersytet w Trieście

Przyg. Longin Graczyk, Iwona Tomaszewska

**Konferencje naukowe zorganizowane
przez Instytut Sławistyki PAN
(1986–2004)**

1989

1. Konferencja polsko-bułgarskiej gramatyki, Sofia–Warszawa, 8–13. V. 1989.
2. Język albański w kontekście bałkańskim ze szczególnym uwzględnieniem kontaktów albańsko-słowiańskich. Międzynarodowa konferencja naukowa, 6–11. IX. 1989.
3. Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim, 12–16. IX. 1989.

1990

4. Międzynarodowa konferencja poświęcona twórczości Karola Čapka w setną rocznicę jego urodzin, 30. IX – 4. X. 1990.
5. Procesy rozwojowe w językach słowiańskich. V międzynarodowa konferencja poświęcona pamięci profesora Zdzisława Stiebera, Warszawa, 3–5. X. 1990.

1991

6. Polszczyzna regionalna Pomorza (5), Wejherowo 24–26. IX. 1991.
7. Nowe czasy, nowe problemy. Literatura rosyjska XX w., Zaborów 24–26. IX. 1991.
8. Słowińcy – metody pracy nad słownikiem słowińskim, październik 1991.
9. VI Międzynarodowa Konferencja Językoznawstwa Słowiańskiego i Romańskiego, Kraków 28. IX. – 2. X. 1991. (współorganizacja)
10. Najstarsze druki staro-cerkiewno-słowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej. Międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków 7–10. XI. 1991. (współorganizacja)
11. Konfrontatywna gramatyka bułgarsko-polska. 10–15. XII. 1991.

1992

12. Grupy staroobrzędowców rosyjskich w Europie i Ameryce, rola ich tradycji w kulturze narodów, Ciechanowiec 9–14. IX. 1992.

13. Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych. Cykliczna konferencja z zakresu językoznawstwa porównawczego, Warszawa 20–22. X. 1992.
14. The Balkansprachbund Revisited – New Approaches to Balkan Linguistics. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 25–27. XI. 1992.
15. Język polski na Ukrainie, Warszawa 28–29. XI. 1992.
16. Regionalność – pojęcie i rzeczywistość. Konferencja interdyscyplinarna, Warszawa 17–19. XI. 1992.

1993

17. Semantyka a konfrontacja językowa. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 20–23. V. 1993.
18. Włodzimierz Majakowski i jego czasy. Międzynarodowa konferencja naukowa, Zaborów 28–30. IX. 1993.
19. Sławistyka literacka na rozdrożu, Warszawa 15–16. X. 1993.
20. Polszczyzna regionalna Pomorza (6), Jastrzębia Góra 22–24. X. 1993.

1994

21. IX Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna. Syntezy antroponimiczne i antroponimia obszarów pogranicznych, Warszawa 6–8. IX. 1994.
22. Słowiańskie Pomorze Nadbałtyckie – język, kultura, sąsiedztwo językowe, Warszawa 18–21. X. 1994.
23. Literatura polska i ukraińska XIX i XX wieku – wspólnota trudnych doświadczeń, Warszawa 7–9. XI. 1994.
24. Informatyzacja sławistycznej bazy bibliograficznej i włączenie jej do światowego systemu informacji naukowej, Warszawa 6–7. XII. 1994.

1995

25. Polszczyzna regionalna Pomorza (7), Jastrzębia Góra 21–23. IX. 1995.
26. Sergiusz Jesienin i problematyka wsi w literaturze rosyjskiej XX wieku. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 24–26. X. 1995.
27. Informatyzacja sławistycznej bazy bibliograficznej. Konferencja międzynarodowa, Warszawa 9–11. X. 1995.

1996

28. Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy. VII konferencja poświęcona pamięci Profesora Zdzisława Stiebera, Warszawa 16–18. X. 1996.
29. Kresy – pojęcie i rzeczywistość. Konferencja interdyscyplinarna, Warszawa 26–28. XI. 1996.

1997

30. Semantyka a konfrontacja językowa (2). Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 5–8. III. 1997.
31. Polszczyzna regionalna Pomorza (8), Jastrzębia Góra 23–25. IX. 1997.
32. Posiedzenie Prezydium MKS, Warszawa 12–17. X. 1997. (współorganizacja)

1998

33. Polszczyzna wpisana w dawną i współczesną rzeczywistość Kresów północno-wschodnich. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 23–25. VI. 1998.
34. XII Międzynarodowy Kongres Sławistów, Kraków 27. VIII. – 2. IX. 1998 (współorganizacja)
35. Polacy w Rosji 1914–1921. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 9–10. XI. 1998.
36. Semantyka milczenia. Konferencja interdyscyplinarna, Warszawa 19–21. XI. 1998 (współorganizacja)
37. Skupidia/Purgamenta/Śmiecie w życiu, języku/kulturze i w sztuce/literaturze. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 3–5. XII. 1998.

1999

38. Polszczyzna regionalna Pomorza (9), Jastrzębia Góra 21–23. IX. 1999.
39. Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 30. IX – 1. X. 1999.
40. Słowiańskie słowniki gwarowe. IX konferencja poświęcona pamięci Profesora Zdzisława Stiebera, Warszawa 20–22. X. 1999.
41. Polacy w oczach Rosjan – Rosjanie w oczach Polaków. Wizerunek sąsiadów, Warszawa 2–4. XII. 1999.

2000

42. Procesy innowacyjne w językach słowiańskich. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 25–27. IX. 2000.
43. Idea narodowa jako problem badawczy. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 3–5. X. 2000.
44. Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcia i rzeczywistość. Konferencja interdyscyplinarna, Warszawa 14–16. XI. 2000.
45. Kultura – Język – Komunikacja. Problemy globalizacji i kultur narodowych. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 22–24. XI. 2000 (współorganizacja)

46. *Morbus, medicamentum et sanus. Choroba, lek i zdrowie w praktyce, w języku/kulturze i w sztuce/literaturze. Międzynarodowa konferencja naukowa*, Warszawa 30. XI. – 2. XII. 2000.

2001

47. *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska. Międzynarodowa konferencja naukowa*, Warszawa 24–26. VI. 2001.
48. *Portret – akt – martwa natura w życiu codziennym, w kulturze/języku i w sztuce/literaturze. Międzynarodowa konferencja naukowa*, Warszawa 18–20. X. 2001.
49. *Języki mniejszości i języki regionalne (regiolekty). Międzynarodowa konferencja naukowa*, Warszawa 23–25. X. 2001.
50. *Semiotyka środków łączności (mówienie – pisanie – poczta – telegraf – telefon – e-mail). Międzynarodowa konferencja naukowa*, Warszawa 6–8. XII. 2001.
51. *Semantyka milczenia (2). Konferencja interdyscyplinarna*, Warszawa 15–17. XI. 2001. (współorganizacja)

2002

52. *Zjazd Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, Kraków 13–14. IX. 2002. (współorganizacja)
53. *Ukraińcy w II Rzeczypospolitej. Międzynarodowa konferencja naukowa*, Warszawa 7–9. XI. 2002.

2004

54. *Prezentacje prac słuchaczy Studium Doktoranckiego Instytutu Sławistyki PAN*, Warszawa 22. IV. 2004.

Przyg. Piotr Głogowski, Iwona Tomaszewska

Działalność dydaktyczna pracowników Instytutu Sławistyki PAN (1989 – 2004)

Ośrodki krajowe:

Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz
(wcześniej: Wyższa Szkoła Pedagogiczna)

Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków
(wcześniej: Wyższa Szkoła Pedagogiczna)

Akademia Podlaska, Siedlce
(wcześniej: Wyższa Szkoła Pedagogiczna)

Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego w Kielcach
(wcześniej: Wyższa Szkoła Pedagogiczna)

Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa

Collegium Civitas, Warszawa

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Tarnów

Szkoła Nauk Społecznych IFIS PAN, Warszawa

Uniwersytet Gdański

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

Uniwersytet Łódzki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Uniwersytet Opolski

Uniwersytet Szczeciński

Uniwersytet Śląski, Katowice

Uniwersytet w Białymstoku

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

Uniwersytet Warszawski

Uniwersytet Wrocławski

Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Częstochowa

Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Katowice

Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn

Ośrodki zagraniczne:

Bułgarska Akademia Nauk w Sofii, Bułgaria

Eötvös Kollégium Uniwersytetu w Budapeszcie, Węgry

Institut für deutsche Sprache, Mannheim, Niemcy

Instytut Polski w Bratysławie, Słowacja

Makedonska Akademija na Naukite i Umetnostite, Skopje, Macedonia

Moskiewski Uniwersytet Humanistyczny, Rosja

Pedagogická fakulta UPJŠ w Preszowie, Katedra Sławistyki, Słowacja

Szwedzki Uniwersytet Abo Akademii w Turku, Finlandia

Technische Universität Fakultät Sprach w Dreźnie, Niemcy

Universite Libre de Brukselles

Uniwersytet Katolicki w Leuven, Belgia

Uniwersytet Lwowski, Ukraina

Uniwersytet Sofijski, Bułgaria

Uniwersytet w Göteborgu, Szwecja

Uniwersytet w Greisswaldzie, Niemcy

Uniwersytet w Sztokholmie, Szwecja

Uniwersytet w Szumenie, Bułgaria

Uniwersytet w Tartu, Ülikool, Estonia

Uniwersytet w Uppsali, Szwecja

Uniwersytet Wileński, Litwa

Wykaz publikacji książkowych pracowników Instytutu Sławistyki PAN (1954–2004)

Niniejszy wykaz nie ma charakteru ściśle bibliograficznego, jego celem jest prezentacja jedynie publikacji książkowych z całościowego dorobku naukowego pracowników Instytutu Sławistyki PAN, z okresu kiedy byli w nim zatrudnieni. Spis publikacji obejmuje całe pięćdziesięciolecie istnienia Instytutu. Oprócz książek autorskich znalazły się tu również te publikacje, w których znaczący wkład mieli pracownicy IS, choć redaktor lub wydawca mogą wskazywać na inną instytucję. Pozostałych publikacji należy szukać w bibliografiach szczegółowych, obrazujących pełny dorobek pracowników Instytutu, zamieszczonych w dziale H niniejszego wykazu, a także w innych bibliografiach ogólnych i tematycznych, np. w tomach *Bibliografii polskich prac z zakresu sławistyki*, obejmujących okres 1968–1981, albo w wykazach publikowanych przez „Rocznik Sławistyczny”.

Ze względu na specyficzny charakter wykazu przyjęto kryterium formalne (gatunkowe) klasyfikacji poszczególnych pozycji. W ten sposób stworzono 10 grup: A. Encyklopedie, słowniki i leksykony (w tym miejscu należy podkreślić specyfikę encyklopedii tematycznych – obszerne artykuły i omówienia zagadnień – która nakazuje wyodrębnienie ich z grupy słowników i leksykonów), B. Atlasy, C. Gramatyki i podręczniki, D. Monografie autorskie, E. Zbiory studiów, F. Antologie, G. Wydawnictwa źródłowe, H. Bibliografie, I. Czasopisma, J. Przekłady. W obrębie każdej grupy zastosowano porządek alfabetyczny: prace autorskie według nazwisk autorów, prace zbiorowe według tytułów. Prezentowany wykaz opracowano w głównej mierze na podstawie wcześniejszych bibliografii ukazujących dorobek wydawniczy Instytutu oraz katalogu publikacji Sławistycznego Ośrodka Wydawniczego, uzupełniając go danymi uzyskanymi z kwerend bibliotecznych i danymi przekazanymi przez autorów.

A. Encyklopedie, słowniki i leksykony

1. Aksamitow Anatol, Czurak Maria, *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*, SOW, Warszawa 2000, 260 s.

2. Basaj Mieczysław, Rytel-Kuc Danuta, *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, UŚ, Katowice 1981, 344 s.
3. Boryś Wiesław, Popowska-Tabor-ska Hanna, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 1, A–Č, SOW, Warszawa 1994, 272 s.

4. Boryś Wiesław, Popowska-Tabor-ska Hanna, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 2, D–J, SOW, Warszawa 1997, 361 s.
5. Boryś Wiesław, Popowska-Tabor-ska Hanna, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 3, K–O, SOW, Warszawa 1999, 377 s.
6. Boryś Wiesław, Popowska-Tabor-ska Hanna, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 4, P–S, SOW, Warszawa 2002, 389 s.
7. Drawicz Andrzej, Nieuważny Florian, Olbrych Wiesława, *Literatura rosyjska*, seria: Leksykon Omegi, WP, Warszawa 1999, 335 s.
8. Dulewiczowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena, *Indeks a tergo do Materiałów do Słownika języka staroruskiego I. I. Srezniewskiego*, pod kier. A. Obrębskiej-Jabłońskiej, PWN, Warszawa 1968, 385 s.
9. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1993, 671 s.; wyd. 2, 1999, 731 s., fot., rys., tabl. [współautor: S. Karolak]
10. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wiedza o Kulturze, Wrocław 1993, 654 s.; wyd. 2, Wydaw. UMCS, Lublin 2001, 695 s. [współautorzy z IS PAN: K. Handke, J. Rieger, E. Rzetelska-Feleszko]
11. Feleszko Kazimierz, *Bukowina – moja miłość. Język Polaków na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*, red. E. Rzetelska-Feleszko, t. 2. *Słownik*, SOW, Warszawa 2003, 304 s., mapy.
12. Garbiński Jerzy, Turonek Jerzy, *Białoruski ruch chrześcijański XX wieku. Słownik biograficzno-bibliograficzny*, SOW, Warszawa 2003, 519 s., fot.
13. Gołąb Zbigniew, Heinz Adam, Polański Kazimierz, *Słownik terminologii językoznawczej*, PWN, Warszawa 1967, 847 s.; wyd. 2, 1970.
14. Grek-Pabisowa Iryda, *Słownik ortograficzny języka rosyjskiego (dla Polaków) z zasadami pisowni*, WDW, Warszawa 1995, 1230 s.
15. Grek-Pabisowa Iryda, Kowalowa Galina, *Nowy słownik polsko-rosyjski*, WDW, Warszawa 1997, 304 s.
16. Grek-Pabisowa Iryda, Kowalowa Galina, *Nowy słownik rosyjsko-polski*, WDW, Warszawa 1997, 316 s.
17. Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena, *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*, seria: Prace Sławistyczne, nr 11, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1980, 404 s.
18. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Ilustrowany słownik dla dzieci rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, WP, Warszawa 1982, 183 s., il.; wyd. 2, 1986; wyd. 3, 1994, 195 s.
19. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Słownik kieszonkowy rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, WP, Warszawa 2004, 706 s.
20. Handke Kwiryna, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*, t. 1, TAIWPN Universitas, Kraków 2002, 45 s.
21. Handke Kwiryna, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*, t. 5. *Świat barw*, TAIWPN Universitas, Kraków 2002, 279 s.

22. Handke Kwiryna, *Słownik nazewnictwa Warszawy*, SOW, Warszawa 1998, 428 s.
23. *Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. H. Borek, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1983, 350 s., mapa. [współautor: J. Duma, E. Rzetelska-Feleszko]
24. *Hydronimia Wisły, cz. 1, Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. P. Zwoliński, seria: Prace Onomastyczne, nr 7, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1969, 467 s. [współautorzy: M. Jurkowski, J. Rieger]
25. Karolak Stanisław, *Słownik frazeologiczny rosyjsko-polski*, t. 1–2, Energiea, Warszawa 1998, 1690 s.
26. Korytkowska Małgorzata, Raczewa Lilija, *Słownik minimum bułgarsko-polski i polsko-bułgarski*, WP, Warszawa 1978, 501 s.; wyd. 2, 1986, 153 s.
27. Lehr-Spławiński Tadeusz, Polański Kazimierz, *Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich*, z. 1. A – D'üzđ, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 142 s.
28. *Mały słownik kultury dawnych Słowian*, red. L. Leciejewicz, WP, Warszawa 1972; wyd. 2, 1988, 674 s. [współautorzy haseł: A. Gąsiorowski, W. Swoboda, A. Wędzki]
29. *Mały słownik pisarzy narodów europejskich ZSRR*, red. M. Brahmer [i in.], WP, Warszawa 1966, 327 s., tabl. [współautorzy haseł: S. Fiszman, B. Galster, W. Jakubowski, A. Semczuk]
30. *Mały słownik pisarzy zachodniosłowiańskich i południowosłowiańskich*, red. J. Magnuszewski, WP, Warszawa 1973, 505 s., fot., tabl. [współautorzy haseł: B. Dzierżyc-Sypniewska, E. Madany, K. Wierzbicka]
31. Mirowicz Anatol, Dulewiczowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. I, WP–Soviet-skaja Encyklopedija, Warszawa–Moskwa 1970, 863 s.; wyd. 2, 1980.
32. Mirowicz Anatol, Dulewiczowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 2, WP–Soviet-skaja Encyklopedija, Warszawa–Moskwa 1970, 799 s.; wyd. 2, 1980.
33. Osińska Katarzyna, *Leksykon teatru rosyjskiego XX wieku*, Wydaw. Naukowe Semper, Warszawa 1997, 191 s., bibliogr.
34. *Podręczny słownik polsko-białoruski*, red. A. Obrębska-Jabłońska, M. Biryło, WP, Warszawa 1962, 1084 s.
35. Polański Kazimierz, Sehnert James Allen, *Polabian-English Dictionary*, seria: Slavistic Printing and Reprintings, nr 61, Mouton, The Hague 1967, 239 s.
36. *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, TNW–IJP PAN, Warszawa–Kraków 1998, 543 s., bibliogr., mapa. [współautorzy z IS PAN: J. Duma, K. Handke, Z. Kaleta, E. Rzetelska-Feleszko, E. Wolnicz-Pawłowska]
37. Rapacka Joanna, *Leksykon tradycji chorwackich*, SOW, Warszawa 1997, 272 s.

38. Rieger Janusz, Rieger Ewa, *Słownik tematyczny rosyjsko-polski*, WP, Warszawa 1985, 733 s.
39. Rudnik-Karwatowa Zofia, Karpińska Hanna, *Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego*, SOW, Warszawa 1999, 109 s.
40. Siatkowski Janusz, Basaj Mieczysław, *Słownik polsko-czeski*, WP-SPN, Warszawa-Praha 1991, 1116 s.
41. *Słowiańska Onomastyka. Encyklopedia*, t. 1, red. E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślukowa, współpr. J. Duma, TNW, Warszawa-Kraków 2002, 535 s. [współautorzy z IS PAN: J. Duma, E. Rzetelska-Feleszko]
42. *Słowiańska Onomastyka. Encyklopedia*, t. 2, red. E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślukowa, współpr. J. Duma, TNW, Warszawa-Kraków 2003, 630 s. [współautor: E. Rzetelska-Feleszko]
43. *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy*, t. 1, A-G, oprac. E. Kędelska, I. Kwilecka, A. Łuczak, SOW, Warszawa 1999, 214 s., faks.
44. *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy*, t. 2, H-M, oprac. E. Kędelska, I. Kwilecka, A. Łuczak, SOW, Warszawa 2003, 202 s., faks.
45. *Słownik pisarzy rosyjskich*, red. F. Nieuważny, WP, Warszawa 1994, 627 s. [współautor haseł: W. Olbrych]
46. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 1, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 487 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, Z. Gołąb, K. Herej-Szymańska, R. Laskowski, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
47. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 2, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1976, 367 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
48. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 3, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1979, 332 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
49. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 4, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 287 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, W. Namysłowska, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
50. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 5, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 235 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
51. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 6, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1991, 170 s. [współautorzy: W. Boryś, K. Herej-Szymańska, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
52. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 7, Zakł. Nar. im. Ossolińskich

- Wydaw., Wrocław 1995, 207 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, M. Jakubowicz, B. Ostrowski, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
53. *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 8, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 2001, 341 s. [współautorzy: W. Boryś, W. Fedorowicz, K. Herej-Szymańska, M. Jakubowicz, B. Ostrowski, Z. Rusek, W. Sędzik, F. Sławski, T. Szymański, M. Wojtyła-Świerzowska]
54. *Słownik staropolski*, t. 4, L–M, red. S. Urbańczyk, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1963–1965, 382 s. [współautor haseł: W. Boryś]
55. *Słownik staropolski*, t. 5, N–Ó, red. S. Urbańczyk, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1965–1969, 721 s. [współautor haseł: W. Boryś]
56. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Spławiński, t. 1, A–E, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1961–1962, 481 s., il., mapy, tabl. [współautorzy haseł: V. Frančić, W. Kowalenko, L. Moszyński, F. Sławski, W. Swoboda, A. Wędzki]
57. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Spławiński, t. 2, F–K, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1964–1965, 587 s., il. [współautorzy haseł: V. Frančić, A. Gąsiorowski, W. Jakubowski, W. Kowalenko, L. Moszyński, F. Sławski, W. Swoboda, A. Wędzki, M. Wojciechowska]
58. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, Z. Stieber, t. 3, L–O, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1967–1968, 583 s., il. [współautorzy haseł: A. Gąsiorowski, W. Jakubowski, W. Kowalenko, L. Moszyński, F. Sławski, W. Swoboda, A. Wędzki]
59. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, Z. Stieber, t. 4, P–R, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970–1972, 655 s., il. [współautorzy haseł: A. Gąsiorowski, W. Jakubowski, L. Moszyński, H. Popowska-Taborska, J. Siatkowski, F. Sławski, W. Swoboda, A. Wędzki, M. Wojciechowska]
60. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, Z. Stieber, t. 5, S–Ś, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1975, 605 s., il. [współautorzy haseł: A. Gąsiorowski, W. Jakubowski, J. Leśny, L. Moszyński, H. Popow-

ska-Taborska, F. Sławski, W. Swoboda, A. Wędzki]

61. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, Z. Stieber, t. 6, T-W, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977–1980, 285 s., il. [współautorzy haseł: A. Brzóstkowska, A. Gąsiorowski, J. Leśny, L. Moszyński, E. Rzetelska-Feleszko, F. Sławski, W. Swoboda, A. Wędzki, M. Wojciechowska]
62. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, Z. Stieber, t. 7, Y-Ž, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 624 s. [współautorzy haseł: A. Brzóstkowska, A. Gąsiorowski, J. Leśny, E. Rzetelska-Feleszko, W. Sędzik, W. Swoboda, A. Wędzki]
63. *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. A. Gąsiorowski, G. Labuda, A. Wędzki, t. 8, Suplementy i indeksy, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1996, 814 s., il. [współautorzy haseł: A. Brzóstkowska, R. Grzesik, B. Grunwald-Hajdasz, J. Leśny, E. Rzetelska-Feleszko, W. Swoboda, A. Wędzki]
64. *Słownik ukraińsko-polski*, red. S. Hrabec, P. Zwoliński, PWN, Warszawa 1957, 832 s.
65. *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, PWN, Warszawa 1981, 890 s.,

wyd. 2, 1983. [współautorzy haseł: J. Leśny, W. Swoboda, A. Wędzki]

B. Atlasy

66. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 1, seria: Prace Sławistyczne, nr 13, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1980, 106 s., mapy 1–80, tabl. [współautorzy: W. Łukasik-Szulowska, J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]
67. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 2, seria: Prace Sławistyczne, nr 16, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1980, 60 s., mapy 81–132. [współautorzy: W. Łukasik-Szulowska, J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]
68. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 3, seria: Prace Sławistyczne, nr 25, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 75 s., mapy 133–185, tabl. [współautorzy: J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]
69. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 4, seria: Prace Sławistyczne, nr 34, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 73 s., mapy 186–240, tabl. [współautorzy: J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]

70. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 5, seria: Prace Slawistyczne, nr 39, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1985, 63 s., mapy 241–295, tabl. [współautorzy: J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]
71. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 6, seria: Prace Slawistyczne, nr 49, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 73 s., mapy 296–351, tabl. [współautorzy: J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]
72. *Atlas gwar bojkowskich, opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca*, pod kier. J. Riegera, t. 7, seria: Prace Slawistyczne, nr 88, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1991, 149 s., mapy 352–602, tabl. [współautorzy: J. Rieger, E. Rudolf-Ziółkowska, E. Wolnicz-Pawłowska]
73. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, seria: Prace Slawistyczne, nr 14, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1980, 230 s., mapy 1–42. [współautorzy: S. Glinka, B. Janiak, M. Kondratiuk, C. Oszer-Podgórska, J. Wiśniewski]
74. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 2, red. S. Glinka, seria: Prace Slawistyczne, nr 17, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 217 s., mapy 1–142. [współautorzy: M. Czurak, S. Glinka, B. Janiak, M. Kondratiuk, C. Oszer-Podgórska]
75. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 3, red. S. Glinka, seria: Prace Slawistyczne, nr 101, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1993, 214 s., mapy 143–242. [współautorzy: S. Glinka, M. Czurak, B. Janiak, M. Kondratiuk, C. Oszer-Podgórska]
76. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 5, *Leksyka 1*, red. I. Maryniakowa, seria: Prace Slawistyczne, nr 102, SOW, Warszawa 1995, 272 s., mapy 1–104. [współautorzy: M. Czurak, K. Pastusiak, D. Roszko]
77. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 6, *Leksyka 2*, red. I. Maryniakowa, seria: Prace Slawistyczne, nr 104, SOW, Warszawa 1996, 295 s., mapy 105–204. [współautorzy: M. Czurak, K. Pastusiak, D. Roszko]
78. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 7, *Leksyka 3*, red. I. Maryniakowa, seria: Prace Slawistyczne, nr 108, SOW, Warszawa 1999, 284 s., mapy 205–301. [współautorzy: M. Czurak, E. Golachowska, K. Pastusiak, D. Roszko]
79. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 8, *Leksyka 4*, red. I. Maryniakowa, seria: Prace Slawistyczne, nr 111, SOW, Warszawa 2002, 351 s., mapy 302–406. [współautorzy: M. Czurak, E. Golachowska, K. Pastusiak]
80. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 9, *Leksyka 5*, red. I. Maryniakowa, seria: Prace Sla-

- wistyczne, SOW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
81. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 1, oprac. Z. Stieber, Łódź 1956, 14 s., mapy 1–50.
82. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 2, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1957, 7 s., mapy 51–100.
83. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 3, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1959, 6 s., mapy 101–150.
84. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 4, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1960, 6 s., mapy 151–200.
85. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 5, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1961, 6 s., mapy 201–250.
86. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 6, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 6 s., mapy 251–300.
87. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 7, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1963, 6 s., mapy 301–350.
88. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. 8, oprac. Z. Stieber, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1964, 6 s., mapy 351–383.
89. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stiebera, t. wstępny, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1964, 246 s., mapy. [współautorzy: K. Handke, E. Kamińska-Rzetelska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, J. Siatkowski, Z. Topolińska, J. Zieniukowa]
90. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stiebera, t. 1, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1964, 152 s., mapy 1–50. [współautorzy: K. Handke, E. Kamińska-Rzetelska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, Z. Topolińska, J. Zieniukowa]
91. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stiebera, t. 2, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1965, 199 s., mapy 51–100. [współautorzy: K. Handke, E. Kamińska-Rzetelska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska (zast. kier.), Z. Topolińska, J. Zieniukowa]
92. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stiebera, t. 3, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1966, 216 s., mapy 101–150. [współautorzy: K. Handke, E. Kamińska-Rzetelska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska (zast. kier.), J. Zieniukowa]
93. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stiebera, t. 4, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1967, 238 s., mapy 151–200. [współautorzy: K. Handke, E. Kamińska-Rzetelska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska (zast. kier.), J. Zieniukowa]
94. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stiebera, t. 5, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1968, 272 s., mapy 201–250. [współautorzy: K. Handke, J. Majowa, H. Popowska-Taborska (zast. kier.),

- E. Rzetelska-Feleszko, E. Wrocławska, J. Zieniukowa]
95. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. Z. Stieberta, t. 6, suplem. do t. 1–4, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1969, 235 + 87 s., mapy 251–300. [współautorzy: K. Handke, J. Majowa, H. Popowska-Taborska (zast. kier.), E. Rzetelska-Feleszko, E. Wrocławska, J. Zieniukowa; indeks rzeczowy oprac. przy współudziale V. Koseskiej]
96. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 7, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970, 246 s., mapy 301–350. [współautorzy: K. Handke, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Rzetelska-Feleszko, E. Wrocławska, J. Zieniukowa]
97. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 8, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1971, 293 s., mapy 351–400, mapy syntetyczne 1–8. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Rzetelska-Feleszko, E. Wrocławska, J. Zieniukowa]
98. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 9, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1972, 248 s., mapy 401–450. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Rzetelska-Feleszko, E. Wrocławska, J. Zieniukowa]
99. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 10, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1973, 233 s., mapy 451–500, mapy syntetyczne 1–7. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zieniukowa]
100. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 11, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 227 s., mapy 501–550, mapy syntetyczne 1–3. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zieniukowa]
101. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 12, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1975, 217 s., mapy 551–600, mapy syntetyczne 1–5. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zawadzka, J. Zieniukowa]
102. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 13, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1976, 294 s., mapy 601–650, mapy syntetyczne 1–8. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zawadzka, J. Zieniukowa]
103. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 14, Zakł. Nar.

- im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 237 s., mapy 651–700, mapy syntetyczne 1–20. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zawadzka, J. Zieniukowa]
104. *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich. Podsumowania, aneksy, mapy*, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, t. 15, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1978, 383 s., mapy 1–38. [współautorzy: K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, E. Masłowska, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zawadzka, J. Zieniukowa]
- C. Gramatyki i podręczniki**
105. Czochara Stanisław, Koseska-Tosze-wa Violetta, Mirecki Lucjan, *Telewizyjny kurs języka rosyjskiego. My govorim po russki*, WP, Warszawa 1975, 600 s.; wyd. 2, Oświata i Wy-chowanie, Warszawa 1986.
106. Dulewiczowa Irena, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Fonetyka i fonologia. Grafia i ortografia*, SOW, Warszawa 1993, 87 s., bibliogr., tabl.
107. Dulewiczowa Irena, *Transkrypcja i transliteracja wyrazów rosyjskich*, PWN, Warszawa 1981, 142 s.
108. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Čelovek i mir*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1976–1977, 576 s.
109. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, *Rosyjski w radiu. Kurs średni: Ja gatov rasskazat' tebe*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1971–1972, 576 s.
110. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Pervyje šagi. Dialogi i ćwiczenia oparte na radiowym kursie języka rosyjskiego dla początkujących*, Wydaw. RSW Prasa, Książka, Ruch, Warszawa 1974, 14 s.
111. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Dobro požalovat'*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1978–1979, 576 s.
112. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Głazami družiej*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1977–1978, 576 s.
113. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Ljudi, sobytija, vremja*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1975–1976, 576 s.
114. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Prigłašajem v SSSR*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1973–1974, 576 s.
115. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Spesnej po žyźni*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1979–1980, 486 s.
116. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyj-*

- ski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: V strane bez okrain*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1980–1981, 486 s.
117. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs podstawowy: V krugu družej*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1974–1975, 576 s.
118. Grek-Pabisowa Iryda, Łapski Eustachy, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs średni: Naši besedy*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1983–1984, 394 s.
119. Grek-Pabisowa Iryda, Mroga J., *Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs podstawowy: Ja govorju po-russki*, cz. 1, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1966–1967, 288 s.
120. Grek-Pabisowa Iryda, Mroga J., *Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs podstawowy: Ja govorju po-russki*, cz. 2, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1967–1968, 288 s.
121. Grek-Pabisowa Iryda, Mroga J., *Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs podstawowy: Ja govorju po-russki*, cz. 3, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1968–1969, 288 s.
122. Grek-Pabisowa Iryda, Mroga J., *Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs dla średniozaawansowanych: Słuchajcie nas – govorite s nami*, cz. 1, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1970–1971, 576 s.
123. Grek-Pabisowa Iryda, Rudycz P., *Radiowy kurs nauki języka rosyjskiego, Kurs dla zaawansowa-*
- nych: Słuchajcie nas po četvergam*, Warszawa 1969–1970, 288 s.
124. Grek-Pabisowa Iryda, Rudycz P., *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Słuchajcie nas – govorite s nami*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1972–1973, 288 s.
125. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Komandirovka v SSSR*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1989–1990, 394 s.
126. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Ot Moskvy do okrain*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1986–1987, 391 s.
127. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Pesnja n naroda*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1987–1988, 436 s.
128. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs podstawowy: Vam, vypuskniki*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1984–1985, 481 s.
129. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, *Rosyjski w radiu. Kurs średni: Molodye druž'ja*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1985–1986, 371 s.
130. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, Marjański Jerzy, *Rosyjski w radiu. Kurs dla zaawansowanych: Portrety*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1982–1983, 520 s.
131. Grek-Pabisowa Iryda, Sudnik-Owczuk Wanda, Petrycz Lesław, *Rosyjski w radiu. Kurs podstawowy:*

- Uspechov vam!*, Wydaw. Radia i Telewizji, Warszawa 1981–1982, 535 s.
132. *Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, red. A. Drawicz, seria: Z Prac Zakładu Literatur Wschodniosłowiańskich ISPAN, PWN, Warszawa 1997, 697 s., bibliogr., il.; wyd. 2, 2002. [współautorzy: G. Bobilewicz, A. Drawicz, D. Kułakowska, F. Nieuważny, W. Olbrych, K. Osińska, J. Szokalski, T. Tyczyński]
133. Karolak Stanisław, *Aspekt*, seria: Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, t. 7, cz. 1, SOW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
134. Karolak Stanisław, *Gramatyka kontrastywna przedimka (rodzajnika) francuskiego i angielskiego*, Educator, Częstochowa 2002, 273 s.
135. Karolak Stanisław [i in.], *Jak stosować przedimek angielski*, 2003, 487 s.
136. Karolak Stanisław, Nowakowska Małgorzata, *Jak stosować rodzajnik francuski*, cz. 1, PWN, Warszawa 1999, 424 s.
137. Klemensiewicz Zenon, Lehr-Splawiński Tadeusz, Urbańczyk Stanisław, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, PWN, Warszawa 1955, 596 s.; wyd. 2, 1964; wyd. 3, 1965; wyd. 4, 1981, 611 s.
138. Kmita Antoni, Grzeszczak Maria, *Mir mnogolik i krasočen. Podręcznik języka rosyjskiego dla zaawansowanych*, PWN, Warszawa 1972, 281 s.; wyd. 2, 1973; wyd. 3, 1974, wyd. 4, 1975; wyd. 5, 1977; wyd. 6, 1979.
139. Kondratiuk Michał, Kuzniecowa Irina, *Studium przedmiotowo-metodyczne dla nauczycieli języka rosyjskiego z wykształceniem wyższym. Plan i program*, seria: Filologia Rosyjska, nr 6, IKN, Warszawa 1974, 27 s.
140. Kondratiuk Michał, Kuzniecowa Irina, *Studium przedmiotowo-metodyczne dla wizytatorów metodyków języka rosyjskiego z wykształceniem wyższym. Plan i program*, seria: Filologia Rosyjska, nr 10, IKN, Warszawa 1976, 27 s.
141. Kondratiuk Michał, Kuzniecowa Irina, Gomółka M., *Wymagania programowe dotyczące egzaminu kwalifikacyjnego równoważnego wyższym studiom zawodowym dla nauczycieli języka rosyjskiego z wykształceniem średnim i pomaturalnym*, seria: Filologia Rosyjska, nr 9, IKN, Warszawa 1976, 42 s.
142. Korytkowska Małgorzata, *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*, seria: Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, t. 5, cz. 1, SOW, Warszawa 1992, 334 s.
143. Korytkowska Małgorzata, Roszko Roman, *Modalność imperceptywna*, seria: Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, t. 6, cz. 2, SOW, Warszawa 1997, 278 s., rys.
144. Koseska-Toszeva Violetta, Gargov Georgi, *Bułgarsko-polska šapostavitelna gramatika*, t. 2. *Semantičnata kategorija opredelenost / neopredelenost*, BAN, Sofija 1990, 182 s.
145. Koseska-Toszeva Violetta, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Składnia*, SOW, Warszawa 1993, 185 s.
146. Koseska-Toszeva Violetta, Maldžieva Vjara, Penčev Jordan, *Modal-*

- ność, *Problemy teoretyczne*, seria: Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, t. 6, cz. 1, SOW, Warszawa 1996, 201 s.
147. Lehr-Spławiński Tadeusz, Bartula Czesław, *Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego na tle porównawczym*, wyd. 4, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1959, 146 s., bibliogr.; wyd. 5, 1965, 168 s., wyd. 6, 1973, 187 s., wyd. 7, 1976, 187 s.
148. Lehr-Spławiński Tadeusz, Stieber Zdzisław, *Gramatyka historyczna języka czeskiego*, cz. 1, *Wstęp. Fonetyka historyczna. Dialektologia*, PWN, Warszawa 1957, 142 s., mapa.
149. *Literatura rosyjska. Podręcznik*, t. 1, red. M. Jakóbiec, PWN, Warszawa 1970, 631 s. [współpraca: S. Fiszman, B. Galster]
150. *Literatura rosyjska. Podręcznik*, t. 2, red. M. Jakóbiec, PWN, Warszawa 1971, 1004 s. [współpraca: S. Fiszman, B. Galster]
151. Maryniakowa Irena, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słowotwórstwem*, SOW, Warszawa 1993, 240 s.
152. Ostrówka Małgorzata, *Łopatą do głowy, czyli gramatyka rosyjska po naszymu*, seria: Uczymy się bawiąc, WDW, Warszawa 1998, 142 s.
153. Ostrówka Małgorzata, *Rozmówki polsko-rosyjskie*, WDW, Warszawa 1998, 192 s.
154. Roszko Roman, Krumova-Cvetkova Lilija, *Balgarsko-polska sãpostavitelna gramatika*, t. 3. *Semantičnite kategorii količestvo i stepen*, svezka 1, *Semantičnata kategorija količestvo*, BAN, Sofija 1994, 183 s.
155. Stieber Zdzisław, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, cz. 1, *Fonologia*, PWN, Warszawa 1969, 90 s.
156. Stieber Zdzisław, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, cz. 2, z. 1, *Fleksja imienna*, PWN, Warszawa 1971, 104 s.
157. Stieber Zdzisław, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, cz. 2, z. 2, *Fleksja werbalna*, PWN, Warszawa 1973, 72 s.
158. Stieber Zdzisław, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, wyd. 2, PWN, Warszawa 1979, 264 s.; wyd. 3, 1989, 264 s.

D. Monografie autorskie

159. Basaj Mieczysław, *Bohemizmy w języku pism Marcina Krowickiego*, seria: Monografie Slavistyczne, nr 9, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1966, 224 s.
160. Basaj Mieczysław, *Morfologia i składnia liczebnika w języku czeskim do końca XVI wieku*, seria: Monografie Slavistyczne, nr 26, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 305 s.
161. Benyskiewicz Joachim, Boras Zygmunt, Wędzki Andrzej, *Dzieje Gorzowa*, GTN, Gorzów Wielkopolski 1987, 213 s., mapy, tabl.
162. Białokozowicz Bazyli, *Literatura polska w ZSRR. Radziecka polonistyka literaturoznawcza, jej geneza i rozwój*, PAN, Warszawa 1984, 69 s.
163. Białokozowicz Bazyli, *Z dziejów wzajemnych polsko-rosyjskich zwią-*

- zków literackich w XIX wieku, KiW, Warszawa 1971, 388 s., tabl.
164. Bobilewicz [Bryś] Grażyna, *Wyobraźnia poetycka. Wiaczesław Iwanow w kręgu sztuk*, seria: Literatura na pograniczach, nr 5, SOW, Warszawa 1995, 382 s.
165. Boras Zygmunt, Walczak Ryszard, Wędzki Andrzej, *Historia powiatu wałeckiego*, Wydaw. Poznańskie, Poznań 1961, 364 s., il., mapy.
166. Boryś Wiesław, *Budowa słowotwórcza rzeczowników w tekstach czakawskich XV i XVI w.*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 18, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1969, 290 s.
167. Boryś Wiesław, *Czakawskie studia leksykalne*, seria: Język na pograniczach, nr 21, SOW, Warszawa 1999, 185 s.
168. Boryś Wiesław, *Etymologie słowiańskie i polskie*, SOW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
169. Boryś Wiesław, *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 32, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1975, 180 s.
170. Boryś Wiesław, *Studia nad dialektem czakawskim Juraja Križanicia. Akcentacja rzeczowników*, seria: Prace Sławistyczne, nr 58, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 128 s.
171. Bryś [Bobilewicz] Grażyna, *Kolor w poezji młodszych symbolistów rosyjskich – Aleksander Blok i Andrzej Biely*, seria: Acta Universitatis Wratislaviensis, nr 879, Slavica Wratislaviensis, nr 43, Wydaw. UW, Wrocław 1988, 174 s.
172. Bylina Stanisław, *Wpływ Konrada Waldhausena na ziemiach polskich w drugiej połowie XIV w. i pierwszej połowie XV w.*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1966, 119 s., bibliogr.
173. Chajęcka Maria, *Rosyjska poezja radziecka lat 1941–1945*, seria: Prace Sławistyczne, nr 20, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 178 s.
174. Chmielnik Hanna, Romanowska-Grabowska Olga, Wędzki Andrzej, *Zespół pałacowo-parkowy w Sobiejuchach*, Wulkan, Dominik Księski, Żnin 1992, 49 s., il., mapa.
175. Czurak Maria, *Komizm w białoruskiej prozie ludowej*, seria: Prace Sławistyczne, nr 36, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 144 s.
176. Dalewska-Greń Hanna, *Języki słowiańskie*, PWN, Warszawa 1997, 666 s.
177. Dalewska-Greń Hanna, *Selektywna kategoria rodzaju w języku polskim i serbsko-chorwackim (analiza konfrontatywna)*, seria: Prace Sławistyczne, nr 92, Blitz-Print, Warszawa 1991, 130 s.
178. Drawicz Andrzej, *Mistrz i diabeł, Rzecz o Bułhakowie*, Wydaw. Znak, Kraków 1990, 523 s.; wyd. 2, Wydaw. Muza, Warszawa 2002.
179. Drawicz Andrzej, *Pocałunek na mrozie*, Wydaw. Polonia, London 1989, 175 s.
180. Drawicz Andrzej, *Wczasy pod lufą*, Wydaw. Philip Wilson, Warszawa 1997, 199 s., tabl.
181. Drawicz Andrzej, Dudek Andrzej, Liburska Lidia, *Emigracja i ta-*

- mizdat, seria: Rosyjska Literatura Emigracyjna, nr 1, TAIWPN Universitas, Kraków 1993, 416 s.
182. Dulewiczowa Irena, *Czasowniki denominalne w języku rosyjskim i polskim*, seria: Prace Sławistyczne, nr 15, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 156 s.
183. Dulewiczowa Irena, *Nomina actionis we współczesnym języku rosyjskim*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1976, 148 s.
184. Duma Jerzy, *Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda = Nazwy wodne w zlewisku lewych dopływów Wisły od Pilicy po ujście Brdy*, cz. 1, *Nazwy rzek*, cz. 2, *Nazwy jezior*, seria: Hydronymia Europaea, t. 14, Franz Steiner Verl. Wiesbaden, Stuttgart 1999, 158 s., bibliogr.
185. Duma Jerzy, *Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza z całym dorzeczem Pilicy*, TNW, Warszawa 1999, 202 s., bibliogr., mapy, tabl.
186. Duma Jerzy, *Rozwój sonantów zgłoskotwórczych w gwarach południowo-wschodniej Słowiańszczyzny*, seria: Prace Sławistyczne, nr 83, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 222 s.
187. Duma Jerzy, *Wokalizacja jerów słabych w rdzennej sylabie nagłosowej w południowo-wschodniej Słowiańszczyźnie*, seria: Prace Sławistyczne, nr 10, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1979, 70 s., mapy 1–50, tab.
188. Duma Jerzy, *Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante = Nazwy dopływów dolnej Odry oraz Bałtyku po ujście Parsęty*, seria: Hydronymia Europaea, t. 4, Franz Steiner Verl. Wiesbaden, Stuttgart 1988, s. 118, mapy.
189. Feleško Kazimjež, *Značenje i sintaksa srpskohrvatskog genitiva*, tł. G. Jovanović, seria: Studije o Srbima, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1995, 164 s.
190. Feleszko Kazimierz, *Bukowina – moja miłość. Język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*, t. 1, SOW Warszawa 2002, 200 s., faks., fot., mapy.
191. Feleszko Kazimierz, *Składnia genetiwu i wyrażień przyimkowych z genetiwem w języku serbsko-chorwackim*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970, 185 s.
192. Feleszko Kazimierz, Koseska-Tosze-wa Violetta, Sawicka Irena, *Zagadnienia predykcji imiennej w językach południowosłowiańskich*, seria: Prace Sławistyczne, nr 18, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 113 s.
193. Fiszman Samuel, *Archiwalia Mickiewiczowskie*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 153 s.
194. Fiszman Samuel, *Z problematyki pobytu Mickiewicza w Rosji*, PIW, Warszawa 1956, 90 s.
195. Galster Bohdan, *Mikołaj Gogol*, WP, Warszawa 1967, 394 s.
196. Gąsiorowski Antoni, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, PWN, Warszawa 1972, 121 s., mapy.
197. Gąsiorowski Antoni, *Powiat w Wielkopolsce XIV–XVI wieku*.

- Z zagadnień zarządu terytorialnego i podziałów późnośredniowiecznej Polski, seria: Prace Komisji Historycznej PTPN, t. 21, z. 2, PWN, Poznań 1965, 115 s., mapy.
198. Gąsiorowski Antoni, *Starostowie wielkopolskich miast królewskich w dobie jagiellońskiej*, seria: Prace Komisji Historycznej PTPN, t. 34, PWN, Warszawa 1981, 90 s.
199. Gąsiorowski Antoni, *Urzędnicy wielkopolscy 1385–1500. Spisy*, seria: Prace Komisji Historycznej PTPN, t. 24, z. 2, PWN, Poznań 1968, 207 s., tabl.
200. Gąsiorowski Antoni, *Urzędnicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce*, seria: Prace Komisji Historycznej PTPN, t. 24, z. 3, PWN, Warszawa 1970, 361 s.
201. Gnatjuk Oleksandra, *Ukrains'ka duchovna barokkova pėsnja*, [Pereval] Varšava–Kiiw 1994, 188 s.
202. Grek-Pabisowa Iryda, *Rosyjska gwara starowierców w województwie olsztyńskim i białostockim*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 12, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1968, 199 s.
203. Grek-Pabisowa Iryda, *Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej staroobrzędowców mieszkających w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy*, seria: Prace Sławistyczne, nr 28, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1983, 199 s.
204. Grek-Pabisowa Iryda, *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*, SOW, Warszawa 1998, 346 s.
205. Grek-Pabisowa Iryda, *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*, seria: Język na pograniczach, nr 23, SOW, Warszawa 2002, 162 s.
206. Grek-Pabisowa Iryda, Handke Kwiryna, Ostrówka Małgorzata, Zielińska Anna, *Bohatyrowicze sto lat później*, SOW, Warszawa 1998, 338 s.
207. Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena, *Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach północno-wschodnich*, SOW, Warszawa 1999, 259 s. [współudział: M. Ostrówka, A. Zielińska]
208. Greń Zbigniew, *Nowy Testament cieszyński i Prorocy cieszyńscy. Analiza językowa staroczeskiego przekładu*, seria: Prace Sławistyczne, nr 68, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 249 s.
209. Greń Zbigniew, *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*, seria: Język na pograniczach, nr 10, SOW, Warszawa 1994, 425 s.
210. Greń Zbigniew, *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*, SOW, Warszawa 2000, 374 s.
211. Grzesik Ryszard, *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Wydaw. PTPN, Poznań 1999, 244 s.
212. Grzesik Ryszard, *Polska Piastów i Węgry Arpadów we wzajemnej*

- opinii (do roku 1320), SOW, Warszawa 2003, 239 s., il., bibliogr.
213. Handke Kwiryna, *Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich (z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich)*, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 81, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1976, 140 s.
214. Handke Kwiryna, *Polski język familijny. Opis zjawiska*, seria: Język na pograniczach, nr 13, SOW, Warszawa 1995, 352 s.
215. Handke Kwiryna, *Polskie nazewnictwo miejskie*, seria: Język na pograniczach, nr 6, SOW–Omni-tech Press, Warszawa 1992, 153 s.
216. Handke Kwiryna, *Rozważania i analizy językoznawcze. Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin autorki*, Warszawa 1997, 554 s.
217. Handke Kwiryna, *Typy semantyczne i strukturalne nazw ulic Warszawy*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970, 182 s.
218. Handke Kwiryna, Majowa Jadwiga, Zieniukowa Jadwiga, *Studia z morfologii języków północno-zachodnio-słowiańskich. Założenia badawcze i źródła*, seria: Prace Slavistyczne, nr 56, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 92 s., mapy.
219. Handke Kwiryna, Popowska-Taborska Hanna, Galsterowa Irena, *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie*, SOW, Warszawa 1996, 366 s.
220. Hauziński Jerzy, Leśny Jan, *Historia Albanii*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1992, 355 s., il.
221. Hensel Leszek, *Kultura szlachecka Polaków i Węgrów w I połowie XVIII wieku na podstawie materiałów pamiętnikarskich*, seria: Prace Slavistyczne, nr 50, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 276 s.
222. Hensel Leszek, *Niezwykła przygoda Czerwonego Kapturka, czyli o tym, jak polubić Węgry*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1987, 56 s., il.
223. Herej-Szymańska Krystyna, *Derzywacja czasowników denominalnych we współczesnym bułgarskim języku literackim*, seria: Prace Slavistyczne, nr 5, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1978, 114 s.
224. Hnatiuk Ola, *Pożegnanie z imperium. Ukraińskie dyskusje o tożsamości*, Wydaw. UMCS, Lublin 2003, 352 s.
225. Holvoet Axel, *Aspekt a modalność w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*, seria: Prace Slavistyczne, nr 77, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 175 s.
226. Holvoet Axel, *Transitivity and Clause Structure in Polish. A Study in Case Marking*, seria: Prace Slavistyczne, nr 95, SOW, Warszawa 1991, 189 s.
227. Janaszek-Ivaničková Halina, *Karel Čapek*, seria: Klasycy Literatury XX Wieku, Czytelnik, Warszawa 1985, 144 s., tabl.
228. Janaszek-Ivaničková Halina, *Kochanek Ślavy. Studium o Ludo-*

- vicie Štúrže, Śląsk, Katowice 1978, 416 s., tabl.
229. Janaszek-Ivaničková Halina, *Misjonarze i konsumenci. Literatura i wartości w krajach słowiańskich*, Śląsk, Katowice 1987, 358 s.
230. Janaszek-Ivaničková Halina, *O współczesnej komparatystyce literackiej*, PWN, Warszawa 1980, 253 s.; wyd. 2, 1989, 331 s.
231. Janaszek-Ivaničková Halina, *W krainie Czecha i Słowaka*, KAW, Warszawa 1988, 106 s., il.
232. Jankowiak Lucyna Agnieszka, *Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne we współczesnej polszczyźnie ogólnej (na podstawie Słownika prasłowiańskiego t. 1-7)*, seria: Język na pograniczach, nr 20, SOW, Warszawa 1997, 180 s.
233. Jankowska Barbara, *Przygoda teatralna Voskovca i Wericha*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 190 s.
234. Jaroszewicz-Kleindienst Barbara, *Czechy i Czesi w opiniach polskich pamiętnikarzy XIX w.*, seria: Prace Sławistyczne, nr 43, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1985, 163 s.
235. Jaroszewicz-Kleindienst Barbara, *W kręgu polonofilskiej działalności Edwarda Jelinka*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1968, 179 s.
236. Jazukiewicz-Osełkowska Ludwika, *Fiodor Dostojewski w twórczości Stanisława Brzozowskiego i Stefana Żeromskiego. Studium porównawcze*, PWN, Warszawa 1980, 418 s.
237. Jurkowski Marian, *Taras Szewczenko 1814–1861*, Wydaw. TPPER, Warszawa 1961, 40 s., bibliogr. nuty.
238. Jurkowski Marian, *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 22, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970, 140 s.
239. Kaleta Zofia, *Nazwisko w kulturze polskiej*, seria: Prace Sławistyczne, nr 107, SOW, Warszawa 1998, 225 s.
240. Kaleta Zofia, *The Surname as a Cultural Value and an Ethnic Heritage. Tracing Your Polish Roots*, SOW, Warszawa 1997, 377 s., mapa.
241. Karolak Stanisław, *Études sur l'article et la détermination*, seria: Prace Monograficzne WSP w Krakowie, nr 196, Wydaw. Naukowe WSP, Kraków 1995, 329 s.
242. Karolak Stanisław, *Od semantyki do gramatyki. Wybór rozpraw*, SOW, Warszawa 2001, 668 s.
243. Karolak Stanisław, *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*, SOW, Warszawa 2002, 262 s.
244. Kędelska Elżbieta, *Łacińsko-polskie słowniki drukowane pierwszej połowy XVI wieku i ich stosunek do źródeł czeskich*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 53, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 119 s.
245. Kędelska Elżbieta, *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*, seria: Język na pograniczach, nr 12, SOW, Warszawa 1995, 160 s.

246. Kondratiuk Michał, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, seria: Prace Sławistyczne, nr 41, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1985, 291 s.
247. Kondratiuk Michał, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 29, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 304 s., mapy.
248. Kondratiuk Michał, Wróblewski Mikołaj, *W 80-tą rocznicę urodzin poetów Białorusi. Janko Kupala i Jakub Kołas*, TPPR, Warszawa 1962, 57 s., bibliogr.
249. Korytkowska Małgorzata, *Bułgarskie czasowniki modalne*, seria: Prace Sławistyczne, nr 2, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 108 s.
250. Korytkowska Małgorzata, *Z problematyki składni konfrontatywnej na przykładzie bułgarskich i polskich zdań bezpodmiotowych*, seria: Prace Sławistyczne, nr 82, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 179 s.
251. Koseska-Toszeva Violetta, *Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim*, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 63, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1972, 134 s., mapy.
252. Koseska-Toszeva Violetta, *Semantyczne aspekty kategorii określoności / nieokreśloności. Na materiale z języka bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego*, seria: Prace Sławistyczne, nr 23, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 88 s.
253. Koseska-Toszeva Violetta, *System temporalny gwar bułgarskich na tle języka literackiego*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 38, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 154 s.
254. Koseska-Toszeva Violetta, Gargov Georgi, *The Semantic Category of Definiteness / Indefiniteness in Bulgarian and Polish*, seria: Prace Sławistyczne, nr 93, SOW, Warszawa 1991, 139 s.
255. Kowalik-Kaleta Zofia, *Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe*, seria: Prace IJP, nr 41, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 147 s.
256. Kozak Stefan, *U źródeł romantyzmu i nowożytnej myśli społecznej na Ukrainie*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1978, 145 s.
257. Kułakowska Danuta, *Dostojewski. Antynomie humanizmu według „Braci Karamazowów”*, seria: Prace Sławistyczne, nr 66, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 271 s.
258. Kułakowska Danuta, *Dostojewski. Dialektyka niewiary*, KiW, Warszawa 1981, 266 s.
259. Kwilecka Irena, Popowska-Taborcka Hanna, *Bartłomiej z Bydgoszczy – leksykograf polski pierwszej połowy XVI wieku*, seria: Prace Sławistyczne, nr 1, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 93 s., il.

260. Lehr-Spławiński Tadeusz, *Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian*, Pax, Warszawa 1954, 309 s.
261. Lehr-Spławiński Tadeusz, *Studia i szkice z językoznawstwa słowiańskiego*, seria 1, PWN, Warszawa 1957, 447 s.
262. Lehr-Spławiński Tadeusz, Kuraszkiewicz Władysław, Sławski Franciszek, *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*, PWN, Warszawa 1954, 166 s., mapy, tabl.
263. Lehr-Spławiński Tadeusz, Zwołański Przemysław, Hrabec Stefan, *Dzieje języka ukraińskiego w zarysie*, PWN, Warszawa 1956, 69 s.
264. Leśny Jan, *Konstanty i Metody – apostołowie Słowian. Dzieło i jego losy*, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1987, 161 s., tabl.
265. Leśny Jan, *Studia nad początkami serbskiej monarchii Nemaniczków (połowa XI – koniec XII wieku)*, seria: Prace Sławistyczne, nr 76, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 259 s.
266. Lewaszkiwicz Tadeusz, *Słowotwórstwo apelatywne nazw miejsc w języku górnołużyckim*, seria: Prace Sławistyczne, nr 67, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1988, 290 s., tabl.
267. Madany Edward, *Jugosłowiański bóg Mars. Proza jugosłowiańska o czasach wojny narodowo-wyzwoleńczej*, Wydaw. Łódzkie, Łódź 1982, 404 s.
268. Magnuszewski Józef, *Mickiewicz wśród Słowaków*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1956, 238 s.
269. Małczyński Karol, Bielińska Maria, Gąsiorowski Antoni, *Dyplomatyka wieków średnich*, PWN, Warszawa 1971, 370 s., tabl.
270. Masłowska Ewa, *Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych*, seria: Prace Sławistyczne, nr 73, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1988, 153 s.
271. Maryniakowa Irena, *Funkcje składniowe bezokolicznika w gwarze pskowskiej i w gwarze Rosjan – starowierców mieszkających w Polsce. Studium porównawcze*, seria: Prace Sławistyczne, nr 27, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 114 s.
272. Maryniakowa Irena, *Imiesłowy w rosyjskiej gwarze starowierców mieszkających w Polsce*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1976, 112 s.
273. Mindak Jolanta, *Językowa kategoria żywotności w polszczyźnie i słowiańszczyźnie na tle innych języków świata. Próba ujęcia typologicznego*, seria: Prace Sławistyczne, nr 80, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 171 s.
274. Mindak Jolanta, *Peryfrastyczne konstrukcje predykatywne z parafrazą przymiotnikową*, seria: Prace Sławistyczne, nr 33, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1983, 133 s.
275. Mindak Jolanta, Sawicka Irena, *Zarys gramatyki języka albańskiego*

- go, seria: Język na pograniczach, nr 8, SOW, Warszawa 1993, 155 s.
276. Moszyński Leszek, *Cerkiewnośłowiańskie tytuły ewangeliczne*, seria: Prace Sławistyczne, nr 90, Blitz-Print, Warszawa 1990, 143 s.
277. Moroz-Grzelak Lilla, *Aleksander Wielki a macedońska idea narodowa. Słowiańskie losy postaci antycznej*, SOW, TNW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
278. Olbrych Wiesława, *Besedy o Wasilii Grossmane. Po materjalam literaturnych čtenij v Gdynie i diskussii v gazete „Literaturnyje vesti”*, Grant, Warszawa 2002, 70 s.
279. Olbrych Wiesława, *Wasilij Grossman. Dramat humanisty w świecie cywilizacji totalitarnej*, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2004. [złożono do druku]
280. Olbrych Wiesława, *Zwonariewa Lola, Sostojavšyjsja vne tusovki. Tvorčestvo i sud'ba pisatelja Jurija Družnikova*, Akademia, Moskwa 2001, 160 s.
281. Osińska Katarzyna, *Klasztory i laboratoria. Rosyjskie studia teatralne: Stanisławski, Meyerhold, Sulerżycki, Wachtangow, słowo/obraz, terytoria*, Gdańsk 2003, 306 s., bibliogr., fot.
282. Osińska Katarzyna, *Studio w rosyjskiej kulturze teatralnej XX wieku. Wybrane zagadnienia*, seria: Teatr Rosyjski XX Wieku, Wydaw. Naukowe Semper, Warszawa 1997, 117 s.
283. Pęgierska-Piotrowska Romualda, *Znaczenie prac Włodzimierza Andrejewicza Francewa dla słowianoznawstwa*, seria: Prace Sławistyczne, nr 44, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 159 s.
284. Polański Kazimierz, *Morfologia zapożyczeń niemieckich w języku połabskim*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 198 s.
285. Polański Kazimierz, *Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1967, 198 s.
286. Popowska-Taborska Hanna, *Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego. Kaszubska zmiana ę > i oraz ǫ, ǫ̇, ǫ̈ > ě*, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 28, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1961, 127 s., mapy.
287. Popowska-Taborska Hanna, *Dawne pogranicze językowe polsko-dolnołużyckie (w świetle danych toponomastycznych)*, Prace Językoznawcze PAN, nr 44, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1965, 186 s., mapy.
288. Popowska-Taborska Hanna, *Kaszubszczyzna – zarys dziejów*, PWN, Warszawa 1980, 109 s.
289. Popowska-Taborska Hanna, *Szki-ce z kaszubszczyzny – dzieje, za-bytki, słownictwo*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-pomorskiej, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wejherowskiej, Gdańsk 1987, 270 s.
290. Popowska-Taborska Hanna, *Szki-ce z kaszubszczyzny. Leksyka, za-bytki, kontakty językowe*, GTN, Gdańsk 1998, 276 s.

291. Popowska-Taborska Hanna, *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1991, 175 s.; wyd. 2, SOW, Warszawa 1993, 174 s.
292. Popowska-Taborska Hanna, *Z dawnych podziałów Słowiańszczyzny (słowiańska alternacja (je- : o-))*, seria: Prace Sławistyczne, nr 37, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 141 s., bibliogr.
293. Popowska-Taborska Hanna, Boryś Wiesław, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, seria: Język na pograniczach, nr 15, SOW, Warszawa 1996, 434 s.
294. Rapacka Joanna, *Dawna literatura serbska i dawna literatura chorwacka*, seria: Literatura na pograniczach, nr 4, SOW, Warszawa 1993, 153 s.
295. Rapacka Joanna, *Godzina Herdera. O Serbach, Chorwatach i idei jugosłowiańskiej*, Energeia, Warszawa 1995, 124 s., mapy.
296. Rapacka Joanna, *Śródziemnomorze, Europa Środkowa, Bałkany. Studia z literatur południowosłowiańskich*, TAIWPN Universitas, Kraków 2002, 500 s.
297. Rieger Janusz, *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, seria: Prace Onomastyczne, nr 26, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 40 s., mapy.
298. Rieger Janusz, *Nazwy wodne dorzecza Sanu*, seria: Prace Onomastyczne, nr 12, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1969, 247 s.
299. Rieger Janusz, *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Wydaw. Naukowe Semper, Warszawa 1995, 256 s.
300. Rieger Janusz, *Z dziejów języka rosyjskiego*, seria: Biblioteka Rusycysty, WSiP, Warszawa 1989, 183 s., il., mapy.
301. Rieger Janusz, Wolnicz-Pawłowska Ewa, *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*, seria: Prace Onomastyczne, nr 24, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1975, 306 s.
302. Roszko Roman, *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim (w zestawieniu z językiem polskim)*, SOW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
303. Roszko Roman, *Wykładniki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim*, seria: Język na pograniczach, nr 7, SOW, Warszawa 1993, 130 s.
304. Rudnicki Sergiusz, *Gwara polska wsi Korczunek koło Żytomierza na tle gwar południowokresowych. Fonetyka, fleksja*, SOW, Warszawa 2000, 207 s., bibliogr.
305. Rudnik-Karwatowa Zofia, *Formacje iteratywne w języku staroruskim XI–XVII wieku*, seria: Prace Sławistyczne, nr 22, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 150 s., bibliogr., tabl.
306. Rytel-Kuc Danuta, *Niemieckie pasyivum i man-Sätze a ich przekład w języku czeskim i polskim*, seria: Prace Sławistyczne, nr 84, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 186 s.

307. Rzetelska-Feleszko Ewa, *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 24, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1973, s. 310.
308. Rzetelska-Feleszko Ewa, *Die Zufüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante = Dopływy Bałtyku od ujścia Wisły do Parsęty*, seria: Hydronymia Europaea, t. 2, Franz Steiner Verl. Wiesbaden, Stuttgart 1987, 138 s., tabl.
309. Rzetelska-Feleszko Ewa, *Pomorze zachodnie. Nasz język dawniej i dziś*, PWN, Warszawa 1986, 198 s., fot., mapy, tabl.
310. Rzetelska-Feleszko Ewa, *Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim*, seria: Prace Sławistyczne, nr 4, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1978, 176 s.
311. Rzetelska-Feleszko Ewa, Duma Jerzy, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, seria: Język na pograniczach, nr 3, SOW, Warszawa 1991, 283 s., mapy 1–16. [współudział: H. Pustoła-Ryżko]
312. Rzetelska-Feleszko Ewa, Duma Jerzy, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, seria: Prace Sławistyczne, nr 38, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1985, 341 s., mapy 1–16.
313. Rzetelska-Feleszko Ewa, Duma Jerzy, *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*, seria: Język na pograniczach, nr 16, SOW, Warszawa 1996, 341 s., mapy 1–37, tabl.
314. Rzetelska-Feleszko Ewa, Duma Jerzy, *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, seria: Prace Onomastyczne, nr 25, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 238 s., mapa.
315. Šalamun-Biedrzycka Katarina, *Poezja Antona Podbevška i Antona Vodnika w latach dwudziestych XX w. Zmiana wizji świata*, seria: Prace Sławistyczne, nr 9, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1980, 99 s.
316. Sawicka Irena, *Fonologia konfrontatywna polsko-serbsko-chorwacka*, seria: Prace Sławistyczne, nr 70, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1988, 198 s., tabl.
317. Sawicka Irena, *Problematyka predykcji imiennej na przykładzie języka serbsko-chorwackiego*, seria: Prace Sławistyczne, nr 8, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1979, 151 s.
318. Sawicka Irena, *Struktura grup spółgłoskowych w językach słowiańskich*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 27, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 131 s.
319. Sawicka Irena, *Struktura sloga u balkanskim jezicima (U poređenju sa susednim jezicima)*, seria: Prace Sławistyczne, nr 54, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 122 s.

320. Sędzik Władysław, *Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne. Użytki rolne*, seria: Prace Sławistyczne, nr 3, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 124 s.
321. Siatkowski Janusz, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. I, 1. Grupy trat, tlat; 2. h zamiast g; 3. Spółgłoski twarde przed i, e, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1965, 239 s.
322. Siatkowski Janusz, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. 2, 4. Formy beznosówkowe; 5. Formy nieprzegłoszone, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970, 254 s.
323. Siatkowski Janusz, *Dialekt czeski okolic Kudowy*, cz. 1, *Fonetyka – Słowotwórstwo*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 174 s.
324. Siatkowski Janusz, *Dialekt czeski okolic Kudowy*, cz. 2, *Fleksja – Słownictwo – Teksty*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 204 s.
325. Siatkowski Janusz, *Słownictwo Warmii i Mazur*, I. *Budownictwo i obróbka drewna*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1958, 150 s., mapy.
326. Stieber Zdzisław, *A Historical Phonology of the Polish Language*, Carl Winter, Heidelberg 1973, 171 s.
327. Stieber Zdzisław, *Dialekt Łemków. Fonetyka i fonologia*, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 97, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 110 s., tabl.
328. Stieber Zdzisław, *Historyczna i współczesna fonologia języka polskiego*, PWN, Warszawa 1966, 127 s.
329. Stieber Zdzisław, *Rozwój fonologiczny języka polskiego*, wyd. 2, PWN, Warszawa 1958, 90 s.; wyd. 3, 1962.
330. Stieber Zdzisław, *Świat językowy Słowian*, PWN, Warszawa 1974, 499 s.
331. Stieber Zdzisław, *Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich z wyborem tekstów gwarowych*, PWN, Warszawa 1956, 132 s., mapy, tabl.; wyd. 2, 1965.
332. Sujecka Jolanta, *Ikona domu*, SOW Warszawa 2001, 216 s.
333. Sujecka Jolanta, *Obraz wielkiej przemiany w poezji bułgarskiej 1918–1925*, seria: Literatura na pograniczach, nr 8, SOW, Warszawa 1996, 110 s.
334. Swoboda Wincenty, *Warna 1444*, seria: Dzieje Narodu i Państwa Polskiego, KAW, Kraków 1994, 71 s., il.
335. Syzdek Eleonora, *Opowieść o Wandzie Wasilewskiej*, MAW, Warszawa 1980, 231 s.
336. Syzdek Eleonora, *Wanda Wasilewska*, Wydaw. MON, Warszawa 1979, 56 s.
337. Szokalski Jerzy, *Czas w poezji Sergiusza Jesienina*, seria: Literatura na pograniczach, nr 7, SOW, Warszawa 1995, 194 s.
338. Szulowska Wanda, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*,

- seria: Język na pograniczach, nr 5, SOW–Omnitech Press, Warszawa 1992, 87 s.
339. Szwat-Gyłybowa Grażyna, *W kręgu bułgarskiej groteski. O twórczości Jordana Radiczkowa*, seria: Prace Sławistyczne, nr 98, SOW, Warszawa 1991.
340. Szymański Tadeusz, *Derywacja czasowników onomatopiecznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 86, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 143 s.
341. Szymański Tadeusz, *Słowotwórstwo rzeczownika w bułgarskich tekstach XVII–XVIII wieku*, seria: Prace Komisji Słowianoznawstwa PAN, nr 15, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1968, 198 s.
342. Śliziński Jerzy, *Korespondence Julia Zeyera s polskými spisovate-li*, Academia, Praha 1980, 269 s.
343. Śliziński Jerzy, *Jan III Sobieski w literaturze narodów Europy*, Wydaw. MON, Warszawa 1979, 437 s., il.
344. Śliziński Jerzy, *Sorbische Volkserzählungen*, Akademie Verl., Berlin 1964, 113 s.
345. Śliziński Jerzy, *Tadeusz Kościuszko w literaturze narodów Europy i Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Wydaw. MON, Warszawa 1981, 284 s.
346. Śliziński Jerzy, *Z działalności literackiej Braci Czeskich w Polsce (XVI–XVII w.)*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 1, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1959, 186 s.
347. Topolińska Zuzanna, *A Historical Phonology of the Kashubian Dialects of Polish*, Mouton, The Hague 1974, 190 s.
348. Topolińska Zuzanna, *Stosunki iloczynowe polsko-pomorskie*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1964, 126 s.
349. Topolińska Zuzanna, *Z historii akcentu polskiego od wieku XVI do dziś*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1961, 288 s.
350. Walicki Andrzej, *Osobowość a historia. Studia z dziejów literatury i myśli rosyjskiej*, PIW, Warszawa 1959, 480 s.
351. Wandas Adam, *Język staroruskiego przekładu polskich statutów ziemskich Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1966, 80 s.
352. Wędzki Andrzej, *Konin w czasach przedzoborowych*, seria: Dzieje Konina, t. 1, Wydaw. Apeks, Konin 2000, 191 s., fot., mapy, tabl.
353. Wędzki Andrzej, *Pałuki w średniowieczu*, seria: Dzieje Pałuk, t. 2, Wydaw. Konwentu Pałuckich Towarzystw Kulturalnych, Gołędź–Łabiszyn–Kcynia–Łekno–Szubin–Wągrowiec–Żnin 1998, 143 s., bibliogr., fot., mapy, ryc.
354. Wędzki Andrzej, *Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII w. Słowiańszczyzna Zachodnia*, PWN, Warszawa 1974, 297 s.

355. Wędzki Andrzej, *Rezydencja w Szubinie na Pałukach w świetle źródeł pisanych*, seria: Studia i Materiały do Dziejów Szubina, z. 2, Wydaw. Wulkan, Żnin-Szubin 1992, 70 s., il.
356. Wędzki Andrzej, *Ze studiów nad procesami osadniczymi ziem Polski Zachodniej. Wybrane zagadnienia*, seria: Prace Sławistyczne, nr 64, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 213 s.
357. Wiśniewska Elżbieta, *O sztuce piarskiej Mychajła Kociubynskiego*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1973, 134 s.
358. Wiśniewska Elżbieta, *Wasył Stefanyk w obliczu Młodej Polski*, seria: Prace Sławistyczne, nr 45, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 165 s., il.
359. Wojtyła-Świerzowska Maria, *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. Formacje tematyczne*, seria: Prace Sławistyczne, nr 96, SOW, Warszawa 1992, 185 s.
360. Wojtyła-Świerzowska Maria, *Prasłowiańskie abstractum. Sufiksalne nomina actionis. Formacje z podstawowym sufiksalnym -n-, -t-*, seria: Prace Sławistyczne, nr 112, SOW, Warszawa 2003, 173 s.
361. Wojtyła-Świerzowska Maria, *Prasłowiańskie nomen agentis*, seria: Monografie Sławistyczne, nr 30, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 158 s.
362. Wolff Adam, Rzetelska-Feleszko Ewa, *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, seria: Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, nr 37, PWN, Warszawa 1981, 322 s.
363. Wolnicz-Pawłowska Ewa, *Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX wiek)*, seria: Język na pograniczach, nr 9, SOW, Warszawa 1993, 340 s.
364. Wolnicz-Pawłowska Ewa, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1978, 140 s.
365. Wolnicz-Pawłowska Ewa, Szulowska Wanda, *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV–XIX wieku*, SOW, Warszawa 1998, 366 s., tabl.
366. Wrocławska Elżbieta, *Słowotwórstwo rzeczowników w sztokawskich tekstach XVI–XVII w. z Dubrownika*, seria: Prace Sławistyczne, nr 69, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1988, 172 s.
367. Zaworski Władysław, „Cichy Don” Michała Szołochowa. *Z problemów formy i bohatera*, seria: Prace Sławistyczne, nr 55, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 140 s.
368. Zbyrowski Zygmunt, *Rosyjski poemat romantyczny*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 165 s.
369. Zielińska Anna, *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*, seria: Język na pograniczach, nr 22, SOW, Warszawa 2002, 192 s.

370. Zielińska Anna, *Wielojęzyczność staroobrzędowców mieszkających w Polsce*, seria: Język na pograniczach, nr 17, SOW, Warszawa 1996, 190 s.
371. Zielińska Monika, *Twórczość Konstantego Fiedina w okresie międzywojennym*, seria: Prace Sławistyczne, nr 35, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1983, 147 s.
372. Zieniukowa Jadwiga, *Rodzaj męski osobowy we współczesnych językach zachodniosłowiańskich*, seria: Prace Sławistyczne, nr 19, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 170 s.
373. Zieniukowa Jadwiga, *Z dziejów polszczyzny literackiej w XVIII wieku. Język pism Jana Jabłonowskiego wobec ówczesnych przepisów normatywnych*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1968, 156 s., bibliogr.
- E. Zbiory studiów**
374. *Antroponimia słowiańska. Materiały z IX Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej*. Warszawa 6–8 IX 1994, red. E. Wolnicz-Pawłowska, J. Duma, seria: Prace Onomastyczne, nr 35, SOW, Warszawa 1996, 441 s.
375. *Bałtosłowiańskie związki językowe*, red. M. Kondratiuk, seria: Prace Sławistyczne, nr 81, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 402 s.
376. *Bułgaria i Polska. Rozwój społeczny i stosunki kulturalne w latach 1944–1984*, red. M. Basaj, seria: Prace Sławistyczne, nr 52, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 128 s.
377. *Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci profesora Franciszka Sławskiego*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, seria: Prace IFS UJ, nr 20, Wydział Polonistyki UJ, Kraków 2002, 546 s., tabl.
378. *Ekoupidia. V bytu, v jazykie/kulturnie i v iskusstvie/litieraturie. Międzynarodnaja konfierencija*. Warszawa 3–6 XII 1998, red. J. Faryno, R. Boroch, R. Bobryk, IS PAN, Warszawa 1998, 75 s.
379. *Etnogeneza i topogeneza Słowian. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Komisję Sławistyczną przy Oddziale PAN w Poznaniu, w dniach 8–9 XII 1978*, red. I. Kwilecka, seria: Historia, t. 6, PWN, Warszawa 1980, 104 s.
380. *Etnolingwistyczne i kulturowe związki Słowian z Germanami*, red. I. Kwilecka, seria: Prace Sławistyczne, nr 62, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 176 s.
381. *Frido Michalk. Studia o języku lużyckim = Studije k serbskej řeči = Studien zur sorbischen Sprache*, red. H. Faska, E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 1994, 314 s., bibliogr.
382. *Historia alternatywna. Spotkanie polsko-ukraińskie. Mała Wieś, 29 marca–1 kwietnia 2000*, red. O. Hnatiuk, B. Kubisz, tł. M. Bojanińska, K. Kotyńska, Fundacja im. Stefana Batorego, Magazyn

- Historyczny „Mówią wieki”, Warszawa 2000, 48 + 52 s.
383. *Historia i współczesność języka polskiego na kresach wschodnich*, red. I. Grek-Pabisowa, SOW, Warszawa 1997, 354 s. [współautorzy: K. Handke, I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, Z. Kurzowa, H. Wisner]
384. *Historia rosyjskiej literatury radzieckiej*, red. P. Wychodcew, PWN, Warszawa 1977, 994 s.
385. *I dzisiaj, i na zawsze. Adam M-ski*, red. J. Garbiński, SOW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
386. *Infomatyzacja bibliografii slawistycznej. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Warszawa 6–7 grudnia 1994*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, Energeia, Warszawa 1995, 100 s.
387. *Jan Nicisław Baudouin de Courtenay a lingwistyka światowa*, red. J. Rieger [i in.], Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 665 s.
388. *Język i jego odmiany w aspekcie porównawczym*, red. J. Majowa, seria: Prace Slawistyczne, nr 53, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 232 s.
389. *Język i językoznawstwo polskie w sześćdziesięciolecie niepodległości. 1918–1978*, red. J. Rieger, M. Szymczak, seria: Prace Slawistyczne, nr 53, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 295 s.
390. *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. I, *Studia i materiały*, red. J. Rieger, Wydaw. Naukowe Semper, Warszawa 1996, 311 s.
391. *Językowe zróżnicowanie terytorialne wobec wpływu czynników pozajęzykowych. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez IS PAN, Warszawa 9–10 XI. 1982*, red. J. Majowa, seria: Prace Slawistyczne, nr 40, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1985, 160 s.
392. *Konferencja Pomorska 1954. Prace językoznawcze*, red. Z. Stieber, PWN, Warszawa 1956, 220 s.
393. *Konferencja Pomorska 1978*, red. K. Handke, seria: Prace Slawistyczne, nr 12, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1979, 189 s.
394. *Kresy – pojęcie i rzeczywistość*, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1997, 326 s., mapy.
395. *Kształtowanie się nowobułgarskiego języka literackiego (do roku 1878)*, red. T. Szymański, seria: Prace Slawistyczne, nr 78, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 226 s.
396. *Kultura, język, komunikacja. Problemy globalizacji i kultur narodowych*, red. G. Szwat-Gyłybowa, A. Z. Makowiecki, UW, Wydział Polonistyki – IS PAN, Warszawa 2001, 210 s.
397. *La Pensée et la langue*, red. S. Karolak, Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 1999, 172 s.
398. *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, red. H. Popowska-Taborska, seria: Prace Slawistyczne, nr 105, SOW, Warszawa 1997, 291 s., mapy.

399. *L'Époque napoléonienne et les Slaves*, red. S. Kozak, H. Popowska-Taborska, seria: Prace Sławistyczne, nr 24, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 162 s.
400. *Literatura rosyjska XX wieku. Nowe czasy, nowe problemy*, red. G. Bobiewicz-Bryś, A. Drawicz, seria: Literatura na pograniczach, nr 1, SOW–Omnitech Press, Warszawa 1992, 171 s.
401. *Literatury słowiańskie o drugiej wojnie światowej*, t. 1, red. J. Śliziński, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1973, 341 s.
402. *Literatury słowiańskie o drugiej wojnie światowej*, t. 2, red. J. Śliziński, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1973, 178 s.
403. *VII Międzynarodowy Kongres Sławistów. Warszawa 21–27 VIII 1973, streszczenia referatów i komunikatów*, red. J. Siatkowski, PWN, Warszawa 1973, 1169 s.
404. *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*, red. J. Zieniukowa, seria: Język na pograniczach, nr 19, SOW, Warszawa 1997, 398 s.
405. *Odmiejscowe nazwy osobowe*, oprac. Z. Kaleta, współudział E. Supranowicz, J. Szymowa, seria: Słownik Etymologiczno-Motywacyjny Staropolskich Nazw Osobowych, cz. 3–4, IJP PAN, Kraków 1997, 233 s.
406. *Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane pani profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, SOW, Warszawa 1997, 324 s., mapy.
407. *Paralele w rozwoju słownictwa języków słowiańskich*, red. H. Popowska-Taborska, seria: Prace Sławistyczne, nr 71, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 233 s.
408. *Płeć w języku i kulturze*, red. J. Anusiewicz, K. Handke, seria: Język a Kultura, t. 9, Wiedza o Kulturze, Wrocław 1994, 209 s., bibliogr.
409. *Polacy w oczach Rosjan – Rosjanie w oczach Polaków*, red. R. Bobryk, J. Faryno, seria: Wizerunek Sąsiadów, nr 1, SOW, Warszawa 2000, 430 s.
410. *Polityka i kultura. Polsko-ukraińskie związki literackie w XX w.*, red. O. Hnatiuk, SOW, Warszawa 2004. [złożono do druku]
411. *Polska – Jugosławia. Związki i paralele literackie*, red. H. Janaszek-Ivaničková, E. Madany, seria: Prace Sławistyczne, nr 61, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 206 s.
412. *Polsko-jugosłowiańskie stosunki literackie. Tom studiów*, red. J. Śliziński, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1972, 332 s.
413. *Polsko-łużyckie stosunki literackie. Tom studiów*, red. J. Śliziński, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1970, 265 s.
414. *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku. Zbiór studiów*, red. K. Handke, H. Dalewska-Greń, SOW, Warszawa 1994, 408 s.
415. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 1, red. K. Handke, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-pomorskiej w Wejherowie, Wejherowo 1986, 165 s.

416. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 2, red. K. Handke, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1991, 181 s.
417. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 3, red. K. Handke, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 103 s.
418. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 4, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1991, 120 s.
419. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 5, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1993, 214 s.
420. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 6, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1994, 153 s.
421. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 7, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1996, 340 s.
422. *Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, t. 8, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1998, 230 s.
423. *Povernennja. Bruno Šulc (1892–1942). Materiali sesii prisvjačenoj storičču vid roždennja ta p'jatodesjatiričču smerti pis'mennika. Drogobič, 17–19 listopada 1992*, red. O. Gnatjuk, M. Kitovs'ka, P. Koševskij, Ośrodek Brama Grodzka–Teatr NN, Ljublin 1996, 98 s.
424. *Poznań. Zarys dziejów*, red. J. Topolski, Wydaw. Poznańskie, Poznań 1973, 173 s., il., tabl. [współautor: A. Gąsiorowski]
425. *Prace historycznoliterackie na IV Międzynarodowy Kongres Słowistów w Moskwie 1958*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, red. S. Fiszman, PWN, Warszawa 1958, 304 s., il.
426. *Prace językoznawcze i etnogenetyczne na IV Międzynarodowy Kongres Słowistów w Moskwie 1958*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, red. P. Zwoliński, PWN, Warszawa 1958, 268 s., bibliogr., mapy, rys., tabl.
427. *Prace na VIII Międzynarodowy Kongres Słowistów w Zagrzebiu 1978*, t. 1, *Językoznawstwo*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, nr 5, red. M. Basaj, PWN, Warszawa 1978, 519 s., tabl.
428. *Prace na VIII Międzynarodowy Kongres Słowistów w Zagrzebiu 1978*, t. 2, *Literaturoznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, nr 5, red. M. Basaj, PWN, Warszawa 1978, 424 s.
429. *Prace na IX Międzynarodowy Kongres Słowistów w Kijowie 1983*, t. 1, *Językoznawstwo*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, nr 6, red. M. Basaj, PWN, Warszawa 1983, 491 s., tabl.
430. *Prace na IX Międzynarodowy Kongres Słowistów w Kijowie 1983*, t. 2, *Literaturoznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, nr 6, red. M. Basaj, PWN, Warszawa 1983, 340 s.
431. *Prace na XI Międzynarodowy Kongres Słowistów w Bratysławie 1993*, t. 1, *Językoznawstwo*, seria: Z Polskich Studiów Słowistycznych, nr 8, red. B. Galster, Wydaw. Energeia, Warszawa 1993, 286 s.

432. *Prace na XI Międzynarodowy Kongres Sławistów w Bratysławie 1993*, t. 2, *Literaturoznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna*, seria: Z Polskich Studiów Sławistycznych, nr 8, red. B. Galster, Wydaw. Energeia, Warszawa 1993, 170 s.
433. *Prace na XII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Krakowie 1998*, t. 2, *Językoznawstwo*, seria: Z Polskich Studiów Sławistycznych, nr 9, red. H. Dalewska-Greń, J. Rusek, J. Siatkowski, Wydaw. Energeia, Warszawa 1983, 306 s.
434. *Prace na XIII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Lublanie 2003*, t. 2, *Językoznawstwo*, seria: Z Polskich Studiów Sławistycznych, nr 10, red. H. Popowska-Taborska, Z. Rudnik-Karwatowa, J. Rusek, J. Siatkowski, Komitet Słowianoznawstwa PAN, Warszawa 2002, 292 s.
435. *Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich*, red. H. Bieličová, G. Nieszczimienko, Z. Rudnik-Karwatowa, seria: Prace Sławistyczne, nr 89, IS PAN, Warszawa 1991, 115 s.
436. *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*, red. J. Zieniukowa, seria: Prace Sławistyczne, nr 99, SOW-Omnitech Press, Warszawa 1992, 238 s., mapa.
437. *Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość. Zbiór studiów*, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1993, 331 s.
438. *Regionalizmy w języku familijnym. Zbiór studiów*, red. K. Handke, seria: Prace Sławistyczne, nr 86, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1991, 114 s.
439. *Semantika i struktura slavjanskovo vida*, t. 1, red. S. Karolak, Wydaw. Naukowe WSP, Kraków 1995, 193 s.
440. *Semantika i struktura slavjanskovo vida*, t. 2, red. S. Karolak, Wydaw. Naukowe WSP, Kraków 1997, 252 s.
441. *Semantyka a konfrontacja językowa*, t. 1, red. V. Koseska-Toszeva, D. Rytel-Kuc, SOW, Warszawa 1996, 255 s., rys.
442. *Semantyka a konfrontacja językowa*, t. 2, red. V. Koseska-Toszeva, Z. Greń, SOW, Warszawa 1999, 289 s., il.
443. *Semantyka milczenia. Zbiór studiów*, red. K. Handke, SOW, Warszawa 1999, 254 s.
444. *Semantyka milczenia, Zbiór studiów*, t. 2, red. K. Handke, SOW, Warszawa 2002, 229 s., il.
445. *Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce, ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie*, red. I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, R. A. Morris, SOW, Warszawa 1994, 345 s.
446. *Sławistyczne studia językoznawcze*, red. M. Basaj, W. Boryś, H. Popowska-Taborska, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 494 s., tabl.
447. *Sławistyczne studia literaturoznawcze poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów*,

- red. J. Śliziński, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1973, 267 s.
448. *Slawistyka na przełomie XIX i XX wieku*, red. M. Basaj, S. Urbańczyk, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1990, 146 s.
449. *Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcia i rzeczywistość dawniej i dziś. Zbiór studiów*, red. K. Handke, Warszawa 2002, 194 s., bibliogr.
450. *Słowianie w świecie antynorm Stanisława Przybyszewskiego*, red. H. Janaszek-Ivaničková, E. Madany, seria: Prace Slavistyczne, nr 21, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 383 s.
451. *Słowianoznawstwo w okresie międzywojennym 1918–1939*, red. M. Basaj, S. Urbańczyk, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 223 s.
452. *Słowiańskie pogranicza językowe*, red. K. Handke, seria: Język na pograniczach, nr 1, Res Publica Press, Warszawa 1992, 223 s., rys.
453. *Słowiańskie słowniki gwarowe*, red. H. Popowska-Taborska, seria: Prace Slavistyczne, nr 110, SOW, Warszawa 2000, 298 s.
454. *Słowińcy, ich język i folklor. Materiały z Konferencji Słowińskiej Komitetu Językoznawstwa i Komitetu Słowianoznawstwa PAN. Warszawa 14 stycznia 1960*, seria: Zeszyty Problemowe Nauki Polskiej, z. 22, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1961, 109 s.
455. *Słownictwo i składnia*, red. W. Boryś, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 96, Studia Językoznawcze 8, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 109 s.
456. *Stosunki literackie polsko-bułgarskie. Studia*, red. J. Śliziński, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1971, 204 s.
457. *Stosunki literackie polsko-czeskie i polsko-słowackie 1890–1939*, red. J. Śliziński, seria: Prace Slavistyczne, nr 6, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1978, 360 s. [współautorzy: S. Bylina, B. Jaroszewicz-Kleindienst, E. Madany, J. Russocka]
458. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 1, *Temporalność*, red. V. Koseska-Toszewa, seria: Prace Slavistyczne, nr 48, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 220 s.
459. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 2, *Określoność / nieokreśloność*, red. V. Koseska-Toszewa, J. Mindak, seria: Prace Slavistyczne, nr 59, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1987, 228 s.
460. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 3, *Ilość. Gradacja. Osoba*, red. V. Koseska-Toszewa, M. Korytkowska, seria: Prace Slavistyczne, nr 79, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 179 s.
461. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 4, *Modalność a inne kategorie językowe*, red. V. Koseska-Toszewa, M. Korytkowska, seria: Prace Slavistyczne, nr 91, Res Publica Press, Warszawa 1991, 130 s.

462. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 5–6, *Konfrontacja językowa. Słowotwórstwo*, red. V. Koseska-Toszewa, M. Korytkowska, seria: Prace Sławistyczne, nr 100, SOW, Warszawa 1993, 228 s.
463. *Studia linguistica memoriae Zdislai Stieber dedicata. Materiały z sesji naukowej*, Warszawa 20–21 X 1983, red. J. Zieniukowa, seria: Prace Sławistyczne, nr 31, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1983, 194 s., tabl.
464. *Studia poświęcone stosunkom literackim polsko-czeskim i polsko-słowackim*, red. J. Śliziński [i in.], Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1969, 202 s.
465. *Studia z dialektologii polskiej i słowiańskiej*, red. W. Boryś, W. Sędzik, seria: Język na pograniczych, nr 4, SOW, Warszawa 1992.
466. *Studies in the Phonetic Typology of the Slavic Languages*, red. I. Sawicka, A. Holvoet, seria: Język na pograniczych, nr 2, SOW–Omnitech Press, Warszawa 1991, 164 s.
467. *Symbolae Slavisticae. Dedykowane pani profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, red. E. Rzetelska-Feleszko, SOW, Warszawa 1996, 352 s.
468. *Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich*, red. I. Grek-Pabisowa, L. N. Smirnow, seria: Prace Sławistyczne, nr 97, SOW–Omnitech Press, Warszawa 1992, 177 s., tabl.
469. *The National Idea as a Research Problem*, red. J. Sujecka, SOW, Warszawa 2002, 384 s.
470. *Trzyście wieków Bułgarii. Materiały polsko-bułgarskiej sesji naukowej*, Warszawa 28–30 X 1981, red. J. Siatkowski, seria: Prace Sławistyczne, nr 32, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1983, 348 s.
471. *Typy opisów gramatycznych języka*, red. M. Basaj, seria: Prace Sławistyczne, nr 47, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 206 s.
472. *Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej*, red. A. Hnatiuk, K. Kotyńska, SOW, Warszawa 2002, wyd. na płycie CD-ROM.
473. *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. E. Wrocławska, seria: Język na pograniczych, nr 11, SOW, Warszawa 1994, 212 s.
474. *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie PTPN*, red. A. Gąsiorowski, seria: Prace Komisji Historycznej PTPN, t. 35, PWN, Warszawa 1982, 272 s., il.
475. *W cudzych oczach. Z problematyki świadomości narodowej we współczesnych literaturach zachodnio- i południowosłowiańskich*, red. H. Janaszek-Ivaničková, E. Madany, seria: Prace Sławistyczne, nr 30, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1983, 237 s. [współautorzy: A. Gordziejewski, B. Jaroszewicz-Kleindienst]

476. *W kręgu Jesienina*, red. J. Szokalski, seria: Literatura na pograniczach, nr 10, SOW, Warszawa 2002, 168 s., faks.
477. *Walencja czasownika a problemy leksykografii dwujęzycznej*, red. D. Rytel-Kuc, seria: Prace Sławistyczne, nr 87, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1991, 175 s.
478. *Włodzimierz Majakowski i jego czasy*, red. W. Olbrych, J. Szokalski, seria: Literatura na pograniczach, nr 6, SOW, Warszawa 1995, 195 s.
479. *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci profesora Mieczysława Szymczaka*, red. M. Basaj, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1988, 442 s., tabl.
480. *Z badań nad językami wschodniosłowiańskimi*, red. W. Boryś, seria: Prace Językoznawcze PAN, nr 102, Studia Językoznawcze, nr 9, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 211 s.
481. *Z badań nad polityką kulturalną krajów socjalistycznych*, red. E. Heza, Instytut Kultury, Warszawa 1987, 279 s. [współautor: B. Białokozowicz]
482. *Z dziejów powstawania języków narodowych i literackich*, red. Z. Stieber, PWN, Warszawa 1956, 153 s.
483. *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich*, red. S. Kozak, M. Jakóbiec, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1974, 260 s.
484. *Z historii języków łużyckich*, red. H. Faßke, E. Wrocławska, seria: Język na pograniczach, nr 18, SOW, Warszawa 1996, 224 s., mapy.
485. *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały z konferencji naukowej*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 92 s.

F. Antologie

486. *Antologia literatury rosyjskiej XVIII wieku, cz. 1, 1700–1760*, red. W. Jakubowski, PWN, Warszawa 1954, 186 s.
487. *Antologia literatury rosyjskiej XVIII wieku, cz. 2, 1760–1800*, red. W. Jakubowski, PWN, Warszawa 1957, 291 s.
488. *Antologia literatury rosyjskiej XVIII wieku, cz. 3, 1760–1800*, red. W. Jakubowski, PWN, Warszawa 1959, 364 s.
489. *Antologia wolnej literatury rosyjskiej*, red. A. Drawicz, Wydaw. Wskos, Warszawa 1989, 180 + 356 s.; wyd. 2, seria: Literatura na pograniczach, nr 2, SOW, Warszawa 1992, 314 s.
490. *Barokowi duchowni pisni z rękopisnych spiwanykiw Łemkiwszczyzny*, red. O. Hnatiuk, Wydaw. Misioner, Lwów 2000, 336 s.
491. *Cybernetyczne laleczki. Antologia czeskich i słowackich opowiadań fantastycznonaukowych*, oprac. i wstęp H. Janaszek-Ivaničková, seria: SF, Wydaw. Poznańskie, Poznań 1987, 513 s.

492. *Dwanadziat polskich esejów*, red. A. Hnatiuk, Wydaw. Krytyka, Kyjów 2001, 256 s.
493. *Dźwięki kruszonych oków. Polska w poezji rosyjskiej lat 1795–1917*, red. B. Białokozowicz, LSW, Warszawa 1977, 287 s.
494. *Mysł białoruska XX wieku. Filozofia, religia, kultura. Antologia*, red. J. Garbiński, SOW, Warszawa 1998, 741 s.
495. *Polonistyka radziecka. Literaturoznawstwo*, oprac. B. Białokozowicz, PWN, Warszawa 1985, 695 s.
496. *Polska w poezji radzieckiej. Jak unieść wierszem Twoją chwałę*, red. B. Białokozowicz, Wydaw. Łódzkie, Łódź 1977, 399 s.
497. *Prolog, nie epilog... Poezja ukraińska w polskich przekładach. Pierwsza połowa XX wieku*, red. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, SOW, Warszawa 2002, 250 s.
498. *Rybo-wino-kur. Antologia literatury ukraińskiej ostatnich dwudziestu lat*, oprac. i tł. O. Hnatiuk, Świat Literacki, Warszawa 1994, 233 s., tabl.
499. *Stepowa legenda. Antologia ukraińskiej małej formy prozatorskiej lat 1890–1930*, red. O. Hnatiuk, L. Szost, seria: Literatura na pograniczach, nr 9, SOW, Warszawa 2001, 310 s.
500. *The Polish Nobility in the Middle Ages. Anthologies*, oprac. A. Gąsiorowski, seria: Polish Historical Library. Anthologies. Monographs. Opera Minor, nr 5, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 298 s.
501. *We własnych oczach. XX-wieczny esej zachodnio- i południowosłowiański*, wybór H. Janaszek-Ivaničková, współpraca E. Madany, J. Wierzbički, T. Dąbek-Wirgowa, PIW, Warszawa 1977, 407 s.
502. *Wiedźmy, czarty i święci Huculszczyzny. Mity i legendy*, oprac. O. Hnatiuk, Tyrsa, Warszawa 1997, 255 s., tabl.
503. *Z zagadnień językoznawstwa współczesnego. Gramatyka transformacyjna. Teoria informacji. Wybór materiałów*, oprac. M. Jurkowski, Warszawa 1966, 168 s.
- ### G. Wydawnictwa źródłowe
504. Bazyli Wielki Św., *O Duchu Świętym*, tł. i kom. A. Brzóstkowska, wstęp H. Naumowicz, Pax, Warszawa 1999, 210 s.
505. *Brulion przekładu Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, cz. 2, Księgi: Liczb, Powtórzonego Prawa, Pieśni nad Pieśniami*, oprac. I. Kwilecka, seria: Wydawnictwa Źródłowe Komitetu Językoznawstwa PAN, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1995, 339 s.
506. *Brulion przekładu pierwszych trzech ksiąg Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, czyli tzw. mamotrept gnieźnieński*, oprac. I. Kwilecka, seria: Wydawnictwa Źródłowe Komitetu Językoznawstwa PAN, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław, 1971, 270 s., faks., tabl.
507. Brzóstkowska Alina, Swoboda Wincenty, *Testimonia najdaw-*

- niejszych dziejów Słowian. *Seria grecka. Pisarze z V–X wieku*, z. 2, seria: Prace Sławistyczne, nr 63, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1989, 395 s.
508. Brzóstkowska Alina, Swoboda Wincenty, *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria grecka. Pisarze z VII–X wieku*, z. 3, seria: Prace Sławistyczne, nr 103, SOW, Warszawa 1995, 572 s.
509. Brzóstkowska Alina, Swoboda Wincenty, *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria grecka. Pisarze z VII–XII wieku*, z. 4, seria: Prace Sławistyczne, nr 106, SOW, Warszawa 1997, 407 s.
510. *Bunt pokolenia. Rozmowy z intelektualistami ukraińskimi*, rozm. przep. B. Bedrychowska, O. Hnatiuk, Wydaw. UMCS, Lublin 2000, 285 s.
511. Ceynowa Florian Stanisław, *Uwagi o kaszubszczyźnie*, oprac. J. Tredler, *Mały zbiór wyrazów kaszubskich*, oprac. H. Popowska-Taboriska, tł. N. Perczyńska, seria: Biblioteka Kaszubska, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-pomorskiej, Bernardinum, Wejherowo-Pelplin 2001, 205 s.
512. Federowski Michał, *Lud białoruski. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*, t. 5. *Pieśni*, red. A. Obrębska-Jabłońska, PWN, Warszawa 1958, 917 s.
513. Federowski Michał, *Lud białoruski. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*, t. VI, cz. I, *Pieśni*, red. A. Obrębska-Jabłońska, PWN, Warszawa 1960, 595 s.
514. Federowski Michał, *Lud białoruski. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*, t. VI, cz. II, *Pieśni frywolne i taneczne, uzupełnienie*, red. A. Obrębska-Jabłońska, PWN, Warszawa 1960, 75 s.
515. Federowski Michał, *Lud białoruski. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*, t. 7, *Suplement do t. 5 i 6*, red. A. Obrębska-Jabłońska, J. Damrosz, S. Glinka, PWN, Warszawa 1960, 417 s., tabl.
516. Federowski Michał, *Lud białoruski. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*, t. VIII, *Inedita. Pieśni z archiwum zbieracza*, oprac. M. Czurak, PWN, Warszawa 1981, 337 s.
517. Feleszko Kazimierz, Koseski Adam, *Polityka kulturalna Socjalistycznej Republiki Jugostawii*, WSNS, Warszawa 1972, 204 s.
518. *Historia królestwa Słowian, czyli Latopis popa Dukljanina*, oprac. i tł. J. Leśny, PWN, Warszawa 1988, 246 s., il.
519. Jan Kochanowski, *Já dobré myslí vždycky chci uživat. Fraszki wydane w 1598 r. w Pradze przez Bartłomieja Paprockiego*, oprac. E. Wolnicz-Pawłowska, PIW, Warszawa 1981, 92 s. [współautor: J. Siatkowski]
520. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 6, oprac. A. Gąsiorowski, H. Kowalewski, seria: Wydaw-

- nictwa Źródłowe Komisji Historycznej PTPN, t. 18, PWN, Warszawa 1982, 454 s.
521. Kwilecka Irena, *Apokalipsa św. Jana w przekładzie Tomasza ze Zbrudzewa*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1976, 154 s., faks.
522. Kwilecka Irena, *Perykopy wielkopostne w przekładzie Tomasza Łysego ze Zbrudzewa*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1964, 166 s., faks.
523. Maryniakowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Zielińska Anna, *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich*, IS PAN, Warszawa 1996, 207 s., mapa.
524. *Modlitwy księżnej Gertrudy z Psalterza Egberta z Kalendarzem = Liber precum Gertrudae ducissae, e Psalterio Egberti cum Kalendario*, red. M. M. Malewicz, B. Kürbis, seria: Monumenta Sacra Polonorum, t. 2, PAU, Kraków 2002, 201 s. [współpraca: D. Leśniewska, P. Stróżyk]
525. Siatkowska Ewa, Siatkowski Janusz, *Wybór tekstów starożytnych*, UW, Warszawa 1967, 202 s.
526. *Słowo o wyprawie Igora*, red. A. Obrębska-Jabłońska, PIW, Warszawa 1954, 176 s.
527. Śliziński Jerzy, *Rękopisy Braci Czeskich*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1958, 299 s.
528. Śliziński Jerzy, *Z korespondencji J. I. Kraszewskiego z Czechami*, Wydaw. UW, Warszawa 1962, 224 s.
529. *Tragedia żebracza nowouczyniona*, oprac. J. Magnuszewski, PIW, Warszawa 1957, 53 s.
530. *Tragiczna zabawa. Oberiu, czyli inna Rosja poetycka. Konstanty Ważynow, Mikołaj Alejnikow, Daniil Charms, Aleksander Wwiediński, Mikołaj Zabłocki*, wybrał i oprac. A. Drawicz, Wydaw. Oficyna Literacka, Kraków 1991, 176 s.
531. Trajdos Tadeusz, Brzóstkowska Alina, Kulewski Adam, *Transkrypcje historyczne fary w Drohobyczu*, Homo Dei, Kraków 1996, 67 s., tabl.
532. *Żywoty Konstancyi i Metodego. Obszerne*, oprac. T. Lehr-Spławiński, Instytut Zachodni, Poznań 1959, 152 s.

H. Bibliografie i przewodniki bibliograficzne

533. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1992*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 1995, 555 s.
534. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1993, cz. 1*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 1995, 540 s. [współpraca: H. Karpińska]
535. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1993, cz. 2*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 1996, 351 s. [współpraca: H. Karpińska]
536. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1994*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 1997, 822 s. [współpraca: H. Karpińska]

537. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1995*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 1999, 748 s. [współpraca: H. Karpińska]
538. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1996*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 2001, 862 s. [współpraca: H. Karpińska]
539. *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1997*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, SOW, Warszawa 2003, 881 s. [współpraca: H. Karpińska]
540. *Bibliografia literatur zachodnio- i południowosłowiańskich w Polsce okresu międzywojennego*, red. M. Basaj, seria: Prace Sławistyczne, nr 29, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1984, 438 s.
541. *Bibliografia rusycystyki polskiej 1945–1975. Literaturoznawstwo*, red. B. Białokozowicz, PWN, Warszawa 1976, 373 s. [oprac.: E. Bazela, M. Chajęcka, L. Jazukiewicz-Osełkowska, W. Stochel]
542. *Bibliografia rusycystyki polskiej 1976–1981*, oprac. M. Chajęcka, L. Jazukiewicz-Osełkowska, M. Zielińska, PWN, Warszawa–Łódź 1991, 456 s.
543. *Dorobek wydawniczy w zakresie literaturoznawstwa i historii Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Bibliografia*, oprac. J. Russocka, seria: Prace Sławistyczne, nr 51, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 214 s.
544. *Dorobek wydawniczy Zakładu Języków Słowiańskich Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Bibliografia*, oprac. I. Dulewiczowa, seria: Prace Sławistyczne, nr 26, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 175 s.
545. Fedorowicz Waław, *Bibliografia historii i bibliografii sławistyki językoznawczej 1972–1975*, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1981, 194 s.
546. Głogowski Piotr, Moroz-Grzelak Lilla, Stefański Michał, *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000. Słowiańszczyzna zachodnia i południowa*, SOW, Warszawa 2002, 221 s.
547. Handke Kwiryna, Rzetelska-Feleszko Ewa, *Przewodnik po językoznawstwie polskim (1900–1970)*, seria: Vademecum Polonisty, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1977, 474 s. [współautor: K. Feleszko]
548. Lewaszkievicz Tadeusz, *Łużyckie przekłady Biblii. Przewodnik bibliograficzny*, seria: Język na pograniczach, nr 14, SOW, Warszawa 1995, 181 s., mapa.
549. Rzetelska-Feleszko Ewa, *Językoznawstwo zachodniosłowiańskie w Polsce. Przewodnik*, PWN, Warszawa 1987, 211 s.
550. Walentynowicz M., Wędzki Andrzej, *Bibliografia zawartości „Przeglądu Zachodniego” 1945–1955*, seria: Biblioteka Przeglądu Zachodniego, z. 7, Instytut Zachodni, Poznań 1957, 124 s.
551. *Wykaz listów autorów zachodnio- i południowosłowiańskich w bibliotekach polskich*, pod kier. J. Śliżiń-

skiego, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1962, 369 s. [współpraca: B. Jaroszewicz-Kleindienst, E. Madany]

I. Czasopisma

552. „Acta Baltico-Slavica”, t. 21–28, SOW, Warszawa 1994–2004.
553. „Językowe Studia Bałkanistyczne” t. 1–2, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1986, 1990.
554. „Slavia Meridionalis”, t. 1–5, SOW, Warszawa 1994–2004.
555. „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 6–30, PWN, Warszawa 1967–1992; t. 31–39, SOW, Warszawa 1993–2004.
556. „Studia Kognitywne”, t. 1–6, SOW, Warszawa 1996–2004.
557. „Studia Litteraria Polono-Slavica”, t. 1, *Srebrny wiek w literaturze rosyjskiej*, SOW, Warszawa 1993; t. 2, *Literackie świadectwa zniewolenia*, SOW, Warszawa 1996; t. 3, *Dekada poszukiwań. Literatura rosyjska lat dwudziestych*, SOW, Warszawa 1999; t. 4, *Utopia czystości i góry śmieci*, SOW, Warszawa 1999; t. 5, SOW, Warszawa 2000; t. 6, *Choroba, lek i zdrowie*, SOW, Warszawa 2001; t. 7, *Portret – Akt – Martwa natura*, SOW, Warszawa 2002; t. 8, SOW, Warszawa 2004.

J. Przekłady

558. *14 opowiadań czeskich i słowackich*, wyb. i tł. E. Madany [i in.], Iskry, Warszawa 1966, 354 s.
559. Andrić Ivo, *Ex ponto. Proza poetycka i wiersze*, tł. M. Wierzbicka,

seria: Biblioteka Jugosłowiańska, Wydaw. Łódzkie, Łódź 1985, 167 s.

560. Andruchowycz Jurij, *Dwanaście pierścieni*, tł. K. Kotyńska, Czarne, Wołowiec, 2004. [złożono do druku]
561. Andruchowycz Jurij, *Ostatnie terytorium. Eseje o Ukrainie*, tł. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, L. Stefanowska, seria: Europa Środkowa, Czarne, Wołowiec 2002, 146 s., fot.
562. Andruchowycz Jurij, *Perwersja*, tł. O. Hnatiuk, R. Rusnak, Czarne, Wołowiec 2003, 365 s.
563. Barkow Iwan, Puszkina Aleksander, *Panięskie igraszki*, tł. A. Drawicz [i in.], seria: Erotica Obscena, Łuk, Białystok 1994, 143 s.
564. Březovský Bohuslav, *Czysta dusza*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa, 1975, 247 s.
565. Březovský Bohuslav, *Wieczni kochankowie*, tł. E. Madany, Śląsk, Katowice, 1974, 578 s.
566. Bobew Petyr, *Legenda o złotym jeźdźcu*, tł. V. Koseska-Toszeva, Bългарски Чудоџник, Sofia 1985, 14 s.
567. Bognár Lajos, Kovács Tomás, *Sztuka indiańska od Meksyku do Peru*, tł. I. Dulewiczowa, WAI F, Warszawa 1983, 25 s., tabl.
568. Bublík Ladislav, *Kregosłup. Z dziennika nieznanego brygadzysty*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1966, 291 s.
569. Bułhakow Michaił, *Mistrz i Małgorzata*, tł. A. Drawicz, Wydaw. Dolnośląskie, Wrocław 1996, 518 s.; wyd. 2, 1999.

570. Burian Emil František, *Rozbitkowie z cap Arcony*, tł. E. Madany, Wydaw. MON, Warszawa 1970, 371 s.
571. Čapek Karel, *Marsjasz, czyli na marginesie literatury. Eseje*, tł. i wstęp H. Janaszek-Ivaničková, WL, Kraków 1981, 167 s.
572. Čapek Karel, *Rok ogrodnika*, tł. H. Janaszek-Ivaničková, seria: Biblioteka Stańczyka, Iskry, Warszawa 1986, 145 s.
573. Capienko Michaił, *Sofia, Tyrnowo, Płowdiw*, tł. I. Maryniakowa, seria: Artystyczne Stolice Świata, WAI F, Warszawa 1983, 222 s.
574. Cauwelaert Didier van, *Bilet w jedną stronę*, tł. H. Karpińska, PIW, Warszawa 1999, 135 s.
575. Chodźasz Swietłana, *Kair*, tł. I. Dulewiczowa, seria: Artystyczne Stolice Świata, WAI F, Warszawa 1987, 236 s., il., tabl.
576. Dub Ota, *Profesorowie*, tł. E. Madany, KiW, Warszawa 1985, 320 s.
577. Durković-Jakšić Ljubomir, *Mickiewicz i Jugosłowianie*, tł. J. Leśny [i in.], seria: Historica, nr 111, UAM, Poznań 1984, 224 s., tabl.
578. Dzvonič Emil, *Pogorzelska*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1982, 478 s.
579. Ewtimow Bogomil, *Zgadywanki*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudožnik, Sofia 1985, 16 s.
580. Fucedzizjew Diko, *Zielona trawa na pustyni*, tł. K. Wierzbicka, Czytelnik, Warszawa 1989, 257 s.
581. Fuks Ladislav, *Portret Marcina Blaskowitza*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1988, 131 s.
582. Fried Jiří, *Impas*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1963, 119 s.
583. Gendlin Leonard, *Wiera Dawydowa – kochanka Stalina*, tł. W. Olbrych, Wydaw. Philip Wilson, Warszawa 1996, 326 s., il., tabl.
584. Gjulemetow Kirił, *Sławna żabka*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudožnik, Sofia 1989, 19 s., il., tabl.
585. *Historia rosyjskiej literatury radzieckiej*, red. P. Wychodcew, tł. M. Chajęcka, L. Jazukiewicz-Osełkowska, W. Stochel, W. Zaworski, M. Zielińska, PWN, Warszawa 1977, 994 s.
586. Hockett Charles Francis, *Kurs językoznawstwa współczesnego*, tł. Z. Topolińska, M. Jurkowski, Warszawa 1968, 703 s.
587. Hrycak Jarosław, *Historia Ukrainy. Czasy nowożytnie (1772–1999)*, tł. K. Kotyńska, seria: Dzieje Krajóv Europy Środkowo-Wschodniej, Instytut Europy Środkowo-wschodniej, Lublin 2000, 342 s.
588. Iljin Michał, *Moskwa*, tł. I. Dulewiczowa, seria: Artystyczne Stolice Świata, WAI F, Warszawa 1976, 411 s., fot. wyd. 2, 1984.
589. Ivič Milka, *Kierunki w lingwistyce*, tł. K. Feleszko, A. Wierzbicka, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1975, 380 s.
590. Jakowlenko Natalia, *Historia Ukrainy. Od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*, tł. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, seria: Dzieje Krajóv Europy Środkowo-Wschodniej, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2000, 397 s.

591. Jašik Rudolf, *Martwi nie śpiewają*, tł. i wstęp E. Madany, Wydaw. MON, Warszawa 1965, 483 s.
592. Jerofiejew Wieniedikt, *Moskwa - Pietuszki. Poemat*, tł. A. Drawicz, Wydaw. Dolnośląskie, Wrocław 1994, 113 s.
593. Karasławow Georgi, *Uczone myszy*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudożnik, Sofia 1978, 12 s.
594. Kogler Aladār, *Joga. Podstawy ćwiczeń fizycznych*, tł. H. Janaszek-Ivaničková, Sport i Turystyka, Warszawa 1975, s. 141.
595. Kolárová Jaromíra, *Powtórka z życia*, tł. A. Gordziejewski, Czytelnik, Warszawa 1977, 384 s.
596. Konach Galia, *Poeta i lilia. Idee chrześcijańskie w twórczości Nikołaja Liliewa*, tł. H. Karpińska, Warszawa 2001, 131 s.
597. *Królewskie wolne miasto. Opowiadania słowackie*, tł. E. Madany [i in.], Pax, Warszawa 1969, 412 s.
598. Krystew Iwan, *Wesoły stadion*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudożnik, Sofia 1983, 8 s., il.
599. Mandelsztam Nadieżda, *Nadzieja w beznadziei*, tł. A. Drawicz, Wydaw. Wiedza i Życie, Warszawa 1997, 379 s.
600. Minkow Swetosław, *Bańki mydlane*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudożnik, Sofia 1983, 16 s.
601. Minkow Swetosław, *Król Bezsenek*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudożnik, Sofia 1986, 12 s.
602. Mňačko Ladislav, *Śmierć nazywa się Engelchen*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1962, 269 s.
603. *Nauka o kraju ojczystym dla klasy 4 dziewięcioletniej szkoły podstawowej*, tł. J. Siatkowski, SPN, Praha 1980, 224 s.
604. Papp Ján, *Wózek pełen bólu*, tł. A. Gordziejewski, Czytelnik, Warszawa 1975, 180 s.
605. Páral Vladimír, *Katapultka*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1970, 288 s.
606. Páral Vladimír, *Prywatna zawierucha*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1969, 194 s.
607. Páral Vladimír, *Targowisko spełnionych życzeń*, tł. E. Madany, Czytelnik, Warszawa 1968, 113 s.
608. Páral Vladimír, *Udręki wyobraźni*, tł. E. Madany, seria: Klub Interesującej Książki, PIW, Warszawa 1986, 394 s.
609. Pisarski Cyryl, *Zizi*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudożnik, Sofia 1990, 16 s.
610. Płatonow Andriej, *Wykop*, tł. A. Drawicz, Wydaw. Alfa, Warszawa 1990, 160 s.
611. *Polska – Bułgaria w Europie Środkowej i Wschodniej w wiekach XVII–XX*, tł. H. Karpińska, IH PAN–MWSHP Warszawa–Łowicz 2003, 303 s.
612. Putík Jaroslav, *Sumienie. Profesor Oppenheimer przed sądem*, tł. E. Madany, KiW, Warszawa 1960, 179 s.
613. Pytlík Radko, *Jaroslav Hašek*, tł. i wstęp E. Madany, WP, Warszawa 1967, 238 s.
614. Radiczkow Jordan, *Węzowe jajko*, wyb. i tł. H. Karpińska, Warszawa–Nadarzyn 1998, 172 s.

615. *Reforma szkolna w Czechosłowacji*, red. M. Cipro, tł. J. Siatkowski, PZWS, Warszawa 1963, 271 s.
616. Riabczuk Mykoła, *Od Małorosji do Ukrainy*, oprac. B. Berdychowska, tł. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, TAIWPN Universitas, Kraków 2002, 207 s.
617. Říha Bohumil, *Nauka o kraju ojczystym dla klasy piątej dziewięcioletniej szkoły podstawowej*, SPN, Praha 1963, 163 s.; wyd. 2, 1975, 192 s.
618. Sawow Symeon, *Sukienka Halinki*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudožnik, Sofia 1985, 16 s.
619. Schmidtová Eva, *Dziewczyna taka jak ty*, tł. E. Madany, Iskry, Warszawa 1977, 230 s.
620. Sedlák Jan, *Sławetna XII b*, tł. E. Madany, Iskry, Warszawa 1973, 337 s.
621. Sidorowa Natalia, *Ateny*, tł. I. Dulewiczowa, seria: Artystyczne Stolice Świata, WAI F, Warszawa 1974, 182 s.; wyd. 2, 1980.
622. Sieneńko Maryna, *Wiedeń*, tł. I. Dulewiczowa, seria: Artystyczne Stolice Świata, WAI F, Warszawa 1975, 232 s.
623. Skála Jaroslav, *Alkoholizm*, tł. B. Jaroszewicz-Kleindienst, PZWL, Warszawa 1966, 227 s..
624. Sniadanko Natalia, *Kolekcja namiętności*, tł. K. Kotyńska, R. Rusnak, Czarne, Wołowiec 2004. [złożono do druku]
625. Šrobár Vratko, *Przygoda matematyczna*, tł. M. Basaj, Iskry, Warszawa 1967, 276 s., il., tabl.
626. Stanew Emilijan, *Łakomy niedźwiadek*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudožnik, Sofia 1982, 16 s.
627. Štúr Ludovít, *Wybór pism*, tł. H. Janaszek-Ivaničková, E. Madany, A. Piotrowski, seria: Biblioteka Narodowa, 2, nr 204, Zakł. Nar. im. Ossolińskich – Wydaw., Wrocław 1982, 89 + 452 s.
628. *Tablice matematyczne, fizyczne i chemiczne dla klas od siódmej do dziewiątej*, tł. J. Siatkowski SPN, Praha 1968, 128 s.
629. Ťažký Ladislav, *Amenmaryja. Sami dobrzy żołnierze*, tł. E. Madany, Wydaw. MON, Warszawa 1970, 732 s.
630. Vaculík Karol, *Dawna sztuka słowacka*, tł. R. Pęgierska-Piotrowska, seria: Słowacka Galeria Narodowa, Arkady-Tatran, Warszawa-Bratysława 1978, 17 s., tabl.
631. Verne Jules, *Paryż w XX wieku*, tł. H. Karpińska, Warszawa 1997, 198 s.
632. Waklinow Stanczo, *Kultura starobułgarska VI–XI wieku*, tł. K. Wierzbicka, seria: Ceramowska, PIW, Warszawa 1984, 326 s., mapa, tabl.
633. Weiss Jan, *Mullerdom ma tyśiąc pięter*, tł. E. Madany, KiW, Warszawa 1960, 223 s.
634. Władimow Georgij, *Wiernyj Rusłan*, tł. A. Drawicz, Wydaw. Arcana, Kraków 1999, 156 s.
635. Wsiewołożska Swietłana, *Wenecja*, tł. I. Dulewiczowa, seria: Artystyczne Stolice Świata, WAI F, Warszawa 1974, 221 s.; wyd. 2, 1975.

636. *Wychowanie obywatelskie dla klasy 7, 8 i 9 dziewięcioletniej szkoły podstawowej*, tł. J. Siatkowski, SPN, Praha 1974, 260 s.
637. Zabuzko Oksana, *Badania terenowe nad ukraińskim seksem*, tł. K. Kotyńska, Wydaw. W.A.B., Warszawa 2003, 203 s.
638. Zúbek Ludo, *Ottarz mistrza Pawła*, tł. i posł. E. Madany, Pax, Warszawa 1974, 135 s.
639. Zydarov Nikołaaj, *O małpce, co się myć nie lubiła*, tł. V. Koseska-Toszewa, Bългарski Chudožnik, Sofia 1978, 8 s.

Wykaz skrótów

- BAN – Bългарaska Akademia na Naukite
- bibliogr. – bibliografia
- cz. – część
- faks. – faksymile
- fot. – fotografie
- GTN – Gorzowskie Towarzystwo Naukowe, Gdańskie Towarzystwo Naukowe
- IFS – Instytut Filologii Słowiańskiej
- IJP – Instytut Języka Polskiego
- IKN – Instytut Kształcenia Nauczycieli
- il. – ilustracje
- im. – imienia
- IS – Instytut Slavistyki
- kier. – kierunek
- KiW – Książka i Wiedza
- LSW – Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza
- MON – Ministerstwo Obrony Narodowej
- MWSHP – Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna
- nar. – narodowy
- nr – numer
- oprac. – opracował
- PAN – Polska Akademia Nauk
- PIW – Państwowy Instytut Wydawniczy
- przep. – przeprowadził

PTPN	–	Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
PWN	–	Państwowe Wydawnictwo Naukowe
PZWL	–	Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich
PZWS	–	Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych
red.	–	redaktor
ros.	–	rosyjski
roz.	–	rozmowa
rys.	–	rysunki
s.	–	strony
SOW	–	Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy
SPN	–	Statní Pedagogické Nakladatelství
św.	–	święty
t.	–	tom
tab.	–	tabele
tabl.	–	tablice
tł.	–	tłumaczył
TAiWPN	–	Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych
TNW	–	Towarzystwo Naukowe Warszawskie
TPPR	–	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
UAM	–	Uniwersytet Adama Mickiewicza
UJ	–	Uniwersytet Jagielloński
UMCS	–	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
UŚ	–	Uniwersytet Śląski
UW	–	Uniwersytet Warszawski
Verl.	–	Verlag
WAiF	–	Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe
WDW	–	Warszawski Dom Wydawniczy
WL	–	Wydawnictwo Literackie
WP	–	Wiedza Powszechna
WSiP	–	Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
WSNS	–	Wyższa Szkoła Nauk Społecznych
WSP	–	Wyższa Szkoła Pedagogiczna
wyd.	–	wydanie
wydaw.	–	wydawnictwo
z.	–	zeszyt
zakł.	–	zakład
zast.	–	zastępca

Katarzyna Osińska

Biblioteka Instytutu Sławistyki PAN

Biblioteka Instytutu Sławistyki PAN w obecnym kształcie – jako biblioteka instytutu badawczego Polskiej Akademii Nauk – istnieje od 1979 roku, jednak jej początki sięgają lat pięćdziesiątych, kiedy powstała z połączenia części księgozbioru Biblioteki Instytutu Polsko-Radzieckiego ze zbiorami Zakładu Słowianoznawstwa PAN. We wrześniu 1966 roku została oddana do użytku czytelnia, służąca nie tylko pracownikom naukowym Zakładu, a potem Instytutu Słowianoznawstwa, lecz otwarta dla czytelników z zewnątrz. Czytelnia ta, nosząca imię wybitnego językoznawcy, profesora Zdzisława Stiebera, do 2000 roku mieściła się na VI piętrze Pałacu Kultury i Nauki, obecnie zaś znajduje się w budynku Instytutu Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego – na terenie Uniwersytetu przy Krakowskim Przedmieściu.

Dziś zbiory Biblioteki IS PAN obejmują około 100 tysięcy woluminów druków zwartych i prawie 25 tysięcy woluminów czasopism; w swojej kolekcji Biblioteka posiada także prawie sto cennych starodruków. Na księgozbiór Biblioteki składają się publikacje z zakresu najszerszej rozumianej sławistyki: językoznawstwa, literaturoznawstwa, etnografii, historii, kultury Słowian. Przez dziesiątki lat gromadzono publikacje we wszystkich językach słowiańskich oraz wydawnictwa polskie i zachodnie. Profil Biblioteki uwzględnia zarówno potrzeby badaczy, jak też studentów, nauczycieli czy tłumaczy, bowiem obok wydawnictw wybitnie specjalistycznych można znaleźć na półkach także pozycje literackie. Wydania literatury pięknej – czeskiej, słowackiej, łużyckiej, bułgarskiej, serbskiej, chorwackiej, słoweńskiej, macedońskiej, rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej w językach oryginalnych, zwłaszcza dzieła zebrane największych pisarzy tworzących w wymienionych językach – są niewątpliwie ozdobą Biblioteki. Podobnie jak unikatowe zbiory periodyków, głównie cenne komplety rosyjskich czasopism z XIX wieku. Biblioteka może się też poszczycić największym w Polsce zasobem publikacji językoznawczych

i literaturoznawczych, dotyczących języków i kultur Słowian zachodnich i południowych.

Księgozbiór Biblioteki do lat osiemdziesiątych był uznawany nie tylko za najbogatszy księgozbiór slawistyczny w Polsce, ale i za najbardziej aktualny – jeśli chodzi o nowości z zakresu slawistyki, sprowadzane zarówno z krajów słowiańskich, jak i z Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii, Japonii. Niestety, na skutek trudności finansowych, jakie nie ominęły Instytutu, rytm gromadzenia nowości został zakłócony: w wielu wydawnictwach ciągłych powstały luki, nowe publikacje zaczęły napływać nieregularnie. Obecnie głównym źródłem nowych nabytków – podobnie jak przed laty – jest wymiana zagraniczna prowadzona ze 115 kontrahentami z 30 krajów.

Na koniec kilka słów o historii księgozbioru. Wśród archiwalnych dokumentów Biblioteki zachował się list datowany 28 grudnia 1948 roku, adresowany do Działu Nauki Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej na ręce doktora Samuela Fiszmana, wysłany z Warszawy przez Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i podpisany przez kierownika Wydziału Bibliotecznego Towarzystwa, Z. Wiśniewskiego, i sekretarza generalnego, S. Wrońskiego. List ten dotyczy sprawy zakupu rosyjskich książek dla Biblioteki TPPR, której zbiory zostały później włączone do księgozbioru IS PAN. Nadawcy listu piszą w nim:

Szanowny Panie Doktorze!

Nawiązując do naszej rozmowy odbytej z Panem w Warszawie, uprzejmie komunikujemy, że sprawa organizacji Centralnej Biblioteki zawierającej księgozbiór radziecki, który w pewnym zakresie zaspokoiłby naukowe potrzeby polskich ośrodków badawczych, jest jednym z ważniejszych odcinków działalności Towarzystwa.

Zdołaliśmy obecnie załatwić wszystkie formalności i przez Bank Narodowy przekazaliśmy dla Działu Nauki Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Moskwie 21 200 rb. (dwadzieścia jeden tysięcy dwieście rb.) na zakup książek radzieckich dla Towarzystwa [...].

Stosownie do umowy, przygotowujemy katalog książek posiadanych przez naszą bibliotekę. [...] Przygotowujemy również spis książek, których nie mamy w bibliotece, a których brak odczuwamy bardzo. Spis ten prześlemy w ciągu miesiąca stycznia 1949 roku. [...].

Samuel Fiszman, później profesor w Instytucie Słowianoznawstwa PAN (w 1969 roku wyemigrował z Polski, osiadł w Stanach Zjednoczonych, gdzie był profesorem Indiana University w Bloomington – Department of Slavic Languages and Literatures), korzystając z udzielonych mu pełno-

mocnictw, zasilił księgozbiór Biblioteki wieloma bezcennymi pozycjami. Wspominając swą działalność z tamtego okresu, pisał w lipcu 1980 roku z Bloomington do Jana Tokarka, ówczesnego kierownika Biblioteki Instytutu Słowianoznawstwa PAN:

Po tej pierwszej sumie wymienionej w liście [cytowanym wyżej – K.O.] napływały następne i zakupy książek w księgarniach i antykwariatach Moskwy i Leningradu stały się jednym z ważnych moich obowiązków, jako jedyne go zresztą pracownika Działu Nauki Ambasady. Wory z książkami wysyłane były odtąd nieustannie i Biblioteka zaczęła się rodzić. Jakże się cieszę, że z tych skromnych początków wyrosła tak wielka i świetna rzeczywiście Centralna Biblioteka Słowianoznawcza.

Biorąc pod uwagę czasy, w jakich profesor Fiszman gromadził książki do – jak się okazało – przyszłej Biblioteki Instytutu Sławistyki PAN, ważniejsze od zakupów w księgarniach radzieckich były nabytki poczynione w antykwariatach Moskwy i Leningradu. Dzięki operatywności i kompetencjom Samuela Fiszmana do Warszawy trafiło wiele książek wydanych przed rewolucją październikową oraz w pierwszych latach po 1917 roku: a zatem nieokaleczone przez cenzurę komunistyczną wydania zbiorowe klasyków literatury rosyjskiej, ciągi czasopism, niekiedy jeszcze dziewiętnastowiecznych, wiele bezcennych publikacji z zakresu historii i historii literatury, sztuki, teatru. Można zatem w Bibliotece trafić na prawdziwe rarytasy, sygnowane niskimi numerami inwentarza.

Dalej w cytowanym liście z 1980 roku prof. Fiszman prosił o informacje w sprawie luk w wydawnictwach amerykańskich, obiecując pomoc w ich uzupełnieniu. Warto tu dodać, że Biblioteka wielokrotnie korzystała z życzliwej pomocy sławistów zagranicznych, w tym prof. Fiszmana, utrzymującego stały kontakt także z następczynią Jana Tokarka na stanowisku kierownika Biblioteki – dr Barbarą Jankowską, bohemistką, autorką książki o czeskim teatrze awangardowym okresu międzywojennego. Po Barbarze Jankowskiej kierownictwo Biblioteki objęła nieodżałowanej pamięci Barbara Sypniewska, absolwentka filologii serbsko-chorwackiej Uniwersytetu Warszawskiego, osoba o wysokich kompetencjach, bardzo oddana sprawom Biblioteki. Na zakończenie trzeba jeszcze podkreślić, że Biblioteka Instytutu Sławistyki PAN swój poziom zawdzięcza także innym, nie wymienionym dotąd bibliotekarkom, które przepracowały w niej całe lub prawie całe życie zawodowe, a dziś są na emeryturze: Halinie Krawczykowej, Teresie Stypule, Bognie Sankowskiej, Zinaidzie Turonek, Milicy Piance, Wandzie Osinńskiej.

Obecnie kierownikiem Biblioteki jest mgr Leonarda Biesiadowska – to za jej kadencji przy udziale współpracowników, m.in. Krystyny Budek, przeprowadzono skomplikowaną operację przenosin księgozbioru do nowej siedziby. Zadaniem, które czeka obecnych pracowników Biblioteki, jest jej całkowita komputeryzacja, w 2003 roku bowiem, Biblioteka przystąpiła do Porozumienia Placówek Naukowych PAN w sprawie komputeryzacji bibliotek (system HORIZON).

Centrum Sławistycznej Informacji Naukowej

Kierownik: **dr Zofia Rudnik-Karwat**

Centrum Sławistycznej Informacji Naukowej powstało w roku 1993. Opracowuje i wydaje międzynarodową *Bibliografię językoznawstwa sławistycznego* (dotychczas opublikowano siedem tomów – I tom obejmuje pozycje wydane w 1992 roku, kolejne – za lata następne); prowadzi badania nad teoretycznym systemem informacji sławistycznej, głównie nad językiem informacyjno-wyszukiawczym, oraz zastosowaniem nowoczesnych metod informacyjnych do dokumentacji sławistycznej.

Szerzej o działalności i wynikach prac Centrum pisze Z. Rudnik-Karwatowa (zob. wyżej).

Lilla Moroz-Grzelak

Studium doktoranckie

W 2001 roku Rada Naukowa Instytutu Sławistyki podjęła decyzję o otwarciu studiów doktoranckich, prowadzonych na dwóch kierunkach badawczych: *Studium języków, literatur i kultur słowiańskich*, pod kierownictwem prof. dr hab. Violetty Koseskiej-Toszewej oraz *Studium mniejszości narodowych i małych ojczyzn*, którego kierownikiem została prof. dr hab. Kwiryna Handke. Na sekretarza naukowego powołano dr Lillę Moroz-Grzelak.

W efekcie wzrastającego z każdym rokiem zainteresowania proponowanym przez Instytut Sławistyki programem studiów (w pierwszym roku akademickim funkcjonowania, po postępowaniu kwalifikacyjnym przyjęto 7 osób, w roku 2002/2003 – osób 14, w roku 2003/2004 – osób 18) wśród doktorantów znaleźli się krajowi i zagraniczni absolwenci m.in. filologii, etnologii, socjologii i historii.

Sprecyzowanie tematu rozprawy oraz podjęcie decyzji o wyborze promotora umożliwiają doktorantom bloki programowe zajęć, na których przez pierwsze dwa lata studiów mają okazję zapoznać się z różnorodnością dziedzin badawczych pracowników Instytutu Sławistyki. Dzięki temu, pod opieką naukową uczonych, powstają rozprawy doktorskie, które dowodzą szerokiego zakresu zainteresowań badawczych i często wskazują na interdyscyplinarny charakter badań nad zjawiskami zachodzącymi w językach, literaturach i kulturze Słowiańszczyzny.

Swoistym miernikiem dokonań poszczególnych doktorantów są organizowane w ramach zajęć na studium zebrania naukowe, na których słuchacze wygłaszają referaty z interesujących ich dziedzin, oraz seminaria. Dyskusje wokół tematów prac doktorskich pozwalają adeptom na szerszą wymianę myśli. I choć w bieżącym roku akademickim, na zorganizowanej po raz pierwszy sesji naukowej doktorantów, ze względów organizacyjnych dyskusja była bardzo ograniczona, to pozostaje żywić nadzieję, że publiczna prezentacja dokonań doktorantów, przed ich kolegami i uczonymi, będzie

służyć ich dalszemu rozwojowi, dokumentując jednocześnie ich dojrzewanie naukowe na Studium Doktoranckim przy Instytucie Sławistyki.

Zainteresowanie proponowanymi przez Instytut studiami dowodzi, iż w dobie gospodarki rynkowej humanistyka, a w tym także sławistyka, pozostaje inspirującą dziedziną dociekań badawczych nowego pokolenia.

W ciągu trzech lat akademickich studia skupiły kilkudziesięciu kandydatów po różnych kierunkach studiów. Tematy przygotowywanych rozpraw doktorskich wskazują na szeroki zakres zainteresowań badawczych słuchaczy studium oraz rzetelną opiekę naukową uczonych z naszego Instytutu. Krąg podejmowanej problematyki obejmuje zarówno prace językoznawcze, w tym socjolingwistyczne, jak i badania historyczno-literackie i kulturowe na obszarze całej Słowiańszczyzny.

Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW) Instytutu Sławistyki PAN

Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy powstał 1 grudnia 1990 r. Prace przygotowawcze związane z rozpoczęciem jego działalności rozpoczęły się we wrześniu 1990 roku. Były one prowadzone przez grupę pracowników naukowych IS PAN, a kierowane przez ówczesną wicedyrektor – prof. dr hab. Kwirynę Handke.

W czasie swej działalności od 1 grudnia 1990 r. do 31 marca 2004 r. SOW wydał 165 publikacji książkowych, głównie z zakresu językoznawstwa, literaturoznawstwa i historii Słowian. W wydawnictwach SOW zamieszczają swoje prace wybitni slawiści z ośrodków naukowych w kraju i na świecie.

Nakładem SOW ukazują się:

Periodyki:

- *Acta Baltico-Slavica* – o profilu językoznawczym, archeologicznym, historycznym i etnograficznym
- *Slavia Meridionalis* – o problematyce południowoślowiańskiej i bałkanistycznej z zakresu językoznawstwa i literatury
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* – o profilu językoznawczym
- *Studia Kognitywne* – o problematyce kognitywnej na gruncie języka naturalnego i sztucznych języków komputerowych
- *Studia Litteraria Polono-Slavica* – o profilu literaturoznawczym

Serie wydawnicze:

- *Język na pograniczach*
- *Literatura na pograniczach*
- *Polszczyzna regionalna Pomorza*
- *Prace Sławistyczne „Slavica”*
- *Semantyka a konfrontacja językowa*
- *Studia interdyscyplinarne*

- *Bibliografie i przewodniki bibliograficzne*
- *Gramatyki i podręczniki*
- *Atlasy*
- *Słowniki i leksykony*
- *Antologie*
- *Teksty i wydawnictwa źródłowe*
- *Księgi jubileuszowe*
- *Prace poza seriami*

Corocznie Pracownicy Sławistycznego Ośrodka Wydawniczego przygotowują *Katalog Wydawnictw SOW* (w wersji drukowanej i internetowej), w którym podawane są krótkie informacje o wydawanych tytułach.

SOW współpracował i współpracuje z wieloma osobami i instytucjami. Nazwisk i nazw wszystkich nie sposób wymienić. Wspomnieć można jedynie o tych, którzy związani są z SOW najdłużej:

- Monika Handke – autorka logo wydawnictwa i projektów większości okładek do książek SOW
- Michał Maryniak – projektant okładek do książek SOW
- Wojciech Korwin Kossakowski – opracowanie komputerowe okładek, ilustracji, projekty okładek do książek SOW
- Zenobia Mieczkowska – redaktor
- Joanna Pomorska – redaktor
- Włodzimierz Atanowicz – skład i łamanie tekstów
- Roman Roszko – skład i łamanie tekstów
- Janusz Kacprzyk – drukarnia „Omnitech Press”
- Andrzej Kuciński – drukarnia „Piastgraf”
- Waldemar Kulczyński – drukarnia „Drukpol”
- Barbara i Jan Tokłowiczowie – drukarnia „Paper & Tinta”

Byli pracownicy SOW:

- Ilona Maziarska
- Aleksy Kerner
- Waław Fedorowicz
- Piotr Grzelak
- Zenobia Mieczkowska
- Lech Dubrowski

Obecny skład SOW:

- Elżbieta Aftowicz
- Anna Pabis
- Jerzy Pieńkowski

Opiekę nad SOW roztacza nadal jego założycielka prof. dr hab. Kwiryna Handke.

Dzięki istnieniu własnego wydawnictwa pracownicy naukowcy Instytutu Sławistyki PAN mogą publikować swoje prace szybciej i taniej, niż gdyby ich publikowanie zależało od wydawnictw zewnętrznych.

Poniżej zamieszczamy wykaz wszystkich publikacji SOW od roku 1990 do lipca 2004 w układzie chronologicznym i działowym.

Książki SOW wydane w latach 1990–2004 w układzie chronologicznym

1990

- Moszyński L., *Cerkiewnosłowiańskie tytuły ewangelijne*

1991

- Bieličova H., Nieščimienko G., Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich*
- Budziszewska W., *Zapożyczenia słowiańskie w dialektach nowogreckich*
- Handke K., (red.), *Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. IV
- Holvoet A., *Transitivity and Clause Structure in Polish. A Study in Case Marking*
- Koseska-Toszewa V., (with cooperation of G. Gargov), (red.), *The Semantic Category of Definiteness/Indefiniteness in Bulgarian and Polish*
- Koseska-Toszewa V., Korytkowska M., (red.), *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. IV, *Modalność a inne kategorie językowe*
- H. Dalewska-Greń, (red.) *Selektywna kategoria rodzaju w języku polskim i serbsko-chorwackim*
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*

- Sawicka I., Holvoet A., (red.), *Studies in the Phonetic Typology of the Slavic Languages*
- Szwat-Gyłybowa G., *W kręgu bułgarskiej groteski. O twórczości Jordana Radiczkowa*

1992

- Bobilewicz G., Drawicz A., (red.), *Literatura rosyjska XX wieku. Nowe czasy, nowe problemy*
- Boryś W., Sędzik W., (red.), *Studia z dialektologii polskiej i słowiańskiej*
- Drawicz A., (red.), *Antologia wolnej literatury rosyjskiej*
- Grek-Pabisowa I., Smirnow L. N., (red.), *Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich*
- Handke K., (red.), *Słowiańskie pogranicza językowe*
- Handke K., *Polskie nazewnictwo miejskie*
- Korytkowska M., *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 5, cz. 1
- Szulowska W., *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*
- Wierzbicki J., *Pożegnanie z Jugosławią. Szkice i portrety literackie*
- Wojtyła-Świerzowska M., *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka*
- Zieniukowa J., (red.), *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 1
- *Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria*, t. 13

1993

- Dulewiczowa I., *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska, Fonetyka i fonologia. Grafia i ortografia*
- Handke K., (red.), *Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. V
- Handke K., (red.), *Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość*
- Koseska-Toszewa V., *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska, Składnia*
- Koseska-Toszewa V., Korytkowska M., (red.), *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. V–VI, *Konfrontacja językowa. Słowotwórstwo. Wybrane kategorie semantyczne*
- Maryniakowa I., *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słowotwórstwem*
- Mindak J., Sawicka I., *Zarys gramatyki języka albańskiego*

- Popowska-Taborska H., *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*
- Rapacka J., *Dawna literatura serbska i dawna literatura chorwacka*
- Roszko R., *Wykładowiki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim*
- Wolnicz-Pawłowska E., *Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX wiek)*
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 31

1994

- Handke K., Dalewska-Greń H., (red.), *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku*
- Faska H., Rzetelska-Feleszko E., (red.), *Frido Michałek. Studia o języku łużyckim*
- Basaj M., Rytel-Kuc D., (red.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. VI
- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., Morris R. A., (red.), *Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce, ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie*
- Greń Z., *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*
- Handke K., (red.), *Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. VI
- Wrocławska E., (red.), *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*
- Boryś W., Taborska H., *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 1
- *Slavia Meridionalis*, t. 1
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 21
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 22

1995

- Bobilewicz G., *Wyobrażenia poetycka. Wiaczesław Iwanow w kręgu sztuk*
- Brzóstkowska A., Swoboda W., (red.), *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, Zeszyt 3, Seria grecka
- Handke K., *Polski język familijny*
- Kędelska E., *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*
- Lewaszekiewicz T., *Łużyckie przekłady Biblii. (Przewodnik bibliograficzny)*

- Maryniakowa I, (red.), *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. V, *Leksyka 1*
- Olbrych W., Szokalski J., (red.), *Włodzimierz Majakowski i jego czasy*
- Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1992*
- Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1993*, cz. 1
- Szokalski J., *Czas w poezji Sergiusza Jesienina*
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 32

1996

- Handke K., Popowska-Taborska H., Galsterowa I., *Nie dajmy zginąć słowom*
- Handke K. (red.), *Polszczyzna regionalna Pomorza*
- Koseska V., Greń Z., (red.), *Semantyka a konfrontacja językowa*, t. 1
- Koseska-Toszeva V., Maldżieva V., Penčev J., (red.), *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 6, cz. 1
- Maryniakowa I, (red.), *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. VI, *Leksyka 2*
- Maryniakowa I., Grek-Pabisowa I., Zielińska A., *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych kresów północno-wschodnich*
- Popowska-Taborska H., Boryś W., *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*
- Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1993*, cz. 2
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*
- Sujecka J., *Obraz wielkiej przemiany w poezji bułgarskiej 1918-1925*
- Wolnicz-Pawłowska E., Duma J., (red.), *Antroponimia słowiańska*
- Wrocławska E., (red.), *Z historii języków łużyckich*
- Zielińska A., *Wielojęzyczność staroobrzędowców mieszkających w Polsce*
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 23
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 33
- *Studia Kognitywne*, t. 1
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 2

1997

- Boryś W., Taborska H., *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 2
- Brzóstkowska A., Swoboda W., (red.), *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, Zeszyt 4, Seria grecka
- Grek-Pabisowa I., (red.), *Historia i współczesność języka polskiego na kresach wschodnich*
- Handke K., (red.), *Kresy – pojęcie i rzeczywistość*
- Handke K., (red.), *Rozważania i analizy językoznawcze*
- Jankowiak L. A., *Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne we współczesnej polszczyźnie ogólnej*
- Kaleta Z., *The surname as a cultural value and an ethnic heritage*
- Korytkowska M., Roszko R., *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. VI, cz. 2
- Popowska-Taborska H., Duma J., (red.), *Onomastyka i dialektologia*
- Rapacka J., *Leksykon tradycji chorwackich*
- Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1994*
- Sobierajski Z., Trawińska M., *Słownik gwarowy tzw. Słowińców kaszubskich*, t. 1
- Taborska H., (red.), *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*
- Zieniukowa J., (red.), *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc*
- *Studia Kognitywne*, t. 2

1998

- Garbiński J., (red.), *Mysł białoruska XX wieku. Antologia*
- Grek-Pabisowa I., Handke K., Ostrówka M., Zielińska A., *Bohатыrowиче 100 lat później*
- Handke K., (red.), *Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. VIII
- Handke K., *Słownik nazewnictwa Warszawy*
- Kaleta Z., *Nazwisko w kulturze polskiej*
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich*
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 34

1999

- Boryś W., *Czakawskie studia leksykalne*
- Boryś W., Taborska H., *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 3

- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., *Współczesne gwary polskie na dawnych kresach północno-wschodnich*
- Grek-Pabisowa I., *Starobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*
- Handke K., (red.), *Semantyka milczenia*
- Koseska V., Greń Z., (red.), *Semantyka a konfrontacja językowa*, t. 2
- Kwilecka I., Kędelska E., Łuczak A., *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy*, t. 1
- Maryniakowa I., (red.), *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. VII, *Leksyka 3*
- Rudnik-Karwatowa Z., Karpińska H., *Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego*
- Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za rok 1995*
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 24
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 35
- *Studia Kognitywne*, t. 3
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 3
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 4
- *Slavia Meridionalis*, t. 2

2000

- Aksamitow A., Czurak M., *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*
- Bobryk R., Faryno J., (red.), *Polacy w oczach Rosjan – Rosjanie w oczach Polaków*
- Greń Z., *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*
- Owsiany H., *Polacy w łagrach rosyjskiej Północy. W świetle relacji, listów i dokumentów*
- Rudnicki S., *Gwara polska wsi Korczunek koło Żytomierza na tle gwar południowokresowych*
- Taborska H., (red.), *Słowiańskie słowniki gwarowe*
- Turonek J., *Książka białoruska w II Rzeczypospolitej 1921–1939*
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 25
- *Slavia Meridionalis*, t. 3
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 36
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 5

2001

- Hnatiuk O., Szost L., (red.), *Stepowa legenda. Antologia ukraińskiej małej formy prozatorskiej lat 1890–1930*
- Karolak S., *Od semantyki do gramatyki*
- Rudnik-Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1996*
- Sujecka J., *Ikona domu*
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 26
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 37
- *Studia Kognitywne*, t. 4
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 6

2002

- Boryś W., Taborska H., *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 4
- Feleszko K., *Bukowina moja miłość. Język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*
- Głogowski P., Moroz-Grzelak L., Stefański M., *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996–2000. Słowiańszczyzna zachodnia i południowa*
- Grek-Pabisowa I., *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*
- Handke K., (red.), *Semantyka milczenia 2*
- Handke K., (red.), *Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcia i rzeczywistość*
- Hnatiuk O., Kotyńska K., (red.), *Prolog nie epilog... Poezja ukraińska w polskich przekładach (pierwsza połowa XX wieku)*
- Hnatiuk O., Kotyńska K., (red.), *Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej (płyta CD)*
- Karolak S., *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*
- Maryniakowa I., (red.), *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. VIII, *Leksyka 4*
- Sujecka J., (red.), *The National Idea as a Research Problem*
- Szokalski J., (red.), *W kręgu Jesienina*
- Zielińska A., *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 7

2003

- Feleszko K., *Bukowina moja miłość*, t. 2, *Słownik*
- Garbiński J., Turonek J., *Białoruski ruch chrześcijański XX wieku. Słownik biograficzno-bibliograficzny*
- Grzesik R., *Polska Piastów i Węgry Arpadów we wzajemnej opinii (do 1320 roku)*
- Kaleta Z., (red.), *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*
- Karwatowa Z., (red.), *Bibliografia językoznawstwa sławistycznego za 1997 rok*
- Karwatowa Z., (red.), *Procesy innowacyjne w językach słowiańskich*
- Koseska-Toszeva V., Korytkowska M., (red.), *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. VII, *Przewodnik po akademickiej gramatyce konfrontatywnej bułgarsko-polskiej*
- Kwilecka I., Kędelska E., Łuczak A., *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy*, t. 2
- Maldżiewa V., *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 6, cz. 3
- Wojtyła-Świerzowska M., *Prasłowiańskie abstractum. Sufiksalne nomina actionis*
- Zieniukowa J., Wrocławska E., (red.), *Języki mniejszości i języki regionalne*
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 27
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 38
- *Studia Kognitywne*, t. 5

2004

- Garbiński J., W. Marchel (red.), *Dzisiaj i na zawsze. Adam M-ski*
- Grzelak L., *Aleksander Wielki a macedońska idea narodowa. Słowiańskie losy postaci antycznej*
- Korytkowska M., *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 6, cz. 4
- Niewiarowska-Bogucka K., *Mecenat rodziny Ossolińskich w XVIII wieku na Podlasiu*
- Roszko R., *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku polski i litewskim*
- *Acta Baltico-Slavica*, t. 28
- *Slavia Meridionalis*, t. 4
- *Slavia Meridionalis*, t. 5
- *Studia Litteraria Polono-Slavica*, t. 8
- *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 39

